

Amasya'ya Vâli
Osmanlı'ya Pâdişâh Bir Şâir

ADLÎ

Sultân İkinci Bâyezîd Hân-ı Velî

Hayatı • Şahsiyeti • Şairliği
Dîvânının Tenkidli Metni

Yrd. Doç. Dr. Yavuz BAYRAM

Amasya 2008

[GÖZDEN GEÇİRİLMİŞ METİN]

T.C.
AMASYA VALİLİĞİ
Yayın No: 26

Yrd. Doç. Dr. Yavuz BAYRAM

ISBN: 978-975-585-877-7

Birinci Basım
Amasya 2008

Mizanpaj
Seher ŞENGÜL

Yavuz BAYRAM, **Amasya'ya Vâli Osmanlı'ya Padişah Bir Şair: Adlî** [Hayatı, Şahsiyeti, Şairliği, Dîvânının Tenkidli Metni], Amasya Valiliği Yay., Amasya 2008.

İthaf ve Teşekkür

Bütün şiir sultanlarımıza;

bilime, bilim insanına, sanata ve sanatçıya verdiği değerle biz araştırmacı ve akademisyenleri teşvik eden Amasya Valisi **Sn. M.Celâlettin Lekesiz'e**,

yoğun gündeme rağmen, bize zaman ayırma nezâketini gösteren **Sn. Dr.Avni Erdemir'e**,

Amasya Valiliği Basın ve Halkla İlişkiler Müdürü **Sn. Hamdi Yanık'a**,

öneri ve uyarılarıyla eserde önemli katkısı bulunan Hocam **Sn.Prof.Dr.Ahmet Mermer'e** ve gerek tavsiyeleri gerekse eserleri yoluyla üzerimde emeği bulunan **bütün hocalarıma**,

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Sağlık AŞ Genel Müdürü **Sn.Muhammet Mısır'a**,

Yrd.Doç.Dr.Ali Rıza Ayar'a, **Yrd.Doç.Dr.Feda ÖNER'e**, **Sn.Sarah Williams'a**, **Sn.Christine Holmes'a**, **Sn.Mohamed Lotfy Awadibrahim'e**, **Sn.Hüseyin Türkmen'e**, **Sn.Metin Turan'a**, **Sn.Caner Can Koç'a**, **Sn.Uğur BAŞGÜL'e**, **Sn.İlknur Neslihan Koç Keskin'e**, **Sn.Mustafa Erdoğan'a**,

Sn.Mehmet Ali Şenol'a ve ekibine;

ayrıca adını sayamadığım bütün **dostlarıma...**

**Amasya'ya Vâli
Osmanlı'ya Pâdişâh Bir Şâir**

A D L İ

Sultân İkinci Bâyezîd Hân-ı Velî

Sultan İkinci Bâyezîd, H.851 M.1447'de, bugün Yunanistan sınırları içinde kalan Dimetoka'da doğmuş; H.918 M.1512'de tahtı oğluna bırakıp doğduğu kasabaya dönerken çıktığı yolculuk esnasında, Çorlu yakınlarında vefât etmiştir. Annesi, Gülbahar Hatun'dur. Avnî mahlaslı Fatih Sultan Mehmed'in oğlu, Selîmî mahlaslı Yavuz Sultan Selim'in babasıdır.

İstanbul'un fethinden bir yıl sonra geldiği Amasya'da iyi bir eğitim almış ve 27 yıl süren "Amasya Valiliği"nin ardından, 1481'den itibaren 31 yıl Osmanlı Devleti'ne padişahlık yapmıştır.

Osmanlı ülkesinin imârına ve her türlü kültürel faaliyete büyük önem vermiş; gerek Amasya'da gerekse İstanbul'da başta şâirler, ilim erbâbı, din ve devlet adamları olmak üzere her alandan yetenekli pek çok kimseye destek vermiştir.

Özellikle hayatının ilerleyen dönemlerinde zamanını ilim ve sanatla, hayır işleriyle, dinî ve tasavvufî sohbetlerle geçirmiş; bu sebeple "Bâyezîd-i Velî" ve "Bâyezîd-i Sâni" unvânlarıyla anılır olmuştur. Kaynaklarda şâirlik, hattâtlık, okçuluk, bestekârlık gibi değişik meşgûliyetleri olduğu; Uygur yazısı ve İtalyanca'yla ilgilendiğine dair bilgiler yer almaktadır.

Adlî mahlasını kullanan Sultân İkinci Bâyezîd, şiirlerini dîvân şiirinin geleneği çerçevesinde yazmıştır. Şiirleri, hem "nazım şekli, nazım birimi, vezin, redif, kafiye" gibi dış yapı (şekil) özellikleri; hem de "konu, bakış açısı, mazmûnlar, edebî sanatlar" gibi iç yapı (muhteva) özellikleri bakımından dîvân şiiri estetik ölçütleriyle uyumludur.

Zaman zaman tasavvufî, zaman zaman klâsik bakış açısıyla, samimi ve mütevazı bir üslûpla yazdığı şiirlerinden oluşan dîvânı, ilk defa 1891'de eski harflerle, matbu ve bazı şiirleri eksik olarak basılmıştır. Dîvânın yurt içinde ve yurt dışındaki kütüphanelerden temin ettiğimiz yazma nüshalardan yararlanarak yayıma hazırladığımız tenkitli metni, yeni harflerle ilk defa yayımlanmaktadır.

İÇİNDEKİLER

	6
ÖNSÖZ	9
KISALTMALAR	16
GİRİŞ	18
15.Yüzyılda Amasya	18
15.Yüzyılın Genel Görünüşü ve İstanbul	23

Birinci Bölüm

HAYATI, ŞAHSİYETİ, SANATI

Şair Padişahlar	32
Adlî Mahlaslı Şairler	36
Bâyezîd'in Mahlası	39
Tezkirelerde Adlî'ye Atfedilen Beyitler	44
Sultân ve Şehzâde Bâyezîdler	48
Adlî'nin Hayatı	50
Şahsiyeti	62
Dîvânı ve Dîvânının Nüshaları	74
Şairliği, Şiirleri ve Şiir Anlayışı	84

İkinci Bölüm

DÎVÂNIN TAHLİLİ

A. A. ŞEKİL AÇISINDAN 'ADLÎ DÎVÂNİ	10
Nazım Şekilleri	6

Nazım Birimi	10
Vezin	9
Kafiye ve Redif	10
	9
B. B. DİL ve ANLATIM-EDEBÎ SANATLAR	11
C. Dil ve Anlatım	1
D. Başka Metinlerle İlişki	
Edebî Sanatlar	11
	4
E. C MUHTEVÂ AÇISINDAN 'ADLÎ DÎVÂNÎ	12
Dinî-Tasavvufî Kavramlar-Olaylar	1
Şahıslar	13
Sevgili-Güzel	6
Âşık	
Rakîb-Gayr-Adû	14
	5
Tarihî Şahıslar	14
Diğer Şahıslar-Toplumsal Tipler	7
Yer Adları	14
İnsan Uzuvarı	7
Eşyâ	14
	8
Kozmik Öğeler	14
Bitkisel ve Doğal Öğeler	9
Bitkisel Mekânlar	15
Çiçekler	0
Ağaçlar	15
	1
Diğer Bitkiler	15
Doğal Olaylar	2

Hayvanlar	15
	2
	15
	5
	15
	6
	15
	7
	15
	7
	15
	8
	16
	0
	16
	1
	16
	1
	16
	3

Üçüncü Bölüm

TENKİTLİ METİN

Metnin Hazırlanmasında Dikkat Edilen Hususlar	16
	9
Tenkitli Metin	17
	0
Farsça Şiirler	47
	4

EKLER

Mukaddime

Türk Tarihinde Şair Padişahlar ve Şehzâdeler	50
Amasyalı Dîvân Şairleri	7
Amasyalı Devlet Adamları, Âlimler, Hattatlar	51
Sultan İkinci Bâyezîd Dönemi Kronolojisi	6
İkinci Bâyezîd Dönemine Ait Bir Kanun	51
Harita (Bâyezîd'in Cûlûsunda Osmanlı Devleti)	7
Amasya Minyatürü	51
İkinci Bâyezîd'in Tuğrası	9
Adlî Dîvânî'nin Yazma Nûshalarından Örnekler	52
Diğer Minyatürler	0
	5
	52
	7
	52
	7
	52
	8
	52
	8
	53
	0
Kaynakça	53
	4

TAKDİM

Hititlerden Türkiye Cumhuriyeti'ne kadar pek çok medeniyete tanıklık etmiş bir şehir olan Amasya, tarih boyunca sadece Türk tarihi bakımından değil, Türk kültürü bakımından da önemli olayların cereyan ettiği ve önemli şahsiyetlerin yetiştiği bir kültür merkezi olmuştur.

Bu anlamda adı Amasya ile özdeşleşmiş isimlerden biri de, Amasya'da 27 yıl şehzâde vali olarak görev yaptıktan sonra, 8. padişah olarak İmparatorluğun başına geçen ve tam 31 yıl bu görevde kalan Osmanlı Sultanı İkinci Bâyezîd'dir.

Şehzâde valiliği döneminde Amasya'da önemli bir edebî muhît oluşturduğu bilinen ve Amasya'yı 15.yüzyılın en önemli kültür merkezlerinden biri hâline getiren İkinci Bâyezîd, padişahlığı döneminde İstanbul'un da tam bir Osmanlı payitahtı hâline gelmesini sağlamıştır.

Bugüne kadar birçok bilimsel çalışmada, tarihî kimliğiyle ilgili olarak önemli bilgilere yer verilen; hatta başta şairler olmak üzere, din ve devlet adamlarını, hattatları himaye ettiğine işaret edilen İkinci Bâyezîd'in edebî kimliği ve eserleri üzerinde pek durulmamıştır. Oysa Adlî mahlasıyla şiirler yazmış olan İkinci Bâyezîd, divan sahibi padişahlarımızdandır. Ne var ki bugüne kadar divanın yeni harflerle yayımlanmamış olması, şairlik yönüyle tanınmasının önünde önemli bir engel oluşturmıştır.

Bu sebeple Amasya'nın kültürel birikimini ortaya çıkarmaya ve sadece Amasyalı hemşehrilerimizi değil bütün vatandaşlarımızı bu birikimle tanıştırmaya

yönelik önemli projelere destek veren Valiliğimiz, İkinci Bâyezîd'in şiirlerinden oluşan divanının yeni harflerle yayımlanmasına da öncülük etmiştir. Böylece Amasya'yla ilgili birçok bilimsel projede yer almış olan Yrd.Doç.Dr.Yavuz BAYRAM tarafından hazırlanan elinizdeki çalışma, bilim dünyasının hizmetine sunulmuştur.

Şüphesiz diğer şehzâde şairlerimizin şiirleriyle birlikte, şimdi bilimsel bir çalışma olarak hazırlanan Adlî Dîvânı'ndaki şiirlerin de günümüz Türkçesiyle düzyazı hâline getirilmiş biçimleriyle de yayımlanmasında yarar vardır. Zira böylece üniversite öğrencileri, araştırmacı ve akademisyenler yanında kültür ve tarihimizle ilgilenen herkese İkinci Bâyezîd'i şair yönüyle tanıma imkanı sunulmuş olacaktır.

Adı Amasya ile özdeşleşmiş tarihî şahsiyetlerden olan İkinci Bâyezîd'in şair kimliğiyle de tanınmasına; böylece Amasya'nın kültürel birikiminin gün ışığına çıkarılması ve tanıtımı çalışmalarına katkıda bulunan Yrd.Doç.Dr.Yavuz BAYRAM'a Amasya Valiliği ve Amasyalı hemşehrilerimiz adına teşekkür ediyorum.

M. Celalettin LEKESİZ

Amasya Valisi

ÖNSÖZ

Amasya, isimleri ekte liste hâlinde verilmiş olan şairleri; sanat, din, devlet ve ilim adamları vasıtasıyla, Türk kültürüne ve Türk edebiyatına, önemli katkılar sağlamış şehirler arasındadır. Bunda 27 yıllık valilik döneminde; şairleri, din ve ilim adamlarını sadece koruyan ve teşvik eden bir devlet adamı olarak değil, aynı zamanda bir şair olarak da, tesirini asırlardır hissettirecek kadar kalıcı katkılar sağlamış bir Osmanlı Padişahı olan Sultan İkinci Bâyezîd'in payı büyüktür.

Bir yönüyle *şehirleşmek* anlamına gelen *medenîleşmenin* en somut göstergesi şehirlerdir. "Her medeniyetin kendine özgü şehir anlayışı vardır. Bir medeniyet dairesi içerisinde bazı şehirler; kültür, sanat ve bilimin gelişmesinde önemli faktörlerdir."¹ İşte Amasya, özellikle Osmanlı döneminde, kültür, sanat ve bilimin gelişmesine önemli katkıda bulunmuş bu tür şehirlerdendir.

Amasya'da en uzun süre vâililik yapan şehzâde olan ve tarihte Sultân Bâyezîd-i Sânî ya da Sultân Bâyezîd-i Velî olarak bilinen İkinci Bâyezîd, Osmanlı Devleti'nin sekizinci padişahıdır. 15.yüzyılın ikinci yarısına doğru, İstanbul'un fethinden altı yıl önce doğan İkinci Bâyezîd, 1481'de, zannedildiğinin aksine kısa; ama tarihe mal olmuş bir taht mücadelesinden sonra, Osmanlı Devletinin başına geçmiş ve yine tarihe mal olmuş bir mücadeleyle birlikte, tahtı 1512'de oğlu Birinci Selim'e (Yavuz) bırakana kadar padişahlık yapmıştır.

Tarih kaynakları, İkinci Bâyezîd döneminden genellikle duraklama veya rehavet dönemi şeklinde

¹Ahmet MERMER, **Kütahyalı Rahîmî ve Dîvânı**, Sahhaflar Kitap Sarayı, İstanbul 2004, s.7.

bahsederler. Tam anlamıyla bir duraklama olarak değerlendirilmeye uygun olmasa bile, en azından İkinci Bâyezîd zamanında, babası Fatih'in sağladığı yükseliş ve gelişmenin sürdürülemediği bir gerçektir.

Buna mukabil Osmanlı topraklarının imarı ve kültürel gelişim açısından, İkinci Bâyezîd dönemi tam bir yükseliş dönemidir. Hatta bazı kaynaklara göre, bu dönem, Osmanlı'nın askerî anlamdaki fetihlerinin kültürel ve mimari anlamdaki fetihlerle güçlendirildiği bir dönemi ifade etmektedir.

Zira İkinci Bâyezîd'in padişahlığı döneminde "Osmanlı İmparatorluğu askerî ve siyasî sahadaki durgunluğun aksine ilmî ve edebî sahalarda büyük bir gelişme gösterdi. II.Bayezid'in âlimleri İstanbul'a getirmek için gösterdiği gayretler, ulema ve sanatkârlara karşı koruyucu tutumu, bu gelişmenin sebepleri olarak gösterilmektedir."² Bâyezîd'in şairlere ve âlimlere gösterdiği ilgi ve onlara sağladığı desteğin en somut işaretlerine, bu şairlerin ve âlimlerin hayatlarıyla ilgili kaynaklarda sık sık rastlanmaktadır. Öyle ki döneminde yaşamış hangi şairin ya da hangi âlimin hayatına bakılsa, mutlaka bir yerde İkinci Bâyezîd adıyla karşılaşılır.

İkinci Bâyezîd'i, özellikle hayatının ileriki dönemlerinde, tasavvufî yönü ağırlık kazanmış, alp kimliğinden çok eren kimliğine yakın bir devlet adamı olarak tanımlamak mümkündür. Bu yönüyle Sultan

²İsmail ERÜNSAL, "Osmanlılarda Kütüphane ve Kütüphaneci Geleneği", **Osmanlı**, (Ed.Güler Eren), C.11, Yeni Türkiye Yay., Ankara 1999, s.701.

İkinci Bâyezîd'i Âşık Paşa'nın çizdiği alp tiplerinden³ *din alpları* arasına dahil etmek mümkündür.

Şehzâde Cem'le giriştiği saltanat mücadelesi, belki de hayatındaki en karmaşık dönemi ifade eder. Bu mücadeleden sonra ortaya koyduğu çizgi, Şehzâde Cem ile boş yere saltanat kavgasına giriştiği hissine kapıldığı izlenimi uyandırmaktadır. Nitekim ömrünün ilerleyen yıllarında devlet işlerinden olabildiğince uzak durması ve sonunda tahtı oğlu Birinci Selim'e bırakması da bu anlamda dikkat çekicidir.

Tarih kaynaklarında İkinci Bâyezîd hakkında pek çok ayrıntıya yer verilmiştir. Bu bakımdan Adlî'yi hayatları hakkında neredeyse hiçbir bilgiye sahip olamadığımız diğer şairlerden ayırmak gerekir. Bununla birlikte Adlî'nin tarihî kimliği hakkında geniş bilgiler barındıran kaynaklar, şairlik yönünü anlatmada aynı ölçüde zengin değildirler. Öyle ki şairliğinden ve şiirlerinden hiç bahsetmeyen kaynaklar bile vardır.

Halbuki haklı olarak tarih kaynaklarına çok ayrıntılı biçimde yansımış olan Şehzâde Cem'le arasındaki taht mücadelesinin bir başka boyutu daha vardır. En azından iki şehzâde arasında yapılan mukayeselerde mutlaka dikkate alınması gereken hususlardan biri de her iki şehzâdenin de şair olmasıdır. Adlî'nin dîvânının çeviriyazılı metnini hazırlarken yararlandığımız nüshaların birinin

³"Âşık Paşa'ya göre iki türlü alp vardır. Bunlardan biri kuvveti elinde bulunduran ve memleketi silahla koruyan sınıftır. O bununla ordu fikrini ortaya koyar. Diğeri ise ülkeleri her zaman diri tutan, insanları aydınlatan, hükümdarlara yol gösteren ilim sahibi kimselerdir. Memleketin güveni bunlarla sağlanmaktadır." (Kemal YAVUZ, "Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Yılları Şairlerinden Olan Âşık Paşa'da Ordu Fikri ve Alp Tipi", **Osmanlı**, C.9, s.554).

kenarında Cem Sultan'ın dîvânının bulunması bu anlamda dikkat çekici bir ayrıntıdır.

Gelibolulu Âlî'nin Künhü'l-ahbâr'da İkinci Bâyezîd dönemi şairleri arasında zikrettiği Cem Sultan hakkında bilgi verirken kullandığı *"Merhûm Sultân Bâyezîd bin Süleymân Hân'la eger ser-encâmda eger nazm-ı belâgat-nizâmda bunları hem-hâl bulmuşuz."*⁴ ifadesi, Bâyezîd ile Cem arasındaki münasebet ve mücadelenin tarihî ve siyasî cephesi kadar edebî cephesinin de olduğunu göstermektedir.

Diğer taraftan hem Adlî'nin Şehzâde Cem'le yürüttüğü taht mücadelesini hem de padişahlık dönemini değerlendirirken, şairlerinin de dikkate alınmasında yarar vardır. Zira ayrıntılı bir değerlendirme yapıldığında, şairlerinde Şehzâde Cem'le adeta boş yere bir taht mücadelesine girdiğinin işaretleri vardır. Bu şairlerinde ortaya koyduğu duygu ve düşünceleri, Adlî'nin padişahlık döneminde niçin dış siyaset yerine iç gelişmelere ağırlık verdiğini, mimarî ve kültürel çalışmaları niçin yoğun biçimde desteklediğini ve niçin devlet yönetiminden uzak durmaya gayret ettiğini de açıklayıcı niteliktedirler.

Bu yönüyle değerlendirildiğinde, İkinci Bâyezîd'in kendinden önce fethedilmiş toprakların îmarı, İslâmlaşması ve Türkleşmesi açısından son derece önemli ve aktif bir rol oynadığı görülmektedir.

Dolayısıyla Şehzâde Cem'in hem dîvânının hem de mesnevisinin yayımlandığı bir ortamda, Adlî'nin dîvânının yayımlanmamış ve şairleriyle ilgili ayrıntılı bir tahlilin yapılmamış olması, önemli bir eksiklik olarak dikkat çekmektedir.

⁴Mustafa İSEN, **Künhü'l-ahbâr'ın Tezkire Kısmı**, AKDTYK AKM Yay., Ankara 1994, s.151.

Elinizdeki çalışma, gerek Amasya’da vali olarak bulunduğu dönemde gerekse Osmanlı Devleti’nin başında bulunduğu dönemde, özellikle mimari ve kültürel alanda önemli çalışmaların gerçekleştirilmesini sağlamış bir padişahın bu yönüyle de bilinmesine ve yeni nesillerce tanınmasına katkı sağlamak düşüncesiyle hazırlanmıştır.

Çalışma üç ana bölümden oluşmaktadır. Bunlar “Hayatı, Şahsiyeti, Sanatı”; “Dîvânın Tahlili” ve “Tenkidli Metin” başlıklarını taşımaktadır. Birinci bölümde “Adlî mahlaslı şairler, Adlî’nin hayatı, şahsiyeti, dîvânı ve poetikası (şairliği, şiirleri ve şiir anlayışı)” incelenmiştir. İkinci bölümde “Şekil Açısından Adlî Dîvânı, Dil ve Anlatım, Edebî Sanatlar, Muhteva Açısından Adlî Dîvânı” başlıkları altında dîvânın tahliline yer verilmiştir.

Çalışmanın son ana başlığı ise yazma nüshalardan yararlanılarak oluşturulan *Tenkidli Metin* bölümüdür. Tenkidli metin, başta elimizdeki en eski iki nüsha olan *British Library OR 9475* ve *Dârü’l-Kütübü’l-Mısriyye Talat 72* olmak üzere, *Millet Kütüphanesindeki M 274* ve *M 277* nolu nüshalarla *İstanbul Büyükşehir Belediyesindeki İBB 416* numaralı nüshadan yararlanılarak hazırlanmıştır.

Orijinal metnin tıpkıbasımı, OR 9475 nüshası esas alınarak verilmiş; bu nüshada eksik olan şiirler, beyitler, mısralar ve kelimeler; öncelikle OR 9475 nüshası gibi harekeli olan M 274 nüshasından tamamlanmıştır. Bu nüshadan da tamamlanamayan metinler için Talat 72, M 277 ve İBB 416 nüshaları kullanılmıştır. Böylece tıpkıbasımda, sadece tek nüshadan değil, tenkidli metnin kurulmasında dikkate alınan bütün nüshalardan yararlanılmıştır.

Bu ana bölümler dışında başta; 15.yüzyıla, Amasya'ya ve İstanbul'a dair kısa değerlendirmelerden oluşan Giriş; sonda ise İkinci Bâyezîd ve dönemiyle ilgili dokümanların bulunduğu Ekler ve Kaynakça bölümlerine yer verilmiştir.

Tenkidli Metin bölümünde, İsmail ÜNVER'in "Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler" adlı makalesi esas alınmıştır. Tarafımızdan hazırlanan metinlerde Yazım Kılavuzu (TDK) esas alınmış; ancak alıntılarda kaynağın tercihi de dikkate alınmıştır. Söz gelimi tarafımıza ait bölümlerde Bâyezîd ismi önünde "II." rakamı yerine "İkinci" ifadesi tercih edilmiş; ancak alıntı metinde geçen "II." tercihleri doğal olarak korunmuştur. Ayrıca uzun seslilerin üzerine uzatma işaretinin konması, sonu bugünkü imlâımızda sert sessiz olan bazı kelimelerin yumuşak sessizle yazılması gibi, Eski Türk Edebiyatı alanının gerektirdiği birtakım hususlar, özel isimler ve terimler de, zaman zaman Yazım Kılavuzu'ndan ayrı hareket etmemizi gerekli kılmıştır.

Yararlanılan kaynaklar arasında aynı yazara ait birden çok eser varsa, karışıklığı önlemek için, eserlerden biri, metinde ikinci kez yer alışıında yazar adından sonra eserin adına ya da yayım tarihine de yer verilmiştir. Ansiklopedi maddelerinde yazar adı belirtilmişse, kaynaklarda mutlaka bu isme de yer verilmiş; ancak ilgili ansiklopedide belirtilmeyen yazar adlarına yer verilememiştir.

Tenkidli Metin dışındaki bölümlerde geçen beyitler, anlamları itibarıyla değerlendirilmişlerse, günümüz Türkçesiyle düzyazıya çevrili biçimleri de verilmiştir. Örnek olarak kullanılan beyitlerin künyeleri, şiirlerin tenkidli metin bölümündeki sıra numaraları dikkate alınarak belirtilmiştir.

Çalışmalarım sırasında başta Amasya Valiliği olmak üzere, birçok kurum ve kuruluş yanında, değerli hocalarımızdan ve arkadaşlarımızdan önemli yardımlar ve katkılar gördüğümü ifade etmeliyim. Nitekim kitabın basımı, bilim insanına ve bilimsel çalışmaya her fırsatta elinden gelen desteği ve katkıyı sağladığına defalarca tanık olduğumuz Sayın Valimiz M.Celâlettin LEKESİZ'in teşvik ve takdirleriyle mümkün olmuştur. Dolayısıyla elinizdeki kitabın kendileri için, samimi bir teşekkür anlamı taşımasını diliyorum.

Bu vesileyle çalışmanın Türk kültür ve tarihi açısından, mütevazı da olsa, beklenen katkıyı sağlayacağı ümidi ve temennisiyle, emeği geçen herkese en samimi duygularımla teşekkürlerimi sunuyorum.

Yrd.Doç.Dr.Yavuz BAYRAM
Çorum 2008

Kısaltmalar

AEF	Amasya Eğitim Fakültesi
a.g.b.	Adı geçen bildiri
a.g.e.	Adı geçen eser
a.g.m.	Adı geçen makale
AKDTYK	Atatürk Kültür Dil Tarih Yüksek Kurumu
AKM	Atatürk Kültür Merkezi
AKÜ	Afyon Kocatepe Üniversitesi
Ar.	Arşiv
ATÜ	Atatürk Üniversitesi
AÜ	Ankara Üniversitesi
Bkz.	Bakınız
Bsm.	Basımevi
böl.	Bölümü
BÜ	Boğaziçi Üniversitesi
C.	Cilt
ÇOMÜ	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
ÇÜ	Çukurova Üniversitesi
Ed.	Editör
Edb.	Edebiyat
EF	Edebiyat Fakültesi
Ens.	Enstitüsü
EÜ	Ege Üniversitesi
Fak.	Fakültesi
FEF	Fen Edebiyat Fakültesi
FÜ	Fırat Üniversitesi
G. Gazel	
GSBAGD	Gazi Sosyal Bilimler Araştırma ve Geliştirme Derneği
GÜ	Gazi Üniversitesi
H.	Hicrî
Haz.	Hazırlayan
HÜ	Hacettepe Üniversitesi
İBB	İstanbul Büyükşehir Belediyesi
İF	İlahiyat Fakültesi
İÜ	İstanbul Üniversitesi
K.	Kasîde
KB	Kültür Bakanlığı
KT	Kıt'a
KTB	Kültür ve Turizm Bakanlığı
Ktb.	Kitabevi
Ktp.	Kütüphane/Kütüphanesi

MK	Millet Kütüphanesi
M.	Milâdî
Matb.	Matbaa/Matbaası
md.	Madde
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
MEGSB	Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı
MR	Murabba'
MT	Matla'
m.t.	Mezuniyet tezi
MÜ	Marmara Üniversitesi
Neşr.	Neşreden
Nr.	Numara
OMÜ	Ondokuz Mayıs Üniversitesi
öl.	Ölümü
s.	sayfa
S.	Sayı
Sar.	Sarayı
SBE	Sosyal Bilimler Enstitüsü
ŞAM	Şarkiyat Araştırmaları Merkezi
T.	Tarih
TDE	Türk Dili ve Edebiyatı
TDK	Türk Dil Kurumu
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
TİB	Türkiye İş Bankası
TKAE	Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü
Top.	Topkapı
TTK	Türk Tarih Kurumu
TÜSAV	Türk Sanatı ve Eğitim Vakfı
Ü.	Üniversite
vd.	ve diğerleri
VGM	Vakıflar Genel Müdürlüğü
vs.	Ve saire
Yay.	Yayını/Yayınları
y.d.t.	Yayımlanmamış doktora tezi
y.y.l.t.	Yayımlanmamış yüksek lisans tezi

GİRİŞ

15.Yüzyılda Amasya

Tarihi 7.500 yıl öncesine kadar uzanan Amasya; *Hititler, Frigler, Kimmerler, İskitler, Lidyalılar, Medler, Persler (Pontlar), Makedonlar, Mitridateler, Romalılar, Bizanslılar, Selçuklular, Moğollar, İlhanlılar, Eretnalılar, Osmanlılar* ve nihayet *Türkiye Cumhuriyeti* gibi tarihte önemli roller oynamış birçok devlete ve medeniyete tanıklık etmiş bir şehirdir.

Kaynaklarda *Tarihin Tanığı, Şehzâdeler Şehri, Kasrû's-selâtîn, Evliyâlar Şehri, Dârü'l-izz, Dârü'l-feth, Dârü'n-nasr, Bağdâdü'r-Rûm, Rûmiyye-i Suğrâ, Hısnü'l-mir'ât, Talebeler Şehri, Anadolu Şehirlerinin İncisi, Medînetü'l-hükemâ, Türbetü'l-evliyâ, Medreseler Şehri, Kubbetü'l-Ulemâ, Anadolu'nun Oxford'u* gibi birçok şehri imrendirecek isimlerle anılagelmiş olması bu yönüyle ilgilidir.⁵ Nitekim tarih boyunca, Türk tarihi ve kültürü bakımından da önemli tarihî olayların cereyan ettiği ve önemli şahsiyetlerin yetiştiği bir kültür merkezi olagelmıştır.⁶

Şehzâde Bâyezîd'in 1454 ile 1481 yılları arasındaki 27 yıllık süreçte Türk kültür ve edebiyatını derinden etkileyecek edebî bir ortam⁷ oluşturduğu

⁵İlhan ŞAHİN ve Feridun EMECEN, "Amasya", **İslâm Ansiklopedisi**, C.3, TDV Yay., İstanbul 1991, s.1-4; Abdi-zâde Hüseyin Hüsâmeddîn YASAR, **Amasya Tarihi**, C.1, (Haz.Mesut AYDIN ve Güler AYDIN), Amasya Belediyesi Kültür Yay., Amasya 2007, s.11.

⁶I.Amasya Araştırmaları Sempozyumunda, Amasya'nın Türk tarihi ve kültürü açısından önemini ortaya koyan dikkate değer tebliğler için bkz. **I.Amasya Araştırmaları (1.Kitap), I.Amasya Araştırmaları (2.Kitap)**, Amasya Valiliği Yay., Ankara 2007.

⁷"Bu muhiti oluşturan şairlerin çoğu, yanında resmî vazife ile bulunmuş kimselerdi." (Ahmet Atillâ ŞENTÜRK ve Ahmet KARTAL, **Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatı Tarihi**, Dergâh Yay.,

Amasya, 16.yüzyılın ilk yarısına kadar ayrıcalıklı bir şehzâde sancağı olarak dikkat çekmiştir.⁸ Öyle ki bu dönemde “Burada sancak beyi olarak bulunan birçok şehzâde taht için kendisini en kuvvetli aday olarak gördü. Bunda doğu sınırına yakın bir sancağın merkezi olması sebebiyle, sınır boylarında yapılacak mücadelelerde kazanılacak başarıların, şan ve şerefın taht yolunda büyük avantaj sağlayacağı şeklindeki düşüncenin rolü büyüktü.”⁹

Doğu sınırına başka bir ifadeyle İran’a yakın olması, Amasya için Osmanlı döneminde çok farklı anlamlar taşımaktaydı. Zira edebî anlamda Fars dili ve edebiyatının önemli bir tesir sahası hâline gelmiş olan Osmanlı ülkesinde yaşayan şair ve diğer sanatçılar açısından İran ülkesi, üstâd şairlerin yaşadığı memleket idi. Bu sebeple İran’dan gelen şair ve sanatçılara, yerli şair ve sanatçıları kışkındıracak derecede değer veriliyordu.¹⁰ Amasya, 15.yüzyılda İran’dan gelecek şair ve diğer sanatçıların güzergâhı üzerinde bulunuyordu. Dahası bu tür misafirlerin ağırlanmasına müsait ilk merkez olma vasfını hâizdi.

İstanbul 2004, s.169).

⁸Nitekim “9.hicrî 15.miladî asrın başlarından, Kanunî Sultan Süleyman Han Hazretlerinin başa geçmesine kadar, Amasya’da yaptırılan ilim müesseselerinin sayısı, doruk noktasına erişmiştir. Bu zamana kadar yetişen âlimler, Amasya’nın başka devirlerinde nadir görülmektedir. (Abdizâde Hüseyin Hüsâmeddin YASAR, **Amasya Tarihi**, C.1, Amasya Belediyesi Yay., Ankara 1986, s.209).

⁹İlhan ŞAHİN ve Feridun EMECEN, “Amasya”, s.1.

¹⁰Nitekim “Doğu ülkelerinden gelen şairlere gösterilen bu ilgi, bazı Osmanlı şairlerinin kendilerini ‘doğulu’ gösterme gibi tuhafılıklara bile yol açmıştır. Aslen Tokatlı olduğu halde İran’a gidip gelerek kendisini ‘Acem’ olarak tanıtan Leâlî büyük itibar görmüş, foyası ortaya çıkınca da gözden düşmüştür. (Cemal KURNAZ, **Anadolu’da Orta Asyalı Şairler**, KB Yay., Ankara 1997, s.14.)

Bu yönü, Herat, Horasan ve Semerkand gibi Orta Asya'nın önemli kültür merkezlerinden birçok kültür adamının Amasya'ya gelmesini sağlamıştır. Bunlar arasında Abdülmelik Berekendî, Ebû Nasru'l-Kâşânî, Mahmûd Yesevî, Takiyüddîn Mehmed Buhârî, Tâceddîn Yûsuf, Pîr İlyas Halvetî dikkat çeken isimlerdir.¹¹

Amasya'nın önemli bir merkez olması, değişik sebeplere bağlanabilir.¹² Şüphesiz "Amasya'nın çok önemli bir güzergâhta bulunması ve stratejik konumu, özellikle sosyal hareketlilik bakımından önemli vak'alara sahne olmasını sağlamıştır. Anadolu'ya göç yolunun üzerindeki şehir, pek çok heteredoks hareketin de merkezi olmuştur. Selçuklular döneminde oluşan kültürel yapı, Osmanlılar döneminde zenginleşerek devam etmiş ve Amasya'yı devlet adamlarının yetiştiği bir irfan merkezi haline getirmiştir."¹³

Dolayısıyla "Amasya, gerek yetiştirdiği ilim, kültür ve sanat adamlarıyla gerekse dinî, siyasî, edebî ve kültürel alandaki ilkleriyle daima Osmanlı Devleti'nin

¹¹"Türk İslâm medeniyetinin Anadolu'da kurulması ve gelişmesinde bu mana erlerinin büyük hizmet ve gayretleri olmuştur..... Güzel yazı öğrenme zevk ve geleneğinin Amasya'da yayılmasında ilk fetih yıllarında ve daha sonra Türkistan ve diğer kültür merkezlerinden Amasya'ya gelerek yerleşen hattatların önemli rolleri olmuştur." Muhittin SERİN, **Hattat Şeyh Hamdullah**, Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı Yay., İstanbul 1992, s.15-16.

¹²Bu sebeplerden biri coğrafi konumuyla ilgilidir: "Ortaçağlardan itibaren bölgenin önemli merkezlerinden biri olan Amasya, bu konumunu Tarsus-Kayseri-Samsun ticaret yolu üzerinde bulunmasına ve Yeşilirmak yoluyla küçük tonajlı gemilerin Karadeniz'e açılımını sağlayan ve adeta iç liman gibi çalışan özel konumuna borçludur." [**Osmanlı**, C.9, (Ed.Güler Eren), Yeni Türkiye Yay., Ankara 1999, s.127].

¹³Ali Fuat BİLKAN, "Amasya'nın Osmanlı Dönemi Kültür Hayatındaki Yeri ve Önemi", **1.Amasya Araştırmaları (2.Kitap)**, Amasya Valiliği Yay., Ankara 2007, s.618.

gözdesi olma vasfını korumuştur.”¹⁴ Amasya’nın Osmanlı Devleti’nin gözde bir şehzâde sancağı olarak kullanılması, sağladığı eşsiz fırsatlar ve imkanlar sayesinde, Amasya’nın Türk tarihi ve kültürü açısından çok önemli bir kültür merkezi hâline gelmesini sağlamıştır.¹⁵

Bu dönemde Amasya’da yetişen şair sayısı bile, tek başına Amasya’daki bu kültürel zenginliği ortaya koymaktadır. Öyle ki 15.yüzyılda Amasya’da yetişen şair sayısı, 14.yüzyıl ile karşılaştırılamayacak kadar fazladır.¹⁶ Zira 1454 ile 1481 yılları arasında 27 yıl Amasya’da valilik yapan İkinci Bâyezîd döneminde

¹⁴Ali Fuat BİLKAN, **a.g.b.**, s.618.

¹⁵Zira “Şehzade sancakları, merkeze vergi ödemedikleri gibi, saraydan ilâve tahsisat da almaktaydı. Şehzade valiler, başka imtiyazlara da sahiptiler. Kendi bölgelerinde tayin yapabilmekte, dirlik verebilmekteydiler. Daha da önemlisi şehzade valiler, tıpkı İstanbul’daki saray gibi bir maiyet teşekkül ettirmekte ve taşrada minyatür bir başkent oluşturabilmekteydiler. Onların da padişah(lar) gibi divanları, lalaları, kapı halkı, solak, peyk gibi görevlileri vardı. Kendi adlarına tuğra çekebilir, hüküm yazdırabilirlerdi. Bu uygulama Osmanlı bilim, kültür, hatta iktisadî faaliyetlerinin merkezden taşraya doğru yaygınlık kazanmasını sağlamış ve merkezi model alan, saraya bakarak kendisine istikamet çizen toplumsal bir oluşum meydana getirmiştir. Bu oluşum, bir saray mensubunu içinde taşıması açısından şehzade sancaklarında daha belirgin bir hal almış, bunun sonucunda şehzade sancakları her bakımdan öne çıkan şehirler haline gelmişlerdir.” (Mehmet Nuri YILDIRAR, **Amasyalı Divan Şairleri**, GÜ SBE, (y.y.l.t.), Ankara 2002, s.4).

¹⁶Zira “XIV.yüzyılda Amasya’da yetişen şair sayısı bir iken, XV ve XVI.yüzyıllarda bu sayı kırka yaklaşır. Şair sayısındaki artış ve kültürel canlanma, şehzade sancağı olmanın sonucudur. Nitekim XVI.yüzyıldan sonra bu durum tersine döner. Değişen idarî yapı, bozulan ekonomik durum hayatı derinden etkiler. Bunun sonucu şair sayısı azalmaya başlar. Bu da şehrin idarî ve ekonomik yapısı ile şair sayısı arasındaki ilişkiyi göstermesi bakımından dikkat çekicidir. (Mehmet Nuri YILDIRAR, **a.g.e.**, s.6)

Amasya, pek çok devlet adamının, ilim erbâbının, din ulemâsının, şair ve sanatkârın yetiştiği mini bir İstanbul hüviyetinde idi. Öyle ki Amasya, Osmanlı şehzâdelerinin ilk eğitimlerini aldıkları, idârî ve askerî tecrübe kazandıkları bir şehzâde sancağıydı. Yıldırım Bâyezîd’le birlikte tahtın en önemli adaylarının Amasya’da yetişmiş olması, bu şehzâdelerin kültür ve sanat faaliyetlerine hem bizzat katılmaları hem de bu faaliyetlere destek olmalarıyla, “dînî ilimlerde, felsefe, tıp ve tasavvufta, lisân, şiir, musikî ve hat sâhalarında Amasya, kaynak ve mektep”¹⁷ hâline gelmiştir.

Hiç şüphe yok ki Amasya’nın bu zenginliğindeki en büyük katkı, İkinci Bâyezîd’e aittir. Bu bakımdan Amasya’nın kültürel zenginliğine işaret etmek için kullanılan, “*Amasya o şehirdir ki tenhâsında bir at eşelense, toynağı bir medeniyete dokunur.*” cümlesini İkinci Bâyezîd’in şairleri, sanatçıları; din, devlet ve ilim adamlarını himayede gösterdiği hassasiyeti vurgulamak için de değerlendirmek mümkündür. Zira 15.yüzyılın ikinci yarısı ile 16.yüzyılın ilk yarısında yaşamış hangi şair, sanatçı; din, devlet ve ilim adamının hayatı incelenecek olsa, kaynakların bir yerinde mutlaka İkinci Bâyezîd ismiyle karşılaşılacaktır. Öyle ki araştırılan isim, ya Bâyezîd’in doğrudan himâyesini ve ihsânını görmüş ya onun yaptırdığı bir eğitim veya hayır kurumunda görev yapmış ya da onun vesilesiyle resmî bir görevde bulunmuştur. Bu hususu, tezkirelerden resmî kayıtlara kadar dönemle ilgili bütün kaynaklarda gözlemlemek mümkündür.

Amasya’nın Osmanlı dönemindeki önemini artıran dikkat çekici bir gelişme de Bâyezîd’le kardeşi Cem arasındaki iktidar mücadelesi olmuştur. Sultan

¹⁷Muhittin SERİN, “Amasya Mektebi”, **Hattat Şeyh Hamdullah**, s.17.

Bâyezîd'in Şehzâde Cem'le girdiği bu iktidar mücadelesinden gâlip çıkarak Osmanlı tahtına geçmesi, uzun yıllar valiliğini yaptığı Amasya'nın prestijini daha da yükseltmiştir.

Amasya'nın 15.yüzyıl şairlerinin gözünde nasıl görüldüğünü ortaya koyması bakımından, Kemal Paşa-zâde'nin aşağıdaki beyitleri dikkat çekicidir¹⁸:

Zihî şehri-i Amâsiyye ki mislin
Cihânda görmemişdür insile cin

[Amasya şehri, öyle güzel(dir) ki insan(lar) ve cin(ler), dünyada bir benzerini daha görmemiştir.]

Revân olmuş içinde nehr-i Nîlî
Sanasın bâğ-ı cennet selsebîli

[Nil nehri içinden akıp gider. Öyle ki (onu) cennet bağının çeşmesi zannedersin.]

15.Yüzyılın Genel Görünüşü ve İstanbul

15.yüzyıl, "Türk dünyasının canlı, hareketli; fakat bir hayli karışık ve kararsız bir dönemden"¹⁹ sonra, Osmanlı Devleti'nin Anadolu'da siyasî ve askerî anlamda varlığını ve üstünlüğünü kabul ettirdiği bir dönemi ifade eder. Zira bu yüzyılın başında "Anadolu'da daha önceki yüzyıllarda kurulmuş ve siyasi faaliyet göstermiş olan beyliklerden Karamanoğulları ve Candaroğulları dışındaki bütün beylikler Osmanlı yönetimine girmişlerdir."²⁰ "Dahası

¹⁸Beyitler, Amasya Selçuklu ve Osmanlı Mimarisi ve Bezemeleri (Amasya Valiliği Yay., İstanbul 2007, s.8) adlı eserde yer alan bir Amasya minyatüründen okunmuştur. (Bkz.Ekler)

¹⁹Abdülkadir KARAHAN, **Türk Kültürü ve Edebiyatı**, MEGSB Yay., İstanbul 1988, s.183.

Osmanlı Devleti, Balkanlarda da kesin hâkimiyet kurmuş ve Avrupa içlerine kadar dayanmıştır.

Yüzyılın ortalarında gerçekleşen İstanbul'un fethi, sadece bu dönemin değil, bütün dünya tarihinin en önemli gelişmeleri arasındadır. Öyle ki bu fetihle Ortaçağ kapanmış, Yeniçağ başlamıştır. Bu fetih, ileriki dönemlerde dünya tarihinde önemli gelişmelerin yaşanmasına da vesile olmuştur. Avrupa'da Rönesans hareketinin güçlenmesindeki rolüyle belki bütün dünya tarihini etkilemiştir.

İstanbul'un fethi, Türk dünyası ve Osmanlı Devleti açısından da çok önemli bir zaferdir. Zira bu zaferle Türkler, yeni bir çağın kapılarını açmışlar ve İslâm dünyasının öncüsü konumuna gelmişlerdir. Gerçekten de bu fetihten sonra, Hristiyan dünyasının bütün dikkati ve düşmanlığı Osmanlı Devleti üzerine yoğunlaşmış; diğer taraftan İslâm memleketlerinde de Osmanlı saygın bir simge hâline gelmiştir.

Tarih kaynaklarında, İstanbul'un fethinin gerek Türk tarihi gerekse dünya tarihi açısından önemi ve sonucu üzerinde ayrıntılı değerlendirmeler yapılmıştır. Dolayısıyla burada bu bilgi ve değerlendirmeler tekrarlanmayacaktır. Bunun yerine İstanbul'un fetihten sonraki konumuyla ilgili kısa bir değerlendirmeye yer verilecektir.

Bütün dünyanın ve tabiatıyla İslâm dünyasının yüzyıllardır rüyalarını süsleyen İstanbul'un fethini 15.yüzyılın ikinci yarısının başında gerçekleştiren Osmanlı, bu fethin kültürel alandaki fetihlerle pekiştirilmedikçe kalıcı olmayacağını farkındaydı. Dolayısıyla askerî anlamda fetihten önce İstanbul'da

²⁰Mine MENGİ, **Eski Türk Edebiyatı Tarihi**, Akçağ Yay., Ankara 1997, s.95.

birtakım siyasî ve dînî faaliyetler gerçekleştiren Osmanlı yöneticileri, fetihten sonra da bu tür faaliyetlere büyük önem vermişlerdir.

Anadolu'daki Türk ve İslâm birliğini tesis eden "Osmanlı Devleti'nin kültür ve medeniyet alanında ilerleme devri olan bu asırda, özellikle İstanbul'un fethi, daha önce başlayan edebî kıpırdanmaları daha da güçlendirmiştir. İstanbul'u her yönden bayındır bir şehir hâline getirmeye kararlı olan Fâtih, bu şehrin her bakımdan İslâm dünyasının merkezi olmasına büyük önem vermiştir. Bu genç padişah, ülkesine gelen hüner sahiplerini büyük bağış ve iltifatlarla karşılayarak, kurulduğundan beri, hep birinci derecedeki kültür merkezlerinden biri olagelen İstanbul'a belki kültür açısından tarihinin en hareketli dönemini yaşatmıştır."²¹

İstanbul'un fethine kadar, Osmanlı ilim erbâbı genellikle Şam, Mısır, İran ve Mâverâü'nnehir gibi kültürel merkezlerde yetişmekteydi. Osmanlı-Türk dünyası, her alanda olduğu gibi, eğitim ve kültür alanında da yakın bir iletişim içerisindeydi. Fatih'in eğitime ve ilme verdiği değer ve sağladığı imkanlar sayesinde, Osmanlı ilim erbâbının yetişmesi için uzak merkezlere ve yurt dışı medreselerine gerek kalmamıştır.²² Zira artık beyliklerdeki ve diğer İslâm ülkelerindeki ilim erbâbını Osmanlı kültür merkezlerine getirmek için her türlü gayreti gösteren padişahlar vesilesiyle, Osmanlı topraklarında pek çok şehir, ilim ve irfân merkezi hâline gelmiştir.

Bu arada bir taraftan da köprü, han, hamam, su kanalı, câmi, mescid, medrese gibi İstanbul'a Türk-

²¹Atillâ ŞENTÜRK ve Ahmet KARTAL, **a.g.e.**, s.168-169.

²²Yahya AKYÜZ, **Türk Eğitim Tarihi**, PegemA Yay., Ankara 2006, s.61, 62.

İslâm mührünü vuracak yeni mimarî eserlerin inşasına büyük önem verilmiştir.²³ Diğer taraftan fethedilen her yerde olduğu gibi İstanbul'da da halkın irşâdına katkı sağlayacak kültürel faaliyetlere girişilmiş; bu amaçla Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslâmlaşmasında son derece etkili oldukları görülen tarikatlar ve bu tarikatların önderleri desteklenmiştir.

Nitekim medreselerin padişahların dönemlerine göre dağılımını gösteren aşağıdaki tablo, İkinci Bâyezîd döneminin en çok medrese açılan dördüncü dönem olduğunu göstermektedir.

Tablo 1: Medreselerin Padişah Dönemlerine Göre Dağılımı²⁴		
Orhan Gazi	1326-1359	10
I.Murad	1359-1389	7
I.Bâyezîd	1389-1402	23
Çelebi Mehmed	1402-1421	7
II.Murad	1421-1451	38
II.Mehmed	1451-1481	30
II.Bâyezîd	1481-1512	33
I.Selim	1512-1520	8
I.Süleyman	1520-1566	106
II.Selim	1566-1574	17
II.Murad	1574-1595	42
III.Mehmed	1595-1603	5
Dönemi belirsiz olan medreseler		24

²³Bu noktada "13-15.yüzyıllar arasındaki Anadolu'nun genel içtimâî ve iktisadî durumu üzerinde çalışırken, Küçük Asya denen bu münbit toprakların özellikle Kuzeybatı ve Batı yöreleri başta olmak üzere, eski Bizans Hristiyan yönetiminden harplar sonucu elden çıkıp Türk hâkimiyeti altına girişiyle, bu siyasî dönemeçte her tarafın harap hâle gelişini ve yeni baştan imar edilme durumunda bulunduğunu gözden uzak tutmamak gerekir." Ethem CEBECİOĞLU, **Hacı Bayram Velî**, KB Yay., Ankara 1991, s.5.

²⁴**Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi**, C.2, (Ed.Ekmeleddin İHSANOĞLU), İslâm Tarih, Sanat ve Kültür Araştırmaları Merkezi Yay., (IRCICA), İstanbul 1998, s.244.

Toplam		350
---------------	--	------------

İkinci Bâyezîd, 1481’de tahta geçtiğinde, İstanbul’un fethinin üzerinden sadece 28 yıl geçmişti. Babası Sultan İkinci Mehmed, İstanbul’un fethiyle yetinmemiş ve yeni fetihler peşinde koşmuştu. İlme büyük önem verdiği ve ilim adamlarına derin bir saygı duyduğu, hemen her kaynakta özellikle vurgulanan Fatih Sultan Mehmed, bir yandan yeni memleketler fethetmiş; bir yandan da askerî anlamdaki bu fetihlerin kültürel fetihlerle pekiştirilmesine gayret göstermiştir.

İkinci Bâyezîd ise belki mizacının da etkisiyle, yeni memleketlerin fethinden çok mevcutlara her alanda Osmanlı mührünün vurulmasına önem vermiştir. Nitekim ileriki bölümlerde de görüleceği üzere, 15.yüzyılın sonlarında başlayan İkinci Bâyezîd’in saltanatı, Osmanlı Devleti’nin askerî ilerleyişinin yavaşladığı; ancak kültürel anlamda çok büyük gelişmelerin sağlandığı bir dönem olarak tarihe geçmiştir. Ne var ki kendinden önceki ve sonraki dönemlerde sağlanan büyük fetihler, İkinci Bâyezîd dönemindeki bu kültürel fetihlerin dikkatlerden uzak kalmasına sebep olmuştur.²⁵

²⁵İkinci Bâyezîd döneminin kültürel faaliyetler açısından zenginliğinin dikkatlerden uzak kalmasının başka bir sebebi de bu anlamda Fatih döneminde de çok önemli faaliyetlerin yürütülmüş olmasıdır. Öyle ki Fatih, “tahta geçtikten sonra etrafında sadece ilim ve sanat adamları, şairleri toplamamış; Mahmud Paşa, Ahmed Paşa, Sinan Paşa, Nişancı Mehmed Paşa, Kasım Paşa gibi aynı zamanda şair olan devlet adamlarını tercih etmiştir.” (Âmil ÇELEBİOĞLU, **Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları**, MEB Yay., İstanbul 1998, s.181). Bu sayede Fatih devrinde, “Osmanlı sarayının şa’şaası, memleketin her tarafındaki şairleri, âlimleri cezbediyordu. Fatih ve Sadrazamı Mahmud Paşa, âlimlere, şairlere mühim maaşlar tahsis etmek, onları dâima meclislerinde bulundurmak, eserler yazdırmak ve tercüme ettirmek suretiyle edebî ve ilmî faaliyeti ehemmiyetle teşvik etmekte idiler.” Fuad

Oysa kültürel alandaki gelişmeler sonrasında 15. yüzyılda Türkçe, sadece konuşma dili olmaktan çıkmış, aynı zamanda edebî bir dil hâline gelmiştir.²⁶ Bu dönemde divan edebiyatı “tam manasıyla kurulup yerleşmiş, gelişmiş ve klâsik bir hâle gelmiştir.”²⁷ Nitekim bu yüzyılda “İslâmî Türk edebiyatının Anadolu, Âzerî ve Çağatay lehçelerinin yaygın bulunduğu sahalar dahilinde vücûda gelmiş olan eserlerinin kısmı-azamı Türk dili ve edebiyatı, yahut her ikisi bakımından da ehemmiyetli sayılır.”²⁸

Bu dönemde Osmanlı pâdişâhlarının ve şehzâdelerinin şiirle bizzat uğraşmaları 15.yüzyılda edebî gelişmeleri hem nicelik hem de nitelik açısından olumlu yönde etkilemiştir.²⁹ Diğer taraftan Sultan İkinci Bâyezîd’in teşvik ve desteğiyle, yürütülen kültürel çalışmalar sonucunda İstanbul, Osmanlı ülkesinin kültür merkezi konumunu kazanmıştır.³⁰

KÖPRÜLÜ, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Ötüken Yay., İstanbul 1986, s.366.

²⁶Muvaffak EFLATUN, “Yüzyıllara Göre Eski Türk Edebiyatı Tarihi”, **Eski Türk Edebiyatına Giriş** (Ed. Ahmet Mermer), Akçağ Yay., Ankara 2007, s.464.

²⁷Faruk Kadri TİMURTAŞ, “Türkiye Edebiyatı”, **Türk Dünyası El Kitabı**, TKAE Yay., Ankara 1992, s.116.

²⁸Neclâ PEKOLCAY, **İslâmî Türk Edebiyatı 1**, Dergâh Yay., İstanbul 1981, s.189.

²⁹Nihad Sâmi BANARLI’nın ifadesiyle “XV.asırda Osmanlı Türkçesi edebiyatının büyük gelişme gösterişindeki teşvik edici sebep de bizzat Osmanlı hükümdar ailesinin şâir pâdişâhlar ve şehzâdeler yetiştirmiş olmasıdır.” (Nihad Sâmi BANARLI, **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**, C.1, MEB Yay., İstanbul 1971, s.439).

³⁰Bu husus Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar’da şöyle dile getirilmektedir: “İstanbul’un gerçek anlamda Osmanlı başkenti ve bir kültür merkezi oluşu süreci, II.Bayezid’in hükümdarlığı döneminde başlamıştır.” (a.g.e., s.301).

Kısacası İkinci Murad, İkinci Mehmed ve İkinci Bâyezîd dönemlerinde başta İstanbul olmak üzere, Osmanlı ülkesi tam bir câzibe merkezi hâline gelmiştir.³¹ Kaldı ki bazı kaynaklara göre İstanbul'un tam anlamıyla Osmanlı'nın kültür merkezi hâline gelmesi süreci, Bâyezîd döneminde başlamıştır.³²

“Çocukluğundan itibaren bir ilim, şiir ve sanat havası ve çevresi içinde yetişmiş ve bu alakasını hayatının sonuna kadar devam ettirmiş olan”³³ babası, *Fâtih*; oğlu ise bütün “saltanatı seferler ve zaferlerle geçmiş”³⁴ olan *Yavuz* sıfatıyla bilinen Sultân İkinci Bâyezîd Hân'ın “Velî” olarak bilinmesinde bu sebeplerin de önemli bir etkisi olmuştur. Bu etkiyi, onun Adlî mahlasıyla yazdığı şiirlerinde gözlemlemek mümkündür.

15.yüzyıl, İstanbul'da birçok sanat dalının doğduğu veya gelişme sürecine girdiği bir dönemdir. “Hat sanatı, yüzyılın en gözde sanatlarından biridir.”³⁵

³¹“İkinci Murad, Fâtih ve yine bir şair olan İkinci Bâyezîd devirleri, XV.asırda Anadolu ve Balkanlar Türkiyesi'ndeki Türk lisân ve edebiyatı için büyük bir gelişme devri oldu. Fâtih devrinde tam bir imparatorluk çehresi alan ve göz kamaştırıcı bir saltanat kuran Osmanlı Devleti, yalnız Anadolu ve Rumeli Türkiyesi'nde değil, diğer Türk, Müslüman ve Hıristiyan ülkelerinde yetişen âlim, şâir, târihçi, ressam ve diğer sanatkârları da kendi çevresine çekmeye başladı.” (Nihad Sâmî BANARLI, **a.g.e.**, s.418).

³²“İstanbul'un gerçek anlamda Osmanlı başkenti ve kültür merkezi oluşu süreci, II.Bayezid'in hükümdarlığı döneminde başlamıştır.” (Necdet SAKAOĞLU, **Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi**, YK Yay., İstanbul 1999, s.301).

³³Âmil ÇELEBİOĞLU, **a.g.e.**, s.181.

³⁴Halûk İPEKTEN, **Divan Edebiyatında Edebî Muhitler**, MEB Yay., İstanbul 1996, s.59.

³⁵Avni ERDEMİR, **Muslihu'd-dîn Mustafa İbn Vefâ Hayatı, Eserleri, Tesirleri ve Manzum Eserlerinin Tenkidli Metni**, GÜ SBE, (y.d.t.), Ankara 1999, s.13.

Bu dönemde “II.Bayezid, şehzâdeliğinde yazı hocası olan Şeyh Hamdullah’ı talebeleriyle Amasya’dan İstanbul’a davet etmiş, kendisine sarayın harem dairesinde oda ayırmış, tımar vermiş, Mushaf ve kit’alar yazdırmak suretiyle hat sanatında Osmanlı üslûbunun doğması”na³⁶ zemin hazırlamıştır.

Bu özet değerlendirmeler ışığında 15.yüzyılın hem büyük askerî zaferlerin kazanıldığı hem de bu yolla sağlanan fetihlerin, kültürel alandaki çalışmalarla kalıcı hâle getirildiği bir dönem olduğu söylenebilir.

Nitekim Sultan İkinci Bâyezîd’in tahtı oğlu Yavuz Sultan Selim’e devrettiği 1512 yılına gelindiğinde, Osmanlı Devleti, bir yandan askerî anlamda üç kıtaya hükmedecek fetihler; bir yandan da başta İstanbul olmak üzere Osmanlı memleketlerini ebediyen Türk yurdu hâline getirecek kültürel faaliyetler için hazır hâlde bulunuyordu.

³⁶Muhittin SERİN, “Osmanlı Hat Sanatı”, **Osmanlı**, (Ed.Güler Eren), C.11, Yeni Türkiye Yay., Ankara 1999, s.28.

Birinci Bölüm

HAYATI, ŞAHSİYETİ, SANATI

Şair Padişahlar

Türk tarihinde, diğer bütün milletlerin tarihinde olduğundan daha fazla şair padişaha rastlanmaktadır.³⁷ Şehzâde, sadrazam, vezir, şeyhülislâm, kazasker gibi devlet erkânı da eklendiğinde, Türklerin özellikle İslâm'ı kabullerinden; dolayısıyla da yerleşik medeniyete iyice aşına olduktan sonra kurdukları devletlerin yönetimlerinin büyük oranda şairlerin veya en azından şiirle ilgilenen devlet adamlarının elinde olduğu görülmektedir.³⁸

³⁷Şair padişahlar konusunda önemli yayının sahibi olan Rüştü Şardağ, bu konuda Batı dünyasının krallarıyla ilgili tespitlerini özetledikten sonra, Türk şair padişahlarla ilgili tespitlerini şöyle dile getirmiştir: “Kastilya Kralı 2.Ferdinant'ın teneke ve mukavva işleriyle uğraştığını bazı tarihçiler aktarıyor. Bunun gibi Kral 16. Louis'in ünlü güzel Marie Antoinette için ipekten el işleri işlediğini, Napoleon'un kamış keserek düdüğü yaptığını bilmekteyiz. Şiire, sanatçıya değer veren Batılı kralların varlığı da bilinir. Ne var ki Horasan hükümdarları, özellikle Osmanlı sultanları ve şehzâdeleri musiki ile hemen hepsi de şiirle uğraşmış ve bu alanda eserler ortaya koymuşlardır. Büyük bölümü ise eski Türk alfabesinin her birinden, cihândeğer güzellik cümbüşleri yaratan yazı ustalığında da becerilerin sahibi oldular.” (Rüştü ŞARDAĞ, **Şair Sultanlar**, TİB Yay., Ankara 1982, s.2). Başka bir kaynakta ise benzer bir değerlendirme musikîyle de ilgili olarak yapılmaktadır: “Müzik tarihi incelendiğinde; Rönseans dönemi (1400-1600), Barok çağı (1600-1750), Klasizm (1750-1791), Romantizm (1791-1911), Milli Akımlar (1836-1922) gibi bazıları tamamen saraylarda icra edilen bu klasik müzik türleri, krallar tarafından himaye görmelerine ve saygı duyulmalarına karşılık hiçbir şâir ve bestekâr krala rastlayamayız.” (Osman Nuri ÖZPEKEL, “Şâir ve Bestekâr Osmanlı Padişahları”, **Osmanlı**, C.10, (Ed.Güler Eren), Yeni Türkiye Yay., Ankara 1999, s.607-608).

³⁸Şair Türk padişahları, çalışmanın ‘Ekler’ bölümünde bir liste hâlinde verilmiştir. Şair padişahlarımızın şiirleriyle ilgili dikkat çeken bazı yayınlar ise konuyla ilgili çalışmaların seyrini, genel hatlarıyla da olsa, ortaya koyacak biçimde şöyle özetlenebilir: Feridun Bey, **Mecmû'-ı Münşe'ât-ı Selâtîn**, C.I-II, Takvimhane Matb., İstanbul 1274; Ali Nihad TARLAN, **Yavuz Sultan Selîm'in Farsça Dîvân**

Osmanlı padişah, şehzâde ve diğer devlet erkânının şiir, musiki, ebrû ve hat gibi sanatlarla yakından ilgilenmelerinin şüphesiz ayrıntılı ve müstakil bir çalışma gerektiren birçok sebebi vardır. Bununla birlikte İslâm'da resimle ve heykel sanatıyla ilgili sınırlamaların ve yasakların bulunmasının bu anlamda önemli bir etken olduğu da gözden kaçırılmamalıdır.

Tercümesi, İstanbul 1946; Kemal Edip ÜNSEL, **Fatih'in Şiirleri**, 1946; Cavit BAYSUN, **Cem Sultan Hayatı ve Şiirleri**, Burhanettin Erler Matb., İstanbul 1946; Şemseddin Sâmî, "Sultan Şairler ve Saltanatlı Şiirler", **Salon Mecmu'ası**, 1-4, S:11, İstanbul 1948, s.163; AYMUTLU Ahmed, **Fatih ve Şiirleri**, 1959; Hilmi YÜCEBAŞ, **Şair Padişahlar**, Yeni Matbaa, İstanbul 1960; Coşkun AK, **Muhibbî Divanı: İzahlı Metin**, (y.d.t.), ATÜ, Erzurum 1977; Halil ERSOYLU, **Cem Sultan'ın Türkçe Divanı ve Üzerine Dil Araştırmaları**, (y.d.t.), İÜ, İstanbul 1978; Adnan İNCE, **Cem Sultan, Cemşid u Hurşid: İnceleme-Metin**, (y.d.t.), FÜ, Elazığ 1981; Rüştü ŞARDAĞ, **a.g.e.**, 1982; Ahmet KIRKKILIÇ, **Sultan Üçüncü Murad (Murâdî) Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanının Tenkidli Metni**, (y.d.t.), ATÜ SBE, Erzurum 1985; Saadet ŞANLI, **Şehnameci Taliki-zâde'ye Göre Osmanlı Padişahlarının Şairlikleri -Taliki-zade Şehnamesi (V. Hassa)'nın Edisyon Kritiği**, (y.d.t.), İÜ SBE, İstanbul 1989; Münevver OKUR MERİÇ, "Cem Sultan'ın Yeni Bulunan Fal-ı Reyhan-ı Cem Sultan Adlı Eseri" **Tarih ve Toplum**, C.16, S.96, İstanbul 1991, s.24-27; Münevver OKUR, **Cem Sultan, Hayatı ve Şiir Dünyası**, KB Yay., Ankara 1992; Kamil Yaşar UYAR, **Sultan 3. Murad'ın Fütûhat-ı Ramazan'ı ve Farsça Divanı**, (y.d.t.), İÜ SBE, İstanbul 1995; Filiz KILIÇ, "Osmanlı Hanedanından Bir Şair: Şehzâde Korkut", **Bilig**, S.2, Ankara 1996, s.203-220; Hikmet ÖZDEMİR, **Âdile Sultan Divânı**, KB Yay., Ankara 1996; Aynur KOÇAK, **Âdile Sultan Divanı** (İnceleme-Transkripsiyonlu Metin), (y.y.l.t.), AKÜ SBE, Afyon 1996; Mustafa İSEN ve Ali Fuat BİLKAN, **Sultan Şairler**, Akçağ Yay., Ankara 1997, Münevver OKUR, **Cemşid ü Hurşid Mesnevîsi, Metin, İnceleme**, AKM Yay., Ankara 1997; Kasım GELEN, **Kanunî Sultan Süleyman'ın Farsça Divanı**, (y.y.l.t.), İÜ SBE, İstanbul 1998; Mustafa ÇİÇEKLER, "Şehzade Bayezid ve Farsça Divançesi", **Şarkiyat Mecmuası**, VIII., İÜ EF ŞAM, Çantay Kitabevi, İstanbul 1998, s.211-18; Tayyar GÜL, **Divan-ı Şâhî**, (y.y.l.t.), ÇOMÜ SBE, Çanakkale 2000; Coşkun AK, **Şair Padişahlar**, KB Yay., Ankara 2001; Ahmet Refik ALTINAY,

Tanzimat'tan sonra neredeyse iki yüzyıla yaklaşan bir süreden beri, her fırsatta Müslüman ülkelerde ve Osmanlılarda resim ve heykel sanatına ilgi gösterilmemesi gündeme getirilerek hayıflanılır. Ne yazık ki bu arada bu ilgisizliğin Osmanlı döneminde, eşsiz ve devrin şartları açısından evrensel bir edebî ortamın oluşmasına imkan sağladığı gerçeği hep göz ardı edilir. Oysa romantizm açısından bütün dünyadaki rakipleri karşısında bir zirve olan Fuzûlî'yi de, hicvin en başarılı örneklerini veren Nef'î'yi de, bugün şiirle az çok ilgilenen herkesin dilinde birkaç beyti dolaşan Nedîm'i de; sadece devrinin şairlerini değil, modern Türk şairlerini de etkilemiş son üstâd şair Şeyh Gâlip'i de bu ortam yetiştirmiştir. Çünkü bu edebî ortamda şairler, şiirlerinin başarısı ölçüsünde takdir ve taltif edilmişler; başta câize olmak üzere değişik vesilelerle desteklenmişlerdir.

Kanaatimizce Batıda resim ve heykele gösterilen ilgi ile Doğuda özellikle de Osmanlı'da şiir ve müziğe gösterilen ilgi, ortaya çıkan eserler ve yetişmiş olan isimler de dikkate alınarak karşılaştırıldığında, daha sağlıklı değerlendirmelerin yapılması mümkün olabilir. Bunun dışındaki değerlendirmelerin birtakım öngörü veya önyargılardan öteye geçmesi mümkün

Sultan Cem, TİB Kültür Yurt Yay., İstanbul 2001; Şadi AYDIN, "Farsça Divan Sahibi Osmanlı Sultanları ve Dîvânlarının Nüshaları", **Nüsha**, S.6, Ankara 2002; Talip YILDIRIM, **Hüseyin Baykara Divanı** (Metin-İnceleme-Dizin), AÜ SBE, Ankara 2002; Ali Fuat BİLKAN, "Sultanların Şiiri Şiirlerin Sultanı", **Yağmur**, S:19, Ankara 2003; Şahmeran BALTACIOĞLU, **Fatih (Avni) Divanı ve Tahlili** (2 cilt), İÜ SBE, İstanbul 2003; Enfel DOĞAN ve Fatih TİĞLİ, "Sultan V.Mehmed Reşad'ın Çanakkale Gazeli ve Bu Gazele Yazılan Tahmisler", **İÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi**, C.33, s.41-96; Sedat ENGİN, **Cem Sultan'ın Türkçe Divanı'nın Tahlili**, (y.y.l.t.), ÇÜ SBE, Adana 2006.

olmayacaktır.³⁹ Tabiatıyla asırlarca dünyaya hükmetmiş padişahlarımıza ait şiirlerin bile günümüz nesli ile buluşturulması tam anlamıyla sağlanamamışken,⁴⁰ bu konuda sağlıklı değerlendirmelerin yapılmasını ümit etmek, fazlasıyla iyimserlik olacaktır.

³⁹Bu konuda Rüştü Şardağ'ın dikkat çekici tespitleri vardır: "Kuşku yok ki Batılı sarayların bazılarında, zaman zaman kapıların güzel sanatlara açılması, hele Rönesans'tan sonra resim ve yontu sanatçılarının sevgi ile el üstünde tutulması, oralarda resim ve yontuyu büyük ölçüde geliştirmiştir. Fakat Osmanlı hükümdarlarının şair ve müzisyen olmakla elde ettikleri üstünlükleri su götürmez. Ulusal kültürümüz için bugün de onur verici, öğünülecek bir niteliğimizdir bu." (Rüştü ŞARDAĞ, **a.g.e.**, s.2.)

⁴⁰Şair padişahlarımızın dîvânlarının, yeni harfli metinlerinin yayımlanması yoluyla, yeni nesillerle buluşturulmasına katkı sağlayacak çalışmalarla ilgili kronolojik bir kaynakça: Saffet Sıtkı BİLMEN, **Fatih Divanı**, Ahmet Halit Ktb., İstanbul 1944; M.Cavid BAYSUN, **Cem Sultan-Hayatı ve Şiirleri**, Ahmet Halit Ktb., İstanbul 1946; Berin TÜRSAN, **Şehzade Korkud ve Divanının Tetkiki**, İÜ EF Türkoloji Bölümü, (m.t.), İstanbul, 1951; Sabit HASHALICI, **Ahmed I. (Bahti), Hayatı, Divanının Transkripsiyonu ve Tedkiki**, İÜ TDE Bölümü, (m.t.), İstanbul 1952; Mertol TULUM, **Bahtî Divanı'nın Transkripsiyonu ve Şairin Edebî Şahsiyeti**, İÜ TDE Bölümü, (m.t.), İstanbul, 1963; Bayram MERDAN, **Harimî (Şehzade Korkud) Divançe**, İÜ EF TDE Bölümü, (m.t.), İstanbul, 1972; İsa KAYAALP, **Sultan Ahmed ve Divanı**, İstanbul, 1976; Ali ALPASLAN, **Kadı Burhaneddin Divanı'ndan Seçmeler**, KB Yay., Ankara, 1977; Muharrem ERGİN, **Kadı Burhanettin Divanı**, İÜ EF Yay., İstanbul 1980; Halil ERSOYLU, **Cem Sultan'ın Türkçe Divan'ı**, Tercüman 1001 Temel Eser, 3 C., İstanbul 1981; Coşkun AK, **Muhibbî Dîvânı**, KTB Yay., Ankara 1987; İ.Halil ERSOYLU, **Cem Sultan'ın Türkçe Divan'ı**, AKDİTYK TDK Yay., Ankara 1989; Ahmet KIRKKILIÇ, **Sultan Üçüncü Murad, Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Divanından Seçmeler**, KTB Yay., İstanbul 1998; İsa KAYAALP, **Sultan Ahmed Divanının Tahlili**, Kitabevi Yay., İstanbul 1999; İskender PALA, **Şair Fatih: Avnî**, Metropol Yay., İstanbul 2003; Filiz KILIÇ,

Adlî Mahlaslı Şairler

Sultan İkinci Bâyezîd; Fatih Sultan Mehmed, Kanunî Sultan Süleyman ve Üçüncü Selim gibi, Osmanlı Devletinde örneğine sık rastlanabilen şair padişahlardan biridir. Şiirlerinde Adlî mahlasını kullanan İkinci Bâyezîd'in hayatı, devlet adamı kimliği, şairliği ve şiirleri üzerinde değerlendirmelere geçmeden önce, herhangi bir karışıklığa meydan vermemek adına, Adlî mahlasını kullanan şairlerle ilgili kısa bir hatırlatmaya ihtiyaç vardır. Zira kimi kaynaklarda bu konuda bir karışıklığın bulunduğu görülmektedir.

Kaynaklarda Adlî mahlaslı birkaç şaire yer verilmektedir. Söz gelimi Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğünde⁴¹ İkinci Bâyezîd'den başka iki Adlî'den daha bahsedilmektedir. Bunlardan biri, Kul Kethüdası Süleyman Beyin oğlu olup 18.yüzyıl şairlerindendir ve asıl adı Mehmed'dir. Aynı kaynakta asıl adı İbrahim olan ve babasının Mustafa Paşa olduğu belirtilen diğer bir şairden Adlî Beg şeklinde bahsedilmekte ve şiir, inşâ, mu'ammâ, lügaz ve tarih düşürmede usta olduğuna değinilmektedir. Aynı kaynakta Üçüncü Mehmed'in mahlasının da Adlî olduğuna işaret edilmektedir.

Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisinde, bunlardan başka mutasavvıf olduğu belirtilen ve ölüm tarihi 1617 olarak verilen bir Adlî'den daha bahsedilmektedir.⁴² Avni Erdemir'in Musikişinas Divan Şairleri adlı

Şehzade Bayezid 'Şâhî' Hayatı ve Divanı, KB Yay., Ankara 2000; Muhammed Nur DOĞAN, **Fatih Divanı ve Şerhi**, Yelkenli Yay., İstanbul 2006; Münevver OKUR MERİÇ, **Cem Sultan**, VGM Yay., Ankara 2006.

⁴¹Halûk İPEKTEN vd., **Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü**, KTB Yay., Ankara 1988, s.10, 11.

çalışmasında⁴³ ise 15 ve 16.yüzyıllarda yaşamış iki Adlî'den sonra, üçüncü Adlî olarak 1839'da ölen Sultan İkinci Mahmud yer almaktadır.⁴⁴ Karşılaştırma yapmaya imkan vermek amacıyla, Türk edebiyatında Adlî mahlasını kullanan şairleri, özet bilgiler eşliğinde şöyle sıralamak mümkündür:

Adlî: 1447'de Dimetoka'da doğmuş, 1512'de Çorlu yakınlarında ölmüştür. Sultan İkinci Bâyezîd. Fatih Sultan Mehmed'in oğlu, Yavuz Sultan Selim'in babasıdır. Annesi Gülbahar Hatun'dur. 27 yıl süren Amasya valiliğinin ardından 31 yıl Osmanlı tahtında padişahlık yapmıştır. Sanat ve imar faaliyetlerine önem vermiş; her alandan sanatçılara büyük destek vermiştir. Şiirlerinde Adlî mahlasını kullanmıştır. Daha ziyade gazellerden oluşan Türkçe divanı ve Farsça şiirleri vardır.

Adlî: Sultan Üçüncü Mehmed.⁴⁵⁻⁴⁶ Sicill-i Osmânî'de 1567'de doğduğu, 1595'te tahta geçtiği ve 1603'te vefat ettiği belirtilmektedir.⁴⁷ Bu tarihler, Tuhfe-i Nâ'ilî'de sırasıyla 1566, 1594 ve 1602 şeklinde

⁴²**Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi**, Dergâh Yay., İstanbul 1977.

⁴³Avni ERDEMİR, **Musikişinas Divan Şairleri**, TÜSAV Yay., Ankara 1999, s.24, 29, 31.

⁴⁴Başka bir kaynakta II.Mahmud, birden çok mahlas kullanan şairler arasında zikredilmiştir. Buna göre II.Mahmud şiirlerinde hem Âdil hem de Adlî mahlasını kullanmıştır. (Orhan KURTOĞLU, "Divan Şiirinde Mahlas Değiştiren ve Birden Fazla Mahlas Kullanan Şairler", **Bilig**, S.38, s.76, 79).

⁴⁵Halûk İPEKTEN vd., **a.g.e**, s.11.

⁴⁶Saadettin Nüzhet ERGUN, "Adlî", **Türk Şairleri**, C.1, s.250.

⁴⁷Mehmed Süreyyâ, **Sicill-i Osmânî Yahud Tezkire-i Meşâhir-i Osmâniye** (Haz.Ali Aktan, Abdülkadir Yuvalı, Mustafa Keskin), Sebil Yayinevi, İstanbul 1995, s.67.)

yer almaktadır.⁴⁸ Şiirlerinde hem Adlî hem de Adnî mahlasını kullanmıştır.⁴⁹

Adlî: Öl.1617. Şeyh Hasan Adlullah Efendi.⁵⁰ Sünbülî olarak da bilinir. Mutasavvıftır. Önce Halvetî şeyhi Hasan Efendi'ye intisap etmiş, sonra da bu tarikatın şeyhlerinden olmuştur.⁵¹ Şiirlerine birçok Halvetî şairinin şiirlerinde olduğu gibi tasavvufî bir üslûp hâkimdir.⁵²

Adlî: Öl.1743. Asıl adı Mehmed'dir. Mehmed Adlî Efendi olarak da bilinir. Yeniçeri Kul Kethüdası Süleyman Begin oğludur.^{53_54} "İsm-i emced ü nâm-ı serâmedleri Mehmed'dir."⁵⁵ Divan hocalığı ve defterdarlık yapmıştır. Mutasavvıf bir şairdir.^{56_57}

Adlî (Âdil): 1784-1839. Sultan Mahmûd-ı Sâni.⁵⁸ I. Abdülhamid'in oğlu olup 1808'de padişah olmuştur. Devrinde birçok yenilik gerçekleşmiştir. İlk resmî gazete olan Takvîm-i Vekâyî onun zamanında çıktı.⁵⁹ Şiirlerinde hem Adlî hem de Âdil mahlaslarını kullanmıştır. Şiirleri genellikle şarkı, tahmis, semaî ve gazel şeklindedir.⁶⁰

⁴⁸İnehân-zâde Mehmed Nâ'il, **Tuhfe-i Nâ'ilî**, C.2, s.601, md.2775.

⁴⁹Mustafa İSEN ve Ali Fuat BİLKAN, **a.g.e.**, s.171, 278.

⁵⁰İnehân-zâde Mehmed Nâ'il, **a.g.e.**, C.2, s.602, md.2776.

⁵¹**Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi**, s.38.

⁵²Saadettin Nüzhet ERGUN, "Adlî", s.250.

⁵³İnehân-zâde Mehmed Nâ'il, **a.g.e.**, C.2, s.602, md.2778.

⁵⁴**Türk Ansiklopedisi**, C.1, MEB Yayınları, Ankara 1946, s.141.

⁵⁵Sadık ERDEM, **Râmiz ve Tezkire-i Şu'arâsı**, AKDITYK AKM Yayını, Ankara 1994, s.219.

⁵⁶Halûk İPEKTEN vd., **a.g.e.**, s.10-11.

⁵⁷**Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi**, s.38.

⁵⁸İnehân-zâde Mehmed Nâ'il, **a.g.e.**, C.2, s.602, md.2779.

⁵⁹Mustafa İSEN ve Ali Fuat BİLKAN, **a.g.e.**, s.239, 289.

⁶⁰Coşkun AK, **Şair Padişahlar**, s.93.

Adlî Bey: Açık adı, Gâzî Mustafa Paşazâde İbrahim Bey.⁶¹ Şiir, inşa, muamma, lügaz ve tarih düşürme ustası olarak bilinir.⁶²

Adlî: Açık adı, Mustafa Adlî Efendi'dir. Bağdâd Vâlisi Silahdâr Hüseyin Paşa'nın divan kâtibidir. H.1083 M.1672'de vefat etmiştir.⁶³

Bâyezîd'in Mahlası

Bu bilgilerden sonra, Bâyezîd'in mahlası konusunda bazı kaynaklarda yaşanan karışıklık üzerinde kısaca durmakta yarar olacaktır. Sehî Bey, Latîfî, Âşık Çelebi, Kınalızâde Hasan Çelebi, Beyânî ve Kafzâde Fâizi gibi hakkında bilgi veren bütün tezkireciler şiirlerinde Adlî mahlasını kullandığı konusunda hemfikirdirler.⁶⁴

⁶¹İnehân-zâde Mehmed Nâ'il, **a.g.e.**, C.2, s.602, md.2781.

⁶²Halûk İPEKTEN vd., **a.g.e.**, s.11.

⁶³İnehân-zâde Mehmed Nâ'il, **a.g.e.**, C.2, s.602, md.2777.

⁶⁴Şiirlerinde "tahallus-ı Adlî itmişdür." (Edirneli Sehî, **Tezkire-i Sehî**, Neşr.Mehmed Şükrî, Matbaa-i Âmedî, İstanbul 1325, s.13); "Ve kendüler dahi bâb-ı 'adl ü 'adâletde Kısra'-ma'delet oldukları münâsebetle 'Adlî tahallus iderlerdi." (Latîfî, **Tezkiretü's-şuarâ ve Tabsiratü'n-nuzamâ**, Haz. Rıdvan CANIM, AKDITYK AKM Yay., Ankara 2000, s.143); "Adlî tahallus idinmişlerdi. Mezkûr mahlas üze şi'r söyleyüp tegazzül iderlerdi." [Âşık Çelebi, **Meşâirü's-Şuarâ**, Haz.Filiz KILIÇ, GÜ SBE, (y.d.t.), Ankara 1994, s.54]; "(Hazret-i Sultân Bâyezîd Hân'ın) mahlas-ı şerîfleri 'Adlîdür.", "Ol şâh-ı râ'iyet-perver ve şehensâh-ı 'adâlet-güsterün mahlası 'Adlîdür." (Kınalı-zâde Hasan Çelebi, **Tezkiretü's-şuarâ**, C.I, Haz.İbrahim KUTLUK, AKDITYK TTK Yay., Ankara 1989, s.78-79, 81); "Amasya'da sancak beyi idi. Adlî mahlasını kullanmışlardır." (Saadet ŞANLI, **a.g.e.**, s.41); "...mahâret-i mâ-lâ-kelâmı var idi. Mahlası Adlî'dür. [**Beyânî Tezkiresi** İnceleme-Tenkitli Metin, Haz.Aysun SUNGURHAN, GÜ SBE, (y.y.l.t.), Ankara 1994, s.4]; "'Adlî: Sultân Bâyezîd-i Velî" [Bekir KAYABAŞI, **Kafzâde Fâizi'nin Zübdetü'l-eş-ârı**, İnönü Ü. SBE, (y.d.t.), Malatya 1997, s.397].

Bununla birlikte Fatih Sultan Mehmed'in vezîr-i a'zamı Mahmûd Paşa'nın Adnî olan mahlasının, başta Âşık Çelebi'nin Meşâirü's-şuarâ'sı olmak üzere, bazı tezkirelerde Adlî olarak geçmesi⁶⁵ birtakım karışıklıklara sebep olmuştur. Bu anlamda en büyük yanılgıya düşen ise A History of Ottoman Poetry adlı ünlü eserin müellifi E.J.Wilkinson GIBB olmuştur. Diğer kaynakların aksine Gibb, bu konuda kaynakların farklılık gösterdiğini belirterek kendisinin Sehî ve Latîfî yerine Âşık Çelebi'ye itimat ederek, Sultan İkinci Bâyezîd'in mahlasının 'Adnî olduğu görüşüne katıldığını söyler.⁶⁶

Adlî ile Adnî'nin şiirleri konusunda belirsizlik bulunduğunu belirten E.J.Wilkinson Gibb'e göre Mehmed Fu'âd'ın İstanbul'da bastırdığı divandaki şiirler Bâyezîd'in değil aynı mahlası kullanan Mahmud Paşa'nın olmalıdır.⁶⁷

⁶⁵Yaptığımız araştırmada birçok kaynağın hiç değinmediğini gözlemlediğimiz bu önemli ayrıntıya, **Eski Türk Edebiyatı Tarihi**'nde "Fâtih dönemi şairlerinden olan Adnî, Fâtih'in veziri Mahmûd Paşa'dır. Mahlası birçok tezkirede sehven Adlî şeklinde geçmektedir." cümleleriyle işaret edilmiştir. (Ahmet Atillâ ŞENTÜRK ve Ahmet KARTAL, **a.g.e.**, Degâh Yay., İstanbul 2004).

⁶⁶"Sehî ve Latîfî Adlî der; fakat ilk tezkirecilerin en iyilerinden ve en dikkatlilerinden olarak bilinen Âşık ise Adnî olarak ifade eder. Otoriteler arasında bu mahlaslardan hangisinin Bayezid ve Mahmud Paşa tarafından kullanıldığı konusunda bir anlaşmazlık vardır. Ben şahsen, Âşık Çelebi'ye inanmanın daha akıllıca olduğu kanısındayım." (Bkz.E.J.Wilkinson GIBB, **Osmanlı Şiir Tarihi I-II**, Akçağ Yay., Ankara 1991, s.318.).

⁶⁷"Mahmud Paşa ve Sultan Bayezid'in eserleri hususunda ise belirsizlik vardır. 1891'de İstanbul'da, Bayezid'in Divan'ı olduğu belirtilen küçük bir kitap yayınlanır. İlk dönem eserlerinden olduğu açıkça belli olan kitapta 124 gazel yer almaktadır ve şiirlerin sahibi Adlî mahlasını kullanan kişidir. Daha önce ifade ettiğimiz gibi bazı otoritelerce bu mahlas II.Bayezid'e aittir. Şiirlerdeki dilin eskiliği göz önüne alınacak olursa bu şiirlerin, Mehmed Fuad Bey'e göre, Bayezid'in olduğu kesindir. Bununla beraber ben, böyle bir hükmün yanlış olacağı görüşündeyim. Bu kitaptaki şiirlerin, Bayezid'in değil,

Şu halde birtakım tereddütler taşımakla birlikte Gibb, tezkirecilerin ve araştırmacıların neredeyse tamamının aksine Bâyezîd'in Adnî; Mahmud Paşa'nın ise Adlî mahlasını kullandığı kanaatindedir.⁶⁸ Bu kanaatle bağlantılı olarak, Bâyezîd'e ait şiirlerin aslında Mahmud Paşa'ya ait olabileceği görüşündedir.

Öncelikle bilinmelidir ki Sultan İkinci Bâyezîd'in mahlasının Adlî olduğu hususunda, Âşık Çelebi de dahil, bütün kaynaklar hemfikirler. Diğer taraftan OR, T, M1 ve M2 numaralı nüshalarda *Sultân Bâyezîd* ibaresi yer almaktadır ve İBB nüshası da dahil olmak üzere, metni oluşturmada yararlandığımız ve birbirleriyle tutarlı olan

aynı mahlası kullandığı söylenen Mahmud Paşa'ya ait olduğunu düşünüyorum." (E.J.Wilkinson GIBB, **a.g.e.**, s.320).

⁶⁸Ne var ki diğer tezkirecilere; hatta Gibb'in daha çok itimat ettiği Âşık Çelebi'ye göre bile Mahmud Paşa'nın mahlası Adlî değil Adnî'dir. Nitekim Meşâirü's-Şuarâ'da ve dönemin diğer tezkirelerinde ilgili bölüm aynen şöyledir: "'Adnî: Merhûm Sultân Mehmedde vezîr-i a'zam olan Mahmûd Paşadur ki merhûmuñ vezâretde kadr ü rîf'atı ve pâdişâha karîb-i menzileti mütevâtirdür." (Âşık Çelebi, **a.g.e.**, s.575); Mahmud Paşa, "Adnî mahlasını kullanmıştır." (Mustafa İSEN, **Sehî Bey Tezkiresi**, Akçağ Yay., Ankara 1998, s.62); "Adnî, merhum Mahmud Paşa'nın mahlasıdır." (Mustafa İSEN, **Latîfî Tezkiresi**, Akçağ Yay., Ankara 1999, s.87); "Adnî: Sâhib-i re'y-i sâ'ib nizâm-ı mülkde Nizâmü'l-mülk'e gâlip olan Vezîr-i Sultân Mehmed Hân Mahmûd Paşa'dur." (Beyânî, **a.g.e.**, s.96); "Vezîr Mahmûd Paşa'dır ki.....'Adnî tahallus itmişler, cennet-i 'adne iştiyâk tarîkına gitmişler." (Mustafa İSEN, **Kühû'l-ahbâr'ın Tezkire Kısım**, s.140); "(Mahmud Paşa), Fatih'in aldığı Avnî mahlasını örnek tutarak Adnî mahlasını almıştır." (Saadet ŞANLI, **a.g.e.**, s.62). Diğer taraftan Kınalı-zâde Hasan Çelebi'nin **Tezkiretü's-şuarâ**'sında yer alan "Sultân Mehmed Han gibi bir sultân-ı 'adâlet-'unvâna vezîr-i a'zam u müşîr-i efham olan Mahmûd Paşa'dur." ifadesi, İbrahim KUTLUK'un hazırladığı metinde (**a.g.e.**, s.612) Adlî, Aysun SUNGURHAN EYDURAN'ın hazırladığı metinde Adnî başlığı altında yer almaktadır. [Kınalı-zâde Hasan Çelebi, **Tezkiretü's-şuarâ** İnceleme-Tenkitli Metin, C.II, Haz. Aysun SUNGURHAN EYDURAN, GÜ SBE, (y.d.t.), Ankara 1999].

bütün nüshalarda şairin mahlası açıkça *Adlî* olarak geçmektedir. Ayrıca Bâyezîd'in koruduğu ve teşvik ettiği şairlerden olan Tâcizâde Ca'fer Çelebi, bir beytinde Bâyezîd'in mahlasına yer vermiştir:

'Adlî-lakab ol şâh-ı cihân-bahâ k'olupdur

Ehl-i nazara dergehi mismârı benefşe (K.17-34)⁶⁹

[Adlî mahlası, o dünya kadar kıymetli padişahın eşiğinin çivileri, nazar sahiplerine menekşe gibi görünmektedir.]⁷⁰

Mevcut nüshaların hiç birinde klâsik anlamda bir tek kasîdenin bile bulunmaması ve şiirlerin muhteva açısından incelenmesiyle elde edilen ipuçları da Sultan İkinci Bâyezîd'i işaret etmektedir. Divanda klâsik anlamda kasideye rastlanmaması, şairin padişah kimliğiyle ilişkili olmalıdır. Diğer yandan Adlî'nin şiirlerinde, onun padişah kimliğine işaret eden 40'tan fazla beytin bulunması da, hem Adlî mahlasının hem de mevcut nüshalardaki şiirlerin Sultan İkinci Bâyezîd'e ait oldukları yönünde önemli birer delil olarak kabul edilebilir.⁷¹

Diğer taraftan Mahmud Paşa'nın Fatih Sultan Mehmed'e sunduğu uzun bir kasidesinin de bulunduğu dîvânının 4 farklı nüshasına dayanılarak hazırlanan bir çalışmadaki bütün şiirlerde, mahlası açık biçimde, Adnî olarak geçmektedir.⁷² Üstelik bu nüshalarda, Meşâirü's-suarâ ve Kühû'l-ahbâr gibi bazı kaynakların Mahmud Paşa'ya atfettikleri; ancak Adlî Dîvânı'nın bizim

⁶⁹Fatma Meliha ŞEN, **Tâcizâde Ca'fer Çelebi Divanı'nda XV. ve XVI.Yüzyıl Osmanlı Toplum Hayatı**, İÜ SBE, (y.d.t.), İstanbul 2002, s.91.

⁷⁰Fatma Meliha ŞEN, **a.g.e.**, s.91.

⁷¹Bu anlamda dikkat çekici örnek beyitler için bkz. Şairliği, Şiirleri ve Şiir Anlayışı.

⁷²Bilâl YÜCEL, **Mahmud Paşa Adnî Divanı**, Akçağ Yay., Ankara 2002.

elimizdeki bütün nüshalarında bir gazelin hüsn-i matla beyti olarak yer alan

Bir dem eglen ey felek gönlüm sarâyın yıkma kim
Ol perî peyker hayâli dilde mihmândur henüz (G.31-2)

beyti de bulunmamaktadır. Bu beyitle ilgili bir değerlendirmeye ileride tekrar değinilecektir.

Bu hususta farklı bir bilgiye de Münevver Okur Meriç tarafından yer verilmiştir. Özellikle Cem Sultan'ın hayatıyla ilgili oldukça önemli ve ayrıntılı bilgilere yer verdiği eserinde, Cem Sultan'ın Türkçe Divanının yazma nüshalarını tanıtırken 9.maddede, bizim İBB şeklinde numaralandırdığımız ve kenarlarında Cem Sultan'ın Türkçe Divanı bulunduğuna şahit olduğumuz nüshanın ortasındaki divanın Adnî mahlaslı Mahmud Paşa'ya ait olduğunu söylemektedir.⁷³ Ne var ki bu nüshanın ortasındaki divanın sahibi olan şairin mahlası, adı geçen nüshanın muhtelif varaklarından alınan aşağıdaki örneklerden de anlaşılacağı gibi, çok açık biçimde Adlî olarak geçmektedir.

Bu durumda Vezîr-i A'zam Mahmûd Paşa'nın Adnî⁷⁴, Sultan İkinci Bâyezîd'in ise Adlî mahlasını

⁷³Meriç'e göre Sultan Cem'in Türkçe Divanının bir nüshası da "İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığında Muallim Cevdet koleksiyonu içinde bulunan Mahmud Paşa-yı Velî 'Adnî Divanı ile beraberdir. Divanın ortasında 'Adnî Divanı, kenarlarında Sultan Cem'in Türkçe Divanı vardır. K.416 numarada kayıtlı bu divan ra harfiyle başlayıp eksiktir." (Münevver OKUR MERİÇ, **Cem Sultan**, s.417).

⁷⁴"Adnî mahlaslı Mahmud Paşa'nın yazma divanının elimizde üç nüshası bulunmaktadır. Bunlardan ikisi Millet Kütüphanesi'nde (Ali Emiri, Manzum, No: 278, 279) diğeri de İstanbul Üniversitesi'nde (Türkçe Yazmalar No:1962) bulunmaktadır. Bu nüshada birçok Türkçe şiire rastlanmaktadır. (Mehri ALTUNTAŞ, **Devşirmelikten Evliyalığa: Osmanlı Vezir-i Azamı Mahmud Paşa**, HÜ SBE, (y.y.l.t.), Ankara 2002, s.21). Bilâl YÜCEL'in anılan çalışmasında bu

kullandığı hususunda haklı hiçbir bir tereddüte mahal yoktur. Nitekim Bâyezîd'in mahlası konusunda, Türk araştırmacıların hiçbirinde herhangi bir tereddüt tespit edilmemiştir.

nüshalara ilave bir nüsha daha (Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi Demirbaş No:38852) yer almıştır. (**a.g.e.**, s.28).

Tezkirelerde Adlî'ye Atfedilen Beyitler

Yukarıda bahsedilen karışıklıkların kaynağı, tezkirelerde Adlî ve Adnî için örnek gösterilen beyitler olmalıdır. Bu sebeple özellikle dönemin şairleriyle ilgili önemli bilgiler içeren tezkirelerde Adlî'ye ait oldukları belirtilen beyitler aşağıda verilmiştir.

Heşt Behişt'te (Sehî Bey) Adlî'ye atfedilen iki beyit yer almaktadır.⁷⁵ Bunlardan biri kendisiyle saltanat mücadelesine girmiş olan Cem Sultan'a hitaben söylenmiştir. Diğerisi ise bir gazelinin matla beytidir. Her iki beyit de elimizdeki yazmalardan M2 nüshasında mevcuttur:

Haccü'l-haremeynem diyü sen da'vî kılursın
Bu saltanat-ı dünya için bunca taleb ne (KT.146-2)

Subha dek nâlânam iy hûrşîd-rû sen mâhdan
Nice bir feryâd idem korkmaz misuñ Allah'dan (G.119-1)

Tezkiretü'ş-şuarâ'da (Latîfî) Adlî'ye atfedilen beyit sayısı 7'dir.⁷⁶ Aşağıda verilen ilk 5 beyit, Latîfî'nin Sultan İkinci Bâyezîd'den bahsettiği bölümde yer almaktadır. Bu beyitlerin ilki, M2 nüshasında bulunmaktadır; ancak sonraki 4 dört beyit mevcut nüshalarda yoktur. Aşağıda 6. ve 7. sırada verilen son iki beyti ise Latîfî, Cem Sultan'dan bahsederken nakletmiştir. 6.beyit, hem T, hem M1 hem de M2; 7.beyit ise sadece M2 numaralı nüshada mevcuttur.

Ey süvâr-ı esb-i nâz olan rikâb-ı câna bas
Hüsñ meydânı senündür ayağuş merdâne bas (MT 149)

⁷⁵Edirneli Sehî, **a.g.e.**, s.14.

⁷⁶Latîfî, **a.g.e.**, Haz.Rıdvan CANIM, s.144.

Cigerüm pâreledi hañcer-i cevri ü sitemüñ
Sabrumuñ câmesini toğradı mikrâz-ı gamuñ⁷⁷

Secde-gâh eyler idi Ka'bede mihrâb gibi
Kûyuñ içinde melek görse nişân-ı kademüñ

Çıkdı cân hasret ile ölmedigüm budur lâk
Hükmi der cân yerine tende durup derd ü gamuñ

Ey gözüm gün yüzine karşı nice yaş dökesin
Ruhları tâbı ile kurıdı kalmadı nemüñ

Çün rûz-ı ezel kısmet olunmış bize devlet
Takdîre rızâ virme yesin böyle sebeb ne (KT.146-1)

Haccü'l-haremeynüm diyüben da'vî kılursın
Bu saltanat-ı dünyevîye bunca taleb ne (KT.146-2)

Meşâ'irü's-şuarâ'da (Âşık Çelebi) Adlî'ye atfedilen biri Türkçe biri Farsça 2 beyit vardır.⁷⁸ Her iki beyit de M2 numaralı nüshada mevcuttur:

Ey süvâr-ı esb-i nâz olan rikâb-ı câna bas
Hüsn meydânı senündür ayağüñ merdâne bas (MT.149)

Her nâle ki peydâ şevved ez-sîne-çâkem
Ebrî şevved u girye koned ber-ser-i hâkem (MT.170)

Tezkiretü's-şuarâ'da da (Kınalızâde Hasan Çelebi) ve Beyânî Tezkiresi'nde, Adlî'ye atfedilen biri Türkçe biri Farsça 2 beyit vardır ve her iki beyit de M2 numaralı nüshada mevcuttur.⁷⁹

Ey süvâr-ı esb-i nâz olan rikâb-ı câna bas
Hüsn meydânı senündür ayağüñ merdâne bas (MT.149)

⁷⁷Bu beyit, Meşâ'irü's-şuarâ'da Adnî mahlaslı Mahmud Paşa'ya ait gösterilmiştir. (a.g.e., s.53).

⁷⁸Âşık Çelebi, a.g.e., s.54, 55.

⁷⁹Kınalı-zâde Hasan Çelebi, a.g.e., C.1, (Haz.İbrahim KUTLUK), s.83; Beyânî, a.g.e., s.4.

Her derd ki peydâ şevêd ez-sîne-i çâkem
Ebrî şevêd u girye koned ber-ser-i hâkem (MT.170)

Zübdetü'l-eş'âr'da (Kafzâde Fâ'izî) Adlî'ye ait olduğu belirtilen iki beyit bulunmaktadır.⁸⁰ Bu beyitlerin ilki tezkirelerin çoğunda vardır; ancak ikinci beyit diğer tezkirelerde mevcut değilken, dîvânın M2 nüshasında vardır:

Ey süvâr-ı esb-i nâz olan rikâb-ı câna bas
Hüsn meydânı senündür ayağın merdâne bas (MT.149)

Pây-mâl itme çünkü yakduñ oda
Gizlidür gönüm içre nâr sakın (MT.152)

Bunlar dışında elimizdeki yazma nüshaların tamamında yer alan Adlî'ye ait

Bir dem eglen ey felek gönüm sarâyın yıkma kim
Ol perî peyker hayâli dilde mihmândur henüz (G.31-2)

beytinin Meşâirü's-suarâ'da 'Adnî mahlasıyla şiirler yazdığı bilinen Mahmud Paşa'ya atfedildiği görülmektedir. Âşık Çelebi, bu beyti Cem Sultan'ın

Ağlayup didüm ki zülfün keşf idüp göster ruhuñ
Didi ki müşğ açmak olmaz şehr-i bârândur henüz⁸¹

beytine söylenen nazireler arasında da zikretmiştir.⁸²

⁸⁰Bekir KAYABAŞI, **a.g.e.**, s.397.

⁸¹Âşık Çelebi, **a.g.e.**, s.241.

⁸²Âşık Çelebi, aynı tezkiredeki şu iki beyti de yine Adnî mahlası Mahmûd Paşa'ya ait göstermiştir:

Çün ecel sulh itdürüp âhir nizâ'ı kaldurur
Pes nedür dünyâ için bu kurı kavgadan murâd

Beyti bozarsın rakîbi aña şi'ründe sakın
'Adlî dil-ber vasfıdır çün şi'r ü inşâdan murâd

(Âşık Çelebi, **a.g.e.**, s.242, s.577). Halbuki bu iki beyit, hem **Şâir Padişâhlar** hem de **Fâtih Dîvânı ve Şerhi**'nde Avnî'ye ait bir gazelin hüsn-i makta' ve makta' beytidir. Yalnız şairin mahlası bu

Adlî'nin dîvânının bütün nüshalarında tespit ettiğimiz bu beyit, aslında şairin 7 beyitlik bir gazelinin hüsn-i matla beytidir.⁸³ Mahmud Paşa'nın öldürüldüğünde,⁸⁴ 1459 doğumlu Cem Sultan'ın henüz 14-15 yaşında olduğu da dikkate alındığında beytin Adlî'ye ait olma ihtimali daha da güçlenmektedir.

Ayrıca Âşık Çelebi'nin bu beyit için kaynak beyit olarak gösterdiği Cem Sultan'ın beyti de, Cem Sultan'ın Türkçe dîvânında yer alan bir gazelin 4.beytidir. Dahası her iki beyit, gazelin diğer beyitleriyle birlikte, ortasında İkinci Bâyezîd'in kenarlarında ise Cem Sultan'ın Türkçe dîvânı bulunan İBB 416 arşiv numaralı yazma nüshada bulunmaktadır. Her iki beyti de barındıran bu iki gazel arasındaki başka benzerlikler de dikkat çekicidir. Bu gazeller, ileride *Başka Metinlerle İlişki* bölümünde karşılaştırmaya imkan sağlamak gayesiyle bir arada verilmişlerdir.

kez Adlî olarak değil Avnî olarak geçmektedir. İkincisinde Adlî mahlasının yer aldığı beyitlerin gerek Adlî Dîvânı'nın gerek Adnî Dîvânı'nın (Bilâl YÜCEL, **a.g.e.**) mevcut nüshalarında yer almaması da bu anlamda beyitlerin Avnî'ye ait olma ihtimâlini güçlendirmektedir. (Beyitler için bkz.Coşkun AK, **Şair Padişahlar**, s.111; Muhammed Nur DOĞAN, **a.g.e.**, s.36).

⁸³Bu gazel, Millî Kütüphanede müstensihi H.976 M.1570 tarihinde vefat eden Fevrî Ahmed bin Abdullah adında bir zât olan 06 Mil Yz A 730 numaralı yazmada 5 beyit olarak yer almaktadır.

⁸⁴Mahmud Paşa, "türbesindeki kitâbeye göre 1473'te, kaynaklara göre 1474'te" öldürülmüştür. (Ahmet Atillâ ŞENTÜRK ve Ahmet KARTAL, **a.g.e.**, s.188).

Sultân ve Şehzâde Bâyezîdler

Sayıları fazla olduğundan, yine bir karışıklığa meydan vermemek adına, Türk tarihinde Bâyezîd adıyla bilinen şehzâde ve sultanlardan da kısaca bahsetmekte yarar olacaktır. Zira Osmanlı tarihinde Bâyezîd adıyla bilinen iki padişah ve birçok şehzâde vardır.⁸⁵

Sicill-i Osmânî’de, Osmanlı hânedânında 2’si padişah 7’si şehzâde 9 *Bâyezîd* olduğu kayıtlıdır. Bunlar kronolojik olarak şöyledir:

1. Murâd Hân-ı Evvel’in oğlu Sultan Bâyezîd Hân-ı Evvel (Yıldırım Bâyezîd).
D.748/761(1348/1359)-Öl.805 (1403)
2. Ebü’l-Feth Sultan Mehmed Hân-ı Sâni’nin oğlu Sultan Bâyezîd Hân-ı Sâni (Bâyezîd-i Velî-Adlî).
D.851 (1447)-Öl.918 (1512)
3. Sultan Süleyman Hân-ı Evvel’in oğlu Şehzâde Bâyezîd.⁸⁶ (Şâhî)

⁸⁵ Mehmed Süreyyâ, **a.g.e.**, s.5-9.

⁸⁶ Aralarında mukayese yapma imkanı elde etmek adına, birçok açıdan Adlî ile benzerliği görülen Şehzâde Bâyezîd hakkında kısa bir bilginin yararı olacaktır. 1526’da İstanbul’da Kanunî Sultan Süleyman ve Hürrem Sultan’ın oğlu olarak doğan Şehzâde Bâyezîd; Karaman, Kütahya ve Amasya’da sancakbeyliği yaptığı sırada kardeşi Selim’le taht mücadelesine girmiş; ancak annesinin ölümü, babasının da kardeşini destelemesiyle, bu mücadeleyi kaybetmiş ve 1562’de kaçtığı İran’da boğdurulmuştur. Şehzâde Bâyezîd de Sultan Bâyezîd gibi “Çok iyi yetişmiş, maârif ve kemâl sahibi, kıymetli bir şehzâdeydi. Âlim ve şairlerle görüşmekten hoşlanır, onları himâye eder, mükâfatlandırır.” (Filiz KILIÇ, **Şehzade Bayezid ‘Şâhî’ Hayatı ve Divanı**, s.30). Adlî gibi hat sanatıyla da ilgilenen Şehzâde Bâyezîd, “melankolik tabiatlı, fakat okumayı ve iyiliği seven, faziletli, şair yaratılışlı, zeki, mütevazı, mert ve cesur bir kişi olarak da nitelendirilmektedir. Şâhî mahlasıyla şiirler yazan Bâyezîd’in Kütahya’da iken âlimlerden ve şairlerden oluşan bir ‘irfan âlemi’ kurduğu bilinmektedir. 1443 beyitten oluşan divanında

D.932 (1525)-Öl.967 (1559)

4. Sultan Murâd Hân-ı Sâlis oğlu Şehzâde Bâyezîd.
D.994 (1585)-Öl.1003 (1594)
5. Sultan Ahmed Hân-ı Evvel'in oğlu Şehzâde Bâyezîd.
D.1020 (1611)-Öl.1045 (1635)
6. Sultan İbrahim Hân'ın oğlu Şehzâde Bâyezîd.
D.1056 (1646)-Öl.1057 (1647)
7. Sultan Mehmed Hân-ı Râbi'nin oğlu Şehzâde Bâyezîd.
D.1089 (1678)-Öl.1089 (1678)
8. Sultan Ahmed Hân-ı Sâlis'in oğlu Şehzâde Bâyezîd
D.1130 (1718)-Öl.1184 (1770)
9. Sultan Mahmud Hân-ı Sâni'nin oğlu Şehzâde Bâyezîd.⁸⁷
D.1227 (1812)-Öl.1227 (1812)

(Millet Ktp., nr.225) Farsça şiirler de vardır.” (Şerafettin TURAN, “Bayezid II”, **İslâm Ansiklopedisi**, C.5, TDV Yay., İstanbul 1992, s.231). Şehzâde Bâyezîd, Kütahya'dayken tıpkı II.Bâyezîd'in Amasya'da yaptığı gibi etrafına şairlerden oluşan bir grup toplamış ve orada edebî bir muhitin oluşmasını sağlamıştır. Şehzâde Bâyezîd'in Kütahya'dayken “yanında bulunan şairlerden başlıcaları, Gubârî Abdurrahman Çelebi, İşretî, Câferzâde Muhlis, Firâkî, Rahîmî Bey ve Emre'dir. Ayrıca yanında olmadığı halde Celâlzâde Sâlih Çelebi ile de münâsebeti vardı.” (Filiz KILIÇ, **Şehzade Bayezid 'Şâhî' Hayatı ve Divanı**, s.31).

⁸⁷Mehmed Süreyyâ, **a.g.e.**, s.21-23.

Adlî'nin Hayatı

Sultan İkinci Bâyezîd'in hayatıyla ilgili olarak tarih kaynaklarında oldukça ayrıntılı bilgiler bulunmaktadır. Ne var ki bu kaynakların pek çoğunda şair kimliğine yeterince yer verilmemiştir. Öyle ki bazı kaynaklarda *eserleri* adıyla müstakil bir başlığa yer verilmiş olmasına karşın, şiirlerinden ve dîvânından hiç bahsedilmemiştir. Dolayısıyla burada malum birtakım bilgileri ayrıntılarıyla tekrarlamamak adına, Bâyezîd'in hayatıyla ilgili önemli görülen bilgiler üzerinde bazı değerlendirmelerle yetinilmiştir.

Adlî mahlasıyla şiirler yazan ve Türkçe bir divan sahibi olan Sultan İkinci Bâyezîd'in dönemin tezkirecilerinin pek değinmediği doğum tarihi, diğer kaynaklarda ihtilafli biçimde yer almaktadır. Bununla birlikte şairin doğum tarihi, kaynakların çoğunda⁸⁸ 851/1447-1448; Sicill-i Osmânî'de ise 857/1453 olarak yer almaktadır. İsmail Hakkı Uzunçarşılı'ya göre ise, Bâyezîd'in doğum tarihi kaynaklarda 851(1447), 856 (1452) ve 857 (1453) olmak üzere 3 türlü gösterilse de, daha çok kabul gören tarih, 851 (1447)'dir.⁸⁹

Doğum yeri ise başta İslâm Ansiklopedisi olmak üzere pek çok kaynakta Dimetoka⁹⁰, Türk Dili ve

⁸⁸İnehân-zâde Mehmed Nâ'il, **a.g.e.** C.1, s.89, md.335; Saadettin Nüzhet ERGUN, "Bâyezîd II", **Türk Şairleri**, C.2, s.746; Fahir İZ ve Günay KUT, "Adlî", **Büyük Türk Klâsikleri**, C.2, Ötüken Yay., İstanbul 2004, s.218; Şerafettin TURAN, "Bayezid II", s.234; **Meydan Larousse**, s.218; İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI, "Bâyezîd II", **İslâm Ansiklopedisi**, C.2, MEB Yay., İstanbul 1949, s.392; **Türk Ansiklopedisi**, C.V, MEB Yayınları, Ankara 1952, s.449; Nihad Sami Banarlı, **a.g.e.**, s.447; **Türk ve Dünya Ünlüleri Ansiklopedisi**, s.302; Ahmet Atillâ ŞENTÜRK ve Ahmet KARTAL, **a.g.e.**, s.184.

⁸⁹İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI, "Bâyezîd II", s.392.

Edebiyatı Ansiklopedisi⁹¹ ve Sultan Şairler’de⁹² ise Amasya olarak verilmektedir. Osmanlı padişahlarının sekizincisi olan Sultan İkinci Bâyezîd, Fatih Sultan Mehmed Hân gibi bir çağı kapatıp yeni bir çağı açmış bir padişahın oğlu ve Yavuz Sultan Selim Hân gibi Osmanlı topraklarını devraldığının iki katından daha fazla genişletme becerisini gösterebilmiş bir başka cihan padişahının da babasıdır.⁹³ 7 yaşında Amasya’ya sancak beyi olmuştur. Burada ünlü hattat Şeyh Hamdullah’tan hat dersleri almıştır.

1481’de Fatih Sultan Mehmed’in ölümüyle Osmanlı tahtı için büyük bir mücadele başlamıştır. Bir tarafta Karaman Valisi Şehzâde Cem, bir tarafta Amasya Valisi Şehzâde İkinci Bâyezîd vardır. Bu sırada vezir-i azam olan Karamanî Mehmed Paşa, aslında Cem’in padişah olması taraftarıydı; ancak yenîçerilerin Bâyezîd tarafında yer alması sebebiyle niyetini açığa vuramıyordu. Bu sebeple Fatih’in ölüm haberini bir yandan Amasya’ya bildirirken, bir yandan da gizlice Karaman’a (Konya) haberci göndermişti. Niyeti Şehzâde Cem’in İstanbul’a Bâyezîd’den önce gelmesini sağlamaktı. Zira böylece Cem, tahta geçecek, Bâyezîd ise tahta geçmek için geç kalmış olacaktı.

⁹⁰Dimetoka, Yunanistan’ın Batı Trakya bölgesinde Evros (Meriç) ilinin sınırları içinde bir ilçedir. Türkiye sınırına 12 km mesafede, Sofulu’nun 20, Dedeağaç’ın 90 km kuzeyindedir. 2001 verilerine göre ilçe merkezinin nüfusu 8.000, ilçe bütünü’nün nüfusu 19.300’dür. (Kaynak: <http://tr.wikipedia.org/wiki/Dimetoka>)

⁹¹**Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi**, s.38.

⁹²Mustafa İSEN ve Ali Fuat BİLKAN, **a.g.e.**, s.159.

⁹³Mehmed Fu’âd onun bu yönünü şu ifadelerle dile getirmektedir: “Selâtin-i a’zam-ı Osmâniye’nin sekizincisi olan Sultân Bâyezîd-i Sâni Fâtih Sultân Mehmed Hân gibi bir pâdişâh-ı ‘âlî-câhun ferzend-i ercmendi vü Yavuz Sultân Selîm gibi bir kahramân-ı zî-şânun peder-i ‘âlî-kadri”dir. (**Dîvân-ı Sultân Bâyezîd-i Sâni**, Matbaa-i Osmâniye, Dersaadet 1308, s.6).

Ne var ki Karamanî Mehmed Paşa'nın Cem'e gönderdiği haberci, o dönemde Anadolu Beylerbeyi olan Sinan Paşa'nın adamlarınca yakalanmış; böylece Paşa'nın plânları da bozulmuştur. Durumu öğrenen yeniçeriler de önce Karamanî Mehmed Paşa'yı öldürmüşler, ardından da Bâyezîd Amasya'dan gelene kadar, büyük oğlu Şehzâde Korkut'u yerine vekil saymışlardır.

Bu gelişmelerden sonra Şehzâde Cem, Bâyezîd'e bağlı kuvvetleri yenerek, Bursa'yı kontrolü altına almış; adına hutbe okutmuş ve para bastırmıştır. Böylece Bâyezîd karşısında önemli bir tehdit hâline gelmiştir.⁹⁴ Bu konumdayken Bâyezîd'e Osmanlı topraklarını Rumeli ve Anadolu şeklinde ikiye bölmeyi teklif etmiştir.⁹⁵ Teklifine göre Rumeli Bâyezîd'in, Anadolu ise Cem'in hâkimiyetinde olacaktı. Bâyezîd, bu teklifi kesin bir dille reddetmiştir.⁹⁶

İki kardeşin kuvvetleri arasında yapılan savaştan, Cem'in lalası olan Aştınoğlu Yâkub'u kendi saflarına çekmeyi başaran Bâyezîd galip çıkınca, Şehzâde Cem

⁹⁴Şehzâde Cem'in, oğlu Oğuz Hân'ın boğdurulduğu haberini aldıktan sonra yazdığı bir beytinde ortaya koyduğu yaklaşım, onun bütün bu taht mücadelesinden zaman zaman pişmanlık duyduğuna işaret niteliğindedir:

Bir kılınâ virseler virmezdüm Oğuz Hân'umun
Genc-i Kârûnıla biñ biñ mülket-i 'Osmân felek Cem Sultan (K.8-11)

⁹⁵Şehzâde Cem'in bu teklifinin izleri bir beytinde açıkça görülmektedir:

Husrev-i 'âlem şehen-şehzâde-i hakan-ı Rûm
Sâhib-i cûd u kerem şeh-zâde Cem Sultân'dur Cem Sultan (K.9-46)

⁹⁶Bâyezîd, kardeşine yazdığı mektupta Osmanlı ülkesini ikiye bölmeyi öneren kardeşinin teklifine karşı tavrını şöyle belirtir: "Aydınlık gönlünüze gizli değildir ki Rum diyarı baştan ayağa örtülü nazlı bir geline benzer. Öyle iki güveyin nişanını kaldıramaz ve ortaklık kahrın götüremez." (Ahmet ŞİMŞİRGİL, "Bir Nazlı Geline İki Güvey Olmaz", **Tarih ve Medeniyet**, S: 47, s.19).

önce valilik yaptığı Karaman'a, daha sonra da annesi Çiçek Hatun'la birlikte Suriye'ye gitmek zorunda kalmıştır. Burada Memlûklülere sığınan Cem, bu arada Hac vazifesini yerine getirme fırsatı bulmuştur.

1482'de tekrar Anadolu'ya gelerek Karamanoğulları ile işbirliği yapmaya çalışmış; ancak bir sonuç alamamış ve Rodos Şövalyelerine sığınmak zorunda kalmıştır. Talihsiz Şehzâde Cem'in bundan sonraki yaşamı, Napoli'de vefatına kadar, kendisinden siyasî ve askerî anlamda çıkar sağlama hevesine kapılmış Rodos Şövalyelerinin, Papa'nın ve diğer Avrupalı kralların elinde oradan oraya sürüklenerek geçmiştir.

Bu arada memleket hasretiyle yanıp tutuşan⁹⁷ Şehzâde Cem, Avrupalıların bu hevesini sezmiş olduğundan, böyle bir gelişmeye meydan verecek her türlü davranıştan hassasiyetle kaçınmıştır.⁹⁸

1481'de İkinci Bâyezîd, Amasya'dan İstanbul'a giderek Şehzâde Cem'le girdiği zorlu mücadeleden sonra, aynı yıl 8.Osmanlı padişahı olarak tahta geçmeyi başarmıştır.⁹⁹ İkinci Bâyezîd'e yazdığı açıkça anlaşılan

⁹⁷Şehzâde Cem'in bu süreçteki memleket hasreti, aşağıdaki beyitte olduğu gibi zaman zaman şiirlerine de aksetmiştir:

Didi Cem bu şi'ri Sultân Bâyezîd'ün yâdına

Añıcak ol meclisi akan gözinden kandur

Cem Sultan

(K.9-45)

⁹⁸Bu konu hakkında daha geniş bilgi için başta Münnevver Okur Meriç'in **Cem Sultan** adlı çalışması olmak üzere, Kaynaklar bölümünde künyeleri verilen diğer çalışmalara bakılabilir.

⁹⁹Âşık Çelebi, **Meşâirü's-şuarâ**'da Bâyezîd'in tahta geçişini şu ifadelerle özetlemektedir: "Sultân Mehemed-i merhûm intikâl idüp Sultân Bâyezîd ile (Sultân Cem) nat'-ı devletde satranc-ı tâlî oynadılar. Bir zemân ki tenevvür-i kârzârda kaynadılar. Kur'a-i devletde naks-ı murâd Sultân Bâyezîd nâmına âşikâr oldu. Cem Sultân şeşder-i hayretde zâr oldu." [Âşık Çelebi, **a.g.e.**, s.239].

on kasidesi bulunan Ahmed Paşa,¹⁰⁰ *Târîh-i Cülûs-ı Sultân Bâyezîd* başlığı altındaki aşağıdaki beyitleriyle Bâyezîd'in cülûsuna tarih düşürmüştür:

Çıkdı devlet tahtına Şeh Bâyezîd
Ol cülûs itdi cihân bahtın sa'îd
Yazdı levh üzre kalem târîhini
Kayser oldı Rûm'a Sultân Bâyezîd (T.2) (H.886/M.1481)

[Devlet tahtına Şâh Bâyezîd çıktı. O cülûs, dünyanın bahtını mutlu etti. Kalem, (kaderin) levhasına tarihini (şöyle) yazdı: Sultân Bâyezîd, Rûm ülkesine padişah oldu.]

Kardeşi Cem'in Osmanlı ülkesini bölüşme önerisini kesin bir üslûpla reddeden Bâyezîd, padişahlığının ilk yıllarında, Şehzâde Cem'in gölgesini daima hissetmiştir. Hatta bu yüzden Bâyezîd'in saltanatını 1495 yılından başlatan tarihçiler bile vardır.¹⁰¹ Bazı tarihçiler, Fatih'in ölümü ile (1481) Şehzâde Cem'in ölümü (1495) arasındaki dönemi, Fetret devrinden sonra Osmanlı Devleti'nin en sıkıntılı dönemlerinden saymaktadırlar.¹⁰²

¹⁰⁰Harun TOLASA, **Ahmed Paşa'nın Şiir Dünyası**, Akçağ Yay., Ankara 2001, s.79.

¹⁰¹"Fatih'in vefâtıyla Hristiyan âlemi isteğine kavuşmuş ve Roma bir İslâm merkezi olmaktan kıl payı kurtulmuştu. İşte Şehzade Cem olayı da bunun tuzu biberi oldu. Sultan Bâyezîd, İtalya'daki Gedik Ahmed Paşa komutasındaki orduyu hemen geri çağırdı ve maalesef 1495 yılına kadar, birinci derecede Cem Sultan ve Memlûklülerle meşgul oldu. Sultan Bâyezîd'in asıl saltanatı 1495 yılında başlatılabilir." (Ahmed AKGÜNDÜZ ve Sait ÖZTÜRK, **Bilinmeyen Osmanlı**, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1999, s.120).

¹⁰²"Gâzi, âlim, şâir, hattât, velî ve müzehhib gibi çok sıfatları bulunan II.Bâyezîd, babası Fâtih'in fetihlerini çok iyi hazmetmesine rağmen, kendi zamanında sadece 160.000 km'lik genişleme temin edebilmiştir. Fetret devrinden sonra Osmanlı Devleti'nin en sıkıntılı dönemlerinden olması, bunun başlıca sebeplerindendir." (Ahmed AKGÜNDÜZ ve Sait ÖZTÜRK, **a.g.e.**, s.122).

Bâyezîd, Mehmed Fu'âd'ın¹⁰³ da vurguladığı gibi ilim ve marifete büyük önem veren babası Fatih Sultan Mehmed sayesinde Mollâ Selâhaddîn, Mîrim Çelebi, Hâmîdî ve Mollâ Abdü'l-kâdir gibi zamanın dehâlarından maddî ve manevî faziletler tahsil ederek yetişmiştir.¹⁰⁴

Atalarına ve babasına göre daha az cevvel olarak nitelendirilen¹⁰⁵ Sultan İkinci Bâyezîd, kardeşi Cem'i önemli bir tehdit olarak algılamının da verdiği tedirginlikle, saltanatının özellikle ilk yıllarında, genelde huzuru ve sükûnu korumaya yönelik politikalar izlemiştir.¹⁰⁶ Nitekim hükümdarlığı dönemi, huzur, güven ve istikrarın hâkim olduğu, özellikle de ataları döneminde gerçekleştirilen fetihlerle kazanılan

¹⁰³ Bu Mehmed Fu'âd'ı, Köprülü ile karıştırmamak gerekir. Zira Fuat Köprülü, hakkında önemli bir bilgiye henüz ulaşamadığımız bu Mehmed Fu'âd'ın Adlî'nin divanını "Dîvân-ı Sultân Bâyezîd-i Sâni" adıyla, H.1308-M.1891 yılında bastırıldığı yıl henüz 1 yaşında idi.

¹⁰⁴ Peder-i 'âlîleri ebû'l-feth ve'l-gâzî Sultân Mehmed Hân-ı Sâni hazretlerinin 'ulûm u ma'ârife olan rağbet-i fevke'l-'âdeleri cihetiyle avân-ı sabâvetlerinde bi't-tab' her şeyden evvel tahsil-i 'ulûma sevk olunmuşlar vü hâkân-ı müşâr-ı 'ileyh hazretlerinin mekteb-i edeb ü 'irfânında vü Mollâ Selâhaddîn ü Mîrim Çelebi vü Hâmîdî vü Mollâ Abdü'l-kâdir gibi dehât-ı 'asrun rahle-i tedrisinde maddî ve ma'nevî iktisâb-ı fezâ'il iderek şeref-i zâtîlerini hilye-i ma'rîfet ü edeble tezyîn buyurmuşlardır." (Mehmed Fu'âd, **a.g.e.**, s.6).

¹⁰⁵ Mehmed ARSLAN, **Mihri Hatun Dîvânı**, Amasya Valiliği Yay., Ankara 2007, s.99.

¹⁰⁶ Ecdâdı gibi aktif olmamakla birlikte, Âşık Çelebi'nin işaret ettiği gibi, düşmanlarına karşı en etkili önlemleri almasını bilmiştir: "Ecdâdı ki seyyârât-ı burûc-ı ekâlim olmağla eşraf-ı kevâkib idi sultân-ı mezkûr seyyâr olmayup sâbit olduğu hâlde dahî şeyâtîn-i melâ'in-küffârı recmvâr gamda her nâme-i teshîri ve tîr-i tedbîri pür-şihâb-ı sâkib idi." (Âşık Çelebi, **a.g.e.**, s.53-54).

toprakların Türk-İslâm kültürüyle yoğrulduğu bir dönem olmuştur.¹⁰⁷

Dönemin en güçlü şairleri Ahmed Paşa ve Necâtî ile himâye ettiği şairlerden olan Mihrî Hatun ve Cafer Çelebi'nin aşağıdaki mısraları, bu güven ve huzur ortamının verdiği ilhâmla söylenmiş gibidir:

Şükür ki viridi yine rûzgâra hüsn ü cemâl
Bahâr-ı devlet-i Şeh Bâyezîd-i ferruh-fâl

(Ahmed Paşa, K.22-1)

[Şükür(ler olsun) ki tâlihli padişah Bâyezîd'in devletinin (mutluluk) baharı, zamana güzellik verdi.]

Şeh Bâyezîd Husrev-i âfâk kim anuñ
'Adli nesîmi ile olur hôş-hevâ seher

(Necâtî, K.9-19)

[Seherde hava, ufukların padişahı Sultan Bâyezîd'in adalet rûzgârı ile (pek) hoş olur.]

Tañ mı toldursa cihân rûyını nâm u şöretüñ
Dergeh-i âlûñde bulmuşdur her insân saltanat

(Mihrî, K.2-3)

[(Bütün) dünyayı şânın ve şöretin doldursa şaşılır mı? (Zira) her bir insan, (senin) yüce dergâhında saltanat bulmuştur.]

Cihân ferhunde 'âlem hurrem idi
Tarab vâfir belâ vü gam kem idi

(Cafer Çelebi, M.97)¹⁰⁸

¹⁰⁷"II.Bâyezîd'in hükümdarlık yılları, istikrar ve güvenlik içinde büyük bir ekonomik gelişme ve şehirleşme dönemi olmuştur. Edirne, İstanbul ve Bursa gibi şehirler, camilerin yanı sıra medrese, han, hamam ve külliyelerle büyük yapılar kazanarak gelişmelere eşlik ettiler. Dönemin tarihçisi Kemal Paşa-zâde, Bâyezîd'in babası gibi büyük bir fâtiğ olmadığını, ancak babasının dönemindeki fetihleri pekiştirdiğini söyler." (Ahmet Atillâ ŞENTÜRK ve Ahmet KARTAL, **a.g.e.**, s.156).

¹⁰⁸Tâcî-zâde Cafer Çelebi, **Heves-nâme**, (Haz.Necati SUNGUR), TDK Yay., Ankara 2006, s.165.

[(Zamanında bütün) dünya mesut, âlem mutluydu.
Sevinç çok, belâ ve keder azdı.]

Âfitâb-ı burc-ı devlet ya'ni Sultân Bâyezîd
K'ebr-i cûdı zer-feşân olmışdur ashâb üstine

(Cafer Çelebi, K.6-9)¹⁰⁹

[Devlet burcunun güneşi, yani Sultan Bâyezîd'in
cömertlik bulutu, ashâbı üzerine altın saçar.]

Bâyezîd'in saltanatı döneminde, Osmanlı ordusu yeniden düzenlenmiş; bütün Osmanlı topraklarında nüfus ve arazi sayımı yapılmış, Rusya ve Endülüs'le ilk kez ilişki kurulmuş ve İspanya'dan kovulan Yahudiler himaye edilmiştir.¹¹⁰ Bazı kaynaklara göre, Şehzâde Cem'le girdiği mücadelenin bir sonucu olarak Otranto'nun kaybı ise İkinci Bâyezîd'in zaman zaman eleştirilmesine sebep olmuştur.

Özellikle kendisini çekingen kalmakla suçlayanların eleştirileri ve olayların aleyhinde gelişmesi sebebiyle, 1512'de tahtı oğlu Selim'e bırakmıştır. Saltanatı oğluna terk ettikten sonra, kendi arzusu üzerine yirmi yük, yani iki milyon akçe yıllık maaş ile Dimetoka'ya gönderilmiştir.¹¹¹

Kınalı-zâde Hasan Çelebi, Tezkiretü's-şuarâ'da bu süreçte Sultân Bâyezîd'in tahtı Şehzâde Selim'e bırakmak zorunda kaldığını, Dimetoka'ya gitmek üzere yola çıktığını; ancak oraya varamadan vefât ettiğini kaydetmiştir.¹¹²

¹⁰⁹Fatma Meliha ŞEN, **a.g.e.**, s.15.

¹¹⁰**Osmanlı**, C.12, (Ed.Güler Eren), Yeni Türkiye Yay., Ankara 1999, s.75.

¹¹¹İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI, **Büyük Osmanlı Tarihi**, C.II, AKDİTYK TTK Yay., Ankara, s.245.

¹¹²"El-kıssa h'âh u nâ-h'âh ikrâh u icbâr ile Hazret-i Hudâvendigâr Şehzâde-i gerdûn-vakâr sultân Selim-i nâmdâr tâc-ı pür-ibtihâc-ı

Şu halde Dimetoka'ya gitmek, tahtı oğlu Selim'e bırakmak zorunda¹¹³ kalmış olan Sultan Bâyezîd'in kendi tercihi olarak görünmektedir. Ancak Uzunçarşılı'nın bu aşamada farklı tespitleri ve değerlendirmeleri de dikkat çekmektedir. Ona göre birçok Osmanlı padişahı gibi Sultan İkinci Bâyezîd'in ölümü de şüphelidir.¹¹⁴

saltanatı ber-ser ü taht-ı pür-baht-ı hilâfeti menzil ü makarr olup pederleri livâ-i zafer-pîrâ-yı eyâleti zât-ı halîm ü selîmine tefvîz ü teslîm idüp kendüleri Dimetoka nâm kasabaya 'azîmete tasmîm itmişler idi. Hemânâ rûh-ı revânı ve bâ'is-i hayât-ı zindegânîleri olan saltanatdan cüdâ oldukda henüz ol kasabaya vâsıl olmadın kat'-ı menâzil ü tayy-ı merâhil iderek rûh-ı pür-fütûhları bu 'âlem-i âb u gilden mühmel bağlayup riyâz-ı Rıdvân u hadâ'ik-ı cinânı menzil eyledi." (Kınalı-zâde Hasan Çelebi, **a.g.e.**, Haz.Aysun SUNGURHAN, s.80).

¹¹³Bu konuda Yavuz Sultan Selim'in kendisine destek va'd eden Kırım Hânına verdiği cevap dikkat çekici görünmektedir: "Biz saltanat sevdâsı için İstanbul'a varmadık. Belki babamız yaşlı ve hasta olduğundan, işleri vezirlere havale etti; düşmanlarımız bunu fırsat bilerek halkı isyana teşvik ettiler ve ihtilâller çıkardılar. Kardeşlerim de hevâ ve heveslerinde olup düşmanı def' etmeye muktedir değillerdir. Gayemiz, devleti ve dini korumaktır. Ancak bazı devlet adamları babamla aramıza fitne soktular. Ne yapalım kader böyleymiş. Yoksa askerlerimizi alıp babamız üzerine yürümek bize yakışmaz." (Ahmed AKGÜNDÜZ ve Sait ÖZTÜRK, **a.g.e.**, s.122-123).

¹¹⁴"Sultan Bayezid, daha Dimetoka'ya varmadan Çorlu civarında ansızın vefat etti. Tarihler yolda hastalandığından veya ihtiyarlığa keder de munzam olarak öldüğünden bahsederlerse de Tenkitü't-tevârih, zehirlenmek suretiyle öldüğünden bahsetmekte ve gösteriş de o rivâyeti teyid eylemektedir. Şamdanizâde de Müriü't-tevârih'te Karıştıran'da şehîden vefatını yazar. Şehzâde Ahmed, Memlûk sultanına gönderdiği arzıda ise İstanbul'dan çıkarılan babasının Karlidere'de hastalanarak vefat ettiğini beyandan sonra halk arasında vefatının kardeşi tarafından olduğunun şâyi olduğunu yazmıştır." (İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI, **a.g.e.**, s.245) Bu konuda Uzunçarşılı'nın Tenkitü't-tevârih ve Müriü't-tevârih'ten aktardığı bilgiler ise aynen şöyledir: "... Badehu Sultan Selim saraya gelüp

Doğduğu şehir olan Dimetoka'ya yaptığı son yolculuğunu tamamlayamadan, 1512 yılında¹¹⁵ vefat eden Bâyezîd'in naşı, İstanbul'a getirilerek padişahlığı döneminde yaptırdığı caminin haziresine konmuştur. Tuhfe-i Nâ'ilî ve Osmanlı Müellifleri'nde ölümüne;

Geçdi Sultân Bâyezîd Hân-ı Velî (H.918/M.1512)

mısraı ile tarih düşürüldüğü bilgisi bulunmaktadır.¹¹⁶

1530'da öldüğü tahmin edilen İdrîs-i Bitlîsî'nin Yavuz Sultan Selim'in 1490 ile 1520 tarihleri arasındaki mücadelelerini anlattığı Selimnâme'de ikinci Bâyezîd'in cenazesini tasvir eden bir minyatür vardır. Bu minyatürde¹¹⁷ yer alan aşağıdaki beyitler, Bâyezîd'in ölümünün uyandırdığı matem havası hakkında önemli ipuçları barındırmaktadır:

Avrat u er nâlesinden dehr-i dûn
Rikkat itti vü gözinden dökdi hûn

Başlar üzre çıkıdı tâbûtı revân

tahta cülûs eyledi ve Sultan Bayezid Dimetoka'ya varmadan esnâ-yı râhda şehâdetle âhireti teşrîf buyurup" (Tenkitü't-tevârih). Bâyezîd Hân, Dimetoka'yı ihtiyar edip koçile saraydan çıkıp... Karışdıran'a vardıkta Sultan Selim'den ecel şerbeti gelüp bile bile yedirdi, vefat etti." (Mürîü't-tevârih Topkapı Sarayı Hazine Kitapları: 1338) *Aktaran*: İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI, **a.g.e.**, s.245.

¹¹⁵"Celâlzâde Mustafa Bey, Selimnâme'de Edirne civarında Söğütlüdere konağında 918 Rebiülevvel on birde ve Yunus Paşa'nın arızasında Rebiülevvelin yirmi beşinci Perşembe günü İsalâr mevkiinde vefat ettiğini yazmışlardır (Top. Sa. Ar. Nr. 6335)" İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI, **a.g.e.**, s.245-246. Başka bir kaynakta, "Dimetoka'ya giderken 26 Mayıs günü Havsa yakınında (Söğütlüdere'de) rahatsızlanarak öldü." bilgisi vardır. (**Türk ve Dünya Ünlüleri Ansiklopedisi**, Anadolu Yay., İstanbul 1983, s.725).

¹¹⁶**Tuhfe-i Nâ'ilî**, C.1, md.335; Bursalı Mehmed Tâhir, **Osmanlı Müellifleri**, C.II, Bizim Büro Basımevi, Ankara 2000, s.96.

¹¹⁷Minyatür, Banu MAHİR'in **Osmanlı Minyatür Sanatı** (Kabalıcı Yay., İstanbul 2005, Resim 56) adlı eserinden alınmıştır. (Bkz. Ekler)

Yüridi önince hep begler yayan

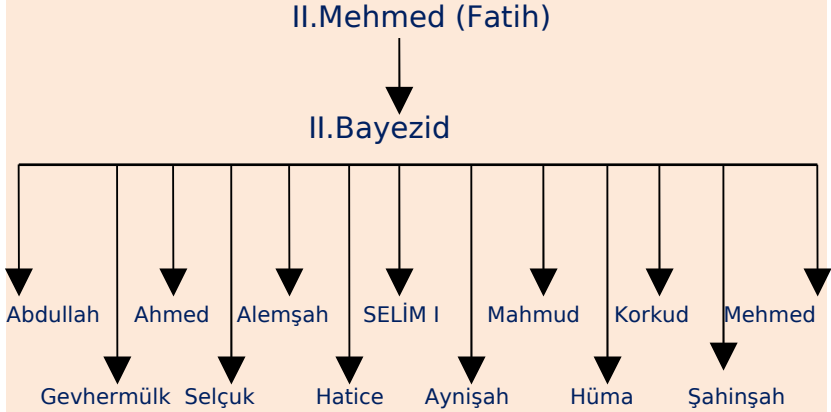
Tuttı endûhile âlem ser-be-ser

Gitti eşyâdan sürûr u zîb u fer

Kaynaklarda İkinci Bâyezîd'in 8 hanımı olduğu bildirilmektedir. Bu hanımları şunlardır: Nigâr Hatun, Şîrîn Hatun, Gülruh Hatun, Bülbül Hatun, Gülbahar Hatun, Feraşşâh Hatun, Ayşe Hatun.¹¹⁸

İkinci Bâyezîd'in bu hanımlardan 21 çocuğu dünyaya gelmiştir. Çocuklarının 9'u erkek 12'si de kızdır.¹¹⁹ Çocukları arasından isimleri bilinenler, aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.¹²⁰

Tablo 2: Sultan İkinci Bâyezîd'in Çocukları

¹¹⁸ Ahmed AKGÜNDÜZ ve Sait ÖZTÜRK, **a.g.e.**, s.122.

¹¹⁹ **Osmanlı**, C.12, s.73. Aynı kaynaktaki Bilinmeyen Osmanlı adlı eserden naklen İbni Kemal'in çocuklarının ve torunlarının sayısının 300'ün üzerinde olduğunu belirttiği bilgisi yer almaktadır.

¹²⁰ Tablo, **Osmanlı**, C.12, s.263'ten yararlanılarak hazırlanmıştır.

İkinci Bâyezîd'in şehzâdeliği ve padişahlığı dönemindeki olayları Mehmed Fu'âd; Amasya Sancağına vali olması, babası Fâtih Sultan Mehmed'in vefatı, İstanbul'a gidip tahta geçmesi, Şehzâde Cem'in taht iddiası, Boğdan seferiyle Kili ve Akkirman'ın fethi¹²¹, Mısır savaşı, Bosna ve Hırvatistan'ın fethi, Macaristan prensleriyle barış yapılması, Ege'deki bazı adaların fethi ve Mora'nın hâkimiyet altına alınması, Rusya ile ilk ticaret andlaşması, Şehzâde Selim ile Şehzâde Ahmed'in taht mücadelesi, Yavuz Sultan Selim'in padişah olması şeklinde sıralamıştır.¹²² Bu dönemin gelişmeleri, daha ayrıntılı biçimde, çalışmanın ekler bölümünde, bir liste hâlinde verilmiştir.

¹²¹Kara Boğdan, Kili ve Akkirman'ın fethi, dönemin güçlü şairi Necâtî'nin şiirlerine şu mısralarla yansımıştır:
Hôş aldı Hazret i Hân Bâyezîd-i 'Osmânî
Kili ile Kara Buğdan'dan Akkerman'ı (K.25-1)

¹²²Mehmed Fu'âd, **a.g.e.**, s.2-17.

Şahsiyeti

Kınalı-zâde Hasan Çelebi'nin "hân-kah-ı zühd ü salâhda Bâyezîd-i Sânî" dediği¹²³ Adlî'nin fiziksel özellikleri ve kişiliği açısından kaynaklarda zaman zaman birbiriyle örtüşen, zaman zaman da birbirinden ayrılan birtakım değerlendirmeler vardır. İslâm Ansiklopedisi'nde Sultan İkinci Bâyezîd, "ortadan uzun boylu, yağız çehreli, elâ gözlü, geniş göğüslü" olarak tavsif edilmekte ve "yumuşak, hatta melankolik bir tabiata sahip" olduğuna işaret edilmektedir.¹²⁴

Sultanlığında içe kapanık, yumuşak ve duygusal bir yaratılışa sahip olan İkinci Bâyezîd, ihtiyarlık döneminde devlet işlerinden elini biraz daha çekmiş, ibadetle daha çok meşgûl olmuş ve olabildiğince yalnız kalmaya gayret etmiştir.¹²⁵ Nitekim onun bu özellikleri, muhtemelen Yavuz Sultan Selim'in tahta geçişini kolaylaştıran etkenlerden olmuştur.¹²⁶

Yine İslâm Ansiklopedisinde Venedikli bir elçinin bakış açısıyla İkinci Bâyezîd, esmere yakın bir sîmâyâ sahip olup sessizliği ve rahatı seven, savaştan pek hoşlanmayan bir padişah olarak tasvir edilmiştir.¹²⁷

¹²³ Kınalı-zâde Hasan Çelebi, **a.g.e.**, Haz.Aysun SUNGURHAN,s.77.

¹²⁴ "Venedik'ten 1496 senesinde Osmanlı hükümeti nezdinde elçi olarak gönderilip avdet eden Sagadino, Senato'ya verdiği raporda, Bâyezîd'in 56 yaşında ve simasının esmere çalan sarı renkte olup uykuyu, sükût ve rahatı seven, iyi yiyip içen, zevkine düşkün ve harpten müctenip bir hükümdar olduğunu yazmaktadır." (Şerafettin Turan, "Bayezid II", s.237).

¹²⁵ "İhtiyarlığında yalnızlığı, ibadetle uğraşmayı her şeye tercih eder bir hâle gelmiş, devlet idaresini vezirlerine bırakmıştır." (**Türk Ansiklopedisi**, s.450).

¹²⁶ "Yavuz'un tahta geçmesinin Osmanlı Devleti'nin içte ve dışta çok sıkıntılı günler yaşandığı" bir döneme denk gelmesi bu bakımdan anlamlıdır. (Ahmed AĞGÜNDÜZ ve Sait ÖZTÜRK, **a.g.e.**,s.122).

¹²⁷ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Bâyezîd II", s.396.

Aynı kaynakta Andrea Gritti'nin 1503 tarihli tasviri, Sagadino'nun yukarıdaki tasvirinden biraz daha farklıdır. Zira Andrea Gritti'ye göre İkinci Bâyezîd, ortadan uzun boylu ve karayağız çehrelidir. Mahzun bir görünüşü vardır. Yemeğe düşkün olmayıp hiç şarap kullanmaz. Önceleri ata binmeyi sevdiği hâlde, nikris hastalığından¹²⁸ dolayı artık bu zevkten mahrumdur. Zamanını ibadetle ve sadaka dağıtmakla geçirir, felsefe ve ilm-i heyette bilgi sahibidir.¹²⁹

Ahmed Râsim ise Sultan Bâyezîd'in "uzun boylu, ablak yüzlü, elâ gözlü, geniş göğüslü olup, yüzünde benler vardı..... Sâlim ve harpten hoşlanmaz olmasına rağmen cesur, askerlik sanatında mâhir bir kimseydi. Hatta ok atmakta zamanın feridi (benzeri) bulunmayanlardandı." ifadeleriyle tanıtmaktadır.¹³⁰

Amasya'da bulunduğu dönemde Hacc'a niyet ettiği söylenen Adlî'nin¹³¹ tasavvufa da derin bir ilgisi olduğu bilinmektedir. Şehnameci Taliki-zâde'ye göre

¹²⁸ Nikris (Gut) Hastalığı: "Kralların hastalığı ve hastalıkların kralı" olarak bilinen gut hastalığının, en azından Hipokrat zamanından beri bir çok araştırmaya konu olduğu ve sayısız kişiyi etkilediği bilinmektedir. Gut bazı eklemlerde ağrı, duyarlılık, kızarıklık, şişlik ve ısı artışı ile ani olarak gelişen, şiddetli ataklarla seyreden bir hastalıktır. Genellikle her seferinde bir eklemi etkiler ve bu eklem çoğunlukla ayak başparmak eklemi olmaktadır. Diz, dirsek ve el bileği gibi diğer eklemler de etkilenebilir. Ataklar çok hızlı olarak gelişir ve ilk atak genellikle gece olur. Tüm romatizma türleri içinde en ağrılı olanıdır." (Kaynak: <http://tr.wikipedia.org>)

¹²⁹ "Boyu ortadan uzun, zihnen meşgûl olduğunu belirten karayağız çehreli ve fitraten mağmûm ve mahzûndur. Az yemek yer, hiç şarap kullanmaz, ata binmekten hoşlanır; fakat buna şimdi nikris hastalığı mânidir. Dâimâ ibadet ile meşgûl olur, câmiye gider, sadaka dağıtır, felsefede behre ve malûmatı olmakla öğünür ise de, en çok vâkıf olduğu ilim, hey'ettir." İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Bâyezîd II", s.396.

¹³⁰ Ahmed Râsim, **Osmanlı Tarihi**, C.1, Emre Yay., İstanbul 2002, s.146-147.

tasavvufa ilgi duymakla kalmamış, tasavvuf erbabı gibi davranmış ve ibadet etmiştir.¹³² Aynı kaynakta Bâyezîd'in Şeyh Vefâ'nın tasavvuftaki derinliğinden istifade ettiğinden de bahsedilmektedir.¹³³

Bâyezîd, saltanatı döneminde, mahlasının da işaret ettiği gibi adalete büyük önem vermiş Osmanlı padişahlarından. Nitekim devrinin şairlerince yazılmış bir çok beyit, Bâyezîd'in adalete verdiği öneme işaret eden ifadeler barındırmaktadır. Bu anlamda dikkat çekici örneklerin ikisi aşağıda verilmiştir. Tamamı Sultan Bâyezîd'e yazılmış kasidelerden alınan örneklerin ilki Necâtî'ye, ikincisi Mîhrî Hatun'a, diğeri ise Ca'fer Çelebi'ye aittir:

Vâli ki 'ahd-i saltanatında olubdurur
'Adlûñ esâsı muhkem ü zulmûñ evi harâb (K.3-17)

[(Sultan Bâyezîd] öyle bir validir ki, onun saltanatı zamanında adaletin esası güçlenmiş, zulmün evi ise harap olmuştur.]

Saltanat tahtında her dem saña ey kân-ı kerem
'Adl hil'at tâc devlet 'âdet olmuşdur savâb (K.3-24)

¹³¹"Söylendiğine göre II.Bayezid, Hacc yapmak maksadıyla Mekke'ye gitmek için Amasya'dan ayrılmak üzereyken kendisine babasının ölüm haberi ulaşır." (Anthony Dolphin ALDERSON, **Bütün Yönleriyle Osmanlı**, (Haz.Mustafa ARMAĞAN, Çev.Şefaettin SEVERCAN), Yeni Şafak Yay., İstanbul 1999, s.197).

¹³²"II.Bayezid, Ebussuud Efendinin babası Şeyh Yavsi'ye biat eylemiş, Sultan Selim Câmîi (Yavuz Selim) yakınında bulunan tekyede erbaîn çıkarmışlardır. Kendileri tasavvufa meyilli olup, zamanın çoğunu oruç ile geçirirlerdi." (Saadet ŞANLI, **a.g.e.**, s.44).

¹³³"II.Bayezid, tasavvufa tam olarak meyletmış bir padişah idi. Şeyh Vefâ'nın bu vadiide derin tecrübe ve kudret sahibi olduğunu bildiği için, ona ittiba ederek, saltanatın kendisine tevcihini iltimas etmiştir. Vefk ilmine göre, saltanatın Cem'in üzerinde olduğunu gören Şeyh Vefâ, saltanatı Sultan II.Bayezid'in üzerine tahvil eylemiştir." (Saadet ŞANLI, **a.g.e.**, s.43).

[Ey cömertlik ocağı! İktidar tahtında her zaman adalet sana elbise, devlet tac, sevap (da) âdet olmuştur.]

Zulm ile yakdı cânımı cevır ü cefâ-yı rûzgâr
'Adl itmegiçün ol şeh-i hûbâna sıhhat yaraşur (G.41-6)¹³⁴

[Feleğin eziyetleri zulm ile canımı yaktı. Adaleti sağlaması için, o güzeller padişahına sağlık yaraşır.]

Padişahlığı döneminde ibadete ve hayır işlerine gösterdiği ilgiden dolayı Bâyezîd-i Velî olarak anılagelmiştir. Ayrıca İkinci Bâyezîd, başta İstanbul, Amasya ve Edirne olmak üzere Osmancık, Geyve ve Saruhan gibi birçok yerde hayrat yaptırmıştır.¹³⁵ Bu hayratların en önemlilerinden biri, 1481-1486 yılları arasında yaptırdığı ve câmî, medrese, imaret ve şadırvandan oluşan Amasya'daki külliyesidir. Aynı şekilde Osmanlı Devleti'nin iki pâyitahtı olan Edirne ve İstanbul'da da mimarî alanında önemli eserlerin yapımını sağlamış; iki büyük deprem yaşayarak harâbeye dönmüş olan İstanbul'u yeni baştan imar etmiştir.¹³⁶

Sultan Bâyezîd'in eğitim, kültür, sanat ve edebiyat alanındaki katkıları bunlarla da sınırlı değildir. Söz gelimi bunlardan başka, Galatasaray'ın bir eğitim kurumu olarak inşası da onun sayesinde mümkün olmuştur. Aslında tutumlu bir kişi olmasına karşın,

¹³⁴Fatma Meliha ŞEN, **a.g.e.**, s.14.

¹³⁵Şerafettin Turan, "Bayezid II", s.237.

¹³⁶"Osmanlı ülkesinin iki taht (İstanbul ve Edirne) ve bir sancak (Amasya) kentine yaptırdığı üç büyük külliyeyle Anadolu Türk-İslâm mimarlığının gelişmesine hizmet eden II.Bayezid, İstanbul'un su gereksinimi için Cebeciköy Su İsâle yolunu yaptırmış, iki büyük deprem felâketinin izlerini silmek için, saltanatının son iki yılında büyük çaba ve para harcamıştır." (Necdet SAKAOĞLU, "Bayezid II", s.302).

çevresindeki şairlere, yazarlara, din ve ilim erbâbına karşı oldukça cömert davranmıştır.¹³⁷

Bu anlamda İkinci Bâyezîd'in şairlere, yerli ve yabancı devlet adamlarına, din ve ilim erbâbına yaptığı yardımların kayıtlı olduğu bir in'âmât defteri¹³⁸ndeki bilgiler, Bâyezîd'in din, ilim, devlet ve sanat erbâbına karşı ne kadar cömert davrandığının somut kanıtlarıdır. Zira edebiyat tarihimiz açısından son derece önemli ve dikkat çekici bilgiler de içeren¹³⁹ bu defterde Muharrem 909 ile Zilhicce 917 tarihleri arasındaki 18 yıllık süreçte Sultan İkinci Bâyezîd'in çoğunluğunu şairlerin oluşturduğu 70 isme tam 426 kez yardım ettiği kaydedilmiştir.

¹³⁷“Saraya alınacak iç oğlanlarına mahrec olmak üzere, Galatasaray'ını binâ ile, orada ilk defa bir mektep açtırmıştır. Kendisi tutumlu olmakla beraber, mahalline masrûf olmak üzere, ihsânı ve sadakası boldu. Hoca Sadeddin'in kaydına göre, 1503 (909) senesinde bu hususa 86.000 akçe sarf edilmiştir.” (İsmail Hakkı Uzunçarşılı, “Bâyezîd II”, s.397).

¹³⁸“Defter-i Müsveddât-ı İn'âmât ve Tasaddukât ve Teşrîfât ve Gayrihi adını taşıyan bu defterde, II.Bâyezîd tarafından Muharrem 909-Zilhicce 917 tarihleri arasında, devlet adamlarına, yabancı devletlerin elçilerine,saray mensuplarına, ulemâyâ ve meşâyîhe, san'atkârlara ve şâîrlere, devlet teşkilâtının çeşitli kademelerinde bulunan vazîfelilere muhtelif vesîlelerle verilen in'âm ve ihsanlar tesbit edilmiştir. (İsmail ERÜNSAL, “Türk Edebiyatının Arşiv Kaynakları I: II.Bâyezîd Devrine Ait Bir İn'âmât Defteri”, **Tarih Enstitüsü Dergisi**, S:X-XI, İstanbul 1981, s.303).

¹³⁹Zira “Şâirlerle ilgili olarak tezkirelerde verilen bilgilerin çoğu kere bir tarih ihtiva etmedikleri, hattâ bazı şâirlerin hangi pâdişâhın devrinde yaşadığını tesbit etmenin bile mümkün olmadığı görülmektedir. İn'âmât defterlerindeki tarihlerden yararlanarak tezkirenin bu konudaki eksikliklerini bir ölçüde giderebiliriz. (İsmail ERÜNSAL, “Türk Edebiyatı Tarihinin Arşiv Kaynakları II: Kanunî Sultan Süleyman Devrine Ait Bir İn'âmât Defteri”, **Osmanlı Araştırmaları**, S.IV, s.1).

Diğer taraftan İkinci Bâyezîd zamanında, belediyeçilik alanında bütün dünyaya örnek teşkil eden birtakım kanunlar da hazırlanmış ve uygulanmıştır.¹⁴⁰

Devrinde âlimlerin, sanatkârların ve şairlerin yetişmesine her türlü desteği vermiş olan ve bu konuda zaman zaman eleştirilere de maruz kalan Sultan İkinci Bâyezîd, gerek Amasya'daki şehzâdelik yıllarında¹⁴¹ gerekse İstanbul'daki padişahlık yıllarında pek çok şairi çevresinde toplamıştır. Hatta pek çok kaynakta Molla Câmî'ye 1.000 altın maaş bağladığı anlatılır. Molla Lütî, Müeyyedzâde Abdurrahman Çelebi, İbni Kemal, İdrîs-i Bitlisî, Tâcizâde Ca'fer Çelebi, Tâcizâde Sa'dî Çelebi, Zenbilli Ali Efendi, Necâtî, Zâtî, Visâlî ve Firdevsî Sultan İkinci Bâyezîd'in himâye ettiği şair ve âlimlerin bir bölümünü oluşturmaktadır.¹⁴²

¹⁴⁰"II. Bâyezîd devrine ait en mühim kanunlardan birisi şüphesiz ki, Bursa, İstanbul ve Edirne İhtisâb Kanunnâmeleridir. Bu kanunnâme, dünyanın en mükemmel ve en geniş belediye kanunu olmakla kalmamakta, aynı zamanda dünyada ilk tüketici haklarını koruyan kanun, ilk gıda maddeleri nizâmnâmesi, ilk standartlar kanunu, ilk çevre nizâmnâmesi ve kısaca asrına göre çok hârika bir hukuk kodudur. Bu kanun, hem Osmanlı örf âdetlerini ve hem de İslâm hukukunu çok iyi bilen Mevlânâ Yaraluca Muhyiddin tarafından hazırlanmıştır. Hazırlanış tarihi 1502 ila 1507 tarihleri arasındadır." (Ahmed AKGÜNDÜZ ve Sait ÖZTÜRK, **a.g.e.**, s.125-126).

¹⁴¹Sultan Bâyezîd'in Amasya'daki şehzâdeliği sırasındaki muhitini oluşturanlar, İslâm Ansiklopedisinde şöyle sıralanmaktadır: "Sonradan Osmanlı Devletinde itibar ve mühim mevkîler kazanmış olan Nâcîzâdeler, Çandarlızâde İbrahim Çelebi, Müeyyedzâde Abdurrahman, Hamza Beyzâde Mustafa Paşa ve meşhûr hattat Şeyh Hamdullah vs." (İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Bâyezîd II", s.292).

¹⁴²"Sultan Bâyezîd dönemi, Osmanlı edebiyatının başlangıcında yetişen büyük şairlerin şöhretlerinin devam ettiği devir olmuştur. Fâtih zamanında yetişen Ahmed Paşa ve Necâtî Bey, en güzel şiirlerini bu dönemde yazmışlardır. Kanuni Sultan Süleyman devrine kadar bütün şairlerin üstadı olan Zâtî, ilk şöhretini bu devirde kazanmıştır." (Ahmet Atillâ ŞENTÜRK ve Ahmet KARTAL, **a.g.e.**, s.172).

Hüseyin Hüsameddin, Amasya Tarihi'nde, İkinci Bâyezîd ile şehzâdesi Ahmed zamanında Amasya'da Osmanlı edebiyatına hizmet edenlerin çoğaldıklarına işaret etmektedir.¹⁴³

Şiirle ilgilenenlere gösterdiği yakın ilgi ve teşvik, zamanında şairlerin sayısının artmasında etkili olmuştur. Öyle ki Âşık Çelebi'nin işaret ettiği gibi, Sultan Bâyezîd devrinde, ilim erbâbının ve halkın ileri gelenlerinin pek çoğu, gerek nazım gerek nesir sahasında edebiyatla ilgilenmeye başlamışlardır.¹⁴⁴

Sehî Bey, Heşt Behişt'te kendisinden dönemin ilimlerini öğrenmiş, olgun, yetenekli; ok atma, şiir söyleme gibi farklı konularda maharetli; dindar, âdil, cömertliği ve hayır yapmayı seven bir padişah olarak bahsetmektedir.¹⁴⁵ Tâcü't-tevârih'te onun cömertliği ve ilim erbâbına verdiği önemi gösteren birçok olay nakledilmektedir. Bu örneklerden birinde, Bâyezîd'in Kırım'dan gelmiş bir din adamının ölümünden sonra

¹⁴³"Sultan II.Bâyezîd Hazretlerinin Amasya'da kaldığı 26 sene ve şehzâdesi Sultan Ahmed'in vali olarak kaldığı 32 sene zarfında, Osmanlı edebiyatına hizmet edenler çoğalmış; bu meyanda Tâcî, âftâbî, Figâhî, Kutbî, Münîrî, Caferî ve Sa'dî Çelebi gibi şairler yetişmiştir. Bunlardan Tâcî Beyzâde Caferî ve Sa'dî Çelebi, İstanbul'da emsalsiz şairler olarak tanınmışlar idi. Kadınlardan ise Amasyalı Mihrî Hatun, bu devrin sayılı sanatkârlarındandır." (Abdî-zâde Hüseyin Hüsameddin YASAR, **a.g.e.**, 1986, s.176).

¹⁴⁴".....Anların zemânında dahî 'ulemânun ekseri ve a'yân u erkânun zübdeleri şi'r söylerler ve nazm u nesre sarf-ı evkât eylerlerdi." (Âşık Çelebi, **a.g.e.**, s.54).

¹⁴⁵"İlimleri sırasıyla görmüş faziletli, kâmil, şiirleri çok, yetenek sahibi ve her konuda mahir bir kimseydi. Ok ilminde önde gelen olup ok atanların seçkiniydi..... Salih, dindar, doğruların ve âlimlerin dostu, şiire ve inşâyâ âşına, marifet ehline karşı alâkadar, adalet ve cömertlikte eşi bulunmaz, hayır sahibi bir pâdişahı." (Mustafa İSEN, **Sehî Bey Tezkiresi**, s.52).

bütün borçlarını, hem de tanık aramaksızın ödediği belirtilir.¹⁴⁶

Harun Tolasa'nın Âşık Çelebi'den naklettiğine göre bir rivâyette, "Zâtî'nin 'Fâiyye' gazelini gören Sultan İkinci Bâyezîd'in, çevresindekilere, "*Billâh görün, ma'nâ dükendi dirler. Hâşâ ki dükene. Dünya dolu ma'nâdur; hüner bulmakdadur.*" dediği anlatılır.¹⁴⁷ Künhü'l-ahbâr'da¹⁴⁸ da yer alan bu rivâyet, doğruluğundan çok, İkinci Bâyezîd'in şiirle ilgili bir görüşünün, zamanında önemsendiğini göstermesi yönüyle değerlidir.

Mehmed Fu'âd, İkinci Bâyezîd'in devr-i saltanatı hakkında, Dîvân-ı Sultân Bâyezîd-i Sâni'nin giriş bölümünde, günümüzde de geçerliliğini koruyan önemli değerlendirmelere ve bilgiler yer vermektedir. Bu sebeple bu mukaddimenin tarafımızdan hazırlanan yeni harfli metni, çalışmanın ekler bölümünde verilmiştir.

İkinci Bâyezîd'in sanata düşkünlüğünü gösteren başka bir yönü de hattatlığıdır ki bu özelliği, aşağıda açıklanacağı üzere, sadece kendisi açısından değil bütününüyle Türk kültür ve sanatı açısından çok önemli gelişmelerin yaşanmasını sağlamıştır.

Tuhfe-i Hattâtîn'deki bilgiler, hat sanatına Amasya'daki görevi sırasında Şeyh Hamdullah

¹⁴⁶“(Sultan Bâyezîd,) Molla'nın vasiyetlerini yerine getirip, namazında da bulundu. Bütün borçlarını tanık aramadan ödedi. Ödenen paranın tutarı, yüz seksen bin akçeyi buldu.” (Hoca Saadeddin Efendi, **Tâcü't-tevârîh**, C.V, KB Yay., Ankara 1999, s.79).

¹⁴⁷Harun TOLASA, **16.Yüzyılda Edebiyat Araştırma ve Eleştirisi**, Akçağ Yay., Ankara 2002, s.364.

¹⁴⁸Mustafa İSEN, **Künhü'l-ahbâr'ın Tezkire Kısmı**, s.216.

vesilesiyle ilgi duymaya başladığını göstermektedir.¹⁴⁹ Nitekim kaynaklarda, sırf yazı yazmadaki ustalığından dolayı Edirneli şair Şevkî'ye maaş bağladığı,¹⁵⁰ hocası Şeyh Hamdullah'a tımar tahsis ettiği¹⁵¹ belirtilmektedir.

Amasya Meşâhiri'nde Bâyezîd'in Hattat Şeyh Hamdullah'ı İstanbul'da tekrar saraya alışı, şöyle bir notla anlatılmaktadır: “Yazı meraklıları arasında saray hizmetlilerinden de bir zat vardır. Bir gün üstat, bu zata bir yazı yazıyor ve bunu Bâyezîd'e gönderiyor. Bâyezîd, üstadın yazısından Şeyh Hamdullah'ın İstanbul'a geldiğini hemen anlıyor ve saray hizmetlisine bu yazıyı yazan şahsın derhal saraya gelmesini emrediyor. Bu suretle üstat Hamdullah saraya gidip Bâyezîd'le görüşüyor.”¹⁵²

Kaynaklardan anlaşıldığına göre İkinci Bâyezîd, hocası Şeyh Hamdullah'a karşı büyük bir sevgi ve saygı beslemiş; ömrü boyunca da ona elinden gelen her türlü desteği sağlamıştır. Öyle ki “şeyhe ekseriya ‘Birâderim’ diye hitap eden Bâyezîd-i Veli, yazı yazarken hokkasını tutar, arkasını yastıkla besleyip onun rahatını temin ederdi. Annesine dahi selam gönderip duasını ister,

¹⁴⁹“Amasya’da mîr-i livâ bulunduğu eyyâmda şeyh-i müşârü’n-ileyh mevlânâ Hamdullah Âgâh’tan telemmüz ve temeşşuk ile filhakîka üstâdı vâdîsine tekarrüb eylemiştir.” (Sadettin Nüzhet ERGUN, “Bâyezîd II”, s.746).

¹⁵⁰Rıdvan CANIM, **Edirne Şairleri**, Akçağ Yay., Ankara 1995, s.71.

¹⁵¹“Hattatların kiblesi olarak tanınan Amasyalı Şeyh Hamdullah’ın divitinin bizzat II.Bayezid tarafından tutulması, hocasına verdiği yevmiyenin dışında, Üsküdar Sarıgazi’de iki köyü kendisine tımar olarak tahsis etmesi, padişahların hat sanatına verdiği önemin en güzel örneklerindendir.” Zübeyde Cihan ÖZSAYINER, “Türk Vakıf Hat Sanatları Müzesindeki Osmanlı Sultanlarının Hatları”, **Osmanlı**, C.11, s.61.

¹⁵²Turan BÖCEKÇİ, **Amasya Ünlüleri** (Osman Fevzi Olcay’ın Amasya Meşâhiri adlı eserinden çeviri), Amasya Belediyesi Yay., Ankara 2002, s.40-41.

hürmet ve muhabbet gösterirdi. Hatta sık sık beraber sürekle avına da çıkarlardı. Bu münasebetle aralarında bir manevi rabita ve dostluk meydana gelmişti.”¹⁵³

Başka bir kaynağa göre “Osmanlı hânedanında, hat sanatıyla fiilen alâkaları bilinen ilk isimler Sultan İkinci Bâyezîd ve şehzâdesi Korkut’tur; her ikisi de hüsn-i hattı Şeyh Hamdullah’dan Amasya’da öğrenmişlerdir.”¹⁵⁴

Bilindiği gibi Şeyh Hamdullah, hat sanatına getirdiği yeni solukla, bu alanda Türk ekolünün kurulmasına öncülük eden bir sanatçı olarak Türk kültür tarihi açısından son derece önemli isimler arasında yer almaktadır.¹⁵⁵

Dolayısıyla böyle bir sanatkârı Türk kültür dünyasına hizmete teşvik etmek ve ona bu konuda her türlü desteği vermekle Sultân Bâyezîd de büyük bir hizmete vesile olmuştur. Onun hat sanatıyla ilgisi, bir eğlenceden ve meraktan öteye geçmiştir.¹⁵⁶

¹⁵³Turan BÖCEKÇİ, **Amasya Evliyalari**, Lazer Ofset, Ankara 2002, s.104-105.

¹⁵⁴M.Uğur DERMAN, “Osmanlı Türklerinde Hat Sanatı”, **Osmanlı**, C.11, s.21.

¹⁵⁵“Padişah II.Bayezid’in de desteği ile iki yüz elli seneden beri devam etmekte olan Yâkût’un estetik anlayışını ortadan kaldırarak yazıya yeni geometrik ölçüler getirmek suretiyle onun yazısındaki sert görünümü sevimli bir hâle getirdi; harflerin fizyolojik durumunu güzelliğe kavuşturdu. Şeyh Hamdullah, Osmanlı-Türk hattatlarının babası olup, aklâm-ı sitte’de hem bir Türk ekolünün yaratıcısı hem de klâsik Türk ekolünün kurulmasında ve gelişmesinde öncülük yapan bir sanatkârdır.” (Ali ALPARSLAN, “Osmanlılarda Hat Sanatının Gelişmesi ve Bunun Nedenleri”, **Osmanlı**, C.11, s.37).

¹⁵⁶Nitekim “bilinen güzellik ölçüleri içinde kalarak eser üretmeyi reddeden, gerek harf biçimlerinde gerekse istif kurallarında yepyeni kıstaslar peşindeki Sultanın hocasına adeta yeni bir tavır sipariş edişini, onun hat estetiğinin felsefi arka plânına ne derecede vukûf ve nüfûz edebildiğinin delîli olarak görmek gerekir.” (Hüsrev

Sultan Bâyezîd, özellikle sanat yönü çok kuvvetli bir şahsiyet olarak dikkat çekmektedir. Öyle ki dönemin sanatlarıyla yakından ilgili olduğunda kaynaklar hemfikirdir. Bu anlamda Türk Ansiklopedisinde bir rivâyete dayanılarak Uygur yazısını okumayı da bildiğinin belirtilmiş olması dikkat çekicidir.¹⁵⁷ İkinci Bâyezîd'in az da olsa İtalyanca bildiği, Osmanlı padişahları içinde müzikle ciddî biçimde uğraşan ilk padişah olarak¹⁵⁸ bestekârlık yaptığı, 6 peşrevle 3 saz semâîsinin kendisine izafe edildiği belirtilen kaynaklar da vardır.¹⁵⁹

Sehî Bey, Şehzâde Cem'le mücadelesi esnasında, Bâyezîd'in Hacc'a gitmiş olan kardeşinin taht iddiasını eleştirdiği bir beytini ve Cem'in bu beyte verdiği cevabı nakletmektedir:¹⁶⁰ M2 nolu nüshada Adlî ile Cem Sultan arasındaki tarihî mücadeleyi özetleyen bu atışmayla ilgili birer beyit daha yer almaktadır.¹⁶¹ Her iki kaynaktaki beyitlere göre Cem ile Bâyezîd arasında gerçekleşen atışma şöyledir:

Adlî

Çün rûz-ı ezelî kısmet olmuş bize devlet
Takdîre rızâ vormeyesûñ buña sebep ne (KT.146-1)

[Devlet, ezel gününde bize kısmet olmuşsa; takdir edilene razı olmayışın nedendir?]

SUBAŞI, "Hattat Osmanlı Padişahları", **Osmanlı**, C.11, s.54).

¹⁵⁷ **Türk Ansiklopedisi**, s.451.

¹⁵⁸ Osman Nuri ÖZPEKEL, **a.g.y.**, s.609-610.

¹⁵⁹ **Osmanlı**, C.11, s.73; **Meydan Larousse Büyük Lügat ve Ansiklopedi**, C.2, Meydan Yayınevi, İstanbul 1980, s.219.

¹⁶⁰ Edirneli Sehî, **a.g.e.**, s.13-14.

¹⁶¹ Söz konusu beyitler hakkında bilgi için bkz. Metin-Kıt'a bölümü.

Cem

Sen bister-i gülde yatasın gül gibi her dem
Ben taş gibi toprak döşenem bâri sebebe ne

[Sen, gül gibi her zaman, gül yatağında yatarken; ben niye taş gibi toprak döşeneyim?]

Adlî

Haccü'l-Harameynem diyüben da'vi kılursın
Bu saltanat-ı dünyeye pes bunca taleb ne (KT.146-2)¹⁶²

[Mekke'yi ve Medine'yi ziyaret etmekle övünüyorsun. O halde bu dünya saltanatı için bunca talep nedir?]

Cem

Bu meşgale-i dünya ola 'adle mukârin
Haccü'l-harameyn anı taleb kılrsa 'aceb ne

[Bu dünya uğraşısı adaletli olmalıdır. Haccını yapmış olan (da) onu talep etse ne olur?]

Adlî hakkında bilgi içeren tezkireler şunlardır: Heşt Behişt (Sehî Bey), Tezkîretü's-şuarâ (Latîfî), Meşâirü's-şuarâ (Âşık Çelebi), Tezkîretü's-şuarâ (Kınalızâde Hasan Çelebi), Kühnü'l-ahbâr (Gelibolulu Âlî), Riyâzü's-şuarâ (Riyâzî), Zübdetü'l-eş'âr (Kafzâde Fâ'izî), Tezkire-i Şuarâ (Rızâ).

¹⁶²Sehî Bey, bu beyti şu ifadelerden sonra vermiştir: "Andan gelüp Karaman vilâyetinde oturup tekrâr saltanat da'vâsın itdükde nesne başaramayup Sultân Bâyezîd bu beyti diyüp vü yazup Sultân Cem'e gönderdi." (Edirneli Sehî, **a.g.e.**, s.13-14).

Dîvânı ve Dîvânının Nüshaları

İsmail Hakkı Uzunçarşılı'ya göre Osmanlı padişahlarına ait ilk müretteb dîvân,¹⁶³ Şehzâdeliği döneminde Amasya'da önemli bir edebî muhitin oluşmasına imkan sağlayan İkinci Bâyezîd'inkidir.¹⁶⁴

Millet Kütüphanesi Ali Emîrî Manzum Eserler 274 ve 277 numarada dîvânının iki nüshası vardır. Bu nüshalara göre 125 Türkçe, 2 Farsça gazeli bulunmaktadır.¹⁶⁵

Bir başka kaynağa göre “dîvânının Yavuz Sultan Selim’in emriyle yazıldığı rivâyet edilen dört değerli nüshası Millet Kütüphanesinde (Ali Emirî, Nu.274-277).”¹⁶⁶ Bu notta yer alan dört nüsha ifadesi, düzeltmeye muhtaçtır. Zira bu eserlerden sadece 274 ve 277 numaralı olanlar, Adlî Dîvânı’nın yazma nüshalarını içermektedirler. Diğerlerinde ise Adlî Dîvânı’nın matbu nüshası ve Ali Emîrî Efendi’nin “Tahmisât u Tesdîsât-ı Adlî” adlı eseri bulunmaktadır.

Adlî mahlasıyla yazdığı şiirlerinin bir bölümü, 1308 (M.1891) yılında Mehmed Fu’âd tarafından *Dîvân-ı Sultân Bâyezîd-i Sâni* adıyla İstanbul’da basılmıştır.¹⁶⁷

¹⁶³İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI, “Bâyezîd II”, s.396.

¹⁶⁴Coşkun AK’a göre ise divan sahibi ilk Osmanlı padişahı, Avnî mahlasıyla şiir yazar Fatih Sultan Mehmed’dir. (Coşkun AK, **Şair Padişahlar**, s.104). Muhammed Nur DOĞAN tarafından hazırlanan **Fatih Divanı ve Şerhi** adlı eserde Avnî’nin 72’si gazel toplam 84 şiiri vardır.

¹⁶⁵Fahir İz ve Günay KUT, “Adlî”, s.219.

¹⁶⁶**Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi**, s.39. Yaptığımız araştırmaya göre belirtilen 4 yazma nüshanın sadece 274 ve 277 numaralarda kayıtlı olan ikisinde Adlî Dîvânı yer almakta; diğer yazmalarda ise Ali Emîrî Efendi tarafından yazılan “*Tahmisât ve Tesdîsât-ı Eş’âr-ı Adlî*” ve dîvânın matbu baskısı bulunmaktadır.

¹⁶⁷“Ayrıca Dîvân’ı üzerinde iki mezuniyet tezi yapılmıştır. Güzin ŞENTÜRK, *Bayezid II (Adlî’nin Siyasî Hayatı, Edebî Şahsiyeti ve*

Toplam 108 sayfadan oluşan bu matbu dîvânda, bazıları eksik toplam 123 gazel, 1 murabba ve 1 mısra bulunmaktadır. Eserin başında İkinci Bâyezîd döneminin siyasî, tarihî ve kültürel olayları, İkinci Bâyezîd'in kişiliği ve şiirleriyle ilgili uzunca bir mukaddimeye yer verilmiştir.¹⁶⁸ Ancak unutulmamalıdır ki bu baskıda Adlî'nin bazı şiirlerinde eksiklikler vardır.¹⁶⁹ Dahası birçok gazeli, bu baskıda hiç yer almamıştır.

Bu baskıyı yayımlayan Mehmed Fu'âd'a göre Adlî Dîvânı, Sultan Bâyezîd'in yaşadığı dönemin imlâ özelliklerine uygun olarak, H.1121 (M.1708) yılında istinsah edilmiştir.¹⁷⁰ Mehmed Fu'âd'ın bahsettiği bu nüsha, aşağıda M1 şeklinde kodladığımız nüsha olmalıdır. Zira bu nüshanın istinsah tarihi H.1122'dir ve birtakım tutarsızlıklara rağmen, 15.yüzyılın imlâ özelliklerini yansıtmaktadır.

Divanı'nın Transkripsiyonu), EF, 1944-1945, Türkiyat Enstitüsü T 200; Saniye ÖNAL, *Bayezid-i Veli Divanının Edisyon Kritik ve Tetkiki*, EF (m.t.), 1951, Türkiyat Enstitüsü, T 390 (Halûk İPEKTEN, **a.g.e.**, s.46). Bu konudaki başka bir mezuniyet tezi de şudur: Resul KURTULUŞ ve Hüseyin ATEŞ, *Divan-ı Sultan Bayezid-i Sâni Transkripsiyonu*, ATÜ İF, Erzurum 1989. Adlî'nin Mehmed Fu'âd tarafından yayımlanan dîvanı üzerinde başka bir mezuniyet tezi de danışmanlığımızda yapılmıştır: Serda YILMAZ, *Sultân İkinci Bâyezîd-i Sâni Dîvânı*, OMÜ AEF TDE Bölümü (m.t.), Amasya 1999.

¹⁶⁸Bu mukaddime, ekler bölümünde yeni harfli metne aktarılmış olarak verilmiştir.

¹⁶⁹Mehmed Fu'âd, bu eksiklerin sebebini, kitabın mukaddimesinde şöyle açıklamaktadır: "Mecmû'anın ba'zı yerleri mürûr-ı zamânile okunmaz bir derecede silinmiş olmağıle öyle olan mahaller, 0 ile gösterilmiştir." (Mehmed Fu'âd, **a.g.e.**, s.3-4).

¹⁷⁰"Dîvânın aslı 1121 senesinde yani yüz seksen bu kadar sene evvel istinsâh idilmiş vü 'asr-ı Bâyezîd Hân'un şîve-i kitâbet ü imlâsı vü bi'l-hâssa o zamânki şîve-i lisân-ı 'Osmânî muhafaza olunmuş olduğundan bu def'a tab'ında dahi imlâ vü ibârâtı aslâ tağyîr idilmeyerek hâl-i aslîsi ibkâ kılınmıştır." (Mehmed Fu'âd, **a.g.e.**, s.4).

Diğer taraftan bizim araştırmalarımız sonucunda, Alî Emîrî Efendi'nin iki nüshası bulunan "Tahmisât ve Tesdisât-ı Eş'âr-ı Adlî" adlı eseri dışında, Adlî Dîvânının Türkiye'deki kütüphanelerde 3, Türkiye dışındaki kütüphanelerde ise 2 yazma nüshasının tespiti mümkün olmuştur. Aşağıdaki bilgilerden de anlaşılacağı gibi, Sultan Bâyezîd'in dîvânının en sağlam metni, British Library'de OR 9475 arşiv numarasıyla kayıtlı olan nüshada bulunmaktadır. Nüshalara göre şiirlerin dökümü aşağıdaki tablolarda (Tablo 3-4-5) gösterilmiştir. Tabloda şiirlerin sıra numaralarını ifade eden rakamlar, şiirlerin yeni harfli metindeki sıra numaralarını göstermektedir.

Tablo 3: Adlî Dîvânının Nüshalarındaki Beyitlerin Dökümü (yeni harfli metindeki sıra numaralarına göre)				
OR nüshasında bulunmayan beyit sayısı	İBB nüshasında bulunmayan beyit sayısı	T nüshasında bulunmayan beyit sayısı	M1 nüshasında bulunmayan beyit sayısı	M2 nüshasında bulunmayan beyit sayısı
122	306	70	205	160
Sadece OR nüshasında bulunan beyit sayısı	Sadece İBB nüshasında bulunan beyit sayısı	Sadece T nüshasında bulunan beyit sayısı	Sadece M1 nüshasında bulunan beyit sayısı	Sadece M2 nüshasında bulunan beyit sayısı
2	-	68	-	19
Bütün nüshalarda mevcut olan beyit/bend sayısı				
531 beyit + 7 bend				

Tablo 4: Adlî Dîvânının Bütün Nüshalarında Ortak Olan Şiirler (yeni harfli metindeki sıra numaralarına göre)
30, 31, 32, 33, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50,

51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 82, 83, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 114, 115, 116, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 128, 133, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 145.

Bütün nüshalarda mevcut olan şiir sayısı 94'tür.

Tablo 5: Adlî Dîvânının Nüshalarında

Ortak Olmayan Şiirlerin Dökümü

(yeni harfli metindeki sıra numaralarına göre)

OR nüshasında olmayan şiirler	IBB nüshasında olmayan şiirler	T nüshasında olmayan şiirler	M1 nüshasında olmayan şiirler	M2 nüshasında olmayan şiirler
34, 42, 80, 98, 99, 118, 119, 120, 127, 140, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 155, 156, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 166, 167, 168, 169, 170.	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 34, 42, 80, 98, 99, 118, 119, 120, 127, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 166, 167, 168, 169, 170.	80, 84, 113, 117, 118, 119, 127, 134, 148, 149, 150, 152, 168, 169, 170.	5, 8, 25, 26, 34, 42, 98, 99, 118, 119, 120, 129, 130, 131, 132, 141, 142, 143, 144, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170.	8, 25, 26, 34, 42, 98, 99, 120, 129, 130, 131, 132, 143, 144, 147, 151, 154, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165.

31	61	15	42	27
----	----	----	----	----

1.İngiltere Millî Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Bölümü, British Library No:Or 9475 (=OR)

Baş: Hudâyâ Hudâlık saña yaraşur
Nitekim gedâlık baña yaraşur

Son: Hüsn ilinüñ şâhısın ay ile gün leyl ü nehâr
İzüñe yüzün sürer sen şehriyâre kul gibi

Yk.34, st:14, yz:harekeli nesih¹⁷¹. İngiltere Millî Kütüphanesi Türkçe Yazmaları bölümünde, Or.9475 arşiv numarasıyla kayıtlıdır. İlk sayfasında *British Museum* mührü yanında, biri Farsça iki adet mu‘ammâ ve *Dîvân-ı Merhûm u Mağfûr Sultân Bâyezîd Hân Nevverallahu Merkadehü* ifadesi vardır. 1a varağındaki tezyinli ser-levhada *Dîvân-ı ‘Adlî* ifadesi; sonda ise *Bought fr M. Nahman 14 Haziran 1924*¹⁷² notu bulunmaktadır. Ser-levhası ve cedvelleri tezhipli ve tezyinlidir. Bu nüshada 134’ü Türkçe, 3’ü Farsça olmak üzere, toplam 137 gazel ve 1 murabba vardır.

Bu nüshanın imlâsında, bazı önemsiz tutarsızlıklar yanında, Eski Anadolu Türkçesinin temel özellikleri dikkat çekmektedir. Söz gelimi iyelik eklerinin imlâsında vav harfi kullanılmış (لبوكه); kelime ve hece ortasındaki e’ler zaman zaman elif veya güzel he ile gösterilmiştir (كچامز, ایرماسه). Ayrıca yapım eki görevindeki -lık ekinin imlâsında ی harfine yer verilmiş (كافرليك); Farsça tamlamaları belirtmek amacıyla esre kullanılmış (حُسنُ كُلتیان); en önemlisi ümîd ve hizmet kelimeleri dal yerine zel harfiyle yazılmıştır (خدمت, امید). Bu ve benzeri

¹⁷¹T nüshasıyla birlikte bu nüshayı, yurt dışından CD ortamında getirttiğimizden ve Millî Kütüphane kayıtlarında yeterli ayrıntı bulunmadığından, nüshayla ilgili tavsiflerde ölçü ve kâğıt türü gibi bilgilere yer verilememiştir.

¹⁷²M.Nahman’dan satın alınmıştır. 14 Haziran 1924.

özellikleri dikkate alındığında, 1500'lü yılların başlarında yazılmış olduğu düşünülebilir.

2.İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı
No: M.Cevdet Tb 416/1 (=İBB)

Baş: 'Adliyâ hükmüñ anuñçün nâfiz oldı 'âleme
Yazılan 'unvânda yârüñ kaşı tuğrâsıdur

Son: Hüsn ilinüñ şâhısın ayile gün leyl ü nehâr
İzüñe yüzün sürer sen şehriyâruñ kul gibi

Yk:20, ölç:250x140(150x70), st:21, yz:ta'lik, kt:âharlı. Bu nüshanın baştan yaklaşık 5 varağı eksiktir. Nüsha ze (.) harfinden başlamaktadır. Adlî Dîvânı, nüshanın 24a numaralı varağında bitmektedir. Dîvânın bittiği bu varakta Hayretî'nin "eşhedü enlâ ilâhe ille'l-lâh" nakaratlı bir musammatı; 24b-25a numaralı varakta 21 beyitlik bir na'tı, 25a numaralı son varakta ise yine Hayretî'nin "yâ 'Alî" redifli bir kasidesi bulunmaktadır. Nüshanın kenarında ise *Cem Sultan Dîvânı* yer almaktadır.¹⁷³

Bu nüshada 2'si Farsça 106 gazel ve 1 murabba bulunmaktadır. Hem şiirlerin sıralanışı hem imlâ özellikleri hem de nüsha farklılıkları açısından OR nüshasıyla büyük benzerlik göstermektedir.

3.Mısır Millî Kütüphanesi Türkçe Yazmalar
Bölümü, No:Talat 72 (=T)

Baş: Hudâyâ Hudâlık saña yaraşur
Nitekim gedâlık baña yaraşur

¹⁷³Bu nüshadan, Mehmed Çavuşoğlu ve M.Ali Tanyeri tarafından yayımlanan Hayretî Dîvânı ile Halil Ersoylu tarafından hazırlanan Cem Sultan'ın Türkçe Divanı adlı çalışmalarda bahsedilmemektedir.

Son: Sultân-ı cihân kerd u eger ki be-nevâzî
'Adlî dil-i âzürde-i hôd-râ be-nigâhî

Yk:50, ölç:222x142, st:11, yz:ta'lik. İlk sayfasında Mısır Milli Kütüphanesi mührü yanında *Edeb-i Türkî Tal'at* 72 notu vardır. Kütüphane kaydındaki '*unvânü'l-muhtevâ* satırında *Dîvân-ı Sultân Bâyezîd*; *el-mü'ellif* satırında *Bâyezîd Hân-ı Sânî Bin Ebü'l-feth* notu yer almaktadır. Ser-levhasında *Mi'n-Netâyic-i Efkâr-ı Sultânî'l-Âdili's-Sa'îd Ve'l-Hâkânî'l-Kâmil El-Hamîd Ebû'n-Nasr Sultân Bâyezîd Hân Bin Sultân Muhammed Hâkânî'l-Gâzî* ifadesi vardır.

Bu nüshada da, küçük birtakım tutarsızlıklarla birlikte, Eski Anadolu Türkçesinin özellikleri dikkat çekmektedir (irmese: ایرماسه , eyleye: ايليا , leblerüñe: (لبلروكه). Birkaç yerde Azerbaycan Türkçesinin izleri de vardır (menüm: منم). Genel imlâ hususiyetleri dikkate alınarak, bu nüshanın Kanûnî Sultan Süleyman döneminde istinsah edildiği söylenebilir.

Bu nüshada eksik varak yoktur. Ser-levhası ve cedvelleri tezhipli ve tezyinlidir. Nüshada 141'i Türkçe, 14'ü Farsça olmak üzere, Adlî'nin toplam 155 şiiri bulunmaktadır. Bu şiirlerin 151'i gazel, 1'i murabba', 2'si müfred, 1'i matla'dır. Adlî'nin şiirlerinin sonunda *Temmeti'l-eş'ârü's-şerîf be-eltâfi'l-melikesi'l-latîf* ifâdesi bulunmaktadır. Bu nüshada ayrıca Cem Sultan'a ait bir beyitle 1 gazel ve kime ait olduğu tespit edilemeyen bir muamma da yer almaktadır.

4.Millet Kütüphanesi Ali Emirî Efendi Manzûm
Eserler Bölümü No:274 (=M1)

Baş: Hudâyâ Hudâlık saña yaraşur
Nitekim gedâlık baña yaraşur

Son: Hôş bilür mihr ü vefâ kâ'idesin yâr velî
'İtibâr olmaya ol 'ilme ki gelmez 'amele

Yk:41, ölç:185x112 (124x75), st:11, yz:harekeli nesîh, kt:âbâdî, cl:yaldız, ct:siyah meşin ıstampa şemseli ve köşebentli. 3a-3b, 8a-8b ve 41a-41b numaralı varaklar eksiktir. Başta ve sonda Ali Emirî'nin ve kitaplığın mührü bulunmaktadır. Ser-levhasında *Dîvân-ı Sultân Bâyezîd* ifadesi; kütüphane kaydında ise *"Eski ve nâdir nüshalardan olması ve padişahlara ait bulunması itibariyle kıymetlidir."* bilgisi vardır. İstinsah kaydında *"Hazâ kitâb-ı Abdullah Çelebi İbn Merhûm Ağa Mimârbaşı Sâbık Müşterî 'an yed-i Yahyâ Çelebî fî yigirmi beş Şevvâl sene 1120¹⁷⁴"* notu yer almaktadır.

Ali Emirî Efendi'nin istinsah ettiği M2 nüshasının kaynağı olarak dikkat çekmektedir. OR nüshasına göre çok daha az olmakla birlikte, bu nüshada da, Eski Anadolu Türkçesinin imlâ özellikleri dikkat çekmektedir. Bu nüshada 123 gazel, 1 murabba, 2 beyit, 1 mısra vardır. Adlî'nin Farsça hiçbir gazeli bu nüshada yer almamıştır.

¹⁷⁴25 Şevvâl 1120 tarihinin Milâdî karşılığı 19 Ocak 1708'e denk gelmektedir.

5.Millet Kütüphanesi Ali Emîrî Efendi Manzûm
Eserler Bölümü No:277/1 (=M2)

Baş: Hudâyâ Hudâlık saña yaraşur
Nitekim gedâlık baña yaraşur

Son: Hôş bilür mihr ü vefâ kâ'idesin yâr velî
'İtibâr olmaya ol 'ilme ki gelmez 'amele

Yk:141, öç:208x169, st:muhtelif, yz:rik'a, kt:beyaz, ct:ebri kaplı. Adlî'nin divanının bulunduğu bölüm 39 varaktan oluşmaktadır. Ser-levhasında *Dîvân-ı Sultân Bâyezîd Hân-ı Velî* ifadesi yer alan nüshanın 1b ile 2a varakları harekeli, diğerleri harekesizdir. Alî Emîrî Efendi'nin istinsah ettiği nüshada, şiirler nazım türlerine göre adlandırılmışlardır.

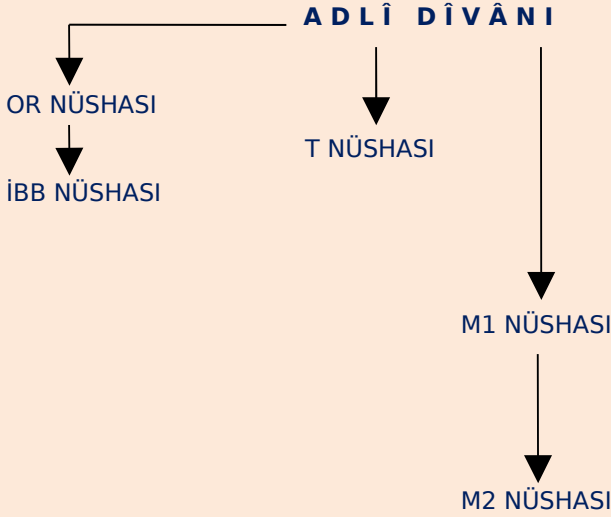
Nüshanın 37b, 38a ve 38b varaklarında Alî Emîrî Efendi'nin "*Sultân Bâyezîd Hân-ı Velî Rahmetullahü'l-Melikü'l-'Alâ Hazretlerinin Ba'zı Fârisî Eş'âr-ı Belâgat-Nisâr-ı Şâhâneleri*" başlığı ile verdiği 3 Farsça gazel, 1 kıt'a, 2 de matla bulunmaktadır. Bu kıt'a ve matlalar, diğer nüshalarda yoktur.

38b ile 39a'da Adlî'nin bir matla'ına Necâtî Bey, Müeyyedzâde Abdurrahman Çelebi, Tâcizâde Cafer Çelebi gibi dönemin şairleri ve devlet adamlarınca yazılmış nazireler vardır. Nüshanın 40b'den sonraki varaklarında ise Ali Emîrî'nin "*Sultan Bâyezîd Hân-ı Velî Hazretlerinin Dîvân-ı Selâset-Beyân-ı Şâhânelerinün Tahmîsât u Tesdîsâtı*" yer almaktadır.

Bu nüshada 131 gazel, 1 murabba, 2 kıt'a, 3 matla', 1 müfred, 2 ferd bulunmaktadır. Hem şiirlerin sıralanışı hem imlâ özellikleri hem de nüsha farklılıkları açısından M1 nüshasıyla büyük benzerlik göstermektedir.

Şu hâlde Adlî Dîvânı'nın mevcut yazma nüshalarıyla ilgili şöyle bir şecere oluşturmak mümkündür¹⁷⁵:

ŞECERE

¹⁷⁵Nüshalarla ilgili örnek görüntüler için Tenkidli Metin ve Ekler bölümlerine bakılabilir.

Şairliği, Şiirleri ve Şiir Anlayışı

Latîfî Tezkiresinde Adlî, şairlerin geçimine yaptığı katkı yanında gazel sahasındaki başarısıyla da zikredilmiştir. Latîfî'ye göre 'Adlî, gazel söyleme konusunda atalarından üstündür.¹⁷⁶ Ayrıca Anadolu vilayetlerindeki şairlerin çoğu, Bâyezîd zamanında ve onun teşvik, takdir, câ'ize ve ihsânlarıyla yetişmiştir.¹⁷⁷

Kınalı-zâde Hasan Çelebi, tezkiresinde âlimlere, hüner sahibi şairlere karşı oldukça ilgisi ve rağbeti olduğunu söylediği Sultân Bâyezîd'in zamanının fazilet ve belâgat sahiplerine câ'ize verdiğine ve onlara karşı ihsanlarda bulunduğuna işaret etmektedir.¹⁷⁸

Âşık Çelebi'ye göre ise Sultan İkinci Bâyezîd, saltanatla meşgul olmaktan sıkıldıkça ve memleketin dertleriyle bunaldıkça, şiiri bir tür sığınak gibi düşünmüştür.¹⁷⁹

Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi'nde, zamanının ve kendisinden sonraki dönemlerin önde

¹⁷⁶"Tarz-ı gazelde âbâ-i kirâmına gâlib ve şi'r-i şu'arâ-i efâzıl ve ehâlî misâlinde bî-me'âyib ü bî-mesâlib idi." (Latîfî, **a.g.e.**, s.143).

¹⁷⁷"Şu'arâ-yı vilâyet-i rûmun ekser-i serâmedleri bunların devr-i bî-cevrinde gelmişler ve 'asr-ı hümâyûnlarında kadr ü rağbetleriyle şüyû' u şöhret bulmuşlardır. Ve bunlardan dahi mütevâtîr ü mütevâlî' vezâyif ü cevâyizin ve mehâmid ü medâyihi'nin dir otuz neferden mütecâviz şâ'ir-i mâhiri var idi." (Latîfî, **a.g.e.**, s.141-142).

¹⁷⁸"Pâdşâh-ı mezkûrun -'aleyhi rahmetü'l-meliki'l-gayûr- 'ulemâ ve sulehâ ve hünerverân-ı şu'arâya gâyetde meyl ü rağbeti olup sâ'ir havâkîn-i cihânun kalem-rev-i fermânında olan fuzelâ-i zemân ve bülegâ-i fesâhat-'unvâna irsâl-i cevâ'iz ü ihsân iderler idi." (Kınalı-zâde Hasan Çelebi, **a.g.e.**, s.82).

¹⁷⁹"Kendiler dahi iştigâl-i saltanatdan kelâl ve a'mâl-i memleketden melâl geldükçe kule-i rıf'at-ı saltanatda vâdî-i şi're tenezzül iderlerdi." (Âşık Çelebi, **a.g.e.**, s.54).

gelen şairlerince şiirlerine nazireler söylenmiş olan¹⁸⁰ Adlî'nin şiirlerinin ince duygularla yüklü olduğu, açık ve tabîî mısralar söylediği, şiirlerinde dinî-tasavvufî kültür unsurlarının ağır bastığına işaret edilmektedir.¹⁸¹

Türk edebiyatının bütün dönemlerinde olduğu gibi, klâsik dönemde de şairlerin şiir konusunda, önemli birtakım değerlendirmeleri olmuştur. Ne var ki Tanzimat sonrası döneme ait şairlerin bu konudaki düşünceleri üzerinde birçok çalışma yapılmış olmasına karşın, önceki dönemlerle ilgili çalışmaların yeterli olduğunu söylemek mümkün değildir. Oysa mevcut çalışmalar,¹⁸² divan şairlerinin poetika konusunda,

¹⁸⁰“Edirneli Nazmî'nin Mecma'ü'n-nezâ'ir'inde yer alan 34 gazelinden 4'ünün zemin şiir olması ve bunlara Necâtî, Muhibbî, Lâmi'î, Âhî, Mesîhî, Taşlıcalı Yahyâ, Ca'fer Çelebi gibi döneminin önemli şairleri tarafından nazireler söylenmesi Bâyezîd'in şiir yeteneğini göstermesi bakımından dikkat çekicidir. (Ahmet Atillâ ŞENTÜRK ve Ahmet KARTAL, **a.g.e.**, s.185).

¹⁸¹**Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi**, s.39.

¹⁸²Dîvân şairlerinin poetikalarını ortaya koymaya yönelik yayınların bir bölümü, söz konusu çalışmaların seyrinin de gözlemlenebilmesine imkan sağlamak amacıyla aşağıda kronolojik olarak verilmiştir: Harun TOLASA, “Klâsik Edebiyatımızda Divan Önsöz (Dîbâce)leri; Lâmi'î Divanı Önsözü ve (Buna Göre) Divan Şiiri Sanat Görüşü”, **Journal of Turkish Studies**, Harvard Ü., S.3, 1979, s.1-10; Harun TOLASA, “Divan Şairlerinin Kendi Şiirleri Üzerine Düşünce ve Değerlendirmeleri”, **Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi**, EÜ SBF Yay., İzmir 1982; Ahmet MERMER, “Taşlıcalı Yahya Bey'in Kendi Şiiri Üzerine Düşünce ve Değerlendirmesi”, **Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, S:1, Konya 1987, s.227-234; Muhsin MACİT, “Divan Edebiyatında Poetika Denemeleri: Tezkire Önsözleri”, **Yedi İklim**, İstanbul, Haziran 1992; Muhammed Nur DOĞAN, “Fuzûlî'nin Poetikası”, **İlmî Araştırmalar**, İstanbul 1996; Filiz KILIÇ, **XVII.Yüzyıl Tezkirelerinde Şair ve Eser Üzerine Değerlendirmeler**, Akçağ Yay., Ankara 1998; Mehmed ÇAVUŞOĞLU, “16.Yüzyıl Divan Edebiyatı: Divan Edebiyatında Şiir Kavramı”, **Osmanlı Divan Şiiri Üzerine Metinler**, (Haz.Mehmet KALPAKLI), YKY Yay., İstanbul 1999, s.208-217; Nâmık AÇIKGÖZ,

günümüz şairleri ya da eleştirmenleri açısından önemli ve farklı yaklaşımlara sahip olduklarını ortaya koymaktadır.

Dîvân şairlerinin poetikalarına ışık tutmaya yönelik çalışmalardan da anlaşılacağı gibi, dîvân şairleri eserlerinde şiir, söz, şair, anlam, eleştirmen gibi birtakım poetik kavramlarla ilgili değerlendirmelere yer

“Klâsik Türk Şiiri Tenkid Terminolojisi ve ‘Âb-dâr’ Örneği, **Türk Kültürü İncelemeleri**, İstanbul 2000, S.2, s.149-160; Yaşar AYDEMİR, “Bursalı İsmail Hakkı’nın Eserlerinden Hareketle Şiir Görüşü”, **1.Uluslar arası İsmail Hakkı Bursavî Sempozyumu Bildirileri**, 26-27 Mayıs 2000; Mine MENGİ, **Divan Şiiri Yazıları**, Akçağ Yay., Ankara 2000, s.13-21, 22-29, 30-44; Semra TUNÇ, “Muhibbi Divanında Şiir ve Şairle İlgili Değerlendirmeler”, **SÜ TAE Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, S.7, s.265-283; Harun TOLASA, **Ahmet Paşa’nın Şiir Dünyası**, Akçağ Yay., Ankara 2001; Mahmut KAPLAN, “Sebk-i Hindî Şairlerinden Fehim, İsmetî, Nâilî ve Neşâtî’nin Divanlarına Göre Şair ve Şiir Hakkındaki Görüşleri”, **Hece**, Türk Şiiri Özel Sayısı (53-54-55), İstanbul, Temmuz 2001; Ziya AVŞAR, “Divan Şiirinin Poetik Verilerine Yeni Bir Yaklaşım Denemesi,” **Hece**, Türk Şiiri Özel Sayısı (53-54-55), İstanbul 2001; Ahmet MERMER, “Belâgat Çevresinde Metin İncelemesi”, **Edebiyat İlmî ve Problemleri Sempozyumu**, GSBAGD Yay., Ankara 2004, s.194-202; Mahmut Erol KILIÇ, “Sûfî Şiiri’nin Poetikası”, **Cogita**, YKY, S.38, İstanbul 2004, s.84-97; Yavuz BAYRAM, “16.Yüzyıl Divan Şiirinde ‘Şiir, Söz ve Şair’le İlgili Anlam Alanları (Kelimeler ve Terkipler)”, **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, S.15, s.53-64; Yavuz BAYRAM, “16.Yüzyıldaki Bazı Divan Şairlerinin Şiiri Nitelemek Üzere Kullandıkları Sıfatlar”, **Türkbilig Türkoloji Araştırmaları**, S.:2004/8, HÜ EF TDE Bölümü Yay., Ankara 2004, s.36-53; Yavuz BAYRAM, “16.Yüzyılda Bazı Divan Şairlerinin ‘Şiire ve Okura Dair’ Görüşleri”, **Millî Eğitim Dergisi**, MEB Yay., S:168, Ankara Güz-2005, s.79-106; Yavuz BAYRAM, “16.Yüzyıldaki Bazı Divan Şairlerinin ‘Şaire ve İlham’a Dair Görüşleri”, **Türklük Bilimi Araştırmaları**, S:18, Niğde Güz-2005, s.31-68; Atabey KILIÇ, “Ahmed Hamdî’nin ‘Belâgat-ı Lisân-ı Osmânî’si, **Klâsik Türk Edebiyatı Üzerine Makaleler**, Turkish Studies Publication, Ankara 2007, s.433-436; Menderes COŞKUN, **Klâsik Türk Şiirinde Edebî Tenkit**, Akçağ Yay., Ankara 2007; M.A.Yekta SARAÇ, **Klâsik Edebiyat Bilgisi Belâgat**, 3F Yay., İstanbul 2007. Önemli bir

vermişlerdir. Birçok dîvân şairi gibi, Adlî de zaman zaman şiirlerinde **poetik düşüncelere** yer vermiştir. Söz gelimi aşağıdaki beyitlerinden, şairin şiir yazmakla aslında hâlini sevgiliye arz eylemek ve başındaki derdi şerh etmek amacı taşıdığı anlaşılmaktadır:

‘Adliyâ ahvâlüne vâkîf degül sanma nigâr
Her gazel kim yazdum oldu yâre benden ‘arz-ı hâl (G.79-5)

[Ey Adlî! Güzelin senin hâlinden habersiz olduğunu zannetme. (Çünkü) yazdığım her gazel, benden ona bir arzuhâl olmuştur.]

‘Adli şî’r ü gazeli terk idüben defteri dür
Çünkü şerh olmaz imiş haşra degin derd-i serüñ (G.58-7)

[Adlî! Madem ki başının derdi kıyamete kadar anlatılamaz; şiiri ve gazeli bırakıp defteri kapat.]

Yukarıda “Haşre değin başının derdini anlatamayacağına göre şiir ve gazeli bırak, defteri kapat.” diyen şair, gazel ile gazâl kelimeleri arasındaki ses benzerliğinden yararlandığı aşağıdaki mısralarında, toplumsal açıdan son derece gerçekçi bir yaklaşım ortaya koymuş ve şiirden çok paraya önem verildiğine vurgu yapmıştır:

Sîm ü zerden dâm idüp ol vahşiyi eyle şikâr
‘Adliyâ sayd olduğu yokdur gazelle bir gazâl (G.76-5)

[Ey Adlî! Gazelle bir ceylânın avlandığı görülmemiştir. (Onun için) o vahşiyi, altın ve gümüşten tuzak kurarak avla.]

Şiirdeki başarılarıyla övünmek ve bu başarıyı sevgiliyle ilişkilendirmek, dîvân şairlerinin genel eğilimidir. Nitekim aşağıdaki beyitlerinde Adlî, bir yandan sevgilinin dudağına, dişine, hattına, kaşına,

bölümünü şairin kendi şiiriyle ilgili değerlendirmelere ayrılmış olan divan tahlillerini de bu çerçevede değerlendirmek gerekir.

beline ve zülfüne bir yandan da şiir söyleme gücüne vurgu yapmıştır:

Ruhlaruñ vasfın güneşden rûşen itdüm iy kamer
Dişlerüñ vasfında şi'rüm dürr-i hûş-âb eyledüm (G.93-2)

[Ey ay (yüzlü)! Yanaklarının vasfını güneşten parlak
ettim. Dişlerini anlatırken de şiirimi parlak bir inci ettim.]

Kaşlaruña nisbet itdümse hilâli iy kamer
Eyledüm bârik fikir ü bağladum nâzûk hayâl (G.79-4)

[Ey ay (yüzlü)! Hilâli kaşlarına benzetmekle, yeni bir
fikir ve ince bir hayal ortaya koymuş oldum.]

Bu muhakkakdur hat-ı dil-dâr vasfın ideli
Defter-i âlem tolupdur 'Adliyâ inşâlarum (G.88-6)

[Ey Adlî! Sevgilinin ayva tüylerini anlatalı, dünyanın
defteri yazılarımla dolmuştur.]

Bili vasfında kıl yarar olsañ
'Adliyâ incerek hayâl gerek (G.59-7)

[Ey Adlî! (Güzelin) belini anlatırken kılı (kırk) yarar gibi
ince hayaller gerekir.]

Mu'attar eyledi âfâkı nazmı 'Adlî'nüñ
Meger ki zülfin ider dilberüñ kalem yirine (G.127-5)

[Adlî'nin şiiri ufukları güzel kokuya bürüdü. Meğer
kalem yerine güzelin zülfünü kullanıyormuş.]

Adlî'ye göre sevgilinin la'le benzeyen dudağının
ilhâmından yoksun bir şair, yiyecek şekeri olmayan bir
papağandan farksızdır. Ayrıca sevgilinin şeker gibi
dudağını anlatmada kendisi gibi şirin sözlü bir papağan
da yoktur:

Şâ'irde ki nigârın leb-i la'l-i teri yok
Şol tûtiye benzer ki gidâya şekeri yok (G.49-1)

[Güzelin la'le benzeyen taze dudağı(nın ilhâmı)
olmayan şair, yemeye şekeri olmayan bir papağana benzer.]

Habs-i gamda dostum şeker-lebüñ vasf itmege
'Adli gibi olmaya bir tûti-i şîrîn-suhan (G.115-7)

[Dostum! Gamın hapsinde şeker (gibi olan) dudağını anlatmada Adlî gibi şirin sözlü bir papağan yoktur.]

Adlî, gül yapraklarını birleştirip taze bir dîvân yapmakla övündüğü aşağıdaki beytin ilk mısraında, bu başarısını sevgilinin yanağını anlatmasına bağlamaktadır:

'Adlinüñ nazmın gören vasf-ı ruhuñla didi kim
Cem' idüp evrâk-ı gül bir tâze dîvân bağlamış (G.38-7)

[Adlî'nin senin yanağını anlatan şiirini gören, gül yapraklarını toplayıp taze bir dîvân oluşturduğunu söyler.]

Nitekim şair, şiir söylemede öyle ilerlemiştir ki büyük şiir ustaları yetiştirmiş olan Acemler, Adlî'nin şiirlerini gül yaprakları üzerine yazıp Anadolu'dan Semerkand'a götürseler yeridir:

Gazelde nazm-ı güftâruñ yazup evrâk-ı gül üzre
'Acemler Rûm'dan 'Adlî iletsünler Semerkand'e (G.121-8)

[İranlılar, gazel (tarzındaki) şiirlerini gül yaprakları üzerine yazıp, Anadolu'dan Semerkant'a ulaştırırlar.]

Padişahlığı, Cem Sultan ile uzun soluklu bir saltanat mücadelesiyle elde eden İkinci Bâyezîd, Adlî mahlasıyla yazdığı şiirlerinde, sık sık **padişah kimliğini** ele veren ifadeler kullanmıştır. Dîvânında bu anlamda örnek oluşturacak 40'a yakın beyit tespit edilmiş olup bunların bir bölümü aşağıda incelenmiştir.

Örneğin Allah'a "Padişahum!" diye seslendiği bir beytinde "Ayağının toprağını Adlî kulunun başına tac edip onu Rûm ülkesine sultân eyle!" diye duâ etmektedir:

Pâdişâhum lutf idüp 'Adlî kuluñuñ başına

Hâk-i pâyuñ tâc idüben Rûm'a sultân eylegil (G.70-7)

[Padişahım! Lutfedip ayağının toprağını Adlî kulunun başına tac edip, (onu) Rûm (ülkesine) sultan eyle.]

Yukarıdaki beytinde padişah olmak için dua eden Adlî, birkaç beytinde padişahlığın aslında insana baş ağrısından başka bir şey getirmediğini ifade etmiştir.

Eşk-i çeşmüñden gül-âb itseñ yeridür 'Adliyâ
Tâc-ı şâhiden baş ağrısı degül mi hâsılûñ (G.56-5)

[Ey Adlî! Gözyaşından gül suyu yapsan yeridir. (Zira) padişah tacından (tek) kazancın baş ağrısı değil mi?]

Mâl-i kalbidür hemân cem'iyyetinden fâ'ideñ
Tâc-ı şâhiden ne oldı hâsılûñ gayrı sudâ' (G.45-7)

[Padişah tacından, baş ağrısından başka ne kazancın oldu? (Zira) birlikteliğinden faydan, yalancı varlıktır.]

Şair, başka bir beytinde, biraz daha ileri giderek adeta pişmanlık psikolojisi¹⁸³ içinde, saltanat mücadelesini ve iktidar gücünü kuru bir kavga olarak nitelendirmektedir:

'Adli gibi şeh olan işigüñi terk idüben
Başına aldı 'abes yire kırı kavgâyı (G.143-7)

[Eşiğini terk edip Adlî gibi sultan olan, boş yere başına kuru (bir) kavgayı almış(tır).]

Zamanında tarihe mal olmuş bir iktidar mücadelesi vermekle birlikte, saltanatla ilgili düşüncelerini böyle ifade eden şair, şiirinde gönlünden geçeni açıkça ortaya koymaktan çekinmemiştir. Ona göre mutluluk hırka-pûş olmakla, teb'a ve memleket kavgasını bırakmakla mümkün olabilir.

¹⁸³ Nitekim "Neşeli bir ömür sürmemiş. Padişahlığı fazla istekle yaptığı da tartışılır." Nazım TEKTAŞ, **Çadırdan Saraya Saraydan Sürgüne Osmanlı**, Yeni Şafak Yay., İstanbul, s.162.

Saltanat kavgasıdır ‘Adlî seni dil-teng iden
Hırka-pûş olanda vardır var ise hürrem gönül (G.73-6)

[Adlî! Senin gönlünü bunaltan saltanat kavgasıdır.
(Zira) mutlu bir gönül varsa, o ancak hırka giyen (alçak
gönüllü derviş)lerdedir.]

Ko ra’iyyet gussasını memleket kaygusını
‘Âkil iseñ hâlûñ añup eylegil mâtem gönül (G.73-7)

[Ey gönül! Tebaa derdini, memleket kaygısını bırak.
Aklın varsa, hâlini düşünüp ağla.]

Siyasi hayatında ifade etmekten kaçındığı
düşüncelerini şiirlerinde dile getiren Adlî’ye göre
gerçek padişah, Allah’ın kulu olabilen ve ona secde
edendir. Allah’a kul olmayanın düşkün olması, ona
secde etmeyen başın da ayaklar altında ezilmesi
haktır:

Şeh oldur ki kulluğuñ itdi senüñ
Kuluñ olmayan şeh gedâ yaraşur (G.1-3)

[(Gerçek) sultan, sana kulluk edendir. Kulun olmayan
sultan (aslında) köledir.]

Şu baş kim saña secde eylemeye
Ser-i şâh ise zîr-i pâ yaraşur (G.1-4)

[Sana secde etmeyen şu baş, sultanın başı da olsa,
ayaklar altına yakışır.]

Şair, bu düşüncelerini başka bir beytinde,
“Değersiz bir kulun olmak, Adlî gibi sultan olmaktan
iyidir.” ifadeleriyle yansıtmış; bir beytinde sultan
olmanın gereğine işaret etmiş; başka bir beytinde de
“Adlî, sana kul; âleme sultan oldu.” diyerek nasıl bir
padişah olduğunu ortaya koymuştur:

Pâdişâhum işigünde kullaruñdan kemterîn
Kuluñ olmak yeg durur ‘Adlî gibi sultândan (G.106-5)

[Allah'ım! (Senin) eşiğinde kullarından değersiz bir kul olmak, Adlî gibi sultan olmaktan iyidir.]

Bir gedâyidi cihân içre gezer bî-ser ü pâ
'Adli kul oldu saña 'âleme sultân oldu (G.142-6)

[Adlî, (Aslında bütün) dünyayı baştan aşağı gezen bir düşkündü; (ancak) sana kul olunca (bütün) dünyaya sultan oldu.]

Cihân milkine ser-tâ-ser şeh olmak isteseñ 'Adlî
Oligör cân ile ol şâh-ı hüsnüñ bende-fermânı (G.133-5)

[Ey Adlî! (Bütün) dünya ülkelerine baştanbaşa sultan olmak istersen, o güzellik padişahının gönülden kölesi ol.]

Hayatının ilerleyen dönemlerinde devlet işlerinden olabildiğince uzak durmaya çalıştığı ve tasavvufî ilgilendiği bilinen; bu sebeple "Velî" lâkabıyla anılan şair, aşağıdaki beyitlerinde bu kimliğini de yansıtmıştır. Beyitlerdeki "Adlî, sen aceb sultan imişsin." ve "Adlî, aceb sultan imiş." ifadeleri, şairin içinde bulunduğu çelişkinin farkında olduğunu göstermektedir:

Kul olmak ister imişsin o şâha
Be 'Adlî sen 'aceb sultân imişsin (G.104-4)

[Adlî, o padişaha kul olmak istiyormuşsun. Sen ne biçim sultansın?]

Sen şeh-i milk-i cemâle kul olayın dir imiş
Gör bilür mi haddini 'Adlî 'aceb sultân imiş (G.39-4)

[Adlî, sen güzellik ülkesinin padişahına kul olmak istiyormuş. Görüyor musun, hiç haddini biliyor mu? Ne biçim sultanmış?]

Şairin aşağıdaki beyitlerde, Boğdan ve Tatar ülkesinin emir altına alınması, sevgili yolunda ölme isteği için Gazneli Mahmud'un Ayaz'a olan sevgisini örnek göstermesi ve âdil bir padişah olarak bilinmesine gönderme yapması da padişahlığıyla ilgili hususların

şiiirlerine nasıl yansıdığını göstermesi bakımından önemlidir:

Kara Boğdân gözine ‘âlemi tâ târ itdüm
Emrûme tâbi’ olan server-i Tâtâr oldu (G.141-4)

[Kara Boğdan gözüne dünyayı zindan ettim. Sonra da Tatar, emrime tâbi oldu.]

‘Adliyâ ‘âr eyleme cânân yolunda ölmege
Cân fedâ kılmadı mı Mahmûd’ı gör Ayaz için (G.108-6)

[Ey Adlî! Sevgili uğrunda ölmekten utanma. Bak (Sultan) Mahmud, Ayaz için canını vermedi mi?]

Cânına zulm ü sitem eyleyüben sevdi seni
‘Adliyiçün dimesünler dahi şâh-ı ‘âdil (G.71-5)

[(Mâdem ki) canına zulmedip seni sevdi. Artık (kimse) Adlî için adaletli (bir) padişah(tır,) demesin.]

Adlî’ye göre, padişahlıktan murad, o saç sünbül gibi olan sevgiliye dost olmaktır. Kaldı ki bir dilberin gönlünü almak, düşman kalesini zaptetmekten daha güçtür. Aşağıdaki ikinci beyit, Adlî’nin padişahlıktan gelen iktidar gücünün her şeyin üstesinden gelemeyeceğinin bilincinde olduğunu gösteren son derece dikkat çekici ifadeler barındırmaktadır:

‘Adliyâ gel sen de insâf eyle şehlikden murâd
Bu degül midür ki ola ol saç sünbül enîs (G.35-6)

[Ey Adlî! Gel sen de insaf et. (Zira) padişahlıktan amaç, o saç sünbül (gibi olana) dost olmak değil midir?]

Nice kâfir kal’asın almak nasîb itdi Hudâ
‘Adli dilber göñlini almak kime makdûr olur (G.29-6)

[Ey Adlî! Allah, (sana) nice düşman kalesini fethetmeyi nasip etti (de) sevgilinin gönlünü fethetmek kime nasip olur?]

Divan şiirinde bütün şairlerin ilgi gösterdiği konuların başında **aşk** gelmektedir.¹⁸⁴ Bugünkünden çok farklı bir bakış açısıyla¹⁸⁵, aşkı hem hayatlarının ve hem de sanatlarının temel objesi olarak değerlendirdikleri görülen bütün dîvân şairleri gibi Adlî de **aşkı** her şeyin üzerinde tutar. Öyle ki bir beytinde, aşkı ayıplarken sonunda bunun başına geldiğini söyleyen şair, başka bir beytinde, dünyaya aşk davasıyla geldiğini söyler:

‘Aşka ta’n eyler idüm başuma geldi âhir
Yansa ‘âlem ola mı bir kurı hâşâk halâs (G.43-2)

[Aşkı ayıplardım; sonunda başıma geldi. Bütün dünya yansa, kuru bir tek ot, (o yangından) kurtulabilir mi?]

Bugün ben da’vi-i ‘aşk ile geldüm çün bu meydâna
N’ola tûb eyler isem başımı ol zülf-i çevgâna (G.129-1)

[Mâdem ki ben, bugün bu meydana aşk davasıyla geldim; başımı o çengel gibi zülf için top eylesem ne olur?]

¹⁸⁴ Öyle ki “aşk bu edebiyatta en güçlü ve en merkezî temalardan biri olarak yerini almış ve hayatın her alanı ile olan tayin edici alâkası sebebi ile, neredeyse bu edebiyatı bir aşk edebiyatı hâline gelmiştir. (Muhammet Nur DOĞAN, “Divan Şiirinde Aşk”, **Doğu Batı** Doğu Batı Yay., S.26, Ankara 2004, s.31).

¹⁸⁵ Bu aşamada divan şairlerinin aşk anlayışlarının günümüzde yaygın olan aşk anlayışından çok farklı olduğunu dikkate almak gerekir. Nitekim A.Atillâ Şentürk, divan şairlerinin aşka bakış açılarını kavrayabilmek için, aşkın kültüründeki seyrini izleme gereği üzerinde durmaktadır: “‘Osmanlı Şiiri’nde aşk’ın mahiyetini anlayabilmek için İslâm kültürünün aşk anlayışı üzerinde geçirdiği süreçleri iyi bilme ve değerlendirmeye gereği vardır. Aşk kavramının İslâm kültüründeki seyrini gözden geçirebilmek için de Hicrî II.yüzyılda Allah’a daha yakın olabilme düşüncesiyle bütün ömürlerini ibadetle geçirme amacıyla dünyadan el etek çekip ‘zühd’ hayatı yaşamayı tercih eden ilk sûfilere kadar uzanmak icap eder.” (Ahmet Atillâ ŞENTÜRK, “Osmanlı Şiirinde ‘Aşk’a Dair”, **Doğu Batı**, S.26, Doğu Batı Yay., Ankara 2004, s.56) İşte özellikle ömrünün ilerleyen yıllarını ibadete hasrettiği için “Velî” olarak bilinen Adlî’nin aşk anlayışını da bu çerçevede değerlendirmek gerekir.

Adlî'ye göre aşkın kaynağı olan sevgilinin ağzının sırrına varmak ve zülfünün düğümlerini çözmek, aklın kârı değildir:

Serverâ sırr-ı dehânuñda senüñ hayrân hîred
'Âciz olmuş 'ukde-i zülfüñde 'akl-ı mû-şikâf (G.48-5)

[Ey sultan(ım)! Akıl, senin ağzının sırrıyla hayran olmuş. Kılı kırk yaran (o) akıl, zülfünün düğümlerinde âciz kalmış.]

Şairin sevgili için kullandığı dikkat çekici sıfatlardan biri melektir; ancak aşağıdaki beyitlerin ilkinde anlaşıldığına göre, şairin sevgiliyi melek olarak görmesi, aslında sevgiliyi övmeye değil ondan yakınmaya yönelik bir eğilimden kaynaklanmaktadır. Zira beytin ilk mısraındaki sâye kelimesi, kinâyeli kullanılmıştır. Gerçek anlamıyla sevgilinin gölgesini ifade eden bu kelime mecazî anlamıyla, sevgilinin âşığına karşı iyi niyetini, cömertliğini ve ihsanını ifade etmektedir.

Olmaduğunu sâyeñ bilmezdim evvel âhir
Bildüm ki sen meleksin olmaz melekde sâye (G.123-2)

[Önceleri gölgen olmadığını bilmezdim. Sonra senin melek olduğunu ve meleklerde de gölge olmadığını anladım.]

Adlî, sevgiliden bir istekte bulunurken ya da ondan aman dilerken, daima İslâmî bir bakış açısına yer vermiş; kendisine İslâmî bir gerekçe göstermeyi ihmal etmemiştir. Söz gelimi aşağıdaki beyitlerin ilkinde, sevgiliden bûse talebini, bu iyiliğin mahşer günü hadsiz hesapsız bir sevaba dönüşeceğini söyleyerek dile getirmiş; ikinci beytinde ise "*Melekde gazap olmaz.*" diyerek, sevgiliye âşıklarına iyi davranması gerektiğini hatırlatmıştır.

Dirîğ itme lebüñ bûsın nigârâ haste dillerden

Kim anuñ rûz-ı mahşerde sevâbına hisâb olmaz (G.32-3)

[Ey güzel! Öpücüğünü hasta gönüllerden esirgeme. Zira (bu iyiliğin) mahşer günü hesapsız bir sevabı vardır.]

‘Uşşâka müjeñ tîrini her dem ne çekersin
İy rûh-ı revân çünki melekde gazab olmaz (G.33-2)

[Ey yürüyen rûhum! Meleklerde öfke olmaz. Her an âşıklara kirpiğinin kılıcını niçin çekersin?]

Bu sebeple bir beytinde ilim erbabı olarak gördüğü anlaşılan hocaya (h^vâce) seslenip “Aşk kitabı pek muğlaktır. Senin harcın değildir. Anlamadıysan bu bölümü bırak.” deme ihtiyacı hissetmiştir.

İy h^vâce katı muğlak olur ‘aşk kitâbı
Bâbuñ degül añlamaduñ ise ko bu bâbı (G.136-1)

[Ey hoca! Aşk kitabının anlaşılması çok zordur. Senin haddin değildir, bu bölümü bırak.]

Devrinde üç kıtaya hükmeden bir imparatorluğun padişahı olarak, bir fânînin sahip olabileceği en iyi mevkide bulunan şair, bir beytinde bunu vurguladıktan sonra, gönlündeki amacın “vuslat-ı dildâr” olduğunu söyleyerek kendine yeni bir hedef belirlemiştir:

‘Adliyâ her ne murâduñ var ise viridi Hudâ
Ârzû dilde hemîn vuslat-ı dil-dâr oldu (G.141-5)

[Ey Adlî! Her ne muradın varsa Allah verdi. Artık gönüldeki (tek arzu), yârin dîdârına kavuşmak kaldı.]

Ne var ki Adlî, dilberde vefâ olmadığı zaman, âşığın hiçbir çaresinin kalmayacağını da farkındadır. Nitekim bir beytinde “Malın ve mülkün kavuşmaya yetmez.” diyerek bu gerçeği dile getirmiştir.

Dil-berde vefâ olmayıcak fâ’ide itmez
‘Adlî sebeb-i vasl degül mâl ü menâlüñ (G.67-5)

[Adlî! Sevgilide vefa olmadıktan sonra, senin malın

mülkün kavuşmaya vesile olamaz.]

Şair, sevgiliyi dîvânındaki tek murabbada “*Bir perî-zâde, meh-rû sanem ü tâze cûvân*” olarak tanıtmıştır. Aynı murabbada bu özelliklere sahip olan sevgili karşısında âşığın durumunu da ortaya koymuştur.

Bir perî-zâde vü meh-rû sanem ü tâze cûvân
İdeli gün yüzini perde-i zülfinde nihân
‘Adli’nüñ gözlerine oldı karañu dü cihân
Gözüm eyvây gözüm vay gözüm eyvây gözüm (MR.145-7)

[Bir peri kızı, bir ay-yüzlü güzel ve taptaze bir genç, yüzünü zülfünün perdesinde gizleyeli; iki cihan Adlî’nin gözlerine karanlık oldu. Eyvah gözüm, eyvah gözüm, eyvah gözüm!]

Adlî’nin nazarında âşıkların çok özel bir yeri vardır. Zira ona göre, sevgilinin yanakları arzusuyla can veren bir âşığın kabri haşır günü nurla dolacaktır.

Ruhlaruñ şevkiyle bir ‘âşık ki cân vire senüñ
Kabri anuñ haşır olunca dostum pür-nûr olur (G.29-3)

[Dostum! (Senin) yanaklarının arzusuyla can veren âşığın kabri, haşır günü, nurlarla dolar.]

Adlî’nin aşk anlayışını tasavvufî eğilimlerinden bağımsız olarak değerlendirmek mümkün değildir. Zira *âşık-ı sâdik, meşrebini sâf eylemek, dîdâre bakmak, deheni sırrına irmek, vücûdunu adem itmek*” imgelerinin dikkat çektiği aşağıdaki beyitlerinde olduğu gibi, şiirlerinde aşk ve aşkla ilgili terimler, tasavvufî terim ve kavramlarla birlikte kullanılmıştır:

Meşrebüñ âb-ı revân gibi eger sâf eyleyüp
‘Âşık-ı sâdik geçersüñ gel beru dîdâra bak (G.2-5)

[Mâdem ki sâdik âşık olduğunu iddia ediyorsun; (o hâlde) huyu akan su gibi saf eyleyip beri gel sevgilinin

yüzüne bak.]

‘Adlî deheni sırrına irmek diler iseñ
Lâzım durur evvelde vücûduñ ‘adem olmak (G.52-5)

[Adlî, eğer (sevgilinin) ağzının sırrını öğrenmek
istersen, öncelikle varlığını yok etmen gerekir.]

Aşağıdaki örneklerde ise tasavvufî bakış açısının
daha da ağırlık kazandığı görülmektedir. Bir
tevhîdinden alınan beyitlerde şair, çevresindekileri tam
bir sûfîyâne bakış açısı ile değerlendirmekte; gaflet
uykusundan uyanmaları ve mahşer günü pişman
olmamaları için, onlara nasihat etmektedir:

H’âb-ı gafletden uyanup zînet-i eşcâra bak
Kudret-i Hakka nazar kıl revnak-ı ezhâra bak (G.2-1)

[Gaflet uykusundan uyanıp ağaçların süslerine bak.
Allah’ın kudretini bir gör, çiçeklerin parlaklığına bir bak.]

Yarın aña kalmayam dirseñ figân u zârda
‘Adliyâ bunda işitdügüñ figân u zâra bak (G.2-7)

(Ey Adlî! Yarın ahrette ağlayıp inlemek istemiyorsan,
bugün burada (dünyada) duyduğun ağlayıp inlemelere kulak
ver.)

Adlî, aynı şiirinin başka bir beytinde bir sûfîye
yakışır bakış açısıyla, ağaçların her birini yeşil elbiseler
içinde kıyama durup huzur-ı kalp ile secde eder
vaziyette tasvir ve tasavvur etmektedir:

Sebz-pûş olup kıyâma turdılar her bir şecer
Kıldılar secde huzûr-ı kalbile kühsâra bak (G.2-3)

[Her bir ağaç, yeşiller giyip kıyama durdular. Bak,
dağlar (bile) kalp huzuruyla secde ettiler.]

Sûfîlerin geleneksel giysilerinden olan hırka,
Adlî’nin şiirlerinde bu özelliği yanında, gam ve hüzn

gibi kelimelerle de bağdaştırılmıştır. Aşağıdaki örneklerde kanâ'at kemeri, künc-i kanâ'at ve râh-ı aşk tamlamaları da dikkat çeken diğer aşk ve tasavvuf kavramları arasındadır:

Râh-ı 'aşka kademüñ basma göñül olmaz ise
Arkana hırka-i gam bilde kanâ'at kemerüñ (G.58-4)

[Gönül, sırtında gam hırkası belinde kanaat kemerin yoksa, aşk yoluna ayağını basma.]

Göñül künc-i kanâ'atde otur giy hırka-i hüznî
Çü ol şeh kulların dâ'im fakîr ü müstemend ister(G.19-6)

[Gönül! Hüzün hırkasını giyip kanaat köşesinde otur. Zira o padişah kullarını daima fakir ve mahzun ister.]

Şair, bu tavsiyeleri sadece başkalarına vermekle kalmamış; şiirlerinde adeta sûfilik yolunda örnek teşkil edecek bir yaklaşım ortaya koymuştur:

Hırka-i sabrı giyüp her dem kanâ'atdür işi
Künc-i gamda 'Adli çün bulmaz nihâyet i'tikâf (G.48-7)

[Adlî, üzüntü köşesinde ibadet etmeye doyamadığından, her an işi gücü, sabır hırkasını giyip kanaat etmektir.]

Bir sûfiden beklenen özelliklerinden biri de şüphesiz ki alçak gönüllü olmasıdır. Adlî, bu açıdan da örnek bir kişilik taşımaktadır. Nitekim aşağıdaki mısralarda, sevgiliye kul olmayı bile, haddinden büyük bir nimet olarak gördüğünü ifade etmektedir:

Saña kul olmak benüm haddüm degüldür dostum
Sen şeh-i milk-i kerem 'Adlî bir oñmaduk levend (G.18-5)

[Dostum! Sana kul olmak benim haddime değildir. (Zira) sen cömertlik ülkesinin padişahı, Adlî ise değersiz bir askerdir.]

Zira Adlî, insanoğlunun mal, mülk ve saltanatla yücelik elde edemeyeceğini bilir. İnsan, eğer izzet peşindeyse, sevgilinin yolunda zelîl olmayı seçmelidir:

Mâl u milk ü saltanatla kadr bulmaz âdemi
'Adliyâ 'izzet gerekse işiginde ol zelîl (G.77-5)

[Ey Adlî! İnsan; mal, mülk ve saltanatla değer bulmaz. Saygı (değer) istiyorsan, (o sevgilinin eşiginde) zelil ol.]

Bütün sûfîler gibi Adlî de her şeyin Allah'dan olduğunun bilincindedir. Ona göre ilâhî kudret, her devânın şerbetini elest meclisinde sevgilinin dudağına yerleştirmiştir ve onun nasibi, ezel meclisinde gam kadehindedir. Dolayısıyla bu dünyada ayş u nûş talep etmesi anlamsızdır:

Her devânuñ şerbetini la'l-i cânânda komış
'Adliyâ derdi saña takdîr iden rûz-ı elest (G.11-5)

[Ey Adlî! Sana elest günü derdi takdir eden, her devânın şerbetini sevgilinin (la'l) dudağına koymuş.]

Var dahi 'Adlî cihânda 'ayş u nûş itme taleb
Çün saña bezm-i ezelde câm-ı gamdandır nasîb (G.10-7)

[Adlî! Bırak artık dünyada yiyip içerek eğlenmeyi talep etme. Zira ezel meclisinde senin nasibin üzüntü kadehindendir.]

Velî sıfatlı bir şair olan Adlî, şiirlerinde sık sık islâmî terimlere, şahıslara ve kavramlara yer vermiştir. Hakkında hiç bilgi sahibi olunmasa bile, şiirlerinden onun samimi ve inançlı bir dindar olduğu anlaşılabilir. Bir bölümüne yukarıda da yer verilmiş olan bu tür beyitler, aynı zamanda aşk ve tasavvuf anlayışına ışık tutan ifadeler taşımaları bakımından da dikkat çekicidirler.

Söz gelimi aşağıdaki beyitler, Adlî'nin İslâmî bir eğitimle yetişmiş olduğunu ve bu çizgisini şiirlerine yansıttığını somut biçimde ortaya koymaktadır. Zira beyitlerde İslâm'ın temel ibadetlerine ve inanç sistemine işaret edilmiştir. Bu anlamda ilk beyit, İslâm'ın beş şartı arasında bulunan hac ve namazı, ikinci beyit ise Hz.Muhammed'e gönülden bağlılığı gündeme getirmektedir:

Ka'be-i kûyına 'azm itme yüzüñ hâk itmedin
Niyetüñden fâ'ide olmaz namâzı bilmedin (G.116-3)

[Yüzünü toprak etmeden mahallesinin Kâbesine yönelme. (Nitekim) namazı kılmadan, niyetin bir faydası olmaz.]

‘Âşık olur mı diyen sen meh-likâyı sevmezsin
Ümmet olur mı diyen kim Mustafâ'yı sevmezsin (G.100-1)

[Nasıl ki sen ay yüzlüyü sevmeyen âşık olamazsa, Mustafa'yı sevmeyen de (ona) ümmet olamaz.]

Yukarıda ibadetin önemini vurguladığı görülen şairin aşağıdaki beyti, onun aşksız ve kuru bir ibadeti kastetmediğini göstermektedir. Şair, örnekte zâhîde seslenip *“Bana namazdan, zikirden ve tesbihten bahsetme. Hakk'a yakın ameli (ancak) aşka düştüğünde söylersin.”* diyerek, bir amelin kabul edilmesini, aşk ile yapılmasına bağlamıştır.

Namâz u zikr ü tesbîhüñ baña 'arz itme iy zâhid
Olursañ mübtelâ 'aşka Hak'a lâyık 'amel dirsın (G.103-3)

[Ey zâhid! Bana namazını, zikrini ve tezbihini anlatma. Aşka mübtelâ olursan, (o zaman) Allah'a yakışan amel dersin.]

Hz.Muhammed'in diğer peygamberler karşısındaki konumuna da şiirlerinde yer veren Adlî, aşağıdaki

beyitlerinde, onun peygamberlerin en mükemmeli ve en hayırlısı olduğunu dile getirmiştir:

Muhammed-i ‘Arabî kim Resûl-i ekmeldür
Takarrüb ile kamu enbiyâdan efdaldür (G.3-1)

[Arabî Muhammed, mükemmel (bir) elçidir. Yakınlıkla bütün peygamberlerden faziletlidir.]

Kalan resûllerün kavmineydi da‘veti çün
Nübüvvetiyle bu ins ü câna mürseldür (G.3-2)

[Daveti, bütün elçilerin kavmine olduğu için, peygamberliği ile bütün insanlara ve cinlere gönderilmiştir.]

Adlî, hemen her şairin yaptığı gibi, şiirlerinde zaman zaman kendisinin ve toplumun içinde bulunduğu durumdan şikâyet etmiştir. Gönünün dünyada bir an bile mutlu olmadığını, dahası gamsız biriyle hiç birlikte olmadığını söylediği; sonunda dünyada gamsız kedersiz bir tek gönlün bile olmadığı sonucuna vardığı aşağıdaki beyitleri, bu anlamda dikkat çekici mısralardan oluşmaktadır.

Olmadı ‘âlem içinde bir nefes hurrem göñül
Olmadı bir lahza bî-gam olana hem-dem göñül (G.73-1)

[Gönül, dünyada bir an bile mutlu olmadı. (Dahası) gönül, bir an bile gamsız bir gönülle birlikte olmadı.]

Her kime göñlüm gamın didüm gamından gam yidüm
Gâlibâ yokdur cihân içinde bir bî-gam göñül (G.73-2)

[Kime gönlümün gamında bahsettiysem, onun gamından gam aldım. Galiba bu dünyada gamsız (bir tek) gönül yoktur.]

Adlî, başka bir beytinde de bir bağa benzettiği bu dünyada meyvesi muhabbet olan bir tek fidan bulamamanın hüznünü ve hayal kırıklığını dile getirmiştir.

Bâğbânâ bu bâğ-ı ‘âlemde
Mîvesi mihr bir nihâl kanı (G.138-2)

[Ey bahçıvan! Bu dünya bağında, meyvesi muhabbet olan olan bir fidan nerde (var)?]

Bu sebeple Adlî, dünyayı bir mihnet evi ve gam medresesi olarak görür. Dolayısıyla bu gerçek değişmeyeceğine göre, ağlayıp sızlamak da boşuna olacaktır:

Mihnet evidür dâr-ı cihân eyleme feryâd
Bu medrese-i gamda göñül bahs u cedel yok (G.50-6)

[Gönül! Dünya, bir eziyet evidir; feryad etme. (Zira) bu gam medresesinde zulüm ve kavgaya (yer) yoktur.]

Aslında bu olumsuzlukları dile getirirken şairin amacı gerçekten şikâyet etmek değildir. Bu, bir bakıma şair bir ruhun alışkanlığıdır. Çevresinde olup bitenle ilgili değerlendirmelerdir. Gerçekte şair, her şeyin Allah’dan olduğunun bilincindedir. Aşağıdaki beyitte Adlî, bunu *takdîr-i Rabbânî* olarak nitelendirmektedir:

Gehî vasl ü gehî firkat zihî takdîr-i Rabbânî
Şikâyet eyleme ‘Adlî kevâkıbdan feleklerden (G.109-7)

[Adlî! Bazen kavuşma, bazen ayrılık, bazen Allah’ın (başka bir) takdîri olur. Yıldızlardan göklerden (boşuna) şikâyet etme.]

Adlî, bir taraftan da dervişle sultanı örnek vererek, feleğin eziyetlerinin herkes için söz konusu olabileceğine işaret etmektedir. Bu anlamda şairin en somut örneği ölümdür. Zira ölüm söz konusu olduğunda, padişahla kul arasında hiçbir fark yoktur.

Hayât u mevt ahkâmında şâh ile gedâ birdür
Berâberdür cefâ-yı çarh derviş ile sultâna (G.126-7)

[Ölümlle hayat hükümlerinde padişahla köle birdir. (Başka bir deyişle) feleğin eziyeti dervişle sultana aynıdır.]

Yaşadığı dönemin toplumsal hayatına ait birçok tipe şiirlerinde yer veren Adlî, şiirlerinde bazı geleneklere ve toplum içinde yaygınlaşmış alışkanlıklara da değinmiştir. Bu anlamda aşağıdaki beyitlerde hastalara şeker verme, mezarlara servi dikme, kabir üstünde mum yakma, matemlerde siyah giyme ve traş olma gibi imge ve alışkanlıklara işaret etmiştir.

Gözün marîzine la’l-i lebûñle eyle ‘ilâc
Ki haste olana olmaya gül-şekerden yeg (G.62-4)

[Gözünün hastalığına dudağının la’liyle ilaç eyle. Zira hasta olana gül-şekerden daha iyi (ilaç) olmaz.]

Kabrüm üzre serv dikün şem’ yakuñ dostlar
Çün beni hâk eyleyen şevk-ı ruh u bâlâsıdur (G.30-2)

[Dostlar! Mâdem ki beni toprak eyleyen, (sevgilinin) yanağı ve boyunun arzusudur; kabrimin üzerine servi dikin, mum yakın.]

Dûr olaldan ol sanemden merdüm-i çeşmün senün
Kara giymiş mâtem içre ‘Adli giryândur henûz (G.31-7)

[Senin gözbebeğin, o put gibi güzelden ayrı düşeli; Adlî, karalar giyip mâtem içinde ağlamaktadır.]

‘Ârızuñda hatt-ı müşgînün niçün kılduñ tırâş
Eylemez çün kâtib-i Kudret bilürsin sehv hat (G.44-2)

[Kudret kâtibinin yanlış yazmayacağını bildiğin hâlde, yanağındaki misk kokulu ayva tüylerini niçin traş ettin?]

Şair, sevgiliyle ilgili benzetmelerin bir kısmında da günlük hayatla ilgili imgelerden yararlanmıştır. Söz gelimi aşağıdaki mısralarda, sevgilinin kılıca benzettiği kirpiğiyle gözü arasındaki ilgiyi, hırsızlarla harâmîlerin altın peşinde olduklarını hatırlatarak pekiştirme yoluna gitmiştir.

Her lahza gözün tîg-i müjeñ çekdügi bu kim

‘Âdetdür olur düzd ü harâmî çü zer üzre (G.132-6)

[Gözünün her an kirpiğinin kılıcını çekmesi, hırsız ve eşkıyanın (daima) altın peşinde olmasına benzer.]

İkinci Bölüm

DÎVÂNIN TAHLİLİ*

*Adlî Dîvânı’nın tahlilinde izlenecek yöntem ve yapılacak sınıflandırmaların belirlenmesi aşamasında temel olarak şu kaynaklardan yararlanılmıştır: Mehmed ÇAVUŞOĞLU, **Necâtî Bey Dîvânı’nın Tahlîli**, İstanbul 1971; Cemal KURNAZ, **Hayâlî Bey Dîvânı’nın Tahlîli**, MEB Yay., İstanbul 1996; M.Nejat SEFERCİOĞLU, **Nev’î Dîvânı’nın Tahlîli**, KB Yay., Ankara 1990; Halil ÇELTİK, **Ömer Ferit Kam ve Âsâr-ı Edebiye Tetkikatı**, KB Yay., Ankara 1998; Harun TOLASA, **Ahmet Paşa’nın Şiir Dünyası**, Akçağ Yay., Ankara 2001; Ali Nihat TARLAN, **Şeyhî Dîvânı’nı Tetkik**, Akçağ Yay., Ankara 2004.

A. ŞEKİL AÇISINDAN ‘ADLÎ DÎVÂNİ

Nazım Şekilleri

Adlî Dîvânının elde edilmiş 5 nüshasında toplam 170 şiir bulunmaktadır. Bu şiirlerin büyük çoğunluğu, şekil açısından gazeldir. Ali Emîrî Efendi, istinsah ettiği M 277 nolu nüshada, 15.yüzyılın na’t şairleri arasında zikredilen Adlî’nin¹⁸⁶ dîvânının başında yer alan ilk şiire münâcât, ikincisine tevhîd, üçüncüsüne ise na’t başlıklarını koymuştur. Şüphesiz bu tanımlamalar, şiirlerin şekil özellikleri değil muhteva özellikleri dikkate alınarak yapılmıştır. Dolayısıyla bu şiirler de şekil açısından değerlendirilmiş ve gazeller arasında sayılmışlardır.

Adlî Dîvânının yeni harflere aktarılan nüshalarındaki 170 şiirin 144’ü Türkçe 14’ü Farsça olmak üzere toplam 158’i gazeldir. Dîvândaki diğer şiirlerin 2’si kıt’a (1 Türkçe, 1 Farsça), 6’sı (4 Türkçe, 2 Farsça) matla, 1’i murabba (Türkçe), 1’i nazm (Türkçe) ve 2’si Türkçe müfreddir.

Dîvândaki bütün şiirler, şekil açısından bu tanımlamalara uyum göstermektedir. Söz gelimi bütün gazeller, kendi şekil özelliklerini taşımaktadırlar. Aynı durum, sayıları çok az olan diğer nazım şekilleri için de geçerlidir. Bu anlamda Adlî’nin şiirlerinde herhangi bir eksiklik görülmemektedir.

Dîvândaki şiirler muhtevaları açısından değerlendirilecek olursa, biraz daha farklı bir tablo ortaya çıkar. Zira Adlî’nin birçok şiiri, dinî bir

¹⁸⁶Örneğin divan şiirinde na’t üzerine yapılan bir çalışmada, XV.asrın na’t şairleri arasında “yedi beyitlik gazeliyle II.Bâyezîd” de yer almaktadır. (Emine YENİTERZİ, **Divan Şiirinde Na’t**, TDV Yay., Ankara 1993, s.57).

muhtevaya sahiptir. Nitekim yukarıda da sözü edildiği gibi, dîvânın başındaki ilk şiir münâcât, ikincisi tevhîd, üçüncüsü ise na't özelliği göstermektedir. Nitekim şairin diğer gazellerinde de dinî öğelerin önemli bir ağırlığı bulunmaktadır. Bununla birlikte Adlî'nin gazelleri, geniş bir çerçeveden değerlendirildiklerinde, muhteva açısından da, divan şiiri geleneğiyle uyumlu oldukları görülmektedir.

Divandaki tek murabba, benzeri divan şiirinde birçok şair tarafından kullanılmış bir mısra olan *Gözüm eyvây gözüm vâý gözüm eyvây gözüm* nakaratıyla yazılmıştır ve gerek şekil gerek muhteva açısından, geleneğe uygun sağlam bir yapıya sahiptir.

Murabba gibi dîvânda tek örnek olarak bulunan kıt'a ise şairin Cem Sultan'la aralarında geçen bir atışma üzerine kurulmuş olup Türk tarihinde önemli bir yer edinmiş tarihî bir olayı divan şiirine taşıyan önemli mısraları barındırmaktadır.

Divandaki 1 nazm, 6 matla ve 2 müfred de divan şiiri geleneğiyle örtüşmektedir. Bu beyit ve mısralar, muhteva açısından, biri dışında gazellerle uyum göstermektedir.

Adlî Dîvânı'ndaki şiirlerin dağılımı, Tablo 7'de özetlenmiştir:

Tablo 7: Adlî Dîvânındaki Şiirlerin
--

Nazım Şekilleri Açısından Mukayesesi			
Türkçe	Nazım Şekli	Divandaki Sayısı	Beyit/Bend/Mısra Sayısı
	Gazel	144	868 beyit
	Murabba	1	7 bend
	Kit'a	1	2 beyit
	Nazm	1	2 beyit
	Matla'	4	4 beyit
	Müfred	2	2 beyit
	Toplam	153	878 beyit 7 bend
Farsça	Gazel	14	73
	Kit'a	1	2
	Matla'	2	2
	Toplam	17	77
TOPLAM		170	955 beyit 7 bend (=969 beyit)

Aşağıdaki tablo ise Adlî Dîvânı'nda yer alan şiirlerin beyit sayılarından oluşmaktadır. Tablodaki verilerden de anlaşılacağı üzere, Adlî bütün dîvân şairleri gibi, en çok 5 ve 7 beyitlik şiirler (gazeller) yazmıştır. 1 beyitlik şiirler, matla ve müfred, 2 beyitlik şiirler kit'a ve nazmdır. 7 bendden oluşan şiir ise dîvândaki tek murabbadır.

Tablo 8: Adlî Dîvânındaki Şiirlerin Beyit/Bend Sayıları Açısından Mukayesesi¹⁸⁷									
1 beyit	2 beyit	4 beyit	5 beyit	6 beyit	7 beyit	8 beyit	11 beyit	7 bend	
8 şiir	3 şiir	1 şiir	78 şiir	13 şiir	62 şiir	3 şiir	1 şiir	1 şiir	170 şiir
8 beyit	6 beyit	4 beyit	390 beyit	78 beyit	434 beyit	24 beyit	11 beyit	7 bend	955 beyit 7 bend (=969)

Nazım Birimi

¹⁸⁷İkinci satırdaki rakamlar, şiir sayısını; son satırdaki rakamlar ise o şiirlerin toplam beyit sayısını ifade etmektedir.

Tablo 8’den de açıkça anlaşılacağı gibi, murabba dışında, Adlî Dîvânındaki bütün şiirlerin nazım birimi beyittir. Divandaki tek murabbanın nazım birimi ise doğal olarak benddir.

Vezin

Dîvândaki bütün şiirler, aruzla yazılmıştır. Birkaç istisna dışında, genel anlamda şiirlerde vezin açısından önemli kusurlar bulunmamaktadır. Vezinle ilgili olarak en çok dikkat çeken hususlardan biri, medlere olağandan daha fazla yer verilmiş olmasıdır. Öyle ki 155 Türkçe şiirde 350’den fazla med tespit edilmiştir.

Aruzla ilgili dikkat çekici örneklerin bir ikisi zihâf, daha büyük çoğunluğu ise medlerle ilgilidir. Söz gelimi sonu nun harfi ile biten hecelerde de med yapıldığı görülmektedir. Hatta Türkçe seslilerin uzun sayılmasıyla da med yapıldığı olmuştur. Aşağıda bu tür medlere örnekler verilmiştir:

Zihâf

Bulur biñ kul âzâd itmek sevâbın rahm iden dilden
Beni yâd eylemek bir dem gelürse pâdişâhumdan(G.113-3)

Nûn harfinde med

‘Adliyâ hükmüñ anuñçün nâfiz oldı ‘âleme
Yazılan ‘unvânda yârüñ kaşı tuğrâsıdur (G.30-6)

İy perî-sân perîşân olalıdan zülfüñ
Kalmadı ‘âlem içinde dahi kalb-i bî-gam (G.90-4)

Türkçe ekte med

Kendü añmaz halvetinde **başlar** kesdüğini
Tanz ider sûfî bize ol dilber-i tannâz için (G.108-3)

Her beytinde med bulunan bir gazel örneği

Beñlerüne bende fûlfûl yüzüne **gûlzâr** kul
Sünbülüne boynı bağlu nâfe-i Tâtâr kul (G.81-1)

Gül gül-âb olur hayâdan seyr-i gûlzâr eyleseñ
Nâz ile salınsañ olur serv-i hoş-ref**târ** kul (G.81-2)

Leblerüne **la'î** kulağı delik bir bendedür
Dişlerüñ nazmına olur lû'lû-yı şeh**vâr** kul (G.81-3)

Kâkülüñ bendinde oldılar ulü'l-el**bâb** kayd
Gözlerüñ sihrine oldılar ulü'l-eb**sâr** kul (G.81-4)

Az bulunur bu cihânda aña senüñ gibi şâh
'Adli gibi saña lîkin bulunur bis**yâr** kul (G.81-5)

Adlî Dîvânında kullanılan vezinlerin gösterildiği
aşağıdaki tabloda da açıkça anlaşılacağı gibi, Adlî
şiiirlerinin hemen hemen yarısını *fâ 'î lâ tûn fâ 'î lâ tûn*
fâ 'î lâ tûn fâ 'î lûn kalıbıyla yazmıştır. Daha sonra en
çok kullandığı kalıplar ise *fe 'î lâ tûn fe 'î lâ tûn fe 'î lâ*
tûn fe 'î lûn, *me fâ 'î lûn fe 'î lâ tûn me fâ 'î lûn* *fe 'î*
lûn, *mef 'û lû me fâ 'î lû me fâ 'î lû fe 'û lûn* ve *me fâ 'î*
lûn me fâ 'î lûn me fâ 'î lûn me fâ 'î lûn kalıplarıdır.

Tablo 9: Adlî Dîvânındaki Şiirlerin Vezinleri

Vezin	Şiir Sayısı
fâ 'î lâ tûn/fâ 'î lâ tûn/fâ 'î lâ tûn/fâ 'î lûn	73
fe 'î lâ tûn/fe 'î lâ tûn/fe 'î lâ tûn/fe 'î lûn	25
me fâ 'î lûn/me fâ 'î lûn/me fâ 'î lûn/me fâ 'î lûn	15
me fâ 'î lûn/fe 'î lâ tûn/me fâ 'î lûn/fe 'î lûn	13
mef 'û lû/me fâ 'î lû/me fâ 'î lû/fe 'û lûn	15
me fâ 'î lûn/me fâ 'î lûn/fe 'û lûn	11
fe 'î lâ tûn/me fâ 'î lûn/fe 'î lûn	5
mef 'û lû/fâ 'î lâ tûn/me fâ 'î lû/fâ 'î lûn	5
fâ 'î lâ tûn/fâ 'î lâ tûn/fâ 'î lûn	4
mef 'û lû/fâ 'î lâ tûn/mef 'û lû/fâ 'î lâ tûn	2
fâ 'î lâ tûn/fâ 'î lâ tûn/fâ 'î lâ tûn/fâ 'î lâ tûn	1
fe 'û lûn/fe 'û lûn/fe 'û lûn/fe 'û l	1
Toplam	170

Kafiye ve Redif

Aşağıdaki tabloda Adlî Dîvânındaki revî harfleri alfabetik sırayla gösterilmiştir. Revî harfi olarak kullanılmayan harfler, altları çizili olarak verilmiştir. Tablodan anlaşılacağı üzere, dîvânda 5 harfin dışındaki tüm harfler revî harfi olarak kullanılmıştır. En çok tercih edilen revî harfleri ise nun, mim ve kef olmuştur.

Tablo 10: Adlî Dîvânındaki Şiirlerin Revî Harfleri

Rev î	ش	س	ز	ر	ذ	د	خ	ح	چ	ج	ث	ت	ي	ب	ا
Say ا	5	3	4	1 6	-	3	1	2	-	1	1	3	-	2	6
Rev î	ى	ه	و	ن	م	ل	ك	ق	ف	غ	ع	ظ	ط	ص	ض
Say ا	1 5	1 5	2	2 5	2 2	1 4	1 7	5	1	2	1	-	1	-	2

Aşağıdaki tabloda ise Adlî Dîvânındaki redifler gösterilmiştir. Buna göre Adlî, redif olarak genellikle müstakil kelimeleri tercih etmiştir. 32 şiirde Türkçe bir eki 28 şiirde de birden çok ögeyi redif olarak değerlendiren Adlî, 57 şiirinde müstakil bir kelimeyi redif yapmış; 38 şiirinde ise herhangi bir redife yer vermemiştir.

Tablo 11: Adlî Dîvânındaki Türkçe Şiirlerin Redifleri (111 adet)*Sadece Eklerden Oluşan Redifler (31)*

-sıdur, -üñ, -üñ, -üñ, -üñ, -lik, -larum, -laruñ, -üm, -dan, -dan, -dan, -dan, -dan, -lerden, -umdan, -umdan, -a (-ya), -a, -a, -e, -e, -ı, -ı, -ı, -ı, -ini, -ligi, -yı, -idür (-ıdur), -suz.

Sadece Müstakil Kelimelerden Oluşan Redifler (54)

sana, bana, salup, dest, dürüst, telh, ister, ider, ider, eyler, eyler, eylediler, olur, olmaz, olmaz, enîs, bağlamış, imiş, itmiş, olmuş, öğrenürmüş, halâs, dirîğ, olmak, olmak, itmek, gerek, gerek, itdüñ, degül, degül, eylegil, kıl, kıl, göñül, kul, eyledüm, eylerem, eylerem, nidem, degülem, kılam, eyledüm, itdüm, benüm, dırsın, imişsin, içün, ideyin, eylemege, yirine, üzre, kanı, gibi, oldu, oldu, gözüm, ne.

Birden Çok Ögeden Oluşan Redifler (26)

-lıkdan yana, -lık sana yaraşur, -a bak, -den 'abes, -a muhtâc, -ı medh, -ı ferah, -i var, var mıdur, -dur henüz, ile mûnis, -i yok, -dur senüñ, -üñdür

senûñ, -den yeg, -a varduñ, eksûk degûl, degûl ol, -umdur benûm, -ı mı diyelûm, -mez benûm, -yı sevmezın, itmeñ neden, gibi ben, -ı bilmedin, -ûm var iken, her gice, -a çâre ne.

Adlî Dîvânındaki kafiyeleler, Tablo 12’de, çeşitleriyle birlikte gösterilmiştir. Buna göre Adlî, şiirlerinde yarım kafiyeyle pek ilgi göstermemiştir. Verilerin işaret ettiğı gibi, Adlî’nin en çok yer verdiğı kafiye çeşidi zengin kafiyelelerdir. Ayrıca bazı şiirlerde tunç kafiyeyle ve cinasa da rastlanmaktadır.¹⁸⁸

Tablo 12: Adlî’nin Türkçe Şiirlerinde Kafiye Çeşitleri (Köşeli parantez içindeki rakamlar, şiir sayısını göstermektedir.)	
Yarım kafiye (3)	
-b,-l, -l.	
Tam kafiye (47)	
-er (-ar) [11], -â [9], -em (-am) [8], -en (-an) [6], -ab (-eb) [3], -ül [3], -el (-al) [2], -at [1], -es [1], -et [1], -il (-il) [1], -ir (-ır) [1], -ay (-â) [1], -û [1].	
Zengin kafiye(96)	
-ân [22], -âr [20], -âl [8], -âb [5], -în (-ın) [4], -end (-and) [3], -îr [3], -âd [4], -âh [3], -âk [2], -âz [3], -dâ [1], -îb [1], -est [1], -ûz [1], -ûr [1], -â’ [1], -âğ [1], -âf [1], -eng [1], -âra[1], -îl[1], -în [1], -len (-lan) [1], -âm [2], -îm [1], -elek (-ilek) [1], -ende [1], -âna [1], -ây [1].	
Tunç kafiye ve cinas (7)	
semen /yâsemen, zâr / hezâr, âh / siyâh, zâr / hezâr, zâr / gülzâr, -negam / ne gam, helâl / melâl.	

¹⁸⁸ Adlî Dîvânında bütün bir şiir boyunca kullanılmış tunç kafiye ve cinas çeşitleri yoktur. Tablodaki örnekler, şiirlerin çeşitli beyitlerinde, özellikle de ilk beyitlerinde tespit edilmişlerdir.

B. DİL VE ANLATIM, EDEBÎ SANATLAR

Dil ve Anlatım

Adlî'nin şiirlerinde birçok Arapça ve Farsça kelimeye, terkibe veya başka dilbilgisel ögeye yer verdiği söylenebilir. Söz gelimi aşağıdaki örneklerde, özellikle altları çizili olarak verilmiş olan Arapça kelimelerin yoğunluğu dikkat çekmektedir. Örneklerde ayırım yapılabilmesine imkan sağlamak açısından, Farsça kelimeler koyu karakterle yazılmış, Türkçe kelime ve eklerde ise herhangi bir değişiklik yapılmamıştır.

Eyâ mu'în-i beşer rahm kıl **fütâdelere**
Şefâ'at âyeti şânunda **çünki** münzeldür (G.3-6)

İt gibi bekler 'ases tutmak diler **mey-h'ârei**
Yâ giyâse'l-müstağîsîn neccinâ mimmâ nehâf (G.48-2)

Kaşuñ sevdâsile **peyveste cismüm çün hilâl** itdüm
Visâl itdüm tama' senden 'aceb fikr-i muhâl itdüm (G.97-1)

Yine **şâdum ki** ol **gül-çehreden bûy-i vefâ** geldi
Küdûret gitdi göñlümden bi-hamdi'llah safâ geldi
(MT.150)

Arapça ve Farsça ögelere rağmen, Adlî'nin şiirlerini anlamak hiç de zor değildir. Zira yukarıdaki ikinci beytin ikinci mısraında olduğu gibi, cümle yapılarının Arapça kurallara göre yazıldığı mısra ya da beyitlere Adlî dîvânında pek rastlanmaz. Ayrıca beyitlerdeki kelimeler ve terkipler arasına yerleştirilen Türkçe ögeler (ekler), beyitlerin Türkçe kalmasını sağlamaktadır. Bu anlamda yukarıdaki beyitler yanında, aşağıdaki beyitlerde altları çizili olarak verilen ögelerden de anlaşılacağı gibi, fiiller ve ekler çok önemli bir işlev görmüştür:

Esîr-i bend-i belâ olmaduk göñül kalmaz

Egerçi zülfüñ aça cân sipâhı üzre kemîn (G.117-4)

Kûy-ı dilberde rakîbüñ ta'nı bildürdi baña
Hâr ucından gülsitân içre ne çekmiş 'andelîb (G.10-2)

Va'desine iy gönül dilberlerüñ aldanma kim
Anlaruñ olmaz cihânda 'ahd ü peymânı dürüst (G.12-5)

15.yüzyıl şairi olarak Adlî'nin şiirlerinde Eski Anadolu Türkçesinin temel hususiyetleri dikkat çekmektedir. Nitekim dîvânın bütün yazmalarında imlâ hususiyetleri bu dönemin özelliklerini yansıtmaktadır. Ayrıca şiirlerinde *unudavüz, oñmaduk, ivmek, dürişmek, epsem, incerek, yilmek* gibi bugün pek kullanılmayan kelimelere de rastlanmaktadır. Bu yönüyle bugüne kadar üzerinde ciddî çalışmalar yapılmamış olmakla birlikte, Adlî Dîvânı, Eski Anadolu Türkçesinin önemli eserleri arasında yer almaktadır.

Aynı şekilde Adlî'nin şiirlerinde Türkçe kelime ve ögelerin ağırlıkta olduğunu; bu yönüyle 15.yüzyıl dîvân şairlerinin şiirleriyle benzerlik gösterdiğini söylemek mümkündür. Nitekim Türkçe ögelerin altları çizili olarak verildiği aşağıdaki örneklerde Arapça ve Farsça kelime sayısı yukarıdaki örneklerdeki kadar çok değildir.

Vuslat demidür çünkü bu dem hâne-i dilden
İy gam yürü gitgil ki dahi saña mahal yok (G.50-2)

Çünkü vîrâneleri eyler imiş cây perî
Sen perîsin nola gönüm olur ise vatanuñ (G.55-3)

Yâre didüm vasluñı Hak'dan temennâ eylerem
Didi dil-ber nâz idüp ben bu du'âyı sevmezin (G.100-4)

'Adli'nüñ feryâdın işitmiş ışığında yâr
Hişm ile dimiş sürüñ ben ol gedâyı sevmezin (G.100-5)

Zaman zaman Adlî'nin dîvânında konuşma diline yakın sade bir üslûpla yazılmış beyitlere rastlamak da mümkündür. Bu anlamda aşağıdaki örneklerde yer alan

Türkçe kelime ve diğer ögelerin çokluğu dikkat çekmektedir:

Didüm vasluñ müyesser ola mı dir
Delü misin ya serhûş ya yedüñ beng (G.57-4)

Gözüm hicr ile sen giryân imişsin
Yürek bu derd ile sen kan imişsin (G.104-1)

Nola cândan seni artuk seversem
Meger sen cân içinde cân imişsin (G.104-2)

Ferah gördüm seni cânım sevindi
Ben ağladuğuma handân imişsin (G.104-3)

‘Adli göğsin dögüben derd ile dir ağlayurak
Senden ayru düşeli ah n'idem vah n'idem (G.87-8)

Aşağıdaki beyitler, Adlî'nin zaman zaman şiirlerinde soyut ve dolaylı anlatıma da yer verdiğini göstermektedir. Birinci örnekte şair, “Her çimen, haşra değin canın ve gönlün derdiyle gamını şerh etmek için sinende dil olmuştur.” derken aslında, mezarın üzerinde biten otlardan ilhâm almıştır. Yani çıkış noktası somut ve gerçekçidir; ama beyiti bu yönüyle algılamak için gerçekten çok iyi bir dikkat ve çaba gerekmektedir. Şair, ikinci örnekte ise, “Adlî, o dolunayın (sevgilinin) belini sarmak, senin her gece sabahlara kadar (kurduğun) olmayacak hayalindir.” diyerek, hem sevgilinin belinin inceliğine hem de sevgilinin belini sarma ihtimalinin neredeyse imkansız olduğuna işaret etmiştir. Üçüncü örnekte ise şair, “Kulak, tatlı sözünü işitir; ama ne gariptir ki gözlerim o kadar dikkate rağmen, ağzını hiç görmedi.” derken, gerçekte sevgilinin ağzının ne kadar küçük olduğunu vurgulamış olmaktadır.

Haşre dek derd ü gamın cân u dilüñ itmege şerh
Sîneñ üzre dil ola ‘Adli biten her çemenüñ (G.55-7)

Ol meh-i bedrũn bilin ‘Adlî der-âgûş eylemek
Her gice tâ subha dek fikr-i muhâlũndür senũn (G.61-7)

Gûş şîrîn-suhanũn işidür ammâ ne ‘aceb
Gözlerũm dikkat idüp görmedi hergiz dehenũn (G.55-5)

Adlî’nin şîirlerinde dikkat çeken bir üslûp özelliği de samimiyet havasıdır. Gerçekten onun şîirlerinde, duygularını samimi bir üslûpla ortaya koyduğu görölmektedir. Örneğin aşğıdaki beyitlerin ilkinde dostum diye seslendiği sevgiliden ricasının bir selâmdan ibaret olduğunu, ikincisinde geceleri niye ağladığını, üçüncüsünde ise güzelin gözyaşlarını görmezlikten gelmesi karşısındaki tutumunu dile getirirken iddiasız, sakın ve teslimiyetçi bir samimiyete sahiptir.

‘Adli’ye vaslun ümîdi dostum emr-i ba’îd
Bir selâmuñdur recâsı senden ancak ve’s-selâm (G.94-5)

Cevher-i eşkümler çeşmüm hânesin zeyn iderem
Tâ ki sultân-ı hayâlün ola mihmân her gice (G.125-4)

Rengîn söz ile yaşuma meyl itmedi nigâr
Kıymet bulunmadı n’idelüm dür ü gevhere (G.130-2)

Birçok dîvân şairinin şîirindeki gibi, Adlî’nin şîirlerinde de zaman zaman sıkı kurallara ve yasaklara karşı meydan okuyan, başka bir ifadeyle yasakları, kendi bakış açısıyla değerlendiren rindâne yaklaşımlarla karşılaşmak mümkündür. Nitekim aşğıdaki örneklerin ilkinde, biraz da tasavvufî bir yaklaşımla, güzelleri Allah’ın nûru olarak nitelendiren şair, bu gerekçeyle güzelleri sevmeyi inkâr eden zâhidi eleştirmektedir. Şair, ikinci beyitte de meyhaneden körkütük sarhoş çıktığını söylediği zâhidle ilgili

eleştirilerini pervasızca dile getirmektedir.¹⁸⁹ Üçüncü örnekteyse naz atının binicisi olarak gösterdiği sevgilisinin güzellik meydanının sahibi olduğunu söyleyerek, onu kendine güvenme ve meydan okuma konusunda teşvik etmektedir.

Zâhidi gör kim güzeller sevmegi inkâr ider
Âsim olmaz mı diyen nûr-ı Hudâ'yı sevmezin (G.100-2)

Zâhidi gördüm mürîdile çıkar meyhâneden
Ser-girân biri velîkin ol birisi nîm mest (G.11-4)

İy süvâr-ı esb-i nâz olan rikâb-ı câna bas
Hüs'n meydanı senüñdür ayağün merdâne bas (MT.149)

Aşağıdaki beyitlerde de şairin pervâsız ve meydan okuyan bir üslûpla, hareket ettiği görülmektedir. İlk örnekte üzüntüden kurtulmak için mey içmekten başka bir amel olmadığını söyleyen şair, ikinci örnekte sevgilinin dudağından âb-ı hayat içenin ölümsüzlüğe kavuştuğuna işaret etmekte; son örnekte ise bilinenden farklı bir kadehten sarhoş olduğundan, aşk şeriatının azarlanmasını yasakladığını söylemektedir.

Sûfî berü gel mey içelüm jeng-i gam için
Dil âyinesin sâf idici gayrı 'amel yok (G.50-4)

Sâkî lebünüñ âb-ı hayâtını iden nûş
Hızr oldu ebed âhir aña hergiz ecel yok (G.50-5)

Sâki-i devrân beni bir câm ile mest itdi kim
'Aşk şer'i men' kılmiş muhtesib ta'zîrini (G.137-3)

Adlî, şairlik yönüyle, döneminin ünlü şairleri Şeyhî, Necâtî ve Ahmed Paşa kadar şöhret kazanmış olmasa

¹⁸⁹Zâhidle ilgili bu bakış açısı, divan şiiri geleneğini yansıtmaktadır. Zira "divan şairi rindin ağzından kimi kez alaycı, kimi kez ağırbaşlı, kimi kez de isyan eden ya da öğüt veren bir dille yüzyıllar boyu zâhide çatmış, zâhid insan tipini kınamıştır." (Mine MENGİ, "Eski Edebiyatımızdaki Bazı İnsan Tipleri", **Osmanlı Divan Şiiri Üzerine Metinler**, (Haz.Mehmet KALPAKLI), YK Yay., İstanbul 1999, s.289).

da, şiirlerinin genellikle sağlam bir dilbilgisel yapıya ve anlam bütünlüğüne sahip olduğu söylenebilir. Cümlelerin ögeleri açısından, beyitlerdeki kelimeler ve diğer ögeler her ne kadar çoğu zaman Türkçe sıralanışa uygun değilse de, aşağıdaki beyitlerde olduğu gibi bu durum, beyitlerin anlamlarını kesinlikle olumsuz olarak etkilemez. Şiirleri bu açıdan değerlendirildiğinde, aslında Adlî'nin şairliği açısından hak ettiği yerde olmadığı söylenebilir. Dilbilgisel yapılarında herhangi bir eksikliğin bulunmadığına işaret etmek amacıyla, örneklerdeki kelime ve ifadeler, kurallı düz Türkçe cümle yapısı dikkate alınarak numaralandırılmıştır.

Lû'lû' dişüññ yâdına iy lebleri mercân

2 1
Gözden birağursam ne 'aceb dür-i semîni (G.134-2)
4 3

[Ey dudakları mercan (gibi olan)! (Senin) dişlerinin hatırına değerli incilerden vazgeçsem şaşılır mı?]

Her kaçan ruhsârını 'arz ide dil-ber gül gibi

3 1 2
Nâleye başlar görüp bî-çâreler bûlbûl gibi (G.140-1)
7 5 4 6

[Dilber, gül gibi, ne zaman yanağını gösterse; çâresizler, bûlbûl gibi feryada başlarlar.]

Beñzerem dirseñ saçına sen dahi iy müşk-i Çîn

4 3 2 1
Yüz karasın hâsıl idersin kara sünbül gibi (G.140-2)
6 5

[Ey Çin miski! Sen de saçına benzerim dersen, siyah sümbül gibi (ancak) yüz karalığı elde edersin.]

Hüsn ilinüñ şâhısın ay ile gün leyl ü nehâr
3 1 2
İzüñe yüzün sürer sen şehriyârüñ kul gibi (G.140-6)
7 4 8 6 5

[Güzellik ülkesinin sultanısın. Ayla güneş, gece gündüz yüzünü, bir köle gibi sen sultanın izine sürer.]

Adlî'nin şiirlerinde, *cân nisâr eylemek, el bir eylemek, kara giymek, rızâsın gözetmek, dil ü cân bağlamak, cân içinde cân olmak, kan itmek, ele girmek, dış bilemek, cân virmek, âhının oku felekten geçmek, diline eser itmek, gönül kuşunu âzâd itmek, gözden bırakmak, gözleri gün yüzü görmemek, eli irmek, it gibi beklemek* vs. gibi birçok deyim bulunmaktadır. Aşağıdaki örneklerden, beyitlerin Türkçe kalmaları ve daha kolay anlaşılmaları açısından bu deyimlerin, önemli bir işlev üstlenmiş olduğu anlaşılmaktadır:

Âhumuñ okı geçdi felekden senüñ iy dost
Sengîn dilüñe olmadı mümkün **eser itmek** (G.53-3)

Varayın kûyuña **cânumı nisâr eyleyeyin**
Gülsitân içre göñül murgını âzâd ideyin (G.110-4)

Ehl-i tezvîr ile kalb elinde olur pâymâl
Milk-i dil çün zülfüñile kaşlaruñ **el bir ider** (G.28-2)

Başka Metinlerle İlişki¹⁹⁰

Metinler arası ilişkilere ve metinler arasında mukayeseye ağırlık veren modern edebiyat eleştirilerinde, edebî metinler; kendilerinden önce, kendi dönemlerinde ve kendilerinden sonraki dönemlerde oluşturulan metinlerle bağlantılı olarak değerlendirilmektedir.¹⁹¹ Edebî geleneği ve toplumsal anlamda edebî kültürü oluşturan da zaten edebî metinler arasındaki ilişkilere.¹⁹²

Bu düşünceyle Adlî'nin şiirleriyle kendisi gibi padişah olan şairlerin, devrin diğer şairlerinin ve

¹⁹⁰Günümüzde değişik metinler arasındaki benzerlikler, daha çok 'metinlerarasılık' başlığı altında incelenmekteyse de, bizim asıl gâyemiz öncelikle Adlî Dîvânının tenkidli metnini ortaya koymak olduğundan, 'Başka Metinlerle İlişki' gibi daha iddiasız bir başlık altında dikkat çekici bazı örneklerle yetinilmiştir. Metinlerarasılık ya da metinlerarası ilişkiler terimiyle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz.: Muhsin MACİT, "Metinler Arası İlişkiler Çerçevesinde Gelenek", **Edebiyat İlmî ve Problemleri Sempozyumu**, 23-25 Eylül 2003, GSBAGD Yay., Ankara 2004, s.203-220; Mine MENGİ, "Divan Şiirinde Metinlerarası İlişkiler", **Şinasi Tekin 'in Anısına Uygurlardan Osmanlıya** (Haz.Günay Kut), Simurg Yay., İstanbul 2005, s.593-606.

¹⁹¹Zira "edebî metinler tek başına ve bağımsız değildirler. Her metin kendi döneminin başka metinleriyle ya da daha önce yazılmış öteki metinlerle yer yer, biçim, içerik, tür ve anlatım özellikleri bakımından alıntı, yakınlık, benzerlik ilişkisi içinde bulunur." (Mine Mengi, **a.g.m.**, s.593)

¹⁹²Nitekim "hemen her dönemde, Türk şairleri çağdaşlarının veya önceki nesillerin kullandıkları mecaz ve istiarelerle örülü mazmunları, ortak redifleri; tevriye, cinas, telmih ve tazmin gibi edebî sanatları, günlük dildeki yapı ve kalıpları yeniden üretmek suretiyle gelenekten devraldıklarını geleceğe taşımaktadırlar." (Muhsin Macit, **a.g.b.**, s.220)

sonraki döneme ait bazı üstad şairlerin şiirleri arasındaki benzerliklere değinilmesinde fayda vardır. Söz gelimi Sultan İkinci Bâyezîd ile kardeşi Şehzâde Cem'e ait gazeller arasında gerek konu, gerek bakış açısı, gerekse mazmunlar noktasında tespit ettiğimiz ortaklıklar dikkat çekici boyuttadır. Zira her iki şairin gazelleri arasında *dirğ, -i var, ider, eyler, ister, -dur henüz, degül, gönül, eksük degül, eyledüm, itmek neden, için* redifleri ortaktır. Yani her iki şair de bu 13 redifle gazel yazmıştır. Diğer taraftan sayıları 13 olan bu ortak redifli gazellerin 7'sinin vezinleri de aynıdır.

İki şairin şiirleri arasındaki benzerliğe aşağıda birer gazelle örnek verilmiştir. Hangisinin daha önce söylendiğine dair bilgimiz mevcut olmamakla birlikte, beyit sayıları aynı olan gazellerin; aynı vezin, aynı redif ve aynı kafiye üzerine kurulmuş olmaları dikkat çekicidir.¹⁹³

Gazel ('Adlî) (G.31)

Sür'at itme iy ecel cismümde gam cândur henüz
Ganzeler zahmı gönül derdine dermândur henüz¹⁹⁴

**Bir dem eglen iy felek gönlüm sarâyın yıkma kim
Ol perî-peyker hayâli anda mihmândur henüz¹⁹⁵**

Tîğ-i gamzeñden kaçır çeşmüñle ceng itmez kişi
Gerçi dâğ-ı fûrkatûñ sînemde kalkandur henüz

¹⁹³ Ayrıca Ahmed Paşa'nın da *henüz* redifli ve aynı vezinde yazılmış, yine 7 beyitlik bir gazelinin bulunduğu da bu arada dikkatlerden kaçırılmaması gereken bir husustur.

¹⁹⁴ Bu beyit, *henüz* redifli gazeli bulunan bir başka şair olan Ahmed Paşa'nın aşağıdaki beyti ile önemli benzerlikler ihtiva etmektedir: Yâr okından yaralandum iy ecel sabr eyle kim
Yuyayın peykânını yaşumla kim kandur henüz (G.119-5) (Ali Nihad TARLAN, **Ahmet Paşa Divanı**, Akçağ Yay., Ankara 1992, s.176).

¹⁹⁵ Âşık Çelebi, bu beyti **Meşâ'irü's-şuarâ**'da Mahmûd Paşa'ya ait göstermektedir. (**a.g.e.**, s.242, 577).

Tîrûñûñ peykânıdır cismümde her mû iy sanem
Var kıyâs it kim ne deñlü tende peykândur henüz

Kanını peykânlaruñ yaşum dile irdükçe yur
Gel nazar kıl yaşumuñ rengine kim kandur henüz

Bu sebebdan dûd-ı âhumla gelür bûy-ı kebâb
Âteş-i gamla ciger cismümde biryândur henüz

Dûr olaldan ol sanemden merdüm-i çeşmüñ senüñ
Kara giymiş mâtem içre 'Adli giryândur henüz

Gazel (Cem Sultan)¹⁹⁶

Boynuma bend uran ol zülf-i perîşândur henüz
Ol sebebdan derd ü gamla dil perîşândur henüz

'Aşkuña cân viricek irişdi tîri gamzeñüñ
Hamdi lillah kim giden cân yirine cândur henüz

Zülfînüñ ucını kesmiş hattı kâfirdür velî
Kat'-ı zunnâr itdi lîkin nâ-Müselmândur henüz

**Ağlayup didüm ki zülfüñ kat' idüp göster yüzüñ
Didi ki müşğ açmağ olmaz dahı vîrândur henüz**

Çün hayâlüñ tahtıdır dil lutf idüp ma'mûr kıl
Kim gamuñ vîrân idelden dahı vîrândur henüz

Leblerüñ kanum içüpdür şer' ile sorsam gerek
Ger inanmazsañ lebüñde görinen kandur henüz

Fursatın bulup Cem'üñ katı itmedüğü'çün habîb
Hey nice yanılmışam diyü peşîmândur henüz

Âşık Çelebi Meşâirü's-şuarâ'da, Cem Sultan'ın gazelinin 4.beytine Musâhibi Sa'dî, Mahmûd Paşa, Ahmed Paşa ve Me'âlî'nin nazîre yazdığını söylemektedir. Şu halde hangi beytin zemin olduğunu

¹⁹⁶İBB nüshasının 19a numaralı varağında da bulunan bu gazel, Halil Ersoylu'nun çalışmasında 126 numaralı gazel olarak yer almaktadır (a.g.e., s.113).

hangi beyitlerin de bu beyte nazîre olarak yazıldığını söylemek, kesin bilgilere dayanmamakla birlikte ortada bir nazîre gerçeği vardır. Bahsi geçen beyitler şunlardır:¹⁹⁷

Ağlayup göster didüm billâhî müşgîn kaşını
Didi yâ göstermek olmaz dahî bârândur henüz (Sa'dî Paşa)

Billâhi ey gam egleme hâk ile yeksân it beni
Oynaya hâkümle şâyed dil-ber oğlandur henüz (Ahmed Paşa)

Yüzüme bir dahî güle bakmak olmaz mı ki âh
Fûrkatiyle beñzümün rengi za'ferândur henüz (Me'âlî)

Adlî ile Cem'in şiirleri arasındaki münasebet bununla da sınırlı değildir. Nitekim Cem Sultan'a ait aşağıdaki beyit, saltanat kavgasından şikâyet edip *"Mutlu gönül olsa olsa hırka giyenlerde (tasavvuf ehli) vardır."* diyen Adlî'ye cevap niteliğindedir.

Adlî Saltanat kavgasıdır 'Adlî seni dil-teng iden
Hırka-pûş olanda vardur var ise hurrem göñül(G.73-6)

Cem Giymesün devlet kabâsın hırka-i 'aşkuñ giyeñ
Çünkü ihrâm üzre giymezi mahrem olanlar libâs (G.136-2)

Aşağıdaki örneklerde de her iki şair arasında insanın ölümünden sonra hayırla anılması ve kader karşısında şâh ile gedâ (bende vü sultân) arasında aslında bir fark olmaması yönünden benzer söylemler ve bakış açıları vardır:

Adlî Hamdüli'llâh kim degül adum benüm kelb iy rakîb
Gayret ehline ölüm yegdür yaramaz addan (G.105-4)

Cem Âdeme bir zevk kalur dünyada bir yahşî ad
Saltanat bâkî kalur dilerse bu yalandur (K.9-34)

Adlî Hayât u mevt ahkâmında şâh ile gedâ birdür

¹⁹⁷ Âşık Çelebi, **a.g.e.**, s.242.

Berâberdür cefâ-yı çarh dervîş ile sultâna (G.126-7)

Cem Kimseyi 'âlemde hergiz kılmamışsın şâdmân
Âh idüp ağlar elüñden bende vü sultân felek (K.8-
14)

Bu münasebet dışında, Adlî'nin dîvânındaki birçok beyit, çağdaşı ya da kendinden sonraki dönemde yaşamış başka şairlerin beyitlerini çağrıştıran ifadeler de taşımaktadır. Bu tür ifadelerin bulunduğu beyitlerin dikkat çekici bir bölümü aşağıda karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir. Örnek beyitler, bir taraftan Adlî ile diğer şairler arasındaki münasebete bir taraftan da Adlî'nin divan şiiri geleneği içerisindeki yerine işaret etmesi bakımından önemlidirler.

Adlî'nin şiirleriyle en çok diğer padişah şairlerin şiirleri arasındaki münasebet dikkat çekmektedir. Bu anlamda kendi dönemine yakın halef ve seleflerinin şiirlerinin ön plâna çıktığı görülmektedir. Bu arada padişah şairlerin şiirlerinde gözlemlenen genel bir ortaklıktan söz etmekte yarar vardır. Öncelikle Adlî de dahil, neredeyse bütün padişah şairlerin şiirleri arasında dinî-tasavvufî içerikli olanlar dikkat çekmektedir. Ayrıca başta padişahlıklarıyla ilgili hususlar olmak üzere, günlük hayat ve gelişmeler, padişah şairlerin şiirlerinde, diğer dîvân şairlerinin şiirlerinden daha fazla yer tutar. Bu anlamda Sultan İkinci Bâyezîd'in padişahlığıyla ilgili hususların şiirlerine yansıdığını gösteren örneklerle ileride ayrıca yer verileceğinden burada tekrarına gerek görülmemiştir.

Yukarıda taht mücadelesine giriştiği kardeşi Şehzâde Cem'in şiirleriyle benzerlik gösteren şiirlerinden bahsedilmişti. Aşağıdaki örneklerde de Adlî'nin şiirlerinde diğer padişah şairlerin ve diğer dîvân şairlerinin şiirleriyle bakış açısı, konu seçimi ve üslûp gibi değişik açılardan benzerlik bulunduğu

görülmektedir.

Söz gelimi aşağıdaki örneklerde Adlî, dünyaya hükmeden bir sultan olmanın şartını memduhuna kul olmaya bağlamaktadır. Nitekim babası Avnî de ilk beytinde “*Bir yârî olan herkes, cihan padişahı da olsa, gerçekte bir köledir.*” dedikten sonra, Osmanlı ülkesinin kendine teslim edilmiş olmasını, *şeh-i hüsn ü cemâl* diye nitelendirdiği memdûhuna kul olmasına bağlamaktadır. Bu arada Sultan Üçüncü Murad da her ne kadar görünüşte padişah iseler de gerçekte basit bir köle olduklarına işaret ederek, atalarıyla aynı bakış açısına sahip olduğunu ortaya koymaktadır:

- Adlî Bir gedâyidi cihân içre gezer bî-ser ü pâ
 ‘Adli kul oldu saña ‘âleme sultân oldu (G.142-6)
- Adlî Yâr ışığında ‘Adli varup bende oligör
 Şâh olmağise ger garazuñ yedi kişvere (G.130-7)
- Avnî Kimüñ kim bir büt-i sîmîni vardur
 Eger şâh-ı cihân ise gedâdur¹⁹⁸
- Avnî Ol şeh-i hüsn ü cemâle çün kul olduñ Avniyâ
 Sana olmışdur müsellemler mülk-i ‘Osmân var ise (G.67-6)
- Murâdî Bizi sûretde gördüñ pâdişâyuz
 Velî ma’nâda bir kemter gedâyuz¹⁹⁹

Bu iki baba-oğul şair-padişah arasında hayata ve saltanata bakış açısı bakımından da önemli bir yakınlık bulunmaktadır. Nitekim aşağıdaki ilk beyitten anlaşıldığına göre, Adlî saltanat için kavga etmekten huzursuz ve pişman olmuştur. Babası ve selefi Avnî de beytinde bu ölümlü dünyada boş yere kavga etmenin anlamsızlığına işaret etmektedir. Aynı şekilde Adlî’nin torunu olan Muhîbbî’nin asırlardır Türk toplumunun

¹⁹⁸ Coşkun AK, **Şair Padişahlar**, s.104.

¹⁹⁹ Coşkun AK, **Şair Padişahlar**, s.253.

dilinden düşmeyen beyti de bu konuda her iki şairin duygularına tercüman olacak niteliktedir.

Adlî Saltanat 'unvânının kavgâları çokdur belî
Bir 'abâyile hemîn sa'y it gedâlikdan yaña (G.8-

5)

'Adli gibi şeh olan işigüñi terk idüben
Başına aldı 'abes yire kuru kavgâyı (G.143-7)

Avnî Çün ecel sulh itdürür âhir nizâ'ı kaldurur
Pes nedür dünyâ içün bu kırı kavgâdan murâd (G.8-4)

Muhibbî Saltanat didükleri ancak cihân kavgasıdur
Olmaya baht u sa'âdet dünyâda vahdet gibi (G.2627-

2)

Adlî'nin babasıyla benzer bir yaklaşım sergilediği bir başka şiiri de dîvânındaki tek murabbaidir. Zira her iki şairin şiirinde de aynı konular, aynı bakış açısıyla ele alınmakta, dahası aynı aruz kalıbıyla yazılmış olan şiirin nakarat mısraı da birbirine çok benzemektedir. Bu iki padişâh şaire dönemin kudretli şairi Ahmed Paşa'yı da eklemek gerekmektedir.

Adlî Görelî ol sanemüñ kaşlarını yâz gözüm
Kıldı cevri oklarına sîne siper vâz gözüm
Dimedüm mi saña ben bakma aña hây gözüm
Gözüm eyvây gözüm vâz gözüm eyvây gözüm (MR.145-1)

Avnî Sevdüñ ol dilberi söz eslemedüñ vâz gönül
Eyledüñ kendözünü âleme rûsvây gönül
Sana cevri eylemede kılmak o pervây gönül
Cevre sabr eylemezsin n'ideyin hây gönül
Gönül eyvây gönül vâz gönül eyvây gönül (MR.48-1)

A.Paşa Gül yüzünde görelî zülf-i semen-sây gönül
Kuru sevdâda yeler bî-ser ü bî-pây gönül
Dimedüm mi saña dolaşma aña hay gönül
Vâz gönül vâz bu gönül vâz gönül eyvây gönül (G.MR.173-

1)

Adlî, padişahlığının şiirlerine yansıdığını gösteren beyitlerinden biri olan aşağıdaki örnekte ise önce kendisine pek çok kaleyi fethetmenin nasip olduğunu söylemiş; ardından bir güzelin gönlünü fethetmenin ne kadar güç olduğuna işaret etmiştir. Buna karşılık ikinci ve üçüncü örnekte Selimî mahlasıyla şiir yazan oğlu Yavuz Sultan Selim ve Osmanlı padişahları içerisinde şairlik yönü en güçlü isim kabul edilen Muhibbî mahlaslı Kanunî Sultan Süleyman, aynı duyguları yine oldukça çarpıcı bir üslûpla dile getirmektedirler.

Adlî Nice kâfir kal'asın almak nasîb itdi Hudâ
'Adli dilber göñlini almak kime makdûr olur (G.29-6)

Selîmî Şîrler pençe-i kahrumda olurken lerzân
Beni bir gözleri âhûya zebûn itdi felek²⁰⁰

Muhibbî Şimdi Muhibbî bir saneme bağılu bendedür
Baş egmeyen kimesneye sultân olan gönül (G.1653-6)

Adlî ile Muhibbî'nin aşağıdaki beyitlerindeki temel ortaklık ise daha çok bir üslûp benzerliğine dayanmaktadır. Zira Adlî'nin beytindeki üslûbu şekillendiren unsur olan *âh n'idem vâh n'idem* ile Muhibbî'nin beytindeki *n'idem âh n'idem* arasında hem ses hem dizgi açısından önemli bir benzerlik vardır. Ayrıca her iki beyitte de şairlerin âh etmelerinin sebebi sevgiliden ayrı düşmüş olmaktır.

Adlî 'Adli gögsin döğüben derd ile dir ağlayurak
Senden ayru düşeli âh n'idem vâh n'idem (G.87-8)

Muhibbî Yakdı beni hicriyle gam n'idem n'idem âh n'idem
Bulımadum bu derde em n'idem n'idem âh n'idem
(G.1850-1)

Sultân Bâyezîd için on kaside yazdığı bilinen²⁰¹ Ahmed Paşa'nın bazı beyitleriyle Adlî'nin beyitleri arasındaki münasebete kısaca değinilmişti. Vezin, redif, kafiye gibi şekil özellikleri yanında muhteva ve bakış açısı itibarıyla da hemen hemen aynı olan aşağıdaki gazellerden, bu iki şairin şiirleri arasındaki ortaklığın basit benzerlik ilgisinden daha önemli boyutları olduğu da anlaşılmaktadır.²⁰² İkinci Bâyezîd'e 8 kaside yazmış olan Necâtî Bey'in de Adlî ve Ahmed Paşa'yla bakış açısı, vezin, redif ve kafiye açısından ortak olan bir gazelinin bulunması, bu şairlerin aynı edebî muhitde yer almalarıyla ilişkili olmalıdır. Aralarında önemli benzerlikler bulunan bu üç gazel aşağıda verilmiştir.

Gazel (Adlî) (G.12)

Kaşları yâyn kurup atdukca müjgânı dürüst
Hîç hatâ itmez irer her câna peykânı dürüst

Gerçi kim yâkût dirler yazdı çok meşk u misâl
Yazmadı hattıñ gibi bir hatt-ı reyhânı dürüst

Zâhidüñ yiri olursa yiridür nâr-ı Cehîm
Küfr-i zülfüñ olmadı anuñçün îmânı dürüst

Çün gedâdur kapuñâ geldükce iy şâh âftâb
H'ân-ı hüsnüñden nevâl alursa bir nânı dürüst

Va'desine iy gönül dil-berlerüñ aldanma kim
Anlaruñ olmaz cihânda 'ahd ü peymânı dürüst

Ol rakîb-i seg dişin bilerdi yârüñ la'line
Seng urup komadılar ağzında dendânı dürüst

²⁰¹Harun TOLASA, **Ahmed Paşa'nın Şiir Dünyası**, s.79.

²⁰²Bu iki şairin şiirleri arasındaki ilgiyi Harun TOLASA'nın "Ahmed Paşa, Bayezid devrinde şairliğinin olgunluk devresini yaşar. II.Bayezid, Fatih kadar değilse bile onun hayatında yine önemli bir yer işgâl eder. Şairimiz saraydan uzaktır, fakat her daim nimetlerine muntazırdır. Bu yolda birtakım istekleri taşıyan şiirler yazmaktadır." ifadeleri biraz daha anlamlı kılmaktadır. (Harun TOLASA, **Ahmed Paşa'nın Şiir Dünyası**, s.79).

Gülşen-i nazmuñda 'Adlî gül kohular dâ'imâ
Her nefes bülbül gibi kim okusa anı dürüst

Gazel (Ahmed Paşa) (G.20)

Âşıkın göñli sınıkdur 'ahd ü peymânı dürüst
Zâhidin olmaz saçın küfrüñsüz îmânı dürüst
Tîr-i gamzeñ merhem urmışdur dil-i mecrûhuma
Acıduğum bu ki kalmaz dilde peykânı dürüst
Çözse miskîn dâmen-i zülfün arûs-ı hüsn-i döst
Kalmaya bir nâfe-i Çîn'in girîbânı dürüst
Mest olupdur çeşm-i ebrûnuñ hayâlinden imâm
K'okımaz mihrâbda bir harf-i Kur'ân'ı dürüst
Diş bilermiş la'line yârin rakîb-i seng-dil
Varsın öğünsün eger kalırsa dendânı dürüst
Gül yüzünde hatt-ı reyhânuñ ki cân hayrânıdur
Nâme-i tezvîrdür ben tutmazam anı dürüst
Gülşeninden valsının men' eyleme dil bülbülün
Olmaya redd eylemek iy dost mihmânı dürüst
Dinlesen rağbetle bir gün Ahmed'in bir beytini
Gül gibi her yıl çıka bir tâze dîvânı dürüst
Gonca gibi câmesin çâk ide çün bülbül gibi
Okuya şî'rüm cihân şâhın gazel-h'ânı dürüst

Gazel (Necâtî) (G.36)

Gül yüzünde zülfüñ örter hatt-ı reyhânı dürüst
Kim görüpdür kâfiri hıfz ide Kur'ân'ı dürüst
Şöyle kim ardıncadur dâ'im Züleyhâ-veş sabâ
Sezmezem gül Yûsuf'ınuñ kala dâmânı dürüst
Hüsn meydânında tûp olalı zülf-i müşg-bâr
Kalmadı şehriyârüñ elde çevgânı dürüst
Eyledi şîrîn lebüñ zikrini pîr-i hânkâh

Ol kadar kim kalmadı ağzında dendânı dürüst

Didi başuñ kâse-i Mecnûn gibi sınmak nice
Didüm iy 'âşıklarauñ dîni ve î mânı dürüst

Olamaz tab'-ı Necâtî gibi bülbül bezle-gûy
Fi'l-mesel hıfz itse ebyât-ı gülistânı dürüst

Bilindiği gibi İkinci Bâyezîd'in Amasya'da oluşturduğu edebî muhîtin müdâvimlerinden biri de Mihrî Hatun'dur. Ayrıca Mihrî Hatun, Bâyezîd'e biri 23 diğeri 32 beyitlik iki kaside sunmuş ve karşılığında 4000 akçe ihsan almıştır.²⁰³ Aralarında böyle bir yakınlık bulunan iki şairin şiirlerinde de, birtakım benzerliklerin bulunması tabiidir. Bu anlamda aşağıdaki beyitler, vezin, kafiye ve bakış açısı bakımından örnek oluşturmaktadır. Öyle ki Mihrî Hatun'un beyti, Bâyezîd'e bir cevap gibi görünmektedir:

Adlî Dile geldükce hayâlî gamı teskîn iderem
Merdüm olan tutar elbette de mihmânı ferah (G.16-

2)

Mihrî Çün dile dil-ber hayâlî geldi mihmân olmağa
Pîş-keş cân virelüm mihmânımız bulsun ferah (G.12-2)

Adlî'nin şiirleri ile özellikle aynı muhîti paylaşan devrin diğ er şairlerinin şiirleri arasındaki münasebet bu örneklerle de sınırlı değildir. Gerek gazel gerek beyit düzeyinde, birbiriyle münasebetli olduğu kolaylıkla görülebilecek daha pek çok örnek vardır. Ancak konunun daha fazla uzamaması için, aynı redifli gazellerden alınan aşağıdaki örneklerle yetinilmesi uygun görünmektedir.

Adlî Kûyından anuñ sür ki rakîbi göre 'Adlî
Cennet'de eger itse mekân Bû-Leheb olmaz (G.33-7)

²⁰³ Mehmet ARSLAN, **a.g.e.**, s.102.

A.Paşa Ağyâr kapuñ Ka'besin beklemesün kim
Ahmed var iken hâfız ana Bû-Leheb olmaz (G.115-8)

Adlî Dâm-ı zülfüñle başa her dem belâ eksük degül
Hışm-ı çeşmüñle dile dâ'im cefâ eksük degül (G.75-1)

A.Paşa Cânuma bâlâ-yı kaddüñden belâ eksük degül
Başuma sevdâ-yı zülfüñden hevâ eksük degül (G.176-1)

Adlî Hamdüli'llâh kim degül adum benüm kelb iy rakîb
Gayret ehline ölüm yegdür yaramaz addan (G.105-4)

A.Paşa Bu ne ad yavuzluğudur terk-i cân itmezmiş
Er olana hod ölüm yegdür yaramaz addan (G.241-3)

Adlî'nin şiirleriyle, diğer şairlerin şiirleri arasında da, aynı oranda olmamakla birlikte, birtakım münasebetlerin bulunduğu görülmektedir. Söz gelimi aşağıdaki ilk örnekte Adlî ile Bâkî'nin takdire rıza göstermede, aynı yaklaşıma sahip oldukları görülmektedir. Adlî, bunu beytinin ilk mısraında; Bâkî ise ikinci mısraında ifade etmiştir:

Adlî Kime şâdı kime gam itmiş Hudâ kısmet ezel
Sensüzün âh eylemek her dem nasîb itmiş baña (G.7-5)

Bâkî Gül gülse dâ'im ağlasa bülbül 'aceb degül
Zîrâ kimine ağla dimişler kimine gül (G.304-1)

Adlî, Şeyhî ve Mesîhî'ye ait aşağıdaki örneklerde çınar ağacı, özellikle uzun boylu ve uzun ömürlü olmasından ve yapraklarının ele benzemesinden ilhâmı, sevgilinin boyu için duâ eden biri gibi tasavvur edilmiştir.

Adlî Sâyesinde kaddüñüñ sürdüğičün 'ömr-i dırâz
Serv-i bâlâña çenâr el götürüp eyler du'â (G.7-3)

Şeyhî Ne için baş açar u el götürür serv ü çenâr
Ki du'â eyleyeler kadd-i hirâmânuñ için (G.142-2)

Mesîhî Du'âlar itmege sen serv-kadde
Çenârın cismi baştan başa eldir (K.18-28)

Mecnûn ile Ferhâd, genellikle divan şairlerinin aşklarındaki yüceliği ifade etmede yararlandıkları karakterlerdir. Zaman zaman şairler, kendilerini bu iki aşk kahramanıyla mukayese ederler ve gerçekte kendilerinin aşkta onlardan daha ileride olduklarını söylerler. Adlî, Ahmed Paşa, Murâdî (Üçüncü Murâd), Fuzûlî, Bâkî, Zâtî, Hayâlî, Nâbî ve Rahîmî'ye ait aşağıdaki örnekleri de bu anlamda aynı çerçevede değerlendirmek mümkündür:

- Adlî Gam deştini kim kat' iderem mümkün olur mı
Mecnûn ile Ferhâd baña hem-kadem olmak (G.52-4)
- benüm İy göñül Ferhâd'a nisbet eyleme derdüm
Kûh çâk itdiyse ol çâk itdügün cândur senün (G.54-2)
- Eylemişdi kıssa-i 'aşkı benüm rûhum revân
Dâstân okımadın Mecnûn ile Ferhâd'dan (G.105-3)
- A.Paşa Husrevâ Şîrîn-lebûñden işidenler kıssamı
Âh idüp Leylî vü Mecnûn dâstânın yakdılar (G.34-3)
- Murâdî Sanma Ferhâd ile Mecnûn oldılar âbdâl-ı 'aşk
Dostum ben mübtelâdan aldılar anlar sebak²⁰⁴
- Fuzûlî Mende Mecnûn'dan füzûn âşıklık istidâdı var
Âşık-ı sâdık menem Mecnûn'un ancak adı var(G.75-1)
- Bâkî Saçuñ sevdâsı şeydâ ideli ben zâr u mahzûnı
Unıtdı halk-ı 'âlem kıssa-i Leylâ vü Mecnûn'ı (G.538-1)
- Zâtî Kıssa-i Leylî vü Mecnûn unudıldı serbeser
Okınur şimdi benümle dâstânı gamzenün (G.789-3)
- Hayâlî Demen Mecnûn'a fenn-i aşkı tekmiî etti kâmilirdir
Benim yanımda ol dîvane bilmez nesne câhildir (G.47-1)

²⁰⁴ Coşkun AK, **Şair Padişahlar**, s.235.

Nâbî Nâbî ile ol âfetin ahvâlin nakl it
Efsâne-i Leylî vü Mecnûn'dan usanduk (G.395-5)

Rahîmî Kitâb-ı aşkı ben hatmetmiş iken mekteb-i gamda
Henüz Mecnûn ey h'âce okurdu sûre-i Leylâ (G.7-4)

Adlî ile Necâtî'nin, dünyada hiçbir derdi tasası olmayanın insan neslinden olamayacağını söyledikleri beyitleri de her iki şairin insana bakış açılarının hemen hemen aynı olduğunu ortaya koymaktadır. Avnî'nin *"Dünyada rahat yoktur."* şeklinde özetlenebilecek beyti de; ikinci mısraında *"Allah, beni türlü türlü dert için yaratmış"* dediği beyti de her iki şairle aynı bakış açısına sahip olduğunu göstermektedir:

Adlî Hâk-i âdem gam ile tahmîr olupdur gâlibâ
Bî-gam olan olmaya cins-i benî-âdem göñül (G.73-3)

Necâtî Cihânda âdem olan bî-gam olmaz
Anınçün bî-gam olan âdem olmaz (G.219-1)

Avnî Gül-i dünyâda yokdur bûy-ı râhat
Hemen 'Avnî irişür derd-i serler (G.15-7)

Avnî Cevr-i dilber ta'n-ı düşmen sûz-ı fûrkat za'f-ı dil
Dürli dürli derd için yaratmış Allah'um beni (G.76-2)

Adlî ile Necâtî, aşağıdaki beyitlerde de benzer yaklaşımları ortaya koymaktadırlar. Her iki şair de padişahların kulların hatalarını affettiklerini söyleyerek, içinde bulundukları çıkmaza işaret etmektedirler. Adlî, birinci beytinde sevgilisinin, özrünü günahından büyük görmesinden yakınmakta; ikinci beytinde ise mi'mâr-ta'mîr iştikakı eşliğinde, şahın yaptığı zulmün cezasını kimsenin veremeyeceğini söylemektedir. Nitekim Necâtî de zulümleri sultanların ortadan kaldırması gerekirken, kendisine zulmü yapanın bizzat sultanın kendisi olduğunu söyleyerek bahtsızlığını dile getirmektedir.

Adlî Hatâsın kullaruñ şehler göricek 'afv ider lîkin

2) Benüm 'özümi ol dilber görür artuk günâhumdan(G.113-

Zulmi kim şâh eyleye kim virür anuñ dâdını
Hânei mi'mâr yıksa anı kim ta'mîr ider (G.28-3)

Necâtî Her kişinin zulmine sultân olanlar dâd ider
Bana kim dâd ide k'ide zulmi sultândur bana (G.8-3)

Fuzûlî'nin Adlî'nin şiirlerine ne kadar aşina olduğunu bilemiyoruz; ancak aşağıdaki beyitlerin ikinci mısraları, sadece aynı temenniye ifade etmeleri açısından değil bu duayı dile getirme biçimleri açısından da hemen hemen aynıdır:

Adlî Saçı tarrârlar mekrine bir dil olmasun meftûn
Gözi kâfirlere düşürme yâ Rab bir Müselmân'ı (G.133-2)

Fuzûlî Demâdem cevrlerdür çekdiğüm bî-rahm bütlerden
Bu kâfirler esîri bir Müselmân olmasun yâ Rab (G.30-2)

Âşık Çelebi ve Kınalı-zâde Hasan Çelebi tezkirelerinde²⁰⁵, Adlî'nin Farsça bir matla'ına, dönemin ileri gelenlerinin nazire söyledikleri kaydedilmiştir. Bu iki tezkirede Adlî'nin matla'ına nazire söyleyenler şöyle sıralanmıştır: Necâtî, Ca'fer Çelebi, Vafî, Müeyyed-zâde, Kemâl Paşazâde. Bu zemin beyit ve nazireleri, elimizdeki yazma nüshalardan M2 numaralı olanda, birtakım farklılıklarla şöyle verilmiştir: ²⁰⁶

Sultân-ı müşârü'n-ileyh hazretlerinüñ şu beyt-i belîğ-i şâhânelerine e'âzım-ı erkân-ı devlet ü ba'zı şu'arâ-yı 'asr-ı saltanatları cânibinden yazılan nezâyir:

Her derd ki peydâ şevved ez-sîne-i çâkem
Ebrî şevved u girye koned ber-ser-i hâkem (MT.170)

²⁰⁵ Âşık Çelebi, **a.g.e.**, s.54-55; Kınalı-zâde Hasan Çelebi, **a.g.e.**, s.81. Farsça gazellerin çeviri yazısında, Kınalı-zâde Hasan Çelebi'nin Tezkiretü's-suarâsı'nın Aysun Sungurhan tarafından hazırlanan metninden yararlanılmıştır. (Kınalı-zâde Hasan Çelebi, **a.g.e.**, s.82).

²⁰⁶ M2 38b-39a.

*Cevâb-ı Mevlânâ İbni Kemâl Müftû's-sakaleyn*²⁰⁷

Sevdâ-yı hattet kez tu resed ber-dil-i çâkem
Sünbül şevêd ü girye koned ber-ser-i hâkem

*Cevâb-ı Kâzî-'asker Mevlânâ Mehmed Bin Mustafâ
El-'Arîf Bi-Hâcî Hasan-zâde*

Her gamze-i şûhî ki resed ber-dil-i çâkem
Sûsen şevêd ü bûy dehed ber-ser-i hâkem²⁰⁸

*Cevâb-ı Kâzî-'asker Mevlânâ Mü'eyyed-zâde 'Abdu'r-
rahmân Efendi*²⁰⁹

Her seng-i cefâ kez tu resed ber-dil-i çâkem
Levhî şevêd ü sâye koned ber-ser-i hâkem

Cevâb-ı Tâcî-zâde Kâzî-'asker Mevlânâ Ca'fer Çelebi

Her tîr-i cefâ kez tu resed ber-dil-i çâkem
Servî şevêd ü sâye koned ber-ser-i hâkem

Cevâb-ı Mevlânâ Necâtî Beg Şâ'ir-i Şehîr

Her nâvek-i ney kez tu resed ber-dil-i çâkem
Nâyî şevêd ü nâle koned ber-ser-i hâkem

*Cevâb-ı Rehâ'î Vasfî*²¹⁰

Her tîr-i se-per-kez tu resed ber-dil-i çâkem
Murgî şevêd ü raks koned ber-ser-i hâkem

Edebî Sanatlar

²⁰⁷Kemâlpâşa-zâde. Bu beytin ikinci mısraındaki *girye koned*, Âşık Çelebi ve Kınalı-zâde'de *bûy-dehed* şeklindedir.

²⁰⁸*Bûy-dehed*, Âşık Çelebi ve Kınalı-zâde'de *sâye koned* şeklindedir. *Sûsen* ise Âşık Çelebi'de *sünbül* şeklindedir.

²⁰⁹Bu beyit, Âşık Çelebi ve Kınalı-zâde'de Vasfî'ye ait görünmektedir.

²¹⁰Bu beyit, Âşık Çelebi ve Kınalı-zâde'de Mü'e'yyed-zâde'ye ait görünmektedir.

Söze ikna edicilik, açıklık ve incelik; manaya güç ve derinlik kazandıran edebî sanatlar, “ister sözlü ister yazılı olsun, edebî metinlerin hem oluşum (yazılma/söylenme) hem de çözüm (tahlil/anlaşılma) aşamasında gözardı edilemeyecek işlevlere sahiptir(ler)”²¹¹. Bu sebeple bütün edebî metinlerde olduğu gibi divan edebiyatına ait metinlerin de “iyice anlaşılabilmesi, okunan metnin zevkine erişilebilmesi için edebî sanatların çok iyi bilinmesi, divan şiirine ait malzemenin çok iyi tanınması gerekir.”²¹²

Diğer yandan “Edebî sanatların/ifade şekilleri ve özelliklerinin çoğu da bakabilen ve görebilen için sanatkârın şahsiyetine açılan pencerelerdir.”²¹³

Divan şairlerinin hemen her beyti bir sanat ve espri üzerine inşa ettikleri de dikkate alındığında,²¹⁴ Adlî’nin şiirlerinden önce, bu şiirlerini yazarken başvurduğu edebî sanatlarla ilgili kısa da olsa bir değerlendirmenin yapılmasında yarar olacaktır.

Adlî, şiirlerinde duygu ve düşüncelerini dile getirirken, *teşbih*, *istiâre*, *tenâsüp*, *leff ü neşr*, *tezat*, *hüsn-i talil*, *teşhis*, *telmih*, *kinâye*, *tevriye*, *nidâ*, *ihâm-ı tenâsüp*, *kalb*, *irsâl-i mesel*, *iktibas*, *istifhâm*, *istikak* vs. edebî sanatlardan ve soyut ögelerle somut ögeler arasında yaptığı bağdaştırmalardan yoğun biçimde yararlanmışır.

²¹¹Yavuz BAYRAM, “Eski Türk Edebiyatında Anlam Figürleri: Edebî Sanatlar”, **Eski Türk Edebiyatına Giriş**, (Ed.Ahmet MERMER), Akçağ Yay., Ankara 2007, s.151).

²¹²Numan KÜLEKÇİ, **Edebî Sanatlar**, Akçağ Yay., Ankara 1995, s.14.

²¹³M.A.Yekta SARAÇ, **Klâsik Edebiyat Bilgisi Belâgat**, 3F Yay., İstanbul 2007, s.32.

²¹⁴Ali Nihad TARLAN, **Edebiyat Meseleleri**, Ötüken Yay., İstanbul 1981, s.45.

Söz gelimi Adlî'nin şiirleri arasında sık sık bütün dîvân şairleri arasında yaygınlaşmış **benzetmelere** rastlanmaktadır. Aşağıdaki beyitlerdeki lâle-izâr, hadeng-gamze, lâle-dâğ, gül-izâr, bâğ-dil, kâmet-serv, bülbül-cân ilgileri bu anlamda örnek olarak değerlendirilebilir.

Hadeng-i gamzesi bagrumda başlar çıkarup
Yaşımı kana boyadı benüm o lâle-'izâr (G.23-2)

Dilüme lâle gibi deşt-i gamda dâğ kodı
Tarâvet-i ruhı vü hâli gül-'izârlaruñ (G.66-2)

Bâğ-ı dilde kâmetüñ servin hırâmân eylegil
Bülbül-i cânı yüzüñ şevkiyle nâlân eylegil (G.70-1)

Benzetmeye dayalı sanatlardan olan **istiâre**ye de Adlî'nin şiirlerinde sık sık rastlanmaktadır. Nitekim örnek beyitlerdeki serv, gül, murg ve meh kelimeleri, istiâre yoluyla sevgiliye işaret etmektedirler.

Gözüñ yaşıyle kenâr ola mı senüñ 'Adlî
Ziyâde serkeş olupdur o serv-i hoş-reftâr (G.23-5)

Nâlemi işitmeyüp zâğ-ı rakîbi gûş ider
Ol güle gelmez belî murg-ı suhan-dândan 'abes (G.13-2)

Ol mehüñ mihr-i cemâline mukâbil olıcak
İy güneş olmayısar zerrece senüñ eserüñ (G.58-2)

Aşağıdaki örneklerin ilkinde *gül*, *gonca* ve *gülistân* kelimeleriyle oluşturulmuş bir **tenâsüp**; ikincisinde ise gün kelimesinin beyitte kullanılmayan anlamıyla (güneş) ilgili bir kelime (ebr) kullanılarak oluşturulmuş bir **îhâm-ı tenâsüp** vardır.

Güller açup dâğlardan goncalar peykândan
Sînemi ben 'Adliyâ tâze gülistân eylerem (G.86-5)

Yüzine bakmağa mâni' olur ebr-i zülifi

Gün mi gösterdi ‘aceb baht-ı siyeh-kâr baña (G.6-4)

Tenâsüp gibi **tezat** da Adlî’nin zaman zaman başvurduğu edebî sanatlar arasındadır. Örneğin şair, aşağıdaki beyitlerinde, duygu ve düşüncelerini ifade ederken *ayak-baş*, *eflâk-zîr*, *ağlamak-handân*, *ölmek-cân bulmak* ve *ehl-i salât-ehl-i salîb* tezatlarından yararlanmıştır.

Ayagın öpmege yârũñ ger vireydi baht dest
Başum eflâke irüp ‘âlem olurdı **zîr-i** dest (G.11-1)

Şâd gördüm dil-beri cânım **sevindi** ol meger
Gussa-i hicrânda **ağladuguma handân** imiş (G.39-3)

Geh **öldüm** gamzesinden geh lebinden tâze **cân buldum**
Tarîk-i ‘aşk içinde ‘Adliyâ tebdîl-i hâl itdüm (G.97-5)

Kaşlaruñ mihrâbına secde ider **ehl-i salât**
Küfr-i zülfüñe perestâr iy sanem **ehl-i salîb** (G.10-6)

Aşağıdaki örneklerde olduğu gibi, Adlî’nin şiirlerinde karşılaşılabilecek sanatlar arasında **leff ü neşrin** de önemli bir yeri vardır. İlk beyitte **istifhama** da yer veren şair, leff ü neşri beytin birinci mısrasındaki *mihr-i âlem-tâb*, *düşer mi* ve *zerre* gibi ögeler karşılığında ikinci mısradaki *kevkeb*, *lâyık midur* ve *meh-i tâbân* gibi ögeleri kullanarak oluşturmuştur. İkinci beyitte *sîm-ber* ile *Adlî* ve *gedâ* ile *gümişden tahta bend* ögeleri arasında leff ü neşr yoluyla ilgi kuran şair, üçüncü beyitte bu amaçla *gönül-dîvâne-zülf-i pür-sevdâ* kelimelerine karşılık *cân-pervâne-şem’-i bezm-ârâ* kelimelerini kullanmıştır.

Mihr-i ‘âlem-tâbı medh itmek düşer mi zerreye
Kevkebe lââyık midur itmek meh-i tâbânı medh (G.15-2)

Hayâl-i sîm-ber itmeñ aña beñzer senũñ ‘Adlî
Gedâ hâk üze yaturken gümişden tahta bend ister (G.19-7)

Gönlümi dîvâne kılan zülf-i pür-sevdâsıdur
Cânımı pervâne iden şem'-i bezm-ârâsıdur (G.30-1)

Adlî, şiirlerinde **kinâye**, **tevriye** ve **îhâm** gibi anlam inceliklerine dayalı sanatlara da yer vermiştir. Nitekim örnek beyitlerin ilk ikisinde *göğsünü döğmek*, *başına taş vurmak* ve *ihyâ oldı* ifadeleri, gerçek anlamıyla da kullanılmaya müsait olmakla birlikte, mecazî anlamlarıyla kullanılmıştır (kinâye). İkinci örnekte de *veh veh* ifadesi, ilk bakışta *tüh tüh*, *yazık* anlamında görünse de, aslında şair *veh veh* ifadesiyle, bu yakın anlamı değil daha çok köpeklerin havlamasını kastetmiştir (tevriye). Üçüncü örnekteyse *ahşâm* kelimesini, hem *akşam vakti* anlamında bir isim olarak hem de *karanlık* anlamında zülf kelimesinin sıfatı olarak düşünmek mümkündür (îhâm).

Gamuñdan âh idüp kan ağladukça
Döğüp göksüm ururam başuma seng (G.57-2)

Gözün aç gör nice **ihyâ oldı** emvât-ı zemîn
Haşr-ı ecsâda o münkir itdügi inkâra bak (G.2-2)

İtleri karşı gelüp **veh veh** diridi hâlûme
Haste kaldum haste olan dostlardan dûr olur (G.29-2)

Kim ki **ahşâm** zülfünü göre gicesi kadr olur
Kim yüzün görse seher zî-tâlî'-i ferhunde-fâl (G.76-2)

Hüsn-i talil, Adlî'nin şiirlerinde en çok karşılaşılan edebî sanatlardandır. Şair, özellikle kozmik öğelerle ilgili birçok hususu, **hüsn-i talil** için bir vesile olarak değerlendirmiştir. Söz gelimi aşağıdaki örneklerin ilkinde, yıldızların geceleri parlamaları, âşğın âhıyla gökyüzünü yakmasından korkmalarına bağlanmıştır. İkinci örnekte güneşin her gün yeniden doğuşunu, sevgilinin kapısına gelmesi olarak yorumlayan şair, üçüncü örnekte ayın yüzeyindeki lekeleri sevgilinin

ayağının tozuyla açıklamıştır.

Tâ subha degin yummasa göz tañ mı kevâkib
Âhumla felek yana diyüben hazeri var (G.20-4)

Her subh güneş gelse kapuña ‘aceb olmaz
Ma’zûr ola iy şeh ki gedâda edeb olmaz (G.33-1)

Meger ki mâh-ı münîr ayaguña yüz sürmiş
Ki cebhesinde ayağuß tozı nişân itmiş (G.40-2)

Şair, başka doğal öğeleri ya da olayları da hüsn-i talil ile açıklama yoluna gitmiştir. Söz gelimi aşağıdaki beytlerin ilkinde gülün gül suyuna dönüşmesi sürecini utanmasına bağlamıştır. İkinci örnekte servilerin dik ve uzun boylu olmalarından ilhâmla hep ayağ üzre geldiklerini söyleyen şair aynı beytin ikinci mısrasında goncaların ağız açmalarını sevgilinin gül yüzünü övme arzularıyla açıklamaktadır. Son örneğin ilk mısrasında sûsenin keskin kenarlı yapraklarının biçimi, şairi sûsenin hançer çektiğini söylemeye sevketmiş; ikinci mısrasında da goncaların açılmamış olmalarını, korkmalarına bağlamıştır.

Gül gül-âb olur hayâdan seyr-i gülzâr eyleseñ
Nâz ile salınsañ olur serv-i hoş-reftâr kul (G.81-2)

Servler görse hırâmın hep ayağ üzre gelür
Gül yüzün medh itmek içün goncalar açar dehen (G.102-2)

Çekdi sûsen hançerin beñzer diyüben ağzuña
Korkusından goncalar ağzın yumup açmaz dehen (G.115-6)

Mübâlağa da Adlî’nin şiirlerinde karşılaşılan edebî sanatlardandır. Nitekim şair, aşağıdaki beyitlerinde, âhının şiddetini ve ne kadar çok ağladığını ifade edebilmek için, mübâlağaya başvurmuştur.

Şerâr-ı âhum ile ra’d u berke od birağup
Hacîl durur gözümüñ yağmurından ebr-i bahâr (G.23-3)

Dür diŖüñ fikriyile Ŗol kadar ağladum kim
Bahra döndi gözümüñ yaŖı görünmez sâhil (G.71-2)

Gözümüñ yaŖını ‘ummâna nice beñzedeyüm
Ki kenârında bunuñ katre kadar nem degül ol (G.78-2)

Tarihî şahıslarla ilgili tablodan da anlaŖılacađı gibi Adlî, Ŗiirlerinde birçok tarihî şahsiyete ve olaya **telmihte** bulunmuŖtur. Bu tür örneklerden Hz.İsa’nın ölüleri ihya etmesine, Hz.Mûsâ’nın yere attığı asâsının ejdere dönüŖmesine ve İskender’in âb-ı hayâtı aramasına telmihte bulunduğu beyitler aŖađıda verilmiŖtir.

Yok ‘aceb mürdelere irse hayât-ı ebedî
Söze baŖladı meger nâz ile ol ‘İsi-dem (G.90-2)

‘AŖkuñ kerâmetinde rakîbi helâkiçün
Zülfüñ ‘asâ-yı **Mûsa** gibi ejdehâ kılam (G.92-2)

Sikender râh-ı zulmetde bulurdı âb-ı hayvânı
İreydi zerrece pertev benüm gün yüzli mâhumdan (G.113-4)

Adlî’nin bazı beyitlerinde hadislerden ilhâm aldığı, duygu ve düşüncelerini hadislerin ışığında ortaya koyduğu görölmektedir. Bununla birlikte aŖađıdaki örneklerden de anlaŖılacađı gibi, hadislere doğrudan iktibas Ŗeklinde yer vermemiŖ; bunun yerine hadislerin Türkçe karŖılıkları kabul edilebilecek ifadelere veya hadislerle iliŖkilendirilebilecek bazı yorumlara yer vermiŖtir.

İt gibi bekler ‘ases tutmak diler mey-hâreyi
Yâ *gyâse’l-müstagîsîn neccinâ mimmâ nehâf* (G.48-2)²¹⁵

Firâk odına kûyuñda nigârâ ‘Adli’yi yakma
Buyurdı çünkü Peygamber *behiŖ içre ‘azâb olmaz* (G.32-

7)

²¹⁵ Düşman karŖısında gâlip gelmek için yapılan bu duânın Türkçe karŖılıđı, “Ey yardım dileyenlerin yardımcısı! Bizi korktuğumuzdan kurtar.” Ŗeklinedir.

Çıkmazam kûyından ümmîd-i likâ-yı yâr ile
Ehl-i î mânâ olur hubb-ı vatan çün pâ-y-best (G.11-3)

Adlî'nin bazı beyitlerinde, düşüncelerini daha sağlam bir temele dayandırmak amacıyla, aşağıdaki beyitlerde olduğu gibi, halk arasında dilden dile dolaşan, atasözlerinden de yararlandığı (**irsâl-i mesel**) görülür.

Hamdüli'llâh kim degül adum benüm kelb iy rakîb
Gayret ehline ölüm yegdür yaramaz addan (G.105-4)

Hirmen-i hüsninde dil murgına virmez dânei
Ol sanem *sankim getürmiş tohminı* Bağdâd'dan (G.105-6)

Şîşe-i nâmûsumı 'aşkuñda çaldum taşlara
Bu meseldür dostum 'âşık *gerekdür 'ârsuz* (G.34-4)

Hemen her dîvânda rastlanan **nîdâ** sanatı, Adlî dîvânında da zaman zaman kendine yer bulmuştur. Bu sanat aşağıdaki örneklerle *behey*, *hây*, *eyvây*, *vây* ünlemleri sayesinde yansımıştır.

Behey kâfir Müselmânlık yolında var mıdur bu kim
Harâmî gözlerüñe kanımı içmek helâl olmak (G.51-3)

Görelî ol sanemüñ kaşlarını yây gözüm
Kıldı cevır oklarına sîne siper **vây** gözüm
Dimedüm mi saña ben bakma aña **hây** gözüm
Gözüm **eyvây** gözüm **vây** gözüm **eyvây** gözüm
(MR.145-1)

Adlî, âhengi sağlamak amacıyla, bazı beyitlerinde **tekrîr** sanatından yararlanmıştır. Yukarıdaki bendde *eyvây* kelimelerini *tekrîre* örnek olacak biçimde kullanan şair, ayrıca aşağıdaki örneklerin ilkinde *kenâr*, ikincisinde ise *karâr* kelimesini, beyitlerin âhengini sağlayacak biçimde kullanmıştır.

Kenâre gelmeyüben sen **kenâr** eyleyli

Gözüm yaşını benüm bahr-ı bî-**kenâr** itdüñ (G.65-4)

Saçuñla dil bir idüp kaşlaruñ **karâr** itmiş
Karârımı aluban bî-**karâr** eylemege (G.122-2)

Adlî, şiirlerinde **cinası** maharetle kullanmıştır. *Perî-şân* ile *perîşân*, *şeh nâz* ile *şehnâz* ve *bu ile bû* kelimelerini cinaslı kullandığı aşağıdaki beyitleri bu anlamda dikkat çekici örneklerdendir.

İy **perî-şân perîşân** olalıdan zülfüñ
Kalmadı 'âlem içinde dahi kalb-i bî-gam (G.90-4)

El degirmez 'âr eyler beñzer ol **şeh nâz** ider
Har rakîbüñ lehçe-i murdârına **şehnâz** için (G.108-4)

Bûy-ı zülfüñ Hutun'e bâd iledüp miske didi
Bulmadum Çin'i gezüp bir dahi **bu bû** gibi ben (G.111-4)

Kalb ve **iştikak** sanatları, ileri düzeyde olmasa da, belirli düzeyde Arapça bilgisini gerekli kılar. Dolayısıyla Adlî'nin hem kalb-i nâkıs hem de iştikak sanatı için örnek gösterilebilecek olan aşağıdaki beyitleri, onun bu anlamda bilgi ve birikim sahibi olduğunu göstermektedir.

'Andelîb-i dil nice derd ile feryâd itmesün
Gül-'izârına görür hâr-ı **rakîb** olmuş **karîb** (G.10-3)

Zulmi kim şâh eyleye kim virür anuñ dâdını
Hânei **mi'mâr** yıksa anı kim **ta'mîr** ider (G.28-3)

Benüm **kusûr**ımı bulduñ vefâda anuñçün
Sen itmedüñ hele cevri eylemekde hîc **taksîr** (G.27-5)

Şiirlerinde birçok edebî sanata başvurduğu görülen Adlî'nin soyut kavramlarla somut kavramları ilişkilendirdiği birçok bağdaştırmadan da yararlandığı görülmektedir. Tabloda 13'te bu tür bağdaştırmalar verilmiştir:

Tablo 13: Adlî Dîvânında Bağdaştırmalar²¹⁶

âhû-yı dil, baht-ı siyeh, baht-ı siyeh-kâr, bâr-ı gam, bûy-ı vefâ, câm-ı gam, cefâ taşı, dâğ-ı gam, dâğ-ı hasret, deşt-i gam, dūr-i gufrân, gam çerisi, gam diyârı, gam leşkeri, gam metâi, gam nakdi, gam-ı hicrân, gönül milki, gönül vilâyeti, gül-i vasl, gülsitân-ı hüsn, gülşen-i nazm, gülşen-i vasl, hâr-ı belâ, hazân-ı hicr, hırka-i gam, hırka-i hüzn, hırka-i sabr, ka'beteyn-i cân u dil, kalem-i kudret, kanâ'at kemeri, küfr-i zülf, künc-i gam, künc-i kanâ'at, mey-i vahdet, mîve-i vasl, ni'met-i vasl, pertev-i hüsn, rişte-i ümmîd, sabr ayağı, sevdâ-yı hat, şeb-i hicr, şeşder-i hicrân, tâli' şemsi, vâdî-i gam, vâdî-i hayret, zulmât-ı gam, zulmet-i hicr, zulmet-i zülf, zülfün gamı...

²¹⁶Bağdaştırma terimi, soyut kavramların somut kavramlarla özdeşleştirilmesini karşılamak üzere kullanılmıştır.

C. MUHTEVÂ AÇISINDAN ‘ADLÎ DÎVÂNÎ

Dînî-Tasavvufî Kavramlar-Olaylar

Aşağıdaki tablo, Adlî Dîvânında geçen dînî ve tasavvufî kavramları ve olayları ifade eden kelimelerden müteşekkildir.

Tablo14:Adlî Dîvânında Dînî-Tasavvufî Kavramlar-Olaylar

‘amel, ‘isyân, Allah, âyât, âyet, bârekellah, behişt, bezm-i ezel, bîm, cehîm, cennet, Cibrîl, cinân, da’vet, dervîş, dîn, du’â, dü cihân, efdal, ehl-i cennet, ehl-i îmân, ehl-i küfr, ehl-i salât, ehl-i salîb, enbiyâ, ezel, gufrân, hâb-ı gaflet, Hak, hamdülillah, haşr, havf, havrâ, hayr, Hudâ, İblîs, ihyâ, ilâh, ilticâ, îmân, İncîl, inkâr, irşâd, İslâm, istiğfâr, Ka’beteyn, Ka’be, kâfir, kalem-i kudret, kâtib-i kudret, kâtib-i takdîr, kefen, kudret, kul, kulluk, küfr, levlâk, Me’vâ, melâyik, melek, mihrâb, minber, mu’ciz-i ‘Îsâ, mu’in-i beşer, Mûsâ, Mushaf, müfsid, münkir, münzel, mürde, mürsel, Müselmân, namâz, nâr, nush u pend, nübüvvet, penâh, peygamber, Rab, Rabbenâ, ravza, recâ, Resûl, Rıdvân, Rûhü’l-emîn/Cibrîl, rûz-ı mahşer, secde, secde-gâh, sevâb, sûfî, sûre, Süleymân, şefâ’at, takdîr-i Rabbanî, tefsîr, tekfîr, tesbih, Tûr, ümmîd, vâ’iz, va’z, vahy, vesvâs, vird ü du’â, yed-i Beyzâ, Yûsuf, zezem, zikr, zühd.

Tablodan da anlaşılacağı üzere Adlî, dîvânında pek çok dînî-tasavvufî kavrama ve bunlarla ilgili olaya yer vermiştir. Bu anlamda dîvânın bu zenginliğini, Sultan İkinci Bâyezîd’in “Velî” sıfatıyla açıklamak da mümkündür. Nitekim dîvânının başında yer alan tevhîdden alınan aşağıdaki beyitler de şairin samimi dindarlığına işaret niteliğindedir:

Hudâyâ Hudâlık saña yaraşur
Nitekim **gedâlık** baña yaraşur (G.1-1)

Egerçi ki **‘isyân**umuz çok durur
Sözümüz yine **rabbenâ** yaraşur (G.1-7)

Ne **ümmîd** ü ne **bîm**dür işümüz
Hemân bize **havf** u **recâ** yaraşur (G.1-8)

Yukarıdaki tablo, aynı zamanda Adlî'nin geniş bir dînî kültüre sahip olduğunu da ortaya koymaktadır. Zira tabloda dînî hayatın her anında karşılaşılabilecek kelime ve kavrama rastlamak mümkündür. Bu bakımdan dîvânda en sık rastlanan kelime-kavramlardan biri, *Allah, İlâh, Hak, Hudâ, Rab* gibi kelimelerle ifade edilmiş olan Allah'tır.

Adlî'nin dîvânında dikkat çeken dînî kavramların pek çoğu *âyet, Cibrîl, ehl-i îmân, gufrân, inkâr, İslâm, istiğfâr, levlâk, melâ'ik, münzel, havf u recâ, rûz-ı mahşer, Resûl, sûre, tefsîr, tekfîr, vahy* ve *zemzem* gibi İslâm inancıyla doğrudan ilgili terminolojiden oluşmaktadır.

Sidreyle boyuñ nisbetini sorana **Cibrîl**

Kaddüñ gibi dir toğrısı 'âlî-neseb olmaz (G.33-5)

Çıkmazam kûyından ümmîd-i likâ-yı yâr ile

Ehl-i îmâna olur hubb-ı vatan çün pâ-y-best (G.11-3)

İncîl, Îsâ, Mûsâ, Süleymân, Yûsuf, havrâ, ehl-i salîb gibi başka semâvî dinlerle ilgili kavramlara da yer verildiği görülen dîvânda *'amel, kulluk, mihrâb, minber, namaz, Kibleteyn, secde, va'z, vird ü du'â, zikr* gibi İslâmî ibadetle ilgili kelimelerin çokluğu dikkat çekmektedir.

Cândur îsârumuz incinme ayağuß tozına

Tuhfe-i mûr ider çünki **Süleymân**'ı ferah (G.16-4)

Ka'be-i kûyına 'azm itme yüzüñ hâk itmedin

Niyetüñden fâ'ide olmaz **namâzı** bilmedin (G.116-3)

Şahıslar

Sevgili-Güzel

Bütün divan şairleri gibi, Adlî de dîvânında en çok sevgiliye yer vermiştir. Aşağıdaki örneklerden ve tablodan anlaşılacağı gibi Adlî, sevgiliyi ifade etmek üzere şiirlerinde, *cânân*, *dilber*, *dildâr*, *dôst*, *güzel*, *nigâr*, *sanem*, *şâhid*, *yâr* gibi müstakil kelimeler kullanmıştır:

‘Adlî **nigâra** hâlûñ ‘arz it niyâz birle
Dervîş olanlar olur şâh-ı cihâna muhtâc (G.14-5)

Dilde gamzeñ zahmına merhem didüm **dilber** didi
Tîr-i müjgânım yeter her lahzada dermân saña (G.4-3)

Bununla birlikte Adlî, zaman zaman *çeşmi sâhir*, *gözi cellâd*, *kaşı hilâl*, *meh-rû*, *serv-i revân*, *tâze nihâl* gibi bir teşbihi ya da istiâreyi barındıran kelime gruplarından da yararlanmıştır:

Göñül **ol çeşmi sâhirden** hazer kıl
Ne mekr ile göñül alur nazar kıl (G.72-1)

Ol gözi cellâd hicrinde ölürsem dostlar
Bu garîbüñ mâteminde eylemeñ şîven dirîg (G.47-5)

Kande varam sâye-i serv-i bülendüm var iken
Kime kul olam senüñ gibi **efendüm** var iken (G.118-1)

Örnek beyitler, diğer bütün divan şairleri gibi, Adlî’nin de sevgiliyi her türlü eleştirinin ve eksikliğin üzerinde tuttuğunu, ona her şeyiyle bağlı olduğunu, âşık karşısında mutlak bir güce ve geleneksel güzellik ölçütlerine sahip olduğunu göstermektedir.

Tablo 15: Adlî Dîvânında Sevgili-Güzel

âfet-i devrân, cânân, cellâd, çeşmi sâhir, dilber, dildâr, döst, düzd-i dil, fettân, gonca-leb, gözi cellâd, gözi fettân, gözi kâfir, gül-izâr, güzel, kaşı hilâl, kemân-ebrû, kemend-endâz, lâle-izâr, lebleri mercân, Leylî, meh-çehre, meh-rû/mâh-rû, nigâr, perî-peyker, ruhları gülzâr, saçî sünbül, sâhir, sanem, sayyâd, serv-i hôş-reftâr, serv-i revân, sitem-ger, şâh-ı cemâl, şâh-ı cihân, şâhid, şâh/şeh, tâze nihâl, yâr, zülfî tarrâr.

Âşık

Adlî'nin dîvânında âşık karşılığında kullandığı kelimelerden oluşan aşağıdaki tablo, şairin âşığa bakış açısını da ortaya koymaktadır. Zira şairin gözünde âşık, sevgilinin *bendesî*, *çâkeri*, *esîri*, *üftâdesi*, *gedâsı*, *gulâmı*, *kulu* vs'dir. Aynı zamanda âşık, *ehl-i cünûn*, *marîz-i aşk* ve *Mecnûn*'dur; *sevgilinin mahallinde serhûştur*; *öksüz* ve *sâ'ildir*. Sevgilinin şair nazarındaki konumunu ortaya koyan örnek beyitlerden de anlaşılacağı gibi bu bakış açısı, divan şairlerinin geleneksel bakış açılarıyla da örtüşmektedir.

'Âşıklaruñ çoğ olduğına dostum incünme
Lâzım degül mi hayl ü haşem cem'î beglere (G.130-4)

Nâlesinden **'âşık**uñ yâ Rab nice handân olur
Âh elinden ol sitemkâruñ kayurmaz âhdan (G.119-3)

La'l-i nâbuñ şerbetiyle iy tabîb-i cân u dil
'Âşık-ı dil-hastenüñ derdine dermân eylegil (G.70-6)

Tablo 16: Adlî Dîvânında Âşık

âşık (uşşâk), aşk ehli, aşk hayli, bende, bî-dil, çâker, dil, ehl-i cünûn, enîs, esîr, fütâde, gedâ, gönül, gulâm, kul, leşker, levend, marîz-i aşk, Mecnûn, öksüz, sâ'il, serbâz, serhûş, sermest, şâir.

Rakîb, Gayr, Adû

Divan şiirinde dikkat çekici bir işleve sahip olan tiplerden biri de şüphesiz *rakîb*dir. Zaman zaman bu kavramla ilgili karışıklık yaşandığından, kısa bir değerlendirmede yarar olacaktır. Lügatlerde *rekâbet eden, gözleyen, gözeten* anlamlarıyla yer alan; rakîb, “Arap edebiyatında âşıkları gözetleyerek rahatça baş kaldırmalarına fırsat bırakmayan bir tipi temsil etmektedir.”²¹⁷ Bununla birlikte rakîb kelimesinin rekâbet kelimesiyle aynı kökten gelmediği, *gözleme* anlamındaki *rakabe* kelimesinden geldiği, ‘*adû-a’dâ* ve *gayr-ağyâr* tipleriyle benzer işleve sahip olarak kullanıldığı; zannedilenin aksine âşığın rekâbet hâlinde olduğu tip anlamıyla çok az kullanıldığı²¹⁸ dikkatlerden kaçırılmamalıdır.

Rakîb, Adlî’nin nazarında bütün divan şairlerinde olduğu gibi yabancı ve basiretsiz bir düşmandır (*adû, ağyâr*). Dahası lânetlenmiş (*la’în*), çirkin (*bed-likâ*), cimri (*bahîl*) ve aşağılık (*le’îm*) bir bozguncudur (*müfsid*).

‘**Adû-yı bî-basar** aña muhâlif olsa ne tañ
Sahîhi egri görürler şular ki ahveldür (G.3-4)

Benüm ile dost olsañ cân virür gamdan ‘adû
Nûş-hand itseñ baña eyler **rakîb**üñ zehr hand (G.18-3)

And içse **rakîb**üñ sanemâ dînüm içün dir
Yok yire niçe andlar içer gör o la’îni (G.134-5)

Tablo 17: Adlî Dîvânında Rakîb, Gayr, Adû

adû, adû-yı bî-basar, ağyâr, bahîl, bed-likâ, düşmen, la’în, le’îm, muhtesib, müfsid, rakîb.

Tarihî Şahıslar

²¹⁷ Ahmet Atillâ ŞENTÜRK, **Klasik Osmanlı Edebiyatı Tiplerinden Rakîb’e Dair**, Enderun Ktb., İstanbul 1995, s.6.

²¹⁸ Ahmet Atillâ ŞENTÜRK, **a.g.e.**, 1995, s.11, 12, 13.

Adlî Dîvânında geçen tarihî şahısları gösteren aşağıdaki tablo, *H.z.Muhammed*, *H.z.İsâ*, *H.z.Mûsâ*, *H.z.Yûsuf* ve *H.z.Süleymân* gibi dînî şahıslar yanında, dînî kimliği olmayan ya da bu kimliği ikinci plânda kalan birçok ismin de Adlî tarafından şiire taşındığını ortaya koymaktadır. Bununla birlikte Adlî'nin nazarında *H.z.Muhammed*'in diğer bütün isimlerden ayrı bir yeri olduğuna işaret etmek gerekir. Nitekim dîvânında, bu bakış açısını yansıtan birçok beyit bulunmaktadır:

'Âşık olur mı diyen sen meh-likâyı sevmez
Ümmet olur mı diyen kim **Mustafâ**'yı sevmez (G.100-1)

Dahası bir padişah olması hasebiyle klasik anlamda bir tek kaside yazmadığını gördüğümüz Adlî, bir gazelini *H.z.Peygamber*'in övgüsüne ayırmış ve Alî Emîrî Efendi, bu gazelin başına "Na't-ı Şerîf" başlığını koymuştur (bkz.3 nolu şiir).

Örnek beyitlerden anlaşılacağı gibi, dînî ve tarihî bütün isimler, Adlî'nin şiirlerine, tarihe mal olmuş kimlikleri ve kişilikleriyle uyumlu olarak yansımışlardır. Söz gelimi aşağıdaki mısralarda şair, ünlü aşk kahramanları *Mecnûn* ile *Ferhâd*'ı, kendisiyle karşılaştırmış ve onların kendisiyle hem-kadem olamayacağını söyleyerek aşk sahasında ne kadar ileri gitmiş olduğuna işaret etmiştir:

Gam deştini kim kat' iderem mümkün olur mı
Mecnûn ile **Ferhâd** baña hem-kadem olmak (G.52-4)

Adlî, herkes tarafından bilinmeyen bazı tarihî gerçeklere de şiirlerinde yer vermiştir. Örneğin Gazneli Mahmud Adlî'nin mısralarına, tarihî kişiliği ve veziri Ayaz'a verdiği değerle uyumlu olarak yansımıştır.

'Adliyâ 'âr eyleme cânân yolunda ölmege

Cân fedâ kılmadı mı **Mahmûd**'ı gör **Ayaz** içün (G.108-6)

Tablo 18: Adlî Dîvânında Tarihî Şahıslar

Attâr, Ayâz, Bû-leheb, Cem, Dârâ, Ferhâd, Gaznevî, Hızr, Husrev, Îsâ (Mesîh), Keykâvûs, Leylî, Mahmûd, Mecnûn, Muhammed, Mûsâ, Mustafa, Nu'mân, Rüstem, Skender, Süleymân, Yûsuf, Zâl.

Diğer Şahıslar-Toplumsal Tipler

Yukarıdaki isimlerden başka Adlî'nin şiirlerine yansımış daha birçok tip vardır. Bu tipler, aynı zamanda şairin yaşadığı kültürel ve toplumsal ortamın da şiirlerine yansıdığının bir göstergesi niteliğindedir. Zira şairin şiirlerinde geçen figüratif şahıslardan oluşan aşağıdaki tabloda yer alan şahıslar, 15.yüzyıl İstanbul'unun sosyal hayatında karşılaşılabilecek tiplerden oluşmaktadır. Öyle ki hırsızından beyine, padişahına; tellalından mimarına, müderrisine; haramisinden zâhidine ve müneccimine kadar pek çok toplumsal tipin bu tabloya dahil olması, bir padişah olduğu da dikkate alındığında, aslında Adlî'nin dîvânının toplumsal tipler açısından ne kadar zengin olduğunu orataya koymaktadır.

Tablo 19: Adlî Dîvânında Diğer Şahıslar-Toplumsal Tipler

'ases, assı, aşk pîri, attâr, bâğbân, beg, cûvân, çeri, dellâl, derbân, deyyâr, dûzah ehli, düzd, düzd-i Arab, efendi, ehl-i akl, ehl-i dil, ehl-i nazar, ehl-i salîb, ehl-i tezvîr, emvât, erkân-ı devlet, hâce, halk, harâmî, hatîb, husrev, ins ü cân, merd, mimâr, müderris, müneccim, mürde, mürîd, mürşîd, Müselmân, nigezbân, pâdişâh, pîr, rind, sâkî, serasker, serkeş, süvâr, şâb, şehriyâr, şemşîr-zen, şeyh, şinâver, tabîb/etıbbâ, tâcir, tâcver, uğrı, vâ'iz, visâl ehli, zâhid, zulm ehli.

Yer Adları

Dîvânında günlük hayatta karşılaşılabilecek pek

çok toplumsal tipe yer verdiği görülen Adlî, yer adlarına aynı oranda değinmemiştir. Bununla birlikte tabloda da anlaşılaçağı üzere, şiirlerinde tespit edilen yerler, Çîn ve Hind ülkeleriyle Semerkand dışında, şairin padişah olduğı dönemde ya Osmanlı imparatorluğunun ya da komşu ülkelerin sınırları içerisinde dir.

Tablo 20: Adlî Dîvânında Yer Adları

Acem, Bağdâd, Ceyhûn, Çîn, Hind, Hutun, İrem, Kâ'be/Kible, Kara Boğdan, Mısır, Rûm, Semerkand, Sfahân, Şât, Tâtâr.

İnsan Uzu vları

Aşağıdaki tabloda da anlaşılaçağı gibi, Adlî Dîvânında, başta sevgilinin kiler olmak üzere, pek çok insan uzvuna yer verilmiştir. Sevgilinin uzuvlarıyla ilgili benzetme, bağdaştırma ve istiâreler, divan şiirinin klâsik anlayışına uygundurlar. Nitekim aşağıdaki beyitlerinde Adlî, sevgilinin kirpikleriyle ok, kaşlarıyla keman, dudakları ve dişleriyle inci, yanağıyla lâle, zülfüyle sümbül, yüzüyle ay arasında ilgi kurarken, divan şairlerinin geleneksel beğenilerine de sadık kalmıştır.

Müjeñ tîri geçer **sînem**den irer ok gibi câna
Kemân-**eb rû**larıñ bir kûşeden meyl itse kurbâna (G.126-1)

Leb ü **dendân**uñuñ vasfın işitdi dir seher bülbül
Suhandan dür dizüb 'Adlî ne hoş şîrîn gazel dirsın (G.103-7)

Hayâl-i **hadd** ü **zülfü**ñle eger hâk olsam iy meh-**rû**
Bitiser lâle vü sünbül benüm kabrümüñ üstinde (G.121-5)

Adlî'nin şiirlerine yansıyan sevgili her yönüyle idealize edilmiştir. Öyle ki gözleri cellâd, gamzesi kâtil,

boyu Sidreden yüce, beli kıldan ince, dehânı sır, çene
çukuru ise âdeta bir kuyudur:

Gözleri cellâdına virmiş **müje** hançerlerüñ
Düzd-i dil asmağa iki **kâkûl**-i miskîn salup (G.9-3)

Geh öldüm gamzesinden geh **leb**inden tâze cân
buldum

Tarîk-i ‘aşk içinde ‘Adliyâ tebdîl-i hâl itdüm (G.97-5)

Sidreyle **boyu**ñ nisbetini sorana Cibrîl
Kaddüñ gibi dir toğrısı ‘âlî-neseb olmaz (G.33-5)

İderem fikr-i **miyân**uñla **tenüm mü** gibi ben
Dizerem eşk **dişü**ñ yâdına lûlû gibi ben (G.111-1)

‘Adlî **deheni** sırrına irmek diler iseñ
Lâzım durur evvelde **vücûd**uñ ‘adem olmak (G.52-5)

Beni lâ-yakıl iden şerbet-i la’l-i **lebidür**
Beni sergeşte kılan âh-ı çeh-i **gabgabı**dur (MT.148)

Sevgilinin uzuvları açısından, diğer divan
şairlerinin pek dikkat etmediği bir ögenin Adlî’nin
dikkatini çektiği görülmektedir. Adlî iki beytinde
sevgilinin uzvu olarak bileklerden bahsetmektedir.
Bunların birinde *sîmîn* diğerinde ise *miskîn* kelimesini
bilek için niteleme sıfatı işleviyle kullanmıştır:

Ne olur mâl-ı dünyâvî vireydüm **cânı** şükrâne
Tolaşsa **boynuma** görsem biri sîmîn **bilek**lerden (G.109-
3)

Seher tâvus idüp cilve irişmez **zülf**-i zîbâna
Cehâletten ider nâle döger miskîn **bilek**lerden (G.109-4)

Adlî Dîvânında âşığa ait uzuvlar da önemli bir yer
tutmaktadır. Şiirlerinde sevgilinin boyunu, güzelliğini,
ağzını, yüzünü, dişlerini, gamzesini, dudağını, yanağını,
benini, kirpiklerini, belini, bileklerini ve saçını konu
edinmiş olan şair, âşığın ise daha çok canından,
bedeninden, gözlerinden, sinesinden ve yüreğinden

bahsetmiştir. Bu iki grup uzuv arasındaki fark, birinci grubun estetik duygusuyla ve güzellik anlayışıyla, ikinci grubun ise fedakârlık, sadakat ve tahammül duygusuyla ilintili olmasına dayanmaktadır.

Nitekim Adlî'ye göre âşığın ciğeri sevgilinin aşkının derdiyle yanmıştır ve sevgilinin dudağı hasretiyle gözlerinden yaş yerine ciğer kanı dökmektedir. Yüreği de bu dertle kan olmuştur:

Her dilde ki dâğ-ı gam-ı 'aşkuñ eseri var
Âh itse nola derd ile yanmış **cigeri** var (G.20-1)

Gözlerinden 'Adli-i dil-hastenüñ şevk-i lebüñ
Dâğ-ı hasretle döker yaş yerine hûn-ı **ciger** (G.22-7)

Gözüm hicr ile sen giryân imişsin
Yürek bu derd ile sen kan imişsin (G.104-1)

Âşık, cismini ise sevgilinin atı ayağı altında toprak etmiştir. Rûhu, sevgili olmadan teninde bir nefes kadar bile kalamaz. Dahası âşığın gönlünde, vücudundaki her bir kıl dillense bile, haşra kadar söylenmeyecek yaralar vardır.

Hevâda toz degüldür zâhir olan gerd-i râhuñda
Bu hâkî **cismi** rahşuñ ayagında pâyâmâl itdüm (G.97-4)

Kerem kıl bir nazar dahi beni bî-**cân** idüp gitme
Ki sensüz bir nefes olmaz karârı **rûhumuñ tende** (G.121-2)

Dilde **gamzeñ** zahmını tâ haşr olunca iy sanem
Tende her **kıl dil** olup söylerse diñlenmez benüm (G.89-

2)

Adlî, şiirlerinde rakîbin uzuvlarına istisnaî ölçüde az yer vermiştir. Şair, bir beytinde sevgilinin dudağına diş biletiğinden, rakîbin ağzında diş bırakılmadığını söylemektedir:

Ol rakîb-i seg **dişin** bilerdi yârüñ **la'line**
Seng urup komadılar **ağzında dendânı** dürüst (G.12-6)

Şair, başka bir beytinde ise küfür ehlinin yüreğinden bahsetmektedir. Ona göre İslâm dininin geceleri aydınlatan mumu, küfür ehlinin yüreği yağı ile yanmaktadır:

Dîn-i İslâmumuzuñ şem'-i şeb-efrûzı dahi
Ehl-i küfrüñ **yüreği yağ** ile yanar oldu (G.141-3)

Tablo 21: Adlî Dîvânında İnsan Uzuvarı

bâlâ, bilek, boy, cân, cemâl-hüsn, ciger, cism-ten, dehân, dest, dîdâr, diş-dendân, gabgab, gamze, gerden, göz-çeşm, gûş, had, hâl, hatt, izâr, kadd-kâmet, kan-hûn, kaş-ebrû, kirpük-müje-müjgân, leb, merdüm, miyân-bil, ruh, rûy, ser, sîne-bağır-ber, yaş, yürek, zahm-yâre, saç-turra-kâkül-zülf-zülûf.

Eşyâ

Genellikle benzetme amaçlı kullanılmış olsalar da, Adlî'nin şiirlerinde tespit edilmiş olan eşyâ, günlük hayatta kullanıldıklarından, toplumsal birtakım alışkanlıklara da işaret niteliğindedirler. Bu yönüyle aşağıdaki tabloda özellikle *akçe*, *âyine*, *beng*, *câm*, *dirhem*, *gûlâb*, *hançer*, *heykel*, *hırka*, *kâfûr*, *kânûn*, *kemân*, *kühl*, *mey*, *micmer*, *mihrâb*, *minber*, *rikâb*, *rübâb*, *sifâl*, *sîm*, *şeker*, *şem'*, *şerbet*, *tâc*, *taht*, *telh*, *tûtiyâ* gibi ögeler dikkat çekmektedir. Aşağıdaki örneklerden, eşyanın şiire, benzetme ögesi olarak yansıdığı anlaşılmaktadır:

Da'vi-i hüsn eyleyüp gün vechi yok ger ura lâf
Çün yüzüñ **âyinesi** gibi degül mir'âtı sâf (G.48-1)

Didüm vasluñ müyesser ola mı dir
Delü misin ya serhûş ya yedüñ **beng** (G.57-4)

Dermiyân it varuñı nergis gibi bâğ içre kim

Dökilüp saçılmağ öğretti şükûfe **dirhemi** (G.135-2)

‘Arak belürse ruhuñda **gûlâb**-ı terden yeg
Halâveti lebünûñ **şehd** ile **şeker**den yeg (G.62-1)

Bununla birlikte benzetme ögesi olarak değerlendirilmiş olsalar da, bütün bu ögeler, bir divan şairinin beslendiği kelime havuzunun çerçevesini oluşturmaktadırlar. Kullanılan para birimi, ev eşyası, kişisel bakımla ilgili eşyâ, savaş ve eğlence araçlarından oluştuklarından, şairin yetiştiği toplumun gündelik hayatına dair önemli ipuçları vermektedirler.

Tablo 22: Adlî Dîvânında Eşyâ

akçe, âyine-mir’ât, bend-kemend, beng, câm, cür’adân, dirhem, dolâb, gûlâb, hadeng, hançer, heykel, hırka, ilâc, kâfûr, kand-şehd, kânûn, kâse, kebâb, kemân, kemer, kîmyâ, kullâb, kühl, küleh, mey-şarâb, micmer, mihrâb, minber, nây, ok, pîrehen, revzen, rikâb, rûbâb, sâgar, sifâl, sîm-gümüş, sükker-şeker, şem’, şemse, şemşîr, şerbet, tâc, taht, telh, tîr, tûtîyâ, yay, zencîr.

Kozmik Ögeler

Adlî, dîvânında birçok kozmik ögeye de yer vermiştir. Bu ögeleri genellikle benzetme amaçlı kullanmışsa da, gerçek işlevleriyle ve kozmik özellikleriyle uyumlu olmasına her zaman dikkat etmiştir. Söz gelimi bir beytinde, istiâre yoluyla, güneşi sevgili yerine kullanırken, güneşin bütün dünyayı aydınlatmasından; aynı amaçla ayı kullanırken, ayın parlak olmasından; yıldızı şair yerine kullanırken ise, yıldızların aya nazaran çok küçük görünmesi gerçeğinden ilhâm almıştır. Başka bir beytinde de sevgilinin kaşını hilâle benzetirken, yine ayın hilâl evresindeki görüntüsünden yararlanmış; böylece yaptığı benzetmeyi sağlam bir temele oturtmuştur.

Mihr-i ‘âlem-tâbı medh itmek düşer mi zerreye

Kevkebe lâıyk mıdur itmek **meh**-i tâbânı medh (G.15-2)

Kaşı hayâli **hilâl**üñ kadin kemân itmiş
Ne fâ'ide ki bu fikrinden ol ziyân itmiş (G.40-1)

Tablo 23: Adlî Dîvânında Kozmik Ögeler

ay u gün, ay-mâh-meh-bedr, burc-ı akreb, dūr-dürer-lûlû-la'l-yâkût-gevher, gice gündüz-rûz u şeb, gök-felek-eflâk-tokuz eflâk-yer ü gök-çarh-nüh kâse-i gerdûn, güneş burcı, güneş-şems-âftâb-mihr, hamel burcı, kevkeb-kevâkib-encüm, pervîn.

Bitkisel ve Doğal Ögeler

Bitkiler ve diğer doğal öğelere, Adlî'nin şiirlerinde sıkça rastlamak mümkündür. Adlî'nin şiirlerine yansıyan bitkiler ve doğal öğeleri *bitkisel mekânlar*, *çiçekler*, *ağaçlar*, *diğer bitkiler*, *doğal olaylar* ve *diğer öğeler* başlıkları altında incelemek mümkündür.

Bitkisel Mekânlar

Adlî'nin şiirlerinde geçen bitkisel mekânları, genel bir bakış açısıyla, iki gruba ayırmak mümkündür. İlk grup *gölşen*, *gölşitân*, *gölzâr*, *çemen* ve *bâğ* gibi daha çok çiçeklerin ve kültür bitkilerinin yetiştiği mekânlardan; ikinci grup ise daha çok *beyâbân*, *kühsâr*, *mezra'* ve *sahrâ* gibi yabanî bitkilerin yetiştiği ve yabanî hayvanların yaşadığı mekânlardan oluşmaktadır. Bu arada dîvânda *gölzâr* ve *gölşen* gibi birinci grubu oluşturan mekân adlarının sevgilinin yüzü ve mahallesi gibi olumlu öğelerle ilişkilendirildiği dikkat çekmektedir:

Yüzüñ **gölzârı** şevkinden gönül murgı gelür zâra
Anuñçün gül yüzüñ yâdına eyler meyl **gölzâra** (G.131-1)

Dir imiş dilber yüzüm **gûlzâr**ına karşı hezâr
Gûlşen-i kûyumda var biñ bûlbûl-i gûyâlarum (G.88-3)

Adlî, aşağıdaki örneklerde ise, beyâbânı aşkla, mezra'ı da uzun emelle bağdaştırırken, kühsârı ağaçların yeşil elbiseler giyip kalp huzuruyla kıyama durdukları bir mekân olarak değerlendirmiştir:

Baňa dîvâne oldı diyü ehl-i 'akl ider ta'ne
Ne mühlik **vâdidür** bilmez meger 'aşkuñ **beyâbânı** (G.133-3)

Sebz-pûş olup kıyâma turdılar her bir şecer
Kıldılar secde huzûr-ı kalbile **kühsâr**abak (G.2-3)

'Âşika hûşe-i zülfüñ eger olmaz mâ'il
Mezra'-ı tûl-i emelden ne olısar hâsıl (G.71-1)

Adlî'nin şiirlerinde çemenin iki farklı yönüyle değerlendirildiği görülmektedir. Örnek beyitlerden de anlaşılacağı gibi çemen, öncelikle bitkisel ve doğal bir mekân adıdır; ancak aynı zamanda çimendeki çimler anlamında da kullanılmıştır:

Oklaruñı medh ider cismümde olan her kılum
Her **çemen** dildür sanasın kim ider bârânı medh (G.15-4)

Çemende bûlbûl-i hoş-gûy 'aczini bilüben
Gülüñ letâyifine hârı hem-zebân itmiş (G.40-3)

Çiçekler

Çiçek anlamında *ezhâr* ve *şükûfe* kelimelerini kullanan Adlî, dîvânında *benefşe*, *gûl*, *lâle*, *nergis*, *reyhân*, *yâsemîn*, *sûsen* ve *sûnbûl* gibi **çiçeklere** yer vermiştir. Şair, bu çiçekleri, divan şiirindeki anlam çerçeveleriyle²¹⁹ ve bütün bitkisel nitelikleriyle uyumlu

²¹⁹Bu çiçeklerin divan şiirindeki anlam çerçeveleri için bkz. Yavuz BAYRAM, **Çiçeklerle Diğer Bitkilerin Divan Şiirine Yansıma Biçimleri ve Anlam Çerçeveleri**, OMÜ SBE (y.d.t.), Samsun 2001.

olarak kullanmıştır.

Örneğin Adlî'nin şiirlerindeki gül sevgiliyi temsil eder. Ayrıca sevgilinin yüzü ve yanağı da güle benzer. Dahası sevgili naz ile şöyle bir salınsa gül, utancından gül suyuna döner:

Hâr fikri bülbüle **gül**den komaz bûy-ı vefâ
Yok hisâbına say ağyârı beru gel yâra bak (G.2-6)

Gül yüzüñ devrinde 'uşşâkı rakîb incitmesün
Olduğı yokdur cihânda 'işret-i nevrûz telh (G.17-1)

Zînet olmaz gülsitân içinde **gül** açılmasa
Kûyına revnak viren yârüñ ruh-ı zîbâsıdur (G.30-4)

Gül gülâb olur hayâdan seyr-i gülzâr eyleseñ
Nâz ile salınsañ olur serv-i hoş-reftâr kul (G.81-2)

Lâle ile sevgilinin yanağı, âşğın yaraları ve ciğeri arasında ilgi kurduğı aşağıdaki beyitlerden anlaşılacağı gibi, aynı tespit, lâleyle ilgili beyitlerde de geçerlidir.

Hadeng-i gamzesi bağrumda başlar çıkarup
Yaşımı kana boyadı benüm o **lâle**-‘izâr (G.23-2)

Dilüme **lâle** gibi deşt-i gamda dâğ kodı
Tarâvet-i ruhi vü hâli **gül**-‘izârlaruñ (G.66-2)

Gözlerüm yaşından alur ebr-i bârân dökmegi
Lâleye hûnîn ciger ta‘lîm ider micmerligi (G.139-4)

Nitekim Adlî'nin şiirlerinde tespit edilen diğer çiçekler de, geleneksel dîvân şiiri estetiğı ve anlayışı içerisinde değerlendirilmiştir. Örnek beyitlerdeki *nergis-çeşm*, *benefşe-hatt* ve *boyun*, *reyhân-hatt*, *yâsemen-‘âriz*, *sûsen-hançer* ve *sûnbül-zülf/saç* ilgileri bunu kanıtlamaktadır:

Göñülde çeşm-i mahmûruñ hayâliyle ölürsem ben
Bitiser **nergis**-i şehlâ tenüm üzre giyâhumdan (G.113-5)

Boynumı burdı **benefşe** hattıñuñ sevdâları
Göñlümi sevdâyile başdan çıkardı kâkülüñ (G.56-3)

Gerçi kim yâkût dirler yazdı çok meşk u misâl
Yazmadı hattıñ gibi bir hatt-ı **reyhânı** dürüst (G.12-2)

Gülşen-i hüsnünde haddüñdür **gül**-i hamrâ velî
Hatt-ı sebzüñdür **benefşe** 'ârızuñdur **yâsemen** (G.115-

2)

Çekdi **sûsen** hançerin beñzer diyüben ağzuña
Korkusından **goncalar** ağzin yumup açmaz dehen (G.115-6)

Sünbülüñ sâye salar üstine berk-i **semen**üñ
Devr ider dâ'ire-i **verd**-i teri **yâsemen**üñ (G.55-1)

Ağaçlar

Adlî'nin şiirlerinde **ağaçların** çiçekler kadar yer bulduğunu söylemek mümkün değildir. Bununla birlikte ağaçlar da, çiçekler gibi, bitkisel nitelikleriyle ve geleneksel anlayışla uyumlu olarak, Adlî'nin şiirlerine yansımışlardır. Örnek beyitlerdeki *çenâr-du'â/uzun ömür*, *şimşâd/nârven-hizmetçi*, *rutab-leb* ve *sanavber-kadd* ilgileri de bunu açıkça ortaya koymaktadır:

Sâyesinde kaddüñüñ sürdügiçün 'ömr-i dirâz
Serv-i bâlâña **çenâr** el götürüp eyler du'â (G.7-3)

Berk-i sebzın 'arz idüp hidmet kusûrın gösterüp
Ellerin **şimşâd** ile başına korlar **nârven** (G.102-4)

Rıdvân lebüñi görse diye bâğ-ı cinânda
Bunuñ gibi şîrîn-ter ü rengîn **rutab** olmaz (G.33-6)

Dil viren ol yüzi gül ü kaddi **sanavbere**
Bir zerre mihri kalmadı hurşîd-i envere (G.130-1)

Şüphesiz Adlî'nin şiirlerine en sık yansımış ağaç, aşağıdaki örneklerde sevgili ve sevgilinin boyu ile ilişkilendirilmiş olan servidir:

Kande varam sâye-i **serv**-i bülendüm var iken
Kime kul olam senüñ gibi efendüm var iken (G.118-1)

Sen şeh-i **serv**-kadüñ izine yüz sürmek içün
Ağlayup yollaruña yüz sürerem su gibi ben (G.111-2)

Bâd-ı âhuñla niçün ol **serv** meyl itmez saña
Çünkü ‘Adlî meyl ider her sûya **servi** bâddan (G.105-7)

Diğer Bitkiler

Adlî’nin şiirlerinde çiçekler ve ağaçlar dışında erzen, fülful, mercân ve ney gibi bazı bitkilere de yer verildiği görülmektedir. Bu kelimelerin geçtiği beyitler incelendiğinde, erzen ile fülfulün bitkisel niteliklerinden alınan ilhâmı (küçük olmaları) şiirlere yansıtıldıkları anlaşılmaktadır.

Hâsıl-ı hüsnünde hâlüñ men’ kılma k'eylemez
Çün kerîm olan gedâdan dâne-i **erzen** dirîğ (G.47-6)

Beñlerüne bende **fülful** yüzüne gülzâr kul
Sünbülüne boynı bağılu nâfe-i Tâtâr kul (G.81-1)

Diğer taraftan, *Kirpigümi anda* ‘Adlî *şâh-ı mercân eylerem* mısraında, mercan dalı ile kirpik arasında ilgi kurduğu görülen şair, neyi ise saz anlamından çok bir eşyâ olarak değerlendirmiştir.

Lûlû dişüñüñ yâdına iy lebleri **mercân**
Gözden birağursam ne ‘aceb dür-i semîni (G.134-2)

Ney gibi nâlem benüm olduğuyiçün sûz-nâk
İñleyüp âhenk ider çeng eyleyüp kaddın dü-tâ (G.7-4)

Doğal Olaylar

Adlî, şiirlerinde *mevsimler*, *yağmur*, *bulut*, *sel*, *gök gürlemesi*, *şimşek*, *çiy* ve *rüzgâr* gibi birçok doğal olaya

yer vermiştir. Mevsimler içinde en çok dikkat çeken, şüphesiz bahardır. Bahar, geleneksel eğilime uygun olarak, Adlî'nin şiirlerinde de gül mevsimi ve mutluluk zamanıdır. Nevrûzu da aynı çerçevede değerlendirmek mümkündür:

Hây 'Adlî ne turursın **fasl-ı gül** vakt-i **bahâr**
Görsin ol gül-çehre-i bî-zahmet-i hâr isteyen (G.102-7)

Nev-bahâr itdi müzeyyen yine rûy-ı 'âlemi
Bezm-i gülşende bulup bir niçe yâr u hem-demi (G.135-1)

Gül yüzüñ devrinde 'uşşâkı rakîb incitmesün
Olduğı yokdur cihânda 'işret-i **nev-rûz** telh (G.17-1)

Adlî, dîvânda dikkat çeken bir başka mevsim olan sonbaharı ise, doğal işlevinden aldığı ilhâmla, ayrılıkla bağdaştırmıştır:

'Âşıka hicrânda olsa yine bir bî-dil enîs
San olur fasl-ı **hazân**da bülbüle bülbül enîs (G.35-1)

Gülşen-i vasluñ **hazân**-ı hicr ile ceng itmege
Goncalarla şâh-ı gülden tîr ü peykân eyledüm (G.85-5)

Örnek beyitler, gerçek işlevleriyle uyumlu olmak şartıyla, doğal olayların şaire, başka benzetme ve bağdaştırmalar için ilhâm kaynağı olduğunu göstermektedir:

Pür 'itr ola meşâm-ı cihân hoş-hevâyile
Zülfüñ kohusin alsa **sehergeh** dem-i nesîm (G.96-3)

Şerâr-ı âhum ile **ra'd** u **berke** od birağup
Hacîl durur gözümüñ **yağmur**ından **ebr-i bahâr** (G.23-

3)

Serv-kaddüñ yâdına yaşımı **seyl**-âb eyledüm
Kaddümi ol cûybâr üstinde dolâb eyledüm (G.93-1)

Tâze eyleñ bâde âbıyla dil-i pejmürdei
Niçe virdi âb-rû ezhâre görüñ **şebnemi** (G.135-4)

Tablo 24: Adlî Dîvânında Bitkiler ve Doğal Öğeler

Bitkisel mekân bâğ, beyâbân, bûstân, çemen, gûlsitân, gülşen, gûlzâr, kühsâr, mezra', sahrâ, vâdi.	Çiçekler ezhâr-şükûfe, gonca, benefşe, gül-verd, lâle, nergis, reyhân, semen- yâsemen, sûsen, sünbül.	Ağaçlar şecer-eşcâr, bâdem, çenâr, nârven, rutab, sanavber, serv, sidre, şimşâd, 'unnâb.
Diğer bitkiler erzen, fûlfûl, mercân, ney-nây.	Doğal olaylar bahâr, bârân, berk, ebr, hazân, nesîm, bâd-ı nesîm, nevrûz, ra'd, rûzgâr, sabâ- bâd-ı sabâ, seyl, subh, şebnem.	Diğer öğeler âb-ı revân-cûybâr, bahr, hâr, has u hâşâk, mîve, nihâl, sebz.

Hayvanlar

Adlî, dîvânında yer verdiği hayvanları, gerçek nitelikleri doğrultusunda benzetme, bağdaştırma ve istiârelerde kullanmıştır. Birkaç örneğine aşağıda da yer verilen bu tür beyitlerde şair, âşık için *bûlbûl*, *hezâr*, *andelîb*, *murg*, *pervâne* ve *tûtî*; sevgili için *âhû*; rakîb için *bûm*, *gürg*, *har*, *seg*, *it*, *kelb*, *zâg* u *zegan*, *zâğ*; zâhid için *rûbâh* gibi hayvanların özelliklerinden ilhâm almıştır.

Adlî'nin şiirlerinde en çok yer verdiği hayvan, âşık için bir simge hâline gelmiş olan bûlbüldür. Örnek beyitlerde de görüleceği üzere, murg, hezâr ve andelîb kelimeleri de genellikle aynı işlevle kullanılmışlardır:

Hâr fikri **bûlbûle** gülden komaz bûy-ı vefâ
Yok hisâbına say ağyârı беру gel yâra bak (G.2-6)

Her kaçan ruhsârını 'arz ide dil-ber gül gibi

Nâleyle başlar görüp bîcâreler **bülbül** gibi (G.140-1)

Gülşen-i kûyuñ göñül **murg**ına kim me'vâ degül
Anuñ içün **bülbül**-i dil lâldür gûyâ degül (G.69-1)

'**Andelîb**-i dil nice derd ile feryâd itmesün
Gül-'izârına görür hâr-ı rakîb olmuş karîb (G.10-3)

Adlî'nin şiirlerinde dikkat çeken kuşlardan biri de papağandır. Şair papağanı genellikle bütün divan şairlerinin yaptığı gibi, güzel söz söylemesi ve şekere düşkün olması yönüyle değerlendirmiştir. Nitekim papağan, aşağıdaki beyitlere de bu nitelikleri vesilesiyle yansımıştır. İlk örnekte sevgilinin ayva tüylerinin dudağının kenarında bulunmasına işaret ederken papağanın şekere düşkün olmasından yararlanmış, ikinci ve üçüncü örnekte aynı özelliği, papağanın bir şaire benzetilmesine zemin oluşturmakta kullanmıştır.

Nola meyl eylese hattun gıdâ-yı la'l-i nâbuña
Çü **tûti** kande olursa gıdâ yirine kand ister (G.19-2)

Şâ'irde ki nigârın leb-i la'l-i teri yok
Şol **tûti**ye benzer ki gıdâya şekeri yok (G.49-1)

Habs-i gamda dostum şeker-lebün vasf itmege
'Adli gibi olmaya bir **tûti**-i şîrîn-suhan (G.115-7)

Yine kuş türlerinden olan karga, çaylak (zâğ u zegan) ve baykuş (bûm) ise, şair tarafından, âşığın rakîbi için benzetme ögesi olarak kullanılmıştır. Her iki öge arasındaki temel ortaklık, olumsuz anlamlar ve çağrışımlar taşımalarıdır.

Nâlemi işitmeyüp **zâğ**-ı rakîbi gûş ider
Ol güle gelmez belî **murg**-ı suhan-dândan 'abes (G.13-2)

Cân bedende fikr-i ağıâr ile bir **bülbül** durur
Kim aña **zâğ** u **zegan** cem' olup olmuş hem-kafes (G.37-

Hâr-ı hicrân ile hûy eyle hemân kim tutdılar
Gülşen-i kûyın nigâruñ ‘Adliyâ **bûm** ile **zâg** (G.46-5)

Şair, cânı bir kuşla bağdaştırdığı bir beytinde sevgilinin gözleri için şehbâz (doğan) nitelemesinde bulunurken, başka bir beytinde ise gönlü bir âhu ile bağdaştırıp sevgiliyi şîr (aslan) yerine koymaktadır.

Zülfî dâmına mukayyed olasın fikr eylemez
Murg-ı cân pervâz ider ol gözleri **şehbâz** için (G.108-2)

Bu şevk ile dilerem k'işüñe olam kurbân
Ki **âhu**-yı dile **şîr**âne urasın bir tîr (G.27-4)

Şîr ve şehbâzı bir güç simgesi olarak değerlendirdiği görülen şair, bir beytinde de kartaldan bahsetmiştir. Ne var ki bu beytinde kartal (tâyir), bir güç simgesi olarak değerlendirilmemiştir. Zira şair, aşağıdaki ilk beyitte kendisini sevgilinin kirpikleri ve kaşlarıyla hırpalanmış ve kanatlarından mahrum kalmış bir kartala benzetmiştir. İkinci beyitte ise şair, tâvusı bir güzellik ögesi olarak kullanıp, bu kuşun renkli tüyleriyle sevgilinin zülfü arasında ilgi kurmuştur.

Nâveklerin ol kaş kemân aldı tenümden
Ol **tâ'ire** döndüm ki anuñ bâl ü peri yok (G.49-2)

Seher **tâvus** idüp cilve irişmez zülf-i zîbâna
Cehâletden ider nâle döger miskîn bileklerden (G.109-4)

Şair, bir beytinde canıyla pervâne arasında ilgi kurarken; gönlünü sineğe, sevgilinin zülfünü ise örümcek ağına benzettiği başka bir beytinde, örümcekle sinek arasındaki münasebetten yararlanarak canlı bir tablo oluşturmıştır.

Göñlümi dîvâne kılan zülf-i pür-sevdâsıdur
Cânımı **pervâne** iden şem'-i bezm-ârâsıdur (G.30-1)

Rište-i ümmîd göñlüm saldı zülfüñ bendine
Sañasın kayd oldı dâm-ı **'ankebût** içre **mekes** (G.37-3)

Bu kuşlar dışında Adlî'nin şiirlerinde daha birçok hayvan kendine yer bulmuştur. Söz gelimi yukarıda kargaya, çaylağa ve baykuşa benzetildiği örnek beyitler bulunan rakîb, dîvânda sık sık köpeğe (it, kelb, seg) ve zaman zaman da eşeğe (har) benzetilmiştir.

Nice sayd ide diyem baña sen **âhûy**ı rakîb
Gerçi **av iti** durur **kelb-i mu'Allem** degül ol (G.78-6)

Ululanup **seg** rakîb itmez nazar 'âşıklara
'Âşıka sorsañ cihânda nesne yok andan 'abes (G.13-4)

Ol sanem **kelb-i** rakîbûñ ürdüğün diñler dirîg
Veh ki feryâd u figânüm 'Adli diñlenmez benüm (G.89-7)

El degirmez 'âr eyler beñzer ol şeh nâz ider
Har rakîbûñ lehçe-i murdârına şehnâz içün (G.108-4)

Adlî, kendisine zaman zaman hilekâr ve art niyetli görüldüğünden, zâhidi karşı cephede addeder ve bir beytinde, hırsız imgesi eşliğinde, onun için rûbâh (tilki) sıfatını kullanır:

Zâhid-i **rûbâh** bakmaz rûy-ı yâra nitekim
Düzd olana nesne gelmez mâh-ı tâbândan 'abes (G.13-3)

Adlî, aşağıdaki ilk beytinde telmih yoluyla karıncaya (mûr) yer verirken, ikinci beytinde ayrılığın verdiği üzüntüyle, gam ateşi ortasında bir semendere döndüğünü söylemiştir:

Cândur îsârumuz incinme ayağûñ tozına
Tuhfe-i **mûr** ider çünki Süleymân'ı ferah (G.16-4)

Nâr-ı gam ile fûrkat odı bağladı beni
Döndüm miyân-ı âteş-i gamda **semendere** (G.130-6)

Dîvânda dikkat çeken bir diğer hayvan da attır. Aşağıdaki örneklerde olduğu gibi, şiirlerde at anlamında esb ve rahş kelimelerinin kullanıldığı görülür. Örneklerin ilkinde sevgiliden naz atının binicisi diye bahseden şair, ikinci örnekte vücudunu sevgilinin

atının ayağı altında ezdiğini söylemektedir:

İy süvâr-ı **esb**-i nâz olan rikâb-ı câna bas
Hüsn meydânı senüñdür ayağın merdâne bas (MT.149)

Hevâda toz degüldür zâhir olan gerd-i râhuñda
Bu hâkî cismi **rahş**uñ ayağında pâymâl itdüm (G.97-4)

Daha çok birleşik cins isim olarak bilinen şebdîz ve gülgûn kelimeleri, Adlî'nin dîvânında, telmih yoluyla at isimleri olarak da değerlendirilebilecek biçimde kullanılmışlardır:

Vâdi-i gamdan geçemez zülf ü haddüñ fikr ile
'Âşkuñ **şebdîz**-i âh u eşk-i **gülgûn**ın salup (G.9-2)

Diğer taraftan Adlî'nin gözünde, sevgilinin zülfü güzellik hazinesini gönül hırsızından koruyan ejderlerdir. Ayrıca şair, bu zülf ejderini rakîbi helâk edebilmek için Hz.Mûsâ'nın âsâsı gibi değerlendirmektedir:

Genc-i hüsnüñ almağ ister düzd-i dil bilmez anı
Zülfüñüñ **ejder**leri aña nigeş-bândur senüñ (G.54-5)

'Âşkuñ kerâmetinde rakîbi helâk için
Zülfüñ 'asâ-yı Mûsa gibi **ejdehâ** kılâm (G.92-2)

Tablo 25: Adlî Dîvânında Hayvanlar

âhû, ankebût, bûm, bûlbûl-hezâr-andelîb, ejder, gülgûn, gürg, har, mekes, mûr, murg, nâfe, pervâne, rahş-esb, rûbâh, seg-it-kelb, semender, şebdîz, şehbâz, şîr, tâvûs, tâyir, tûtî, zâğ u zegan, zâğ.

Üçüncü Bölüm
TENKİDLİ METİN

Metnin Hazırlanmasında Dikkat Edilen Hususlar

1.Arapça ve Farsça menşeli uzun sesliler ā, ī, ō, ù; Ā, Ī, Ō, Û şeklinde gösterilmiştir.

2.Bugünkü alfabemizde kullanılmayan harfler için aşağıdaki çeviriyazı alfabeti kullanılmıştır:

Ÿ	ء	Š š	Ġ ġ	غ
Š š	ث	ص	Ō ō	ق
Ò ò	ح	Ė ė Ä ä	ض	ك
Õ õ	خ	Ț ț	ط	
Ê ê	ذ	Ě ě	ظ	
		Ț	ع	

3.Farsça vâv-ı maʿdûle övâb kelimesindeki gibi gösterilmiştir.

4.Birleşik isimlerin ve sıfatların yazımında, İsmail ÜNVER'in "Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler" (**Türkoloji Dergisi**, C.XI, S.1, s.51-91) dikkate alınarak, bu tür kelimeler - işaretiyle ayrılmıştır.

5.Aynı şekilde Farsça edatlar ve ön ekler de, eklendikleri kelimelerden – işaretiyle ayrılmışlardır.

5.Nüsha farklarını belirtmek için ilgili kelimeler] işaretiyle ayrılmış; aynı kelimeyle ilgili farklılıkları belirtmek için virgül; aynı mısradaki diğer farklılıkları belirtmek için ise / işareti kullanılmıştır.

6.Şiirdeki bir beytin ya da kelimenin nüshada bulunmadığını belirtmek üzere, nüshayı ifade eden kısaltmanın başına (-) işareti konmuştur. Örneğin 5 numaralı gazelin İBB ve M1 nüshalarında bulunmadığı 5 -İBB, -M1 şeklinde; aynı gazelin 2.beytinin M2 nüshasında bulunmadığı 2 -M2 şeklinde gösterilmiştir. Bir kelimenin nüshada bulunmadığı ise peygamber] -T örneğindeki gibi belirtilmiştir.

7.Tarafımızdan yapılan eklemeler, () şeklinde parantez içinde gösterilmiştir.

8.Orijinal imlâsında ve eski harfli metinde uzun olan bazı heceler, vezin gereği kısa okunmuştur: ȚAdlī>ȚAdli, Țİsī>Țİsi, āzād> azād...

9.İse ve ile gibi Türkçe ekler, eklendikleri kelimeye bir ses değişimine sebep olmuşlarsa, kelimeye bitişik yazılmışlar; kelimeye herhangi bir değişim olmamışsa ayrı yazılmışlardır: *yoğise*, *yok ise*. Ayrıca üçüncü teklik şahıs iyelik eki olan *i* ile vasıta hâl eki olan *ilenin* birleştiği kelimelerde bu ekler birleşik yazılmıştır: *(onun) mihri*le.

10.Nüshalarda *dāyim*, *melāyik*, *fāyide* şeklinde yazılan kelimeler, lügatlerdeki imlâları dikkate alınarak *dā'im* ve *melā'īk*, *fâ'īde* şeklinde yazılmışlardır. Aynı şekilde harekelere göre nüshalarda *Müsül mân* şeklinde yer alan kelimenin de *Müselmân* şekli tercih edilmiştir.

11.Hem Țaşk hem de Țışk şeklinde okunabilen عشق kelimesinin, nüshalardaki hareketler dikkate alınarak Țışk şekli tercih edilmiştir. Aynı şekilde لی kelimesi de iy şeklinde gösterilmiştir.

12.Aynı (Ț) ve hemze (Ÿ) işaretinden ayrılabilmesi için, n'ola k'ide gibi kelimelerde, harf-i tariflerde ve özel isimlerden sonra veya kesme işareti

olarak ' kullanılmıştır.

1

Münācāt*

feṬlün feṬlün feṬlün feṬlün

- 1 Öudāyā Öudālío saña yaraşur
Nitekim gedālío baña yaraşur
- 2 Çü sensin penāhı cihān öalónuñ
Öamudan saña ilticā yaraşur
- 3 Şeh oldur ki óulluğunñ itdi senünñ
Öuluñ olmayan şeh gedā yaraşur
- 4 Şu baş kim saña secde eylemeye
Ser-i şāh ise zīr-i pā yaraşur
- 5 Şu dil kim marīz-i ğamuñdur senünñ
Aña êikrūñ ile şifā yaraşur
- 6 Şu kim dürr-i ğufrānuñ olmaó diler
Ğamuñ baðrına āşinā yaraşur
- 7 Egerçi ki Ṭisyānumuz çoó durur
Sözümüz yine *rabbenā* yaraşur
- 8 Ne ümmīd ü ne bīmdür işümüz
Hemān bize öavf u recā yaraşur
- 9 Eger Ṭadl ile sorasın Ṭadli'yi
ṬUòubetdür aña sezā yaraşur
- 10 Ben itdüm anı kim baña yaraşur
Sen eyle anı kim saña yaraşur
- 11 Şu günde ki hiç çāresi óalmaya
Aña çāre-res Muşţafā yaraşur

· 1 OR 1b, T 1b, M1 1b-2a, M2 1b-2a, -İBB.

· *OR, M1 ve İBB'de başlıklara yer verilmemiştir. Kullanılan başlıklar, T ve M2 nüshalarından alınmıştır.

· 4b zīr-i] zīr ü OR, M1.

· 6 -T.

· 8b öavf] faró OR.

· 10 -T.

· 11 Bu beyit, OR nüshasında 10. Sırada, T nüshasında ise 9.sıradadır.

Tevòid

fāṭilātün fāṭilātün fāṭilātün fāṭilün

- 1 Ōvāb-ı ğafletden uyanup zinet-i eṣcāre baó
Óudret-i Ōaóó'a naëar óıl revnaó-ı ezhāre baó
- 2 Gözüñ aç gör nice iöyā oldu emvāt-ı zemīn
Ōaṣr-ı ecsāda o münkir itdügi inkāre baó
- 3 Sebz-püş olup óiyāma tırdılar her bir şecer
Óıldılar secde òuzür-ı óalb ile kühsāre baó
- 4 Minber-i şāō üzre çıkmış vaṭē ider murğ-ı çemen
Selsebīl āyātını tefsīr ider enhāre baó
- 5 Meşrebüñ āb-ı revān gibi eger šāf eyleyüp
Ṭāşío-ı šādío geçerseñ gel beru dīdāre baó
- 6 Ōār fikri bülbüle gülden óomaz bùy-ı vefā
Yoó òisābına šay ağıarı beru gel yāre baó
- 7 Yarın ańda óalmayam dirseñ fiğān u zārda
Ṭadliyā bunda işitdügüñ fiğān u zāre baó

· 2 OR 2a, T 2a-2b, M1 2b, M2 2a-2b, -İBB.
 · 2b ecsāda] iöyāda M1, M2.
 · 3a sebz-püş] sebze-püş OR / óiyāma] óiyāmet T.
 · 5a meşrebüñ] meşreb-i T.
 · 6a bülbüle] bülbüli T.
 · 6b ağıarı beru gel yāre] anı gel beru ruōsāre T.

**Fî NaŦt-ı Seyyidi'l-enâm ŦAleyhi't-taòiiyeti
Ve's-selâm**

mefāŦilün feŦilātün mefāŦilün feŦilün

- 1 Muðammed-i ŦArabî kim Resûl-i ekmeldür
Taóarrüb ile óamu enbiyādan efāaldür
- 2 Óalan resûllerün óavmineydi daŦveti çün
Nübüvvetiyile bu ins ü cāna mürseldür
- 3 Kim anı medò ide çün medòidür anuñ *levlāk*
Defātir-i dü cihān midòatinde mücmeldür
- 4 ŦAdù-yı bi-başar aña muóālif olsa ne ŧañ
Saòòdi egri görürler şular ki aòveldür
- 5 Egerçi óatm idi Yûsuf'da òüsn iŦcāzı
Bu òüsn-i óuló ile cümlesinden ecmeldür
- 6 Eyā muŦtin-i beşer raòm óıl fütādelere
ŞefāŦat āyeti şānuñda çünki münzeldür
- 7 Óapuñ gedāası durur ŦAdli anı redd itme
K'aña muðabbet-i ālüñ delīl-i aŦdeldür

·3 OR 2a, T 2a, M1 2a, M2 2a, -İBB.

·5b óuló] óulólı T.

·6b çünki] çün T.

·4 OR 3a-3b, T 2b-3a, M1 2b-3a, M2 2b-3a, -İBB.

Gazeliyyāt

Òarfü'l-elif

fāṭilātün fāṭilātün fāṭilātün fāṭilün

- 1 İy kemān-ebrū n'ola óurbān idersem cān saña
Biñ benüm bigi ider her laòëa cān óurbān saña
- 2 Mihrüñi cānda ezelden saólar idüm sanma kim
Dār-ı dünyāda görüp àayrān olupdur cān saña
- 3 Dilde ğamzeñ zaõmına merhem didüm dil-ber
didi Tir-i müjgānum yeter her laòëada dermān saña
- 4 Pertev-i òüsnüñ meger eflāke düşmiş ay u gün
Gice gündüz raóş urup olmiş durur àayrān saña
- 5 Õùblió sende temām olduĝına õuccet durur
Kâtib-i óudret ki yazmış ol õaṭ-ı reyòān saña
- 6 Bil hemān ben dimezem aduña şeyṭān iy raóib
Bunca çoó telbīs ile her kişı dir şeyṭān saña
- 7 Õùn-ı dil yaşıñla ṬAdli gerçi seyl oldı dirig
Óanlu yaşıñ göricek raòm eylemez cānān saña

5

mefṭülü mefāṭilü mefāṭilü feṭülün

·1b benüm] menüm T / bigi] gibi T, M1, M2.

·5 -M1.

·5a õuccet budur] bu õuccet durur T / durur] budur M1, M2.

5b ol] o OR.

·6a şeyṭān] iblīs T.

·6 -M1, -M2.

·7 -M1.

·5 OR 3a, T 3a-3b, M2 2b, -M1, -İBB.

- 1 Şems-i ruðuñı eylemege şemse-i ğarrā
Çekdi óalem-i óudret aña óaııı-ı semen-sā
- 2 Óaddüñ varaóına yazılan óaııı-ı ğubāruñ
Óoş virdi yüzüñ safòasına zinet-i zībā
- 3 Şan sùre-i İncil idi óaıııñ ki yazıldı
Göstermek için laĤı-i lebüñ muĤciz-i Ĥīsā
- 4 Reyòān óaıııñ yazduğı bu kātib-i óudret
Tā āyet-i òaó ola cemālüñde hüveydā
- 5 Cān menzili olmağa revāyiòle muĤaıııar
Müşğın şaçuña oldu maòal cennet-i Ĥulyā
- 6 Çün bāğ-ı behişt oldu benefşeyle müzeyyen
Gülzār-ı ruðuñ olsa n'ola óaıııña meyvā
- 7 Mecnùn olalı Leyli-i zülfüñ hevesinde
Sevdā-yı óaıııñ itdi mekān ĤAdli'ye saòrā

6

feĤilātün feĤilātün feĤilātün feĤilün

-
- 1b çekdi] yazdı M277.
 - 2 -M2.
 - 2b göstermek için] göstermede M277.
 - 4b āyet-i] āyine-i OR.
 - 5 Bu beyit, T nüshasında 6.sıradadır.
 - 5b müşğın] miskin OR.
 - 6a benefşeyle] naós ile T.
 - 6 -M2. Bu beyit, T nüshasında 5.sıradadır.
 - 6 OR 2b-3a, T 3b-4a, M1 4a, M2 3a, -İBB.

- 1 Dōstlar düşmen olupdur yine ol yār baña
Hele yār itdüğini eylemez ağıyār baña
- 2 Yollar itdi yüzi üstinde gözi yaşı revān
Nālem işitdi meger ağladı kühsār baña
- 3 Baña yārüm gamı yetmez mi bütün Ĥālemde
Cevr itdügi nedür Ĥālem-i ğaddār baña
- 4 Yüzine baómağa māniĤ olur ebr-i zülfi
Gün mi gösterdi Ĥaceb baót-ı siyeh-kār baña
- 5 Zülf-i dil-dāre şebīh itdüğüme incinüben
Gör ki dönderdi meger nāfe-i tātār baña
- 6 Dil zaĤīf oldu taòammül idemez bār-ı ğama
Serber olur ğam-ı hicrān daōı her bār baña
- 7 Ĥadliyā şoòbet-i ağıyār ile bizār oldum
Öoş gelür yār-ı vefādār ile bāzār baña

·1 -M1, -M2.

·2 -M1, -M2.

·3 -M1, -M2.

·4a baómağa māniĤ olur ebr-i zülfi] māniĤ olur leyli zülfin gören / māniĤ] óāniĤ M1.

7
fāṭilātün fāṭilātün fāṭilātün fāṭilün

- 1 Bùy-ı zülfüñle behište ger vara bād-ı šabā
Ravza'dan óarşu çíoup Riävān diye kim meròabā
- 2 Her ne dem bād-ı nesim iriše ol dem ideler
Ehl-i cennet gözlerine gerd-i rāhuñ tütüyā
- 3 Sāyesinde óaddüñüñ sürdügiçün Tömr-i dırāz
Serv-i bālāña çenār el götürüp eyler duṭā
- 4 Ney gibi nālem benüm olduğuyiçün sūznāk
İñleyüp āhenk ider çeng eyleyüp óaddin dü-tā
- 5 Kime şādı kime ğam itmiş Öudā óismet ezel
Sensüzün āh eylemek her dem naşib itmiş baña
- 6 Derd-i dil dermānını şordum ṭabībe didi kim
Şerbet-i laṭlinden özge derdüñe yoódur devā
- 7 Sen gidersin iy şanem şandum bedenden cān
gider Bu sebebden dústum ṬAdli didi rùdum saña

· 7 OR 3b, T 4a, M1 4a-4b, M2 3a-3b, -İBB.

· 2a bād-ı nesim iriše] yād itse iletse T / iriše] iletse M1, M2.

- 1 Meyl ólmaz ol perī hiç āşinālíóðan yaña
Muttaşıl dünyā gibi meyli cüdālíóðan yaña
- 2 Şāhid ü bādeyle dil ülfet tutupdur zāhidā
Anuñ içün meyl ólmaz pārsālíóðan yaña
- 3 ṬĀşíóá mihr ü vefā óılmaó nedür bilmez henüz
Yoósa ol fettāna söz yoó dil-rübālíóðan yaña
- 4 ṬAdliyā ol şāh-ı öübāna óul olsam bir nefes
Baómazidüm salṭanatla pādişālíóðan yaña
- 5 Salṭanat Ṭunvānınuñ ğavġāları çoódur belī
Bir Ṭabāyile hemīn saṬy it gedālíóðan yaña

·8 OR 2b, T 3a.

·3a henüz] hemīn T.

·3b yoósa] yoósa T.

·5b bir] bu OR.

- 1 Ruõlarına ol sitem-ger sünbül-i pür-çin şalup
Fitne şaldı dñe iki kâfir-i bî-dîn şalup
- 2 Vâdi-i ğamdan geçemez zülf ü õaddüñ fikr ile
ĤĀşíoüñ şeb-diz-i āh u eşk-i gül-günün şalup
- 3 Gözleri cellādına virmiş müje õançerlerin
Düz-d-i dil aşmağa iki kākül-i miskîn şalup
- 4 Dür dişüñ yādıyla bîdārem şeb-i hicründe ben
Gözlerümden şubò olinca õüşe-i Pervîn şalup
- 5 Şabr ile ğam naódidür Ĥālemde varı neylesün
ĤAdli geldi õāk-i pāyuña yoğ u varın şalup

·9 OR 4a, T 4b, M1 4b, M2 3b, -İBB.

·1a sünbül-i] sünbüli OR / sünbül] kākül T.

·2b şeb-diz-i āh u] kim gice gündüz T.

·3a õançerlerin] õançerlerüñ M2.

·4b Pervîn] Perdîn M1.

- 1 Āh kim derdüme dermān itmege Ĥaciz ṭabīb
Dermend ü mübtelā üftādeyem merd-i ğarīb
- 2 Kùy-ı dil-berde raóibüñ ta'Ṭnı bildürdi baña
Ōār ucından gülsitān içre ne çekmiş Ĥandelīb
- 3 Ĥandelīb-i dil nice derd ile feryād itmesün
Gül-Ĥiêārına görür ōār-ı raóib olmuş óarīb
- 4 Her óaçan dil derdinüñ dermānını itsem suýāl
Ōaşları yāyın óurup müjgān-ı zaóm olur mecīb
- 5 Ger lebüñ cām-ı meyin yād itse minberden yire
Na'Ṭra urup kendüyi ser-mest ide ol dem óaṭīb
- 6 Óaşlaruñ miòrābına secde ider ehl-i šalāt
Küfr-i zülfüñe perestār iy šanem ehl-i šalīb
- 7 Var daóı ĤAdli cihānda Ĥayş u nüş itme ṭaleb
Çün saña bezm-i ezelde cām-ı ğamdandur našīb

·10 OR 4a, T 4b, M1 4b-5a, M2 3b-4a, -İBB.

·1 -M1, -M2.

·3 -T.

·4b müjgān-ı] müjgānı OR / mücīb] òacīb T.

·5a meyin] meyüñ M2.

·6 -T.

11

fāṭilātün fāṭilātün fāṭilātün fāṭilün

- 1 Ayağın öpmege yārũñ ger vireydi baõt dest
Başum eflāke irüp Ṭālem olurdı zīr-i dest
- 2 Bir gice ger yār ile peymāne sürsem reşkden
Ṭañ degül nüḥ kāse-i gerdün eger bulsa şikest
- 3 Çıómazam kùyından ümmīd-i lióā-yı yār ile
Ehl-i ĩmāna olur ðubb-ı vaṭan çün pāy-best
- 4 Zāhidi gördüm mürīd ile çıóar mey-õāneden
Ser-girān biri velīkin ol birisi nīm-mest
- 5 Her devānuñ şerbetini laṭl-i cānānda óomış
Ṭadliyā derdi saña taódīr iden rüz-ı elest

·11 OR 4a-4b, T 5a, M1 5a, M2 4a, -İBB.

·5a cānānda] cānāndan T.

- 1 Óaşları yāyın óurup atduóca müjgānı dūrüst
Bir óaṭā itmez irer her cāna peykānı dūrüst
- 2 Gerçi kim yāóút dirler yazdı çok meşó-ı mişāl
Yazmadı óaṭṭuñ gibi bir óaṭṭ-ı reyòānı dūrüst
- 3 Zāhidüñ yiri olursa yiridür nār-ı Ceòim
Küfr zülfüñ olmadı anuñçün imānı dūrüst
- 4 Çün gedādur óapuña geldükce iy şāh āftāb
Övān-ı òüsnüñden nevāl alursa bir nānı dūrüst
- 5 Vaṭdesine iy göñül dil-berlerüñ aldanma kim
Anlaruñ olmaz cihānda Ṭahd ü peymānı dūrüst
- 6 Ol raóīb-i seg dişin bilerdi yārüñ laṬline
Seng urup óomadılar ağızında dendānı dūrüst
- 7 Gülşen-i naëmuñda ṬAdlī gül koõular dāyīmā
Her nefes bülbül gibi kim oóusa anı dūrüst

·12 OR 4b, T 5a-5b, M1 5a-5b, M2 4a-4b, -İBB.

·1b bir] hiç M1, M2.

·2a meşó u mişāl] meşó-ı mişāl OR.

·4a gedādur] gedā T.

·4b övān-ı] òün-ı OR / nevāl] ne var M2.

13

Òarfü'š-šāy

fā'īlātün fā'īlātün fā'īlātün fā'īlün

- 1 Nesne yoó yanında dil-dāruñ dil ü cāndan Ĥabeš
ĤĀşíoa nesne görünmez derd-i hicrāndan Ĥabeš
- 2 Nālemi işitmeyüp zāğ-ı raóibi güş ider
Ol güle gelmez belı murğ-ı suóan-dāndan Ĥabeš
- 3 Zāhid-i rúbāh baómaz rüy-ı yāre nitekim
Düzd olana nesne gelmez māh-ı tábāndan Ĥabeš
- 4 Ululanup seg raóib itmez naëar Ĥāşíolara
ĤĀşíoa sorsañ cihānda nesne yoó andan Ĥabeš
- 5 ĤAdliyā vaşl isteme hicrānda cān vir gelmeye
Derd ile óüy eyleyene nesne dermāndan Ĥabeš

·13 OR 4b-5a, T 5b, M1 5b-6a, M2 4b, -İBB.

·1a dil-dāruñ] dil-dārın T.

·4 -T.

- 1 Dîdâre ٲalib olan olmaz cinâne muòtâc
Cânâne iòtiyâc it gel olma cânê muòtâc
- 2 Óaşıñla kirpügüñden óatlüme gamze besdür
Şemşîrzenler olmaz tîr ü kemâne muòtâc
- 3 Ol âftâbuñ itsem õâk-i derinde mesken
Bir êerre olmaz idüm óaşr-ı cinâne muòtâc
- 4 Çün mâ-cerâ bilindi başuñdan itme taórîr
Ol nesne kim ʾayāndur olmaz beyâne muòtâc
- 5 ʾAdli nigāre òālũñ ʾarż it niyāz birle
Dervîş olanlar olur şāh-ı cihāne muòtâc

·14 OR 5a,T 5b-6a, M1 6a, M2 5a, -İBB.

·1b olma] itme T.

·3a derinde] derdinde M1.

·4a başuñdan] yaşıuñdan T / itme] oldı M1, M2.

15

Òarfü'l-òāy

fāṭilātün fāṭilātün fāṭilātün fāṭilün

- 1 Tut dilüñi eyleme laṭi-i leb-i cānānı medò
Bendeye lāyíó degüldür eylemek sulṭānı medò
- 2 Mihr-i Ṭālem-tābı medò itmek düşer mi êerreyye
Kevkebe lāyíó mıdur itmek meh-i tābānı medò
- 3 Cāna ne leêêet irişdügin ôadeng-i yārdan
Yāremüñ ağzında dil olmış ider peykānı medò
- 4 Oólaruñı medò ider cismümde olan her óılum
Her çemen dildür şanasın kim ider bārānı medò
- 5 Medò-i Ṭālemden çü müstağnı olupdur āftāb
Ṭadliyā nice idersin ol gözi fettānı medò

·15 OR 5a, T 6a, M1 6a-6b, M2 5a, -İBB.

·4a cismümde] cismüñde T.

16

fe'īlātūn fe'īlātūn fe'īlātūn fe'īlūn

- 1 Devr-i güldür çün ider devr-i óadeh cānı feraò
ŤĀóil oldur ki tutar her dem ol avānı feraò
- 2 Dile geldükce öayāli ğamı teskīn iderem
Merdüm olan tutar elbette de mihmānı feraò
- 3 Diller alduóca sevinse n'ola ol şāh-ı cemāl
Memleket fetòı ider öātır-ı sulţānı feraò
- 4 Cāndur iŝārumuz incinme ayağuñ tozına
Tuòfe-i mùr ider çünki Süleymān'ı feraò
- 5 ŤAdliyā Ťāşíoı ğamġin dilerimiş dil-ber
Gel ğamile geçin it öātır-ı cānānı feraò

·16 OR 5b, T 6a-6b, M1 6b, M2 5b, -İBB.

·4b mùr] mùrdur OR.

·5b geçin] geçir T.

17

Òarfü'l-õäy

fāġilātün fāġilātün fāġilātün fāġilün

- 1 Gül yüzüñ devrinde ġuşşāóı raóı̄b incitmesün
Olduğı yoódur cihānda ġişret-i nev-rüz telõ
- 2 Acı acı ağladuğum õalóa teyšîr eyledi
Bu muóarrerdür olurmuş nāle-i dil-süz telõ
- 3 Ġālib olduóça göñül milkine ġam cān incinür
Milk ehiline gelürmiş düşmen-i pîrüz telõ
- 4 Zülfüññ fikriyle ëulmāt-ı ġam olur her gice
Gün yüzüñ hicrinde olur leêêet-i her rüz telõ
- 5 ġAdli'yem bezm-i ġamuñda nāle-i cān kām ile
Uş ġamuñ çenginde oldu baña sāz u süz telõ

·17 OR 5b, T 6b, M1 6b-7a, M2 5b, -İBB.

·1a yüzüñ] yüzi / incitmesün] incitme söz telõ T. Bu mısra, OR, M1 ve M2 nüshalarındaki şekli ile, beytin ikinci mısra'ı ile kafiyeli değildir. Sadece T nüshasına göre kafiyelidir; ancak orada da vezin problemi ortaya çıkmaktadır.

·4b leêêeti] leêêet T.

·5a kām ile] gāh ile M1, M2.

18

Òarfü'd-dāl

fāṭilātün fāṭilātün fāṭilātün fāṭilün

- 1 Eyledi müşgîn şaçın óaşduma ol şayyād bend
Óalóa òalóa óıldı gùyā şayd içün pīçān kemend
- 2 Öykünürmiş leblerüñe sükker iñen şatludur
Nāz ile güftāre gelseñ telō olur bāzār-ı óand
- 3 Benüm ile dúst olsañ cān virür ğamdan Ṭadū
Nūş-õand itseñ baña eyler raóibüñ zehr-õand
- 4 Zāhidā zühdüñ görüp rind olana ṭaṭn itme kim
Levóa ṭarōın böyle çekmiş üstād-ı naóş-bend
- 5 Saña óul olmaó benüm òaddüm degüldür
dústum
Sen şeh-i milk-i kerem ṬAdlī bir oñmaduó levend

·18 OR 5b-6a, T 7a, M1 7a, M2 6a, -iBB.

·3a ğamdan] ğamda T.

·3b õand] óand OR.

·4a görüp] ṭurup T.

- 1 Senüñ zencir-i zülfüñden dil-i dīvāne bend ister
Uşandı hicr ile cāndan aşılmağa kemend ister
- 2 N'ola meyl eylese öaṭṭuñ ğıdā-yı la'īl-i nābuña
Çü ṭuṭi óande olursa ğıdā yirine óand ister
- 3 Mey-i la'īlin içüp vā'īe öumār-ı çeşm-i yār olduó
Aña di va'ē u tefsiri ki senden nuşó u pend ister
- 4 Cihānuñ ṭizzet ü cāhını terk itdi levend-i dil
Çü cümle şimdi dil-berler yaóasuz bir levend
ister
- 5 Lebüñ dārü's-şifāsından umar dil derdine
dermān
Tabīb-i óaste-dillersin devāsın derdmend ister
- 6 Göñül künc-i óanāṭatde otur giy öiróa-i öüzni
Çü ol şeh óulların dāyım faóir ü müstemend
ister
- 7 Öayāl-i sīm-ber itmeñ aña beñzer senüñ Ṭadli

·19 OR 6a, T 7a-7b, M1 7a-7b, M2 6a, -İBB.

·1a zülfüñden] zülfüñde T.

·2a ğıdā-yı] ṭiēārı OR.

·3a öumār-ı] öarāb-ı T, M1, M2.

·3b nuşó u] va'ē-ı T.

·4a cāhın] cāhuñ T / cāhını terk itdi levend-i dil] cāhın idüp terk ol levendi y dil] M1, M2.

·4b cümle] hem-reh / dil-berler] meh-rûlar M1, M2.

·5a dārü's-şifāsından: dār-ı şifāsından OR.

·5b dillersin] diller pes OR.

·6b çü] çün M1, M2.

ister Gedā ōāk üzre yaturken gümişden taōta-bend

20

mefġülü mefāġilü mefāġilü feġülün

- 1 Her dilde ki dāğ-ı ğam-ı Ĥışóuñ eġeri var
Āh itse n'ola derd ile yanmış cigeri var
- 2 Óaşına gözi ğamz ider iy dil òaêêr it kim
Ol egriye bu fitnenüñ egri ōaberi var
- 3 Sen mehde tamām olduġına āyet-i òüsnüñ
Ōuccet ōaġuñı göster aña kim naêarı var
- 4 Tā ūbòa deġin yummasa göz ġañ mı kevāķib
Āhumla felek yana diyüben òaêêri var
- 5 Feryādına nālān oluban idemedi ney
Bilinde niçe gerçi ki ġayret kemeri var
- 6 İy dil òaêêr it dām-ı ser-i zülfine düġme
Çoó baġlu durur kim bile ne fitneleri var
- 7 Hicrinde göñül oldı yüzi nūrına nevmīd
Ġam gicesinüñ ūanma ki āōir seòeri var
- 8 ĤAdlī'ye teraòòum demidür eyleseñ iy dōst

·20 OR 7a-7b,T 7b, M1 7b, M2 6b, -İBB.

·1a dilde ki] dilde T.

·2b egri] uğrı T, M1, M2.

·3a sen mehde] òüsnüñde T / sen mehde] yüzüñde / āyet-i] āyeti
M1, M2 / òüsnüñ] òubi T.

·5 -M1, -M2, -T.

·6 -M1, -M2. Bu beyit, T nüshasında 7.sıradadır.

·7 -M1, -M2.

·8 -M1, -M2.

Cān geldi lebe şimdi zarûrî seferi var

21

fā'īlātün fā'īlātün fā'īlātün fā'īlün

- 1 Şol gedā kim dil-berini kendüye ğam-õ'ār ider
Yeg durur ol şāhdan kim yāri andan Ĥār ider
- 2 Her ne deñlü yolına şaçdum gözüm gevherlerin
Māyil olmaz şanasın cān naódini iş'Ĥār ider
- 3 Çeşm-i zaõmı baĝrumı çāk eyledi ol kāfirüñ
Bir Müselmān yoó mı Ĥālemde baña tīmār ider
- 4 Zülfüñüñ zünnārına bil bağlamaz imānı yoó
Zāhid anuñçün günāhın bilüp istiĝfār ider
- 5 Şeş-der-i hicrāna düşdi KaĤbeteyn-i cān u dil
Nerd-i ğamze ol maóāmı pīşe-i bizār ider
- 6 Ėulmet-i hicrūñde bilmez Ĥadl ü ėulmin Ĥālemüñ
Ol óadar kim ĤAdli'yi zülfüñ ğamı efkār ider

·21 OR 6b-7a, T 8b, M1 8b-9a, M2 35a, -İBB.

·1 -M1, -M2.

·2 -M1, -M2.

·2b şanasın] ğuyiyā T.

·3 -M1, -M2.

·4 -M1, -M2.

·5 Bu beyit, M2'de kıt'alar başlığı altındadır.

·5b Bu mısra, M1 ve T nüshalarında *Nerd-i ğamda ol maóām-ı pīşe-bini zār ider*; M2'de *Nerd-i ğamda ol óarāmi pīşe-bini zār ider* şeklindedir.

·6 Bu beyit, M2'de kıt'alar başlığı altındadır.

·6a ėulmin] ėulmüñ T.

·6b efkār] inkār M1.

- 1 Var iken tende benüm rùd-ı revānumdan eêser
Öamdülillāh bir daōı óıldum cemālũñe naëar
- 2 Öākümũñ her êerresi raóş ura yārũñ mihri
Ger ide zũlfi nesimi óabrũm üstine güêeer
- 3 Öykünürse zũlfũñe sünbül siyeh rùlío idüp
Beñzerem dirse lebũñe kellelik eyler şeker
- 4 Seyr iderken òüsn ilin çeşminden iy dil ki şaóın
Eylemek lâzım durur çũnkim òarāmiden òaêeer
- 5 Āteş-i āhum yaóar her gice şemṭi şubòa dek
Bũlbũli nālān ider feryād u āhum her seòer
- 6 Eyledũm dilde òayāl-i çeşmũñe bağrum kebāb
Dústum maṭêür ola òayrũṭ-ṭaṭām-ı mā-òazar
- 7 Gözlerinden ṬAdli-i dil-òastenũñ şevó-i lebũñ
Dāğ-ı òasretle döker yaş yirine òũn-ı ciger

·22 OR 7a, T 8b-9a, M1 9a, M2 6b, -İBB.

·3a rùlío] revnaó M1 / idüp] ider M1, M2.

- 1 Óaçan ki göklere aǵar bu āh-ı āteş-bār
Olur cihān gözüme óara zülfi gibi tār
- 2 Őadeng-i ğamzesi baǵrumda başlar çıóarup
Yaşumı óana boyadı benüm o lāle-Ŧiêār
- 3 Şerār-ı āhum ile raŦd u beróe od biraǵup
Őacil durur gözümüñ yaǵmurından ebr-i bahār
- 4 Gözüm yaşını şular gördi kendüden gitdi
İşitdi nālemi zārılıǵ eyledi kühsār
- 5 Gözüñ yaşıyle kenār ola mı senüñ ŦAdli
Ziyāde ser-keş olupdur o serv-i öoş-reftār

·23 OR 7b, T 9a-9b, M1 9b, M2 7a, -İBB.

·5a kenār] güêār T.

feĤilātün feĤilātün feĤilātün feĤilün

- 1 Gözi derdiyle dil-i zārumı bīmār eyler
Şaçı fikriyle cihānı gözüme tār eyler
- 2 İrmese bùy-ı vefā zülf ü ruõuñdan cāna
Ne gül eyler anı ne nāfe-i Tātār eyler
- 3 ĤālīĤüm kör baña zülfüñ yüzüñi göstermez
Kim ider anı ki bir baõt-ı siyehkār eyler
- 4 Ĥışó dellāli göñül şehrine seyr itdükçe
Ĥam metāĤına hemān cānı õaridār eyler
- 5 Ĥadli göz yaşın aóıdup yine ĥolāb gibi
Gülsitān-ı ser-i kùyuñ ĥolanup zār eyler

·24 OR 7b-8a, T 9b, M1 9b, M2 7a, -İBB.

·2a ruõından] ruõuñdan M1.

·3b bir] bu M1, M2.

- 1 Dür̃c-i laṬlũñi senũñ òoóóa-i cān eylediler
Ôaste dillere devā anda nihān eylediler
- 2 İy óamer-çehre melek-ş̣uret-i insānda seni
Ôösn-i taşṿir idüben rùò-ı revān eylediler
- 3 Ôösn ile Yūsuf eger old'ise sulṭān-ı Mışr
Bu güzelligle seni şāh-ı cihān eylediler
- 4 Her leṭāfet ki ezel óısmet idi öüblara
Cümlesin cemṬ idüben sende Ṭayān eylediler
- 5 Her ne óaşd itdiyise Ṭāşıóá öişm ile gözũñ
Ġamze-i tigi çeküp anı hemān eylediler
- 6 Ôasret-i laṬlũñ içün gözlerümüñ óanlı yaşı
Dökilüp yiryüzini ṭoṭṭolı óan eylediler
- 7 Zülfüñi şemṬ-i ruöuñ üzre görenler didiler
ṬAdli'nũñ dūd-ı dilin aña duöān eylediler

·25 OR 6a-6b, T 8a, -İBB, -M1, -M2.

·3 -OR.

·6a gözlerümüñ] gözlerinũñ T.

·26 OR 6b, T 8a-8b, -İBB, -M1, -M2.

fāṭīlātün fāṭīlātün fāṭīlātün fāṭīlün

- 1 Bir mülāyim dil-bere Ṭālemde óıymet var mıdur
Öāk-i pāyine yüz urmaó deñlü Ṭizzet var mıdur
- 2 Baóısuñdan añlayup öalvet ṭurup biñ nāz ile
Ṭolaşup tenhā gelüp diye ki òîêmet var mıdur
- 3 İverek laṬI-i lebinden buse iòsān eyleye
YaṬni kim cānda anuñ mānendi leêêet var mıdur
- 4 Cevre baóup öavf ile gitse öirāmān oluban
Bundan artuó daõı Ṭālemde óıyāmet var mıdur
- 5 Öāk-i pāyi cevherine naód-i cān ister nigār
ṬAdliyā sultān geçersin sende óudret var mıdur

·2a baóısuñdan] ya óaşıñla T.

·2b òîêmet] òidmet T.

·3a iverek] ol perĩ / lebinden] lebüñden T.

·3b leêêet] Ṭizzet OR.

- 1 Cüvānları seveliden bu pīr-i bī-tedbīr
Beni esirgeyüp ağlar eger cüvān ger pīr
- 2 Anuñ selāsil-i zūlfine olalı şeydā
Ne bend zabṭı idebilür beni ne öod zencīr
- 3 Bugün ki naód ayağuña cān nişār iderem
Óabül eyle hey āfet ki öldürür teyōir
- 4 Bu şevó ile dilerem kişüñe olam óurbān
Ki āhu-yı dile şirāne urasın bir tīr
- 5 Benüm óušùrumı bulduñ vefāda anuñçün
Sen itmedüñ hele cevır eylemekde hīc taóşir
- 6 Cinānda yürür idüm vāóıŦamda dimişsin
Düşüñse óayr ola şúfi ki Ŧaksidür taŦbīr
- 7 Muàaóóaó oldı ki ŦAdlī óaṭı ğamın yazmış
Óara yüzüñ gibi alnuñda kātīb-i taódīr

·27 OR 8a, T 9b-10a, M1 10a, M2 7a-7b, -İBB.
 ·1a seveliden] söyileden M1, M2.
 ·3a bugün ki] bugün T.
 ·4a k'işüğe] işüğe T.
 ·5a óušùrumı] óužùrumı OR.
 ·5b eylemekde] itmekde OR.
 ·7b yüzüñ] yüzü M1, M2.

- 1 Muòtesib Ṭāṣıóları mest olıcaó taṬēir ider
Mesýele budur ki Ṭāṣıólar anı tekfir ider
- 2 Ehl-i tezvır ile óalb elinde olur pāy-māl
Milk-i dil çün zülfüñ ile óaşlaruñ el bir ider
- 3 Ėulmi kim şāh eyleye kim virür anuñ dādını
Ŗānei miṬmār yıósa anı kim taṬmır ider
- 4 Ėam çerisiyle muóābil olmağa Ṭāṣıólaruñ
Ŗāmetin óılup keman āhını aña tır ider
- 5 Göñli milkin Ṭadli'nüñ Ėam leşkeri yaómaó diler
Hey meded erkān-ı devlet aña ne tedbir ider

·28 OR 8a, T 10a, M1 10a-10b, M2 7b, -İBB.

·3a -M2. virür] vire OR, T.

·3b Ŗānei] Ŗānei kim T, Ŗāne kim M1, M2

·4b kāmetin] Ŗāmetüñ T.

·5b ne] kim OR.

- 1 İşıgüñ dārü's-şifāsından şu dil kim dūr olur
Derdine dermān bulunmaz hicr ile mehcūr olur
- 2 İtleri óarşu gelüp veh veh dir idi òālūme
Ōaste óaldum ōaste olan dústlardan dūr olur
- 3 Ruŋların şevóiyile bir Ṭāşío ki cān vire senüñ
Ōabri anuñ òaşr olınca dústum pūr-nūr olur
- 4 Şanuram cāndan belā-yı nā-gehānī defṬ olur
Her óaçan kim bāb-ı dil-berden raóibi dūr olur
- 5 ŽaṬf māniṬ oldu ışıgüñde cān virmeklüge
Ōasteler işinde ihmāl eylese maṬèur olur
- 6 Niçe kāfir óalṬasın almaó naşib itdi Ōudā
ṬAdli dil-ber göñlini almaó kime maódur olur

· 29 OR 8b, T 10b, M1 10b, M2 7b-8a, -İBB.

· 5a žaṬf] šanki OR.

· 6a óalṬasın] óalṬa OR.

- 1 Göñlümi divāne óılan zülf-i pür-sevdāsıdur
Cānumı pervāne iden şem'ı-i bezm-ārāsıdur
- 2 Óabrüm üzre serv diküñ şem'ı yaóuñ dústlar
Çün beni óāk eyleyen şevó-ı ruó u bālāsıdur
- 3 Gül yüziyle êevó u şādīnūñ birin on eyleyen
Gülsitān-ı òüsñ içinde óāmet-i ra'īnāsıdur
- 4 Zīnet olmaz gülsitān içinde gül açılmasa
Kùyına revnaó viren yārūñ ruó-ı zībāsıdur
- 5 Tāze 'Tāşío tāze divāne meşel meşhúrdur
Gitdi Ferhād ile Mecnùn 'Tışóumuñ ğavġāsıdur
- 6 'Tadliyā òükmüñ anuñçün nāfiê oldı 'Tāleme
Yazılan 'Tunvānda yārūñ óaşı tuġrāsıdur

·30 OR 8b, T 10b-11a, M1 11a, M2 8a. İBB nüshası, bu gazelin son beyti ile başlamaktadır.

·1b ārāsıdur] āsāsıdur OR.

·6a òükmüñ] gelmeñ OR / òükmüñ] kilemüñ İBB.

31

Harfû'z-zāy

fā'īlātün fā'īlātün fā'īlātün fā'īlün

- 1 SürTat itme iy ecel cismümde ğam cāndur henüz
Ğamzeler zaōmı göñül derdine dermāndur henüz
- 2 Bir dem eglen iy felek göñlüm sarāyın yıóma kim
Ol perī-peyker öayāli anda mihmāndur henüz
- 3 Tiğ-i ğamzeñden óaçar çeşmüñle ceng itmez kişi
Gerçi dāğ-ı fūróatüñ sinemde óalóandur henüz
- 4 Tırüñüñ peykānıdur cismümde her mù iy šanem
Var óiyās it kim ne deñlü tende peykāndur henüz
- 5 Óanını peykānlaruñ yaşum dile irdükçe yur
Gel naëar óıl yaşumuñ rengine kim óandur
henüz
- 6 Bu sebebden dūd-ı āhumla gelür bùy-ı kebāb
Āteş-i ğamla ciger cismümde biryāndur henüz
- 7 Dür olaldan ol sanemden merdüm-i çeşmüñ
senüñ
Óara geymiş mātem içre TAdli giryāndur henüz

·31 OR 9a, T11a, M1 11a-11b, M2 8a-8b, İBB 6a.

·3a çeşmüñle] cismüñle T.

·4a peykānıdur] óalóanı OR / peykānıdur] óalóanıdur İBB.

·5a peykānlaruñ yaşum] peykānuñ başum T / peykānlaruñ]
peykānuñuñ M1, M2.

·7a çeşmüñ] cismüñ T, M1.

- 1 Ciger tennür sīnemde dem olmaz kim kebāb
olmaz
Gün olmaz rûz-ı hicrũñde gözüm yaşı şarāb
olmaz
- 2 Göñülde seng-i cevruñle dilüm bir õāneyidi kim
Devām-ı devr-i çarõ ile zevāl irüp õarāb olmaz
- 3 Dirig itme lebũñ bũsın nigārā õaste dillerden
Kim anuñ rûz-ı maðşerde şevābına õisāb olmaz
- 4 Neye óılsa naear çeşmüm õayālũñ görinür anda
Dü Tālem õāyıl olursa õayālũñe õicāb olmaz
- 5 Gözüm yaşı işigũñe gider her laðea sāyıldür
Niçün ebvāb-ı şefóatden aña bir fetò-i bāb olmaz
- 6 Şatarsañ leblerũñ laṭlin behā cānlar virüp dirler
Cihān içinde bĩ-óıymet bu reñge laṭl-i nāb olmaz
- 7 Firāó odına kũyuñda nigārā ṬAdli'yi yaóma

·32 OR 9a, T 11b, M1 11b, M2 8b, İBB 6a.

·1b rûz-ı] bezm-i İBB.

·2a cevruñle] cevrule İBB / dilüm] ğamuñ T, M1, M2.

·2b devām-ı] mürür-ı İBB / devām-ı] o dāma OR.

·3b kim] ki T.

·4a neye] yine T, M1.

·5 -T.

·6a şatarsañ] şatar senũñ T, şunarsañ OR, İBB / cānlar] diller OR, İBB.

·6b bu reñge] nũruña T.

Buyurđı çŭnki Peyğamber behişt içre Ťa  b
olmaz

- 1 Her šubò güneş gelse óapuña Ĥaceb olmaz
MaĤêur ola iy şeh ki gedāda edeb olmaz
- 2 ĤUşşāóa müjeñ tirini her dem ne çekersin
İy rùò-ı revān çünki melekde ġazab olmaz
- 3 Cān āfeti çeşmüñ gibi öün-riz bulunmaz
Dil uğrısı öālūñ gibi düzd-i ĤArab olmaz
- 4 Göñlüm evini yıóalı Ĥālemde šafā yoó
Bir öāne ki vīrān ola Ĥayş u țarab olmaz
- 5 Sidre'yle boyuñ nisbetini šorana Cibril
Óaddūñ gibi dir țoğrısı Ĥālī-neseb olmaz
- 6 Rīāvān lebūñi görse diye bāğ-ı cinānda
Bunuñ gibi šīrīn-ter ü rengin ruțab olmaz
- 7 Kùyından anuñ sür ki raóibi göre ĤAdlī
Cennet'de eger itse mekān Bù-Leheb olmaz

·33 OR 9b, T 11b-12a, M1 12a, M2 9a, İBB 6a-6b.

·4 -T.

·4a Ĥālemde] cānumda M1, M2.

·5b Ĥālī] Ĥāleme M1.

·6a cinānda] cināndan OR.

·7a göre] gide T, M1, M2.

·7b eger] Ĥayān T, M1, M2.

fāṭīlātün fāṭīlātün fāṭīlātün fāṭīlün

- 1 Dil dilendi derd ile derdā yine dil-dārsuz
Yārelendi yüregüm vā òasretā kim yārsuz
- 2 Ṭaşóınuñ bīmārıyam dārü'l-belā-i ğamda óor
Ol ṭabīb-i cān u dil ben òastei tīmārsuz
- 3 Ṭuṭı-i óudsem velī iy õvāçe-i Hindüstān
Lāl olupdur nāṭıóam ol laṭıı-i şekker-bārsuz
- 4 Şışe-i nāmùsumı Ṭaşóuñda çaldum ṭaşlara
Bu meşeldür dōstum Ṭāşıó gerekdür Ṭārsuz
- 5 Eşk-i çeşmi ṬAdli'nüñ her dem revān olmağıçün
Bir óadem şalınmaz ol serv-i revān ağıyārsuz

fāṭilātün fāṭilātün fāṭilātün fāṭilün

- 1 ṬĀṣıóa hicrānda olsa yine bir bī-dil enīs
Şan olur faşl-ı ōazānda bŭlbŭle bŭlbŭl enīs
- 2 Óadd ü ruōsāruñ firāóında gülistān seyrine
Varduğumca baña olur servlerle gül enīs
- 3 Şanuram gülzār içinde bŭlbŭl ü gül cemṬ olur
Her óaçan kim ola ol ruōsār ile kākŭl enīs
- 4 Ōāk-i dergāhuñ gedāsından iñen Ṭār eyleme
Gāh olur kim şāha olur bende-i muóbil enīs
- 5 Ruōlaruñda ōāl-i Ṭanber-bāruñı gören didi
Ōoş yaraşmış ki ola kāfŭr ile fŭlfŭl enīs
- 6 Ṭadliyā gel sen de inşāf eyle şehlikden murād
Bu degŭl midŭr ki ola ol şaçı sŭnbŭl enīs
- 7 Bāreke'llāh sen gedā ol pādşāh-ı ōusndŭr
Olduğı var mı cihānda şāha ola óul enīs

·35 OR 9b-10a, T 12a, M1 12a-12b, M2 9a-9b, İBB 6b.

·3 -T.

·5a ruōlaruñda] ruōlarında T.

·5b yaraşmış k'ola] imiş ola T.

- 1 Eger olmaz isem yār ile mūnis
Oluram āh ile zār ile mūnis
- 2 Göñül ğam gicesinde yār olmaz
Oluram çeşm-i bīdār ile mūnis
- 3 Bedenden vaðset eyler cān ile dil
Ŗaçan yār ola aġyār ile mūnis
- 4 Alur göñlin virür barmaó òisābın
Kim olsa zūlfi ʿarrār ile mūnis
- 5 Ŗazān-ı hicre nice šabr óılsun
Şu bñlbñl k'ola ġñlzār ile mūnis
- 6 Eger dār-ı šafā isterseñ olma
Bu dār içinde deyyār ile mūnis
- 7 Ne ğam bī-keslñġñnden ʿAdliyā ger
Olur iseñ seg-i yār ile mūnis

- 1 Vaşl-ı yāri Ṭāşıóá olmaz müfid itmek heves
Cānib-i dil-dārdan bir iltifat olursa bes
- 2 Cān bedende fikr-i aġyār ile bir bñlbñl durur
Kim aña zāġ u zeġan cemṬ olup olmiş hem-
óafes
- 3 Rişte-i ümmid göñlüm şaldı zñlfñ bendine
Şaņasın óayd oldı dām-ı Ṭankebñt içre mekes
- 4 Ṭlşó içinde Ṭāşıó isterse rızāsın bulmaġı
Dñstuñ aña rızāsın gözlemek olsun heves
- 5 Dest-i res olsa vişāle dest-i res mñmkin midñr
Dest-i resle olsa ṬAdli bulur idi dest-i res

·37 OR 10a, T 12b-13a, M1 13a, M2 9b-10a, İBB 7a.

·2b olmiş] olmişlar T / hem-óafes] hem-nefes İBB.

·4a isterse] ister kim OR, İBB.

·5a dest-res olsa] dest olsa OR.

- 1 Zülfinüñ zencirine dil-ber dil ü cān bağlamış
Gāret itmiş milk-i dīn ëulm ile imān bağlamış
- 2 Zülfi kāfirlik idüp her bir óılında biñ esir
Aşmağa óaşd eylemişdür çoó Müselmān
bağlamış
- 3 Bi'llāh iy ehl-i naëar eyleñ temāşā k'ol şanem
Zülfine her tābda bir māh-ı tābān bağlamış
- 4 Māh u öurşidi felek meydānına tūp itmege
Çin idüp gisùların müşg ile çevgān bağlamış
- 5 Luŧbla cāëùlig içün her bir tarafda çeşmine
Rište-i cānlar alup bir deste reyòān bağlamış
- 6 Zülf ü öaŧtuñ dir görenler Ŧanberin zencir ile
Siòr idüp cāëù gözi öurşid-i raòşān bağlamış
- 7 Ŧadli'nüñ naëmın gören vaşf-ı ruòuñla didi kim
CemŦ idüp evrāó-ı gül bir tāze divān bağlamış

·38 OR 11a, T 13a, M1 13a-13b, M2 10a, İBB 7b.

·1a zencirine] zencirile M1, M2.

·2a zülfi] êâtı OR.

·3a eyleñ] itmeñ M1, M2, İBB.

·4b müşg ile] misk ile OR, İBB.

·5a luŧbla] luŧbda T, İBB, M1, M2 / her bir: her OR, İBB / cāëùlig içün] cāëù niçün T, M1, M2 / çeşmine] öüsine M1, M2, öasteye T.

·6a öaŧtuñ] öaddüñ] M1, M2, İBB.

·6b cāëù gözi] cādù gözi T, cāëù-yı OR.

- 1 Ben óulına cevr iden ol öusrev-i öübānımıř
Ėann iderdüm ben anı kim āfet-i devrānımıř
- 2 N'ola cāndan ben anı artuó seversem dústlar
Ol perı-peyker benüm cānum içinde cānımıř
- 3 Şād gördüm dil-beri cānum sevindi ol meger
Guřša-i hicrānda ađladuđuma öandānımıř
- 4 Sen şeh -i milk-i cemāle óul olayın dirımış
Gör bilür mi òaddini ŤAdli Ťaceb řultānımıř
- 5 Her zamān óadrüm felekden yücedür dir öginür
Dil-berinüñ işiginde ol meger derbānımıř

·39 OR 10b, T 13a-13b, M1 13b, M2 10a-10b, İBB 7a.

·3b hicrānda] hicrinde T, M1, M2.

·4a şeh] meh OR.

·5a yücedür dir] yüce diyü İBB / dir]diyü OR.

- 1 Óaşı öayāli hilālũñ óadin kemān itmiş
Ne fāyide ki bu fikrinden ol ziyān itmiş
- 2 Meger ki māh-ı münir ayağũña yüz sürmiş
Ki cebhesinde ayağũñ tozu nişān itmiş
- 3 Çemende bülbul-i öoş-güy ʿAczini bilüben
Gülũñ leʿāyifine öārı hem-zebān itmiş
- 4 Bu şüret ile ferað kesb idüp şeh-i gül anuñ
Öñinde her nesi var ise der-miyān itmiş
- 5 Şeh oldu zümre-i ʿTuşşāóa derd ile ʿAdli
Bu nā-murādliğ anı da kāmran itmiş

·40 OR 10b,T 13b, M1 14a, M2 10b, İBB 7a.

·1a óadin] óadũñ T.

·2a sürmiş] süreymiş T.

·2b cebhesinde] cebhesine OR.

·4a şüretile] şavtıyle T, M1, M2.

·5b murādliğ anı da] murādliğı anı M1, M2, İBB.

41

mefʿŭlũ mefāʿilũ mefāʿilũ feʿŭlũn

- 1 Laʿl-i leb-i cānāne ki ſirĩn ruṭab olmiſ
Ehl-i dile acı ſözi anuñ ʿaceb olmiſ
- 2 Óan itmege taòrik iden ğamzesiyimiſ
ʿĀſıoları dār itmege zŭlfi sebeb olmiſ
- 3 Gerçi ṭaleb itmek ile cānān ele girmez
Cānāne yine irmege bāʿiſ ṭaleb olmiſ
- 4 Aġyār nigār ile ſafā bezmini eyler
ʿUſſāóa ezel óismetı renc ü taṭab olmiſ
- 5 Diſ biler imiſ ʿAdli leb-i laʿl-i nigāre
Miódārını bilmez ne ʿaceb bĩ-edeb olmiſ

·41 OR 10b-11a, T 14a, M1 14a, , M2 10b-11a, İBB 7a-7b.

·3b yine irmege] yanaram ki OR.

·4b óismetı] óismet OR.

mefāṭīlün mefāṭīlün feṭṭülün

- 1 Òabīb-i cān-fezā sāz ögrenürmiş
Ciger sùz u cefā-sāz ögrenürmiş
- 2 Maóāmāt ańdı şordum bûselikde
Ser-āġāz itdi şehbāz ögrenürmiş
- 3 Cefānuñ resmini öoş bilmiş ammā
Vefā āyinini az ögrenürmiş
- 4 Göñül virme güzeller leblerine
Òarīs olur yaramaz ögrenürmiş
- 5 Eger ṬAdlī òabībe hem-dem olsa
Lebinden Ṭīsi iṬcāz ögrenürmiş

43

Òarfü's-šād

feṬilātün feṬilātün feṬilātün feṬilün

- 1 Kākülinden olımaz bu dil-i ğamnāk öalāš
Murğ kim dāma düşe olmaya bī-bāk öalāš
- 2 Ṭıśóa ṭaṬn eyleridüm başuma geldi āōir
Yansa Ṭālem ola mı bir óurı òāšāk öalāš
- 3 Baòr-ı eşkümde şināver geçer idi līkin
Olmadı merdümek-i dīde-i nemnāk öalāš
- 4 Ol ki tīr-i müjesiyle dil ü cān šayd eyler
Ġamzesinden ola mı sīne-i šad-çāk öalāš
- 5 Ol óaşı yāy eger ṬAdliye meyil eylemeye
Olmaya āhum oóından ṭoóuz eflāk öalāš

·43 OR 11a-11b, T 14a, M1 14b, M2 11a, İBB 7b.

·5b oóından] odından OR.

- 1 Muşòaf-ı òüsnüñde yazup müşğ ile reyòāni òať
Eylemiş iŤrāb sünbül dāne-i fūlfül nuóať
- 2 ŤĀrīzuñda òaťı-ı müşğīnūñ niçün óılduñ tırāş
Eylemez çün kātīb-i Óudret bilürsin sehv òať
- 3 Āteş-i āhum yaóardı şemŤveş başdan beni
Çeşme-i çeşmüm benüm ger olmasa Ceyòùn u
Şať
- 4 Çün ŧarīó-i Ťışóa cān virmekdür iy dil ibtidā
Kimse āóir bulımaz aña nihāyet hem vasať
- 5 Çün dehānuñ sırrınuñ idrākine irmez Ťuóùl
Vehm ü òiss her ne òayāl eylerse olur hep ğalať
- 6 Müşğ-i çin aldı óoóu zūlfüñden ammā Çin'de
Olmadı bir nāfede zūlfüñ gibi bir caŤd-ı òať
- 7 Çeşmüñ iy dil-ber senüñ yağma idelden ŤAdli'yi
Varı ol bī-çārenüñ Ťālemde mihrüñdür faóať

·44 OR 11b, T 14b, M1 14b-15a, M2 11a-11b, İBB 7b-8a.

·1a reyòāni] reyòān OR / yazup] yazan T, M1, M2.

·1b nuóať] faóať M1.

·2a ŤĀrīzuñda] ŤĀrīzuñdan T.

·4b hem] yā M1, M2.

·5b òayāl] āl T / òiss] òüsn M1, M2, İBB.

·6a zūlfüñden] zūlfüñde T.

·6b nāfede] nāfe T / òať] lať OR, İBB, óať T.

·7b varı] yāri T, M1, M2 / faóať] nuóať OR.

- 1 Őançerũnden istemez óaĤĤā dil ü cān inóĤāĤ
Tigũñ üstine göñül cān virdüğine ne nizāĤ
- 2 Hem-dem olsa düşmen ile göñlüm ider el-firāó
Meròabā itse raóıbe cānum eyler el-vedāĤ
- 3 Çün nióābın refĤ ide Ĥışó ehline düşer öourüş
Ėerreler ēāhir olur gün nùrı bulsa irtifāĤ
- 4 Dil-berũñ yolında ben resm eyledüm cān
virmeĝi
ĤĀşıóa cevır ü cefā itmek sen itdũñ iótirāĤ
- 5 Tā ebed tārık óalmaz ēulmet-i dünyā-yı dùn
Ĥışó nùrı kim šala dil óānesi içre şuĤāĤ
- 6 Rùz-ı maòşer nāle vü zāruñdan olmaz fāyide
Eylemezseñ bunda ĤAdlī dād-ö^vāhı istimāĤ
- 7 Māl-i óalbídür hemān cemĤiyyetinden fāyideñ
Tāc-ı šāhiden ne oldı óāşılıñ ĝayrı šudāĤ

·45 OR 11b-12a, T 14b-15a, M1 15a, M2 11b, İBB 8a.

·2b eyler] ider M1, M2.

·3a nióābın] nióābuñ M2 / Ĥışó ehline] ehl-i dile İBB.

·4a dil-berũñ] dil-beri T, M1, M2.

·5b şuĤāĤ] çerāĝ M2.

·6b eylemezseñ bunda] eylemez kevnde İBB / bunda] günde OR.

·7a fāyideñ] fāyide T.

·7b -İBB.

- 1 ṬĀrızuñ hicrinde çünkim eyleyem gül-geşt-i bāğ
Lālenüñ bağrında óoyam dāğınuñ üstine dāğ
- 2 Ėulmet-i zülfüñde yüzüñ nürin ister cān u dil
CemṬ olur pervāneler her gice kim yansa çerāğ
- 3 Āstānuñda sifāl-i seglerüñle mey içüp
Cām-ı Cem'den taōt-ı Keykāvüs'dan itdüm ferāğ
- 4 Bī-başardur nūr-ı òüsn-i yāri zāhid göremez
Büy-ı Ṭışóı nice idrāk ide òuşk olan dimāğ
- 5 Ōār-ı hicrān ile òüy eyle hemān kim tutdılar
Gülşen-i kùyın nigāruñ ṬAdliyā büm ile zāğ

·46 OR 12a, T 15a, M1 15b, M2 12a, İBB 8a.

·3 -M2.

- 1 Şöyle efkār oldı cismüm k'aña pırāhen dirig
Ten eger budur aña õākister-i külõan dirig
- 2 Õālini göstermeyüben şaldı zülfi dāmına
Murğ-ı cāndan óıldı ol şayyād bir erzen dirig
- 3 Óanlu yaşımı ne dem kim isteseñ òāzır durur
Laṭl-i nābı eylemez ṭāliblere maṭden dirig
- 4 Şādi-i vaşl olmaz ise ğuşşa-i hicrũñ büyük
Devr-i laṭlũnde gedādan óılma dūr derdin dirig
- 5 Ol gözi cellād hicrinde ölürsem dústlar
Bu ğaribũñ māteminde eylemeñ şiven dirig
- 6 Õāşıl-ı òüsnũnde õālũñ menṭ óılma k'eylemez
Çün kerim olan gedādan dāne-i erzen dirig
- 7 Ger beóada ister iseñ fetò-i bāb-ı mağfiret
Ṭadliyā ehl-i fenāya eyleme maðzen dirig

·47 OR 12a-12b,T 15b, M1 15b-16a, M2 12a, İBB 8a-8b.

·1a k'aña] aña T.

·3 -T.

·4b laṭlũnde] laṭlũnden T.

·6b erzen] örmen T, M1, M2.

·7a ister iseñ] istersin M2.

- 1 Daṭvi-i òüsn eyleyüp gün vechi yoó ger ura lāf
Çün yüzüñ āyinesi gibi degül mirṬātı šāf
- 2 İt gibi bekler Ṭases tutmaó diler mey-õ^vāreyi
Yā gıyāše'l-müstağisîn neccinā mimmā nehāf
- 3 Pertev-i nür-ı cemālüñ görmege iy meh senüñ
Kaṭbe-i kuyuñ melāyik her dem iderler ṭavāf
- 4 Hep cihān iy meh-lióā sen šāha olmışdur muṭiṭ
Leşker-i gamzeñ kimüñle šaf ṭutup eyler mašāf
- 5 Serverā sırr-ı dehānuñda senüñ òayrān õired
Ṭāciz olmuş Ṭuóde-i zülfüñde Ṭaól-ı mù -şikāf
- 6 İy gönül saña müselleme šanma bu derd ü belā
Çeşm-i pür-õışmı nigāruñ kimseyi óılmaz muṭāf
- 7 Őıróā-i šabrı gıyüp eyler óanáṬatden kemer
Künc-i gamda ṬAdli çün bulmaz nihāyet iṭtikāf

·48 OR 12b,T 15b-16a, M1 16a, M2 12b, İBB 8b.

·1a gün] göz OR, T / ger] kim İBB.

·2a bekler] bilür İBB / bekler] yiler OR.

·4a hep] çün T.

·5b mù] min OR.

·6a šanma bu] eyleme T.

·6b çeşm-i pür-õışmı] nergis-i çeşmi T.

·7a gıyüp] geyüp OR / eyler óanáṬatden kemer] her dem
óanáṬatdür işi İBB / kemer] geçer OR.

mefṭülü mefāṭilü mefāṭilü feṭlün

- 1 Şāṭirde ki nigārın leb-i laṭl-i teri yoó
Şol şūṭiye benzer ki ğidāya şekeri yoó
- 2 Nāveklerin ol óaşı kemān aldı tenümden
Ol ṭāyire döndüm ki anuñ bāl ü peri yoó
- 3 Ōākister idüp virdi tenüm bād-ı fenāya
Kimdür ki diyen āhum odınuñ şereri yoó
- 4 Vāṭië ki Ceðim'ün ëulümātın ider evşāf
Füróat şebidür var ise k'anuñ seðeri yoó
- 5 Ṭadli ser-i zülfüñle ayağuñ tozın ister
Kim salṭanatında daõı tāc u kemeri yoó

·49 OR 12b-13a, T 16a, M1 16b, M2 12b-13a, İBB 8b.

·1a şāṭirde] şāṭir OR, İBB, M1 / şāṭirde ki nigārın] bir şāṭire yārüñ ki M2.

·3a fenāya] öazāna OR.

50

mefṭülü mefāṭilü mefāṭilü feṭülün

- 1 Ol dil-ber-i zībā gibi meh-çehre güzel yoó
Bu òüsn-i dil-ārāya cihān içre bedel yoó
- 2 Vušlat demidür çünki bu dem õāne-i dilden
İy ğam yüri gitgil ki daõı saña maðal yoó
- 3 Turrañ šalalı silsilesin óalmadı kimse
Gõñlinde anuñ ğušša vü ğam ṭül-i emel yoó
- 4 Šùfi беру gel mey içelüm jeng-i ğam içün
Dil āyinesin šāf idici ğayrı Ṭamel yoó
- 5 Sāóı lebüñüñ āb-ı òayātını iden nüş
Òızr oldı ebed āõir aña hergiz ecel yoó
- 6 Miònet evidür dār-ı cihān eyleme feryād
Bu medrese-i ğamda gõñül baòş u cedel yoó
- 7 Vaşfında anuñ gerçi ğazeller didi Ṭadli
Ol dil-ber-i raṬnāyı beyān ide ğazel yoó

·50 OR 13b, T 16b, M1 16b-17a, M2 13a, İBB 9a.

·2a demidür] daõidür T.

·5b ebed āõir aña hergiz] ana şimdi cihān içre İBB.

·7a vaşfında] vaşfuñda T.

- 1 Niçe bir ben za'īfe derd ü ğamda õaste-òāl
olmaó
Gözüñ bimārı gibi her zamānda bi-mecāl olmaó
- 2 Gehī ħurrañ gibi başdan çıóup şüride-òāl olmaó
Gehī zülfüñ gibi ayaĝa düşüp pāy-māl olmaó
- 3 Behey kāfir Müselmānlıó yolında var mıdur bu
kim
Òarāmī gözlerüñe óanımı içmek òelāl olmaó
- 4 Tereddüt çekmeye aĝyār la'īlüñ iltifātına
Baña mı óaldı vařluñ istemek fikr-i muòāl olmaó
- 5 Baña gelmiş durur óařuñ ğamından çün hilāl
olmaó
Saña lāyíódur iy meh āftāb-ı bi-zevāl olmaó
- 6 Behey 'Adlī õam-ı zülfı gibi dāl olmasa óaddüñ
Nedür bu óaló arasında bu deñlü óıl ü óāl olmaó
- 7 Hevā-yı 'ıřóı dil-dāruñ dimāĝuñ eylese muòetel
Esās-ı sałtanatda řañ degüldür iòtilāl olmaó

·51 OR 13a, T 16b-17a, M1 17a, M2 13a-13b, İBB 9a.

·1a ğamda] ğamdan T.

·7a dimāĝuñ] dimāĝum OR.

·7b -M2.

- 1 Šoòbetde müyesser olur ise neğam olmaó
Dīvāne vü āşüfte vü rüsvā ne ğam olmaó
- 2 ṬĀşío ki lebün yādına mey nüş ide ṭañ yoó
Cem kendü olup sāğar aña cām-ı Cem olmaó
- 3 Ser-Ṭasker olursam ne Ṭaceb ehl-i cünuna
ṬĀlemlere dīvāneliğile Ṭalem olmaó
- 4 Ğam deştini kim óatṬ iderem mümkin olur mı
Mecnùn ile Ferhād baña hem-óadem olmaó
- 5 Ṭadli deheni sırrına irmek diler iseñ
Lāzım durur evvelde vüçüduñ Ṭadem olmaó

·52 OR 13a, T 17a, M1 17b, M2 13b, İBB 9a.

·1a šoòbetde] muòabbetde OR.

·3a -M2. olursam] olur isem OR.

·3b dīvāneliğile] dīvāneliğe T.

·4b bana] ile hem OR, İBB.

mefṭülü mefāṭilü mefāṭilü feṭülün

- 1 Ol dil-bere mümkün ola mı bir naêar itmek
Yüz üzre anuñ õāk-i derinden güêar itmek
- 2 Õarc ideyidüm yollarına laṭli gözümde
Küyina anuñ olsa müyesser sefer itmek
- 3 Āhumuñ oóı geçdi felekden senüñ iy dúst
Sengin dilüñe olmadı mümkün eêar itmek
- 4 Tā şubòa degin nālem ile õalóa niçe bir
Sevdāsiyle sünbülünüñ derd-i ser itmek
- 5 Cānı ala dir ğamzeleri dil òaêar eyler
Aşşı ide mi uğrıdan iy dil òaêar itmek
- 6 Ŗişm ile gözünüñ tiğ çeker merdüm-i şüõuñ
Mest olsa óaçan Tādetidür şur u şer itmek
- 7 ṬAdli gibi ger óaşd ide Ṭuşşāó arasında
Geldükçe müjeñ tırine sine siper itmek

·53 OR 16a, T 17b, M1 17b-18a, M2 13b-14a, İBB 11a.

·1b õāk-i] rāh-ı T, M1, M2 / güêar] òaêar T, M1.

·3b dilüñe] dilüñi T / mümkün] hergiz M2.

·5a cānı ala dir] cān ala deyü T, M1, M2.

·7b sine] sinem T, M1, M2.

- 1 Her gice zülfüñ gamından dil perişāndur senüñ
Mihr-i ruôsāruñla her gün şād u öandāndur
senüñ
- 2 İy göñül Ferhād'a nisbet eyleme derdüm benüm
Küh çāk itdiyse ol çāk itdügüñ cāndur senüñ
- 3 Gamze-i öün-riz ü öün-ö'āruñ çi ger óattāldür
Laṭl-i mey-gūnuñ veli ser -çeşme-i cāndur senüñ
- 4 Yūsuf-ı Mişri'ye óıymet ağırı altunimiş
Öāk-i pāyuñ cevheri biñ cāna erzāndur senüñ
- 5 Genc-i öüsnüñ almaó ister düzd-i dil bilmez anı
Zülfüñüñ ejderleri aña nigeħ-bāndur senüñ
- 6 Kātib-i Óudret berāt-ı öüsnüñ jmlā ideli
Óaşlaruñ tuğrāsı ol menşūra Ṭunvāndur senüñ
- 7 Şen bu öüsn ile cihān milkinge şultān olalı
Ṭadli óuluñ milket-i Rüm içre şultāndur senüñ

- 1 Sünbülüñ sāye šalar üstine berk-i semenüñ
Devr ider dāyire-i verd-i teri yāsemenüñ
- 2 Çin-i zülfine gelür bùy alur uğrı diyü
Şaldılar òabse ħutup óahr ile miskin öutenüñ
- 3 Çünki vīrāneleri eylerimiş cāy perī
Sen perisin n'ola göñlüm olur ise vaĥanuñ
- 4 Şaldı pertev yüzüñ eflāke çün iy bedr-i münir
ĤAks-i öurşid ü óamer oldu o vech-i òasenüñ
- 5 Güş şīrīn-suóanuñ işidür ammā ne Ĥaceb
Gözlerüm dióóat idüp görmedi hergiz dehenüñ
- 6 Çin idüp óalóaların murğ-ı dili itmege šayd
Gül-i ter üzre šalar dāmeni müşgīn resenüñ
- 7 Óaşre dek derd ü ġamın cān u dilüñ itmege şeró
Sīneñ üzre dil ola ĤAdli biten her çemenüñ

·55 OR 16a-16b, T 18a-18b, M1 18b, M2 14a-14b, İBB 11a.

·1b devr] dūr OR / teri] ĥarī T.

·2b miskin] müşgīn T.

·4a pertev] nūr OR, İBB / çün] çü M1, M2.

·6bdāmeni müşgīn] dāmen-i müşgīn T, dāmen-i miskin M1 / müşgīn] miskin İBB / müşgīn] o miskin M2.

·7a óaşre dek] óaşrda T / ġamın] ġama M1, M2, ġamuñ T.

- 1 Görse bülbül nāleler eyler cemālini gülüñ
Güş olupdur gül işitmege fiğānın bülbülüñ
- 2 Gül yüzüñ rengi òayādan ğaró-ı āb itdi güli
Pîç ü tāb-ı kākülüñ tābın giderdi sünbülüñ
- 3 Boynumı burdı benefşe öaṭṭuñuñ sevdāları
Göñlümi sevdāyile başdan çıóardı kākülüñ
- 4 Murğzāruñ murğ-ı zārı olalıdan cān u dil
Şıólıgın diñdürdi feryādum çemende bülbülüñ
- 5 Eşk-i çeşmüñden gül-āb itseñ yeridür ĤAdliyā
Tāc-ı şāhiden baş ağrısı degül mi òāşıluñ

·56 OR 14a, T 18b, M1 18b-19a, M2 14b, İBB 9b.

·4b diñdürdi] giderdi T.

·5b -M2.

- 1 Ğam-ı zülfüñle cān āşŭfte dil teng
Gözüm yaşı durur laʿīlūñle hem-reng
- 2 Ğamuñdan āh idüp óan aĝladuóça
Dögüp göksüm ururam başuma seng
- 3 Düşelden sen periden bir dem ayru
Delüirdüm kendüm ile eylerem ceng
- 4 Didüm vaşluñ müyesser ola mı dir
Delü misin ya serõüş ya yedüñ beng
- 5 Nigārā sensüzün ʿayş eylesem ben
Yüzümi def iderem óāmetüm çeng
- 6 Cefā taşıyla şındı şabr ayaĝı
Mecālüm gitdi oldu ʿāóatüm teng
- 7 Yüzüñ görüp figān itdükçe ʿAdlī
İder gülşende bülbul aña āheng

·57 OR 16b-17a, T 18b-19a, M1 19a, M2 14b-15a, İBB 11b.

·2 -T.

·3b eylerem] iderem M1, M2.

·4b ya] be M1.

·6a şındı] şındı M1.

·6b ʿāóatüm] óāmetüm T.

- 1 Ruǒlaruñ şemṬi virür nùrını şems ü óamerüñ
Yüzüñüñ şevóiyile ëulmeti gider seðerüñ
- 2 Ol mehüñ mihr-i cemāline muóābil olıcaó
İy güneş olmayısar êerrece senüñ eşerüñ
- 3 Dil ü cāndan yoluña óāk oluram işideli
Kımyā eylerimiş óāke olursa naëaruñ
- 4 Rāh-ı Ṭışóa óademüñ başma göñül olmazsa
Aróaña óıróa-i ğam bilde óanāṬat kemerüñ
- 5 Görine gözlerine gün gibi gündüzde şehā
Óangı aṬmāya k'ide küòl-i cilā óāk-i derüñ
- 6 Çin-i zülfi óoóusın almasañ iy nāfe-i Çin
Misk olup bulmaz idi rağbeti óun-ı cigerüñ
- 7 ṬAdli şıṬr ü ğazeli terk idüben defteri dür
Çunki şerò olmaz imiş óaşre degin derd-i serüñ

·58 OR 16b,T 19b, M1 19b, M2 15a, İBB 11a-11b.

·3b óāke] cāna M1, M2 / olursa] irürse İBB.

·5a gündüzde] günden de M1, M2.

·5b k'ide] ola M2 / k'ide] k'ola M1.

59

feṬilātün mefāṬilün feṬilün

- 1 Bize bir óāmeti nihāl gerek
Bize bir kaşları hilāl gerek
- 2 Meh gibi kem cemāli neyleyelüm
Bize bir mihr-i bī-zevāl gerek
- 3 Āl ile degme dil-ber almaz dil
Zülfi óara yañağı al gerek
- 4 Tùṭi gibi şeker-efşān oluban
Leb-i laṬlini õoş-maóāl gerek
- 5 Levò-i dilden ğubārı maðv içün
Õaṭṭ-ı reyòānı bī-mişāl gerek
- 6 ṬĀşíouñ óāmetin õam itdügine
Ser-i zülfini aña dal gerek
- 7 Bili vaşfında óıl yarar olsañ
ṬAdliyā incerek õayāl gerek

mefāṭīlün mefāṭīlün mefāṭīlün mefāṭīlün

- 1 Müyesser olsa yārūñ bāde-i laṭīyle hem-demlik
Görürlerdi šafā bezminde nice olduğın Cemlik
- 2 Bu Zāl-i dehr-i dūnuñ ol óadar çekdüm cefāsın
kim Cihāna dāstān oldu benüm òaóóúmda Rüstemlik
- 3 Óamu òüsn ehlinüñ ağızına sen mühr-i sūkùt
urduñ Senüñ ağızuñda óatm olmuş durur Ṭālemde
óātemlik
- 4 Mariz-i Ṭışó olanlara eṭıbbā idemez tedbır
Lebüñden olur olursa benüm derdüme emsemlik
- 5 Beóāyı fikr ider olsañ fenā milkinde iy Ṭadlı
Cihāna pādşāh olmaó òaóıóat oldu bir demlik

·60 OR 14a, T 19b-20a, M1 20a, M2 15b, İBB 9b.

·1a laṭīyle] nābıyle T.

·2a ol] şol T, M1, M2.

·3a sūkùt] sūkùn T.

- 1 Ārzù-yı cān u dil cānā višālũndür senũñ
Görinen her laðeada gözde öayālũndür senũñ
- 2 Rùz u şeb devr eyleyüp yiryüzini pür-nür iden
Ay ile gün pertevi Ṭaks-i cemālũndür senũñ
- 3 Tır-i āhum her nefes eflāke irgüren benüm
Öaşlaruñ yāyın óurup Ṭarż-ı hilālũndür senũñ
- 4 Dústum Ṭöêrin diler beñzer dimişler òüsnũñe
İzüñe yüzün sürer gün pāy-mālũndür senũñ
- 5 Gözlerũñ öançer çeküp her laðea óanlar dökdügi
Fitne-i äöir-zamānsın mekr ü ālũndür senũñ
- 6 Bedr olup gün yüzine óarşu iñen lāf urma kim
İde iy meh bir gice òüsn-i kemālũndür senũñ
- 7 Ol meh-i bedrũñ bilin ṬAdli der-āğüş eylemek
Her gice tā şubòa dek fikr-i muòālũndür senũñ

·61 OR 17a,T 20a, M1 20b, M2 16a, İBB 11b-12a.

·1a cān u dil] cāvidān OR, İBB.

·3a āhum] āhın T, M1, M2.

·4a Ṭöêrin diler] izin sürer T, M1, M2.

·4b sürer gün] sürerken OR / sürdigün T.

·5b mekr ü ālũndür] mekr-i öālũndür T, M1, M2.

·6b ide] k'ide T.

·7a bilin] bilmez İBB.

62

mefāṭilün feṭilātün mefāṭilün feṭilün

- 1 ṬAraó belürse ruðuńda gül-āb-ı terden yeg
 Óalāveti lebünüń şehd ile şekerden yeg
- 2 Senüń içün didiler Ṭāşıóını óatl eyler
 Daıı ne ola cihān içre bu őaberden yeg
- 3 Çü söze başlayasın laṬl-i nābile ne ola
 Ki güş-ı cāna irişmege bu dülerden yeg
- 4 Gözüń marizine laṬl-i lebüńle eyle Ṭilāc
 Ki öaste olana olmaya gül-şekerden yeg
- 5 N'olaydı ṬAdli'ye bir êerre deńlü meyl itseń
 Çü rüşen oldı yüzüń şems ile óamerden yeg

·62 OR 14a-14b, T 20b, M1 20b-21a, M2 16a, İBB 10a.

·2a óatl] terk OR.

·5b yüzüń] yüzin T.

- 1 ĤĀşıóuñ Ĥışó yolında gözi nemnāk gerek
Dāmen-i Ĥışóa yapışan yaóası çāk gerek
- 2 Yansalar Ĥışó u vefā ehli ben evvel yanaram
Lā-cerem āteşe evvel öas u öāşāk gerek
- 3 Öavf-ı ağıār ile Ĥışó ehli vişāle iremez
Varmağa Ĥışó yolın Ĥāşıó-ı bī-bāk gerek
- 4 Āftāb-ı ruö-ı dil-dār ħulũĤın dileyen
Āh u eşk ile aña encüm ü eflāk gerek
- 5 Yer ü gök şöhr-et-i Ĥışóumla pür olsun diyenũñ
Āhınuñ yiri felek kendüsinũñ öāk gerek
- 6 Ĥür-ı Ĥışó içre tecellī dilesen Mùsāvār
Meşrebũñ āb-ı revān gibi revān pāk gerek
- 7 Degme Etrāk ne bilsün ġam-ı Ĥışóı ĤAdlī
Sır-ı Ĥışó añlamağa öaylice idrāk gerek

·63 OR 14b-15a, T 20b-21a, M1 21a, M2 16b, İBB 10a.

·2 -İBB.

·2b -OR.

·3a iremez] irmez M1, M2.

mefāʿīlün mefāʿīlün feʾūlün

- 1 Göñül ol ruǵları gülnāre varduñ
Şanasın gül uma gülzāre varduñ
- 2 Şabā şan gülşene öāşāk iletdi
Yirüñ bekle ki kùy-ı yāre varduñ
- 3 Lebi vaşfında şehd aóar dilüñden
Meger ol laʾl-i şekker-bāre varduñ
- 4 Dişi yanında yaşuñ añma ʾAdlī
Edeb šaóla dūr-i şehvāre varduñ
- 5 Behey miskīn hevā-yı zülf idersin
Meger müşg almağa ʾaṭṭāre varduñ

·64 OR 15a-15b, T 21a, M1 21b, M2 16b, İBB 10b.

·1a gülnāre] gülzāre OR.

·3a vaşfında] vaşfuñda OR / dilüñden] lebüñden İBB.

·5b müşg] misk T, M1, M2.

- 1 Óarār u šabrum alup beni bī-óarār itdüñ
Şaçuñ hevāsiyile ʿĀóolumı tārmār itdüñ
- 2 Firāóuñ içre ğamuñ zehriyidi yidügümüz
Ecel şarābını şunmaóla öoş-ğüvār itdüñ
- 3 Cefālaruñı ziyād eyledüñ ki minnetdür
Bu nā-tüvānı bu luţf ile zīr-i bār itdüñ
- 4 Kenāre gelmeyüben sen kenār eyleyeli
Gözüm yaşını benüm bahr-ı bī-kenār itdüñ
- 5 Öisāb olınmaya yazılsa tā ki rüz-ı şümār
Şaçuñ girihleri kim dilde bī-şümār itdüñ
- 6 Bu ðüsn ile ki şeh olduñ göñül vilāyetine
Ġamuñ diyārına ben óulı şehriyār itdüñ
- 7 Murādı öāk-i reh olmağ idi çü ʿĀdli'nüñ
Murādını virüben anı kām-kār itdüñ

·65 OR 15a, T 21a-21b, M1 21b-22a, M2 17a, İBB 10b.
 ·2bşunmaóla] şunmağla M2, İBB / öoş-ğüvār] öoş-vār T.
 ·3a eyledüñ] itdüñ OR.
 ·3b bār] yār OR.

mefāṭilün feṭilātün mefāṭilün feṭilün

- 1 Yüzüñi göricek artar enini zārlaruñ
Olur bahār olıcaó nālesi hezārlaruñ
- 2 Dilüme lāle gibi deşt-i ğamda dāğ óodı
Tarāvet-i ruǵı vü õāli gül-ṭiēārlaruñ
- 3 Yüzüñ güli ki aña Ṭöêr-õ^vāh ola ğam yoó
Tutam ki õār-ı belādur bu õār-ı zārlaruñ
- 4 Hevā-yı Ṭışó bu deşt-i ğam içre kāfidür
Óarārını bile virmege bī-óarārlaruñ
- 5 Vişāl ümıdiyile ṬAdliyā berāber ider
Yüzi vü zülfi ğamı leyl ile nehārlaruñ

·66 OR 15b,T 21b-22a, M1 22a, M2 17a, İBB 10b.

·3a ola ğam] olduğum OR.

·3 -İBB.

·3b tutam ki] tutam OR / õār-ı zārlaruñ] õārõārlaruñ M1, M2.

·4b bile virmege] yile vir tā ki OR.

mefġlū mefāġilū mefāġilū feġlūn

- 1 Ben ōāke tecellī ide ger nūr-ı cemālūñ
Her êerre-i ōākūm ṭaleb eyleye višālūñ
- 2 Engüşt-nümā óıldı beni ōaló arasında
Hicrinde nizār olduĝum ol óaşı hilālūñ
- 3 Bir berk-i ōazān-dīde mišālinde óılupdur
Beñzümi óadi fūróati ol tāze nihālūñ
- 4 ŤUşşāóa naşīb olmadı çün ōalvet ü šòðbet
Zāhid saña ne ĝam varimiş defġ-i melālūñ
- 5 Dil-berde vefā olmayıcaó fāyide itmez
ĤAdlī sebep-i vaşl degül māl ü menālūñ

·67 OR 15b-16a, T 22a, M1 22a-22b, M2 17b, İBB 10b-11a.

·1a ben] bir T / ide ger] görünür OR, İBB.

·3a óılupdur] óalupdur OR.

·3b óadi] óodı OR.

·4a olmadı] oldı OR.

- 1 Olur mı şād göñül kim ğam içre zār degül
İder mi vašla heves ol ki dil-figār degül
- 2 Fiğāne şaldıyise kùhı nāle-i Ferhād
Fiğāne şalmışam āfāóı kùhsār degül
- 3 Başuma gün mi toğar kim yüzüñ firāóında
Óara şaçuñ gibi ʿĀlem gözüme tār degül
- 4 Eger dürüst ola Leylî vişāl-i vaʿdesine
Şınursa kāsesi Mecnùn'a inkisār degül
- 5 Ne deñlü çoğ ise ʿİşó ehli olurlar bızār
Şu ʿTómrden ki ğaraż aña vaşl-ı yār degül
- 6 Vişāl ümıdiyile hicri iótiyār itdi
Ne çāre eyleye ʿAdlî ki baótı yār degül

·68 OR 17a-17b, T 22a-22b, M1 22b, M2 17b, İBB 12a.

·1a kim] -T.

·2a şaldıyise] geldiyise T.

·5a olurlar] oldılar T, M1, M2.

- 1 Gülşen-i kùyuñ göñül murgına kim meyvā degül
Anuñ içün bülbul-i dil lāldür gùyā degül
- 2 Rā óaşuñla dal zülüfüñ òasretidür dústum
Zāhidüñ óaddini lām iden ğam-ı ferdā degül
- 3 Kāse-i òunın çeşmümdür elinde sāóinüñ
Devr iden meclis içinde sāġar-ı šahbā degül
- 4 Lāle daõı dāġdār-ı õadd-i gül-günuñ durur
Gözlerüñ bīmārı ancaó nergis-i šehlā degül
- 5 Ṭadli daõı ol šeh-i õübāna cāndan óul geđer
İşiginde bende olan Öusrev u Dārā degül

- 1 Bāğ-ı dilde óāmetüñ servin öirāmān eylegil
Bülbül-i cānı yüzüñ şevóıyle nālān eylegil
- 2 İy šabā Ṭaynuma alman öāk-i pāyı ğayrını
İki gözümçün gerek küöl-i Šifāhān eylegil
- 3 Bāğbānā ğonca vü gülden ruö-ı dil-dārsuz
Öaṭṭ olur mı var anı dāğ ile peykān eylegil
- 4 ṬĀşıóuñ dāmen ğirībān fikrin itmez dústum
Sīnesin çāk eyleyüp çāk-ı ğirībān eylegil
- 5 Derd ü ğam mersùmunı Ṭuşşāódan menṬ eyleme
Óullaruña pādşāhum luṭf u iòsān eylegil
- 6 LaṬl-i nābuñ şerbetiyle iy ṭabīb-i cān u dil
ṬĀşıó-ı dil-öastenüñ derdine dermān eylegil
- 7 Pādşāhum luṭf idüp ṬAdlī óuluñuñ başına
Öāk-i pāyuñ tēc idüben Rùm'a şulṭān eylegil

·70 OR 18b, T 24a, M1 23a-23b, M2 18a, İBB 12b.

·2a alman] almaz T.

·3a dil-dārsuz] dil-dārdan M2.

71

feṬilātün feṬilātün feṬilātün feṬilün

- 1 ṬĀşıóā òùşe-i zülfüñ iñen olmaz māyil
MezraṬ-ı ṭül-i emelden ne olısar òāşıl
- 2 Dür dişüñ fikriyle şol óadar aġladum kim
Baòra döndi gözümüñ yaşı görünmez sâòil
- 3 Serv ile óadd-i öirāmānı bir olduġı gibi
Görinür müy-ı miyāniyle şaçı óıl-be-óıl
- 4 Ehl-i dil Ṭāşıó-ı hüşyār aña dirler kim
Cām-ı Ṭışóuñla senüñ mest ola vü lā-yaṬóıl
- 5 Cānına ėulm ü sitem eyleyüben seydi seni
ṬAdli'yiçün dimesünler daõı şāh-ı Ṭādil

·71 OR 18b,T 24b, M1 23b, M2 18b, İBB 13a.

·1a òùşe] tüşe OR, İBB / iñen] eger M1, M2, İBB.

·2a dür dişüñ] derd-i şek M1, M2.

·2b baòra döndi] baòr oldı OR, T, M1, İBB.

mefāṭilün mefāṭilün feṭṭülün

- 1 Göñül ol çeşmi sādirden òaêêr óıl
Ne mekr ile göñül alur naëar óıl
- 2 Gelürse sineñe şemşir-i tiri
Çeker pergālesini mā-òazar óıl
- 3 Nişār içün õayāli ayağına
Gözüñ dürcini pür -dürr ü güher óıl
- 4 Eger şabruñ yoğ ise Ṭışó içinde
Revān kùyına dil-dāruñ sefer óıl
- 5 Eger šāfi-naëar olmaó dilerseñ
Ayağı toprağın nür-ı başar óıl
- 6 Bülend eyle boyı vaşfını ṬAdlī
Dehānında sözüñi muõtaşar óıl
- 7 Leb-i laṬlini kim emsem dir ise
İlāhi dilin ağızında şeker óıl

·72 OR 19a, T 24b-25a, M1 23b-24a, M2 18b, İBB 13a.

·2a şemşir-i tiri] şemşiri mihmān M2 /şemşir ü tiri İBB / şemşir M1.

·3 -İBB.

·3b pür] -T.

·4a şabruñ] õayruñ OR, İBB.

·5a šāfi naëar] šādib-naëar M1, M2.

·6a boyı] yolu İBB.

·6b dehānında] dehānuñda T.

·7b ağızında] ağızını OR, İBB.

73

fāṭilātün fāṭilātün fāṭilātün fāṭilün

- 1 Olmadı Ṭālem içinde bir nefes öürrem göñül
Olmadı bir laòëa bī-ğam olana hem-dem göñül
- 2 Her kime göñlüm ğamın didüm ğamından ğam
yidüm
Ġālibā yoódur cihān içinde bir bī-ğam göñül
- 3 Öāk-i ādem ğam ile taömīr olupdur Ġālibā
Bī-ğam olan olmaya cins-i benī-ādem göñül
- 4 Ġušša-i devrāndan bir dil öalāš olmuş degül
Sen degülsin mübtelā-yı ğam hemān epsem
göñül
- 5 Şāhid-i şādī cemālin Ṭarż ide bir gün ola
Böyle óalmaz ğam yime òāl-i cihān her dem
göñül
- 6 Saltanat ğavġāsıdur ṬAdli seni dil-teng iden
Öiróa-pùş olanda vardur var ise öürrem göñül
- 7 Óo raṬiyyet ğušşasını memleket óayġusını
ṬĀoil iseñ òālũñ añup eylegil mātem göñül

·73 OR 17b-18a,T 22b-23a, M1 24a-24b, M2 19a, İBB 12a-12b.

·4b epsem] ebsem M1.

·5a cemālin] cemālũñ T.

·5 -M2.

·7 -T.

- 1 İy ṭabībüm derdmendem derdüme bir çāre óıl
Şehr ü kùý içre šabā gibi yeter āvāre óıl
- 2 Šābit oldum rāh-ı Ṭīşóuñda baña raòm it diyü
Dimedüm kim gözlerümüñ yaşını seyyāre óıl
- 3 Tевbe nefṬ itmez riyāyile olıcaó zāhidā
Ṭīşói iölāš ile cürmüñ maòvına keffāre óıl
- 4 Òādiše defṬini óılmaz medreseyle òānóah
ṬĀrif iseñ ilticā-yı kùše-i öummāre óıl
- 5 ṬAdli ol serv-i revānı itmek isterseñ kenār
Nisbetini eşk-i çeşmüñüñ revān enhāre óıl

·74 OR 18a,T 23a, M1 24b, M2 19a, İBB 12b.

·4a defṬini] refṬini İBB.

·5b çeşmüñüñ] çeşmümüñ OR.

- 1 Dām-ı zülfüñle başa her dem belā eksük degül
Öıışm-ı çeşmüñle dile dāyım cefā eksük degül
- 2 Serverā serv-i bülendüñ ser-firāz olmağıçün
Cān u dilden rüz u şeb vird ü duTā eksük degül
- 3 Sen vefā vü öuló ile Tālemde meşhūr olalı
Māh-rùlardan saña medò ü šenā eksük degül
- 4 Nice kim gün yüzüñe oldı muóābil didiler
ŞemT-i òüsnüñde senüñ günden ziyā eksük
degül
- 5 Òüsn ile öurşid-i enver çākerüñ lāyıó mıdur
Meclisüñde dem-be-dem bir bed-lióā eksük
degül
- 6 Vaşl ile Tāyş eylemiş gerçi raóībüm hicr ile
Öamdüli'llāh bizde de êevó u šafā eksük degül
- 7 Öldürürse ğam seni yāre ne ğam çün her zamān
Biñ senüñ gibi gedā TAdlī aña eksük degül

·75 OR 19b-20a, T 23b, M1 24b-25a, M2 19a-19b, İBB 13b.

·1a her dem] dāyım T, M1, M2.

·1b dāyım] her dem T, M1, M2.

·3b māh-rùlardan] māh-rùlarda T, M1, M2.

·5b meclisüñde] meclisinde T.

·7a seni] beni OR, İBB.

- 1 Gün yüzüñ üstinde olmış rā óaşıñ iy meh hilāl
Kim görüpdür āftāb ile hilāle ittišāl
- 2 Kim ki aõşam zülfüñi göre giçesi óadr olur
Kim yüzüñ görse seðer zī-ťāliť-i feröunde-fāl
- 3 Her gice òālüm perişān šubòà dek zār eylerem
Eyledi sevdā-yı zülfüñ çün beni āšüfte-òāl
- 4 Sen baña raòm eylemeñ Ŧālemde bir emr-i baťid
Ben senüñ vaşluñ temennāsı Ŧaceb fikr-i muòāl
- 5 Sīm ü zerden dām idüp ol vaòşiyi eyle şikār
Ŧadliyā şayd olduğı yoódur ğazelle bir ğazāl

·76 OR 18a,T 23b-24a, M1 25a-25b, M2 19b, İBB 12b.

·3a eylerem] iderem OR, İBB.

·4b ben] biz T / fikr] emr T.

·5b ğazelle] ğazel M1 ğazelle bir] ğazel birle T, İBB.

77

fāṭilātün fāṭilātün fāṭilātün fāṭilün

- 1 Yaóduđına şemṬüñ içün nār-ı Ṭışó ile fetil
Eşk-i çeşmi òāline olmış durur rüşen delil
- 2 Yād-ı laṬlũñ óút-ı cāndur hicr içinde nitekim
Dùzaõ ehline revān-baõş olsa āb-ı selsebil
- 3 Zāhid añmaz kendünũñ õalvetde esrārın görũñ
ṬĀşıóı içer diyü taõfif idermiş ol šaóil
- 4 Ağlamasa gözlerüm kùyına yol virmez nigār
Oldı rüşen bu ki hergiz cennete girmez baõil
- 5 Māl u mīlk ü saltanatla óadr bulmaz ādemi
ṬAdliyā Ṭizzet gerekse işiginde ol êelil

·77 OR 18b-19a, T 25a, M1 25b, M2 19b-20a, İBB 13a.

·1a şemṬüñ] meşṬal T.

·3b taõfif] taðóió OR, İBB / idermiş] eyler imiş OR, İBB.

·4b bu ki] böyle T.

·5a mīlk] mülk OR.

feĤilātün feĤilātün feĤilātün feĤilün

- 1 Dil ü cān çekse ğamın sen šanemüñ ğam degül
ol
Ger nem olmaya gözüm hicr ile nesnem degül ol
- 2 Gözümüñ yaşını Ĥummāna nice beñzedeyüm
Ki kenārında bunuñ óaṭre óadar nem degül ol
- 3 Neñ durur diyü eger kimse šora yāri direm
Dü cihān içre benüm varum odur nem degül ol
- 4 Šalunurken seni nāz ile görenler didiler
Ya perī-zāde durur ya melek ādem degül ol
- 5 Güneşi gördi gözüm dil seni šandı didi cān
Óāmeti serv-i gülüñ yoó durur epsem degül ol
- 6 Nice šayd ide diyem baña šen āhüyı raóib
Gerçi av iti durur kelb-i muĤallem degül ol
- 7 ĤAdli mīr olalıdan derd ü belā kişverine
Óılmadı ğušša vü ğam milk-i müselleme degül ol

·78 OR 20a,T 25a-25b, M1 25b-26a, M2 20a, İBB 13b-14a.

·1a ğamın] ğamuñ M2.

·4 -T.

·5 -İBB.

·5a -OR.

·5b epsem] ebsem M1, M2.

·7b óılmadı] óalmadı OR.

fāṭilātün fāṭilātün fāṭilātün fāṭilün

- 1 Óaşlaruña bir óadimī bendedür beñzer hilāl
Kim dü tā itmiş durur óaddin mürür-ı mäh u sāl
- 2 Ne taṬalluó leblerüñ yāóút öaṭṭın óılsa nesò
Bu muàaóóaódur ki reyòān oldı öaṭṭuñdan mişāl
- 3 Bir zavallu āftāb u mäh işe bir kej-dehen
Nice óılsunlar senüñle daṬvi-i òüsñ ü cemāl
- 4 Óaşlaruña nisbet itdümse hilālī iy óamer
Eyledüm bārik fikir ü baǵladum nāzük öayāl
- 5 Ṭadliyā aòvālüñe vāóıf degül şanma nigār
Her ǵazel kim yazdum oldı yäre benden Ṭarż-ı
òāl

·79 OR 19a-19b, T 25b, M1 26a, M2 20a-20b, İBB 13a-13b.

·2a öaṭṭın] öaṭṭuñ T.

·2b oldı] aldı OR, T.

·3a kej-dehen] kec-dehen T, M1, M2 /kej-zebān OR, İBB.

·4a itdümse] itdiyse OR, İBB.

- 1 Aóçeler šaçdı yine gülşene gül
İtse šaç yolmasın n'ola sünbül
- 2 Mest olup yine ğonca cāmından
Šaldı āvāze Ĥāleme bülbül
- 3 Baša çıkmaó olurdı zülfiyile
Ger òarāmiliğ itmese kākül
- 4 Germ olur oldu õayli meclisde
Leb-i dil-dāre beñzeyelden mül
- 5 ĤAdliyā egme atlas-ı çarõı
Dùd-ı āhuñ yeter saña óara çul

81

fāṭilātün fāṭilātün fāṭilātün fāṭilün

- 1 Beñlerüne bende fülful yüzüne gülzār óul
Sünbülüñe boynı baġlu nāfe-i Tātār óul
- 2 Gül gül-āb olur òayādan seyr-i gülzār eyleseñ
Nāz ile šalınsañ olur serv-i ööş-reftār óul
- 3 Leblerüne laṭl óulaġı delik bir bendedür
Dişlerüñ naēmına olur lüylüŷ-yı şehvār óul
- 4 Kākülüñ bendinde oldılar ulü'l-el-bāb óayd
Gözlerüñ siòrine oldılar ulü'l-ebşār óul
- 5 Az bulunur bu cihānda aña senüñ gibi şāh
Ṭadli gibi saña lġkin bulunur bisyār óul

·81 OR 19b, T 26a, M1 26b, M2 20b-21a, İBB 13b.

·5a bu] -T, -M1.

- 1 Óollarımı dāğ-ı hicrān ile tezyin eyledüm
Boynuña bu heykeli aşmağa zerrin eyledüm
- 2 Jaṭn taşından girüp göñlüne olmadum òalāš
Melcey vü meyvāmı ben gerçi ki sengin
eyledüm
- 3 Zülfüñ ucından neler çekdüğümü işidenüñ
Her ne deñlü şād ise göñlüni gamgin eyledüm
- 4 Ṭıšó pirinden gam irşādın temennā eyledüm
Her duṭā kim óıldı ol ben daōı āmin eyledüm
- 5 Zülfi vaşfında muṭaóóaddur kelāmuñ Ṭadliyā
Lebleri vaşfında görseñ nice şirin eyledüm

·82 OR 21a, T 26b, M1 27a, M2 21a, İBB 14b.

·2b gerçi ki] gerçi T.

·4b her] bir İBB.

- 1 Vaşl-ı cānān her nefes maóşşud-ı cānumdur
benüm
Dilde mihri òüsnüññ rāz-ı nihānumdur benüm
- 2 Olmasa dilde ğamuñ ten zinde olmaz bir nefes
Dústum bildüm ğamuñ cān u cihānumdur benüm
- 3 Nice yaşlar dökmesün çeşm-i revān arduñca kim
Terk idüp giden beni rùò-ı revānumdur benüm
- 4 Dest-i cevrüñle büküp sen óaddüm itdükçe
kemān
Tir-i āhumla felek her dem nişānumdur benüm
- 5 Rùz u şeb mihr ü mehüñ şem'īni āhumdur
yaóan
Görinen çarõ-ı felek dùd-ı duõānumdur benüm
- 6 Óışşa -i ğuşşam yazup şerò itmedüm yā Rab
neden
Söylenen dillerde şimdi dāstānumdur benüm
- 7 Cevr ile her günde biñ kez öldürürseñ ĞAdli'yi

·83 OR 24a-24b, T 26b-27a, M1 27a-27b, M2 21a-21b, İBB 16b-17a.
·3b giden] gider T.
·5a āhumdur] āhumda T.
·6a óışşa] òişşe T, M1.
·7a kez] -OR.

Òaó bilür bir kez dimez boynuña óanumdur
benüm

mefāʿīlün feʿīlātün mefāʿīlün feʿīlün

- 1 Firāó u òasret-i rùý-ı nigārı mı diyelüm
Cefā vü cevri-i ğam-ı rùzgārı mı diyelüm
- 2 Belā vü miõnet-i bī-òaddi mi beyān idelüm
Ya bu ğam u sitem-i bī-şümārı mı diyelüm
- 3 Şafā-yı verd-i ruõı şevóiyile bülbülvār
Bu her ğün itdüğimüz āh u zārı mı diyelüm
- 4 Henüz vaşlı ğüline irişmedin çekin
Firāó elinden iren zaõm-ı õārı mı diyelüm
- 5 Egerçi fūróat-i dil-dāre şabr ider ʿAdlī
Bu fīTline biz anuñ iõtiyārı mı diyelüm

·84 M1 27b, M2 21b, -OR, -T, - İBB.

·1a nigārı] nigār M.277.

·1b rùzgārı] rùzgār M.277.

- 1 Ol mehüñ her gice kim kùyında efgān eyledüm*
İtlerine derd-i ser virmekle nālān eyledüm
- 2 Ŗastedür dil kirpügüñ zaömından ammā bāk yoó
Çün lebüñ tiryākini derdine dermān eyledüm
- 3 Yaş dükendükçe gözümnden óan olur her dem
revān
Leblerüñ yādına çeşmüm baòr ile kān eyledüm
- 4 Ten ğubārı dāmenüñne irmesün diyü revān
Gözlerüm yaşın anuñ üstine bārān eyledüm
- 5 Gülşen-i vaşluñ öazān-ı hicr ile ceng itmege
Goncalarla şāó-ı gülden tır ü peykān eyledüm
- 6 Baòr-ı eşkümde dişi yādınadur yaş olıcaó
Kirpigümi anda ṬAdlī şāó-ı mercān eyledüm

·85 OR 21a-21b,T 27a-27b, M1 27b-28a, M2 21b-22a, İBB 14b.

* Gazelin redifi olan *eyledüm* kelimesi, T, M1 ve M2 nüshalarında *eylerem* şeklindedir.

·1b derd-i ser] derdüñi OR, İBB / nālān] tālān İBB.

·5b tır ü peykān] tır-i peykān M1, M2.

·6 -M1, -M2.

- 1 Ben beni yār ışiginde gāh derbān eylerem
Bu öayāl ile gehi kendümi şultān eylerem
- 2 Bu müferriòle güşād olmaz göñül gamgînligi
Bāde-i laṭlũñ öayālātında òayrān eylerem
- 3 Gül yüzi óarşusına dil bülbülin nālān idüp
Gülşen-i kùyını cāna bāğ-ı Riāvān eylerem
- 4 Ğamzeñ oóları irerse kimseye bildürmezem
Ben ki sinemde cefā tiğini pinhān eylerem
- 5 Güller açup dāğlardan ğoncalar peykāndan
SİNemi ben ṬAdliyā tāze gülistān eylerem

·86 OR 21b, T 28a-28b, M1 28b-29a, M2 22b, İBB 15a.

·2a bu] bir M1, M2.

·5b ben] sen OR.

- 1 Rüz u şeb òasret ile geçdi günüm āh n'idem
Baña óismet ğamuñi eylemiş Allāh n'idem
- 2 Şükr iderdüm işigin yaşdanuban yatduğuma
Dergehinden sürer uş ben óulını şāh n'idem
- 3 Şeb-i hicr ile óalup vādi-i òayretde diriğ
Der-i cānāne gider bulımadum rāh n'idem
- 4 ṬālīṬüm şemsi benüm hiç ṭulùṬ eylemedi
Şeb-i yeldā-yı ğama ṭoğmadı bir māh n'idem
- 5 Óurtaram diyü iñen saṬy iderem dāmenüñi
Kesilüp dest-i raóib olmadı kùtāh n'idem
- 6 Uzadup cevr elini ëulm ile ben òaste-dilüñ
Ṭutdı muòkem yaóasın óomadı her ğāh n'idem
- 7 Vaşlın işitdi göñül bulmadı hiç yol aña
Óıldı baót-ı siyehüm çün beni gümrāh n'idem
- 8 Ṭadli göğsin döğüben derd ile dir ağlayuraó
Senden ayru düşeli āh n'idem vāh n'idem

·87 OR 23b, T 28b, M1 29a, M2 22b-23a, İBB 16a-16b.

·2b uş] olmuş OR, İBB.

·3b gider] güêeer OR.

·6a cevr elini ëulmile] ëulm elini cevrile T, M1, M2.

·7 -OR, -İBB, -M1, -M2.

·8b vāh] āh T.

- 1 Şaçlaruñ bendine düşüp artalı sevdālarum
Şehr içi pürdür cemālũñ şevóile gavğālarum
- 2 Ebr-i nīsān gerçi kim deryāya lüylüý-baõşdur
ṬĀleme lüylüý nişār eyler benüm deryālarum
- 3 Dirimiş dil-ber yüzüm gülzārına óarşu hezār
Gülşen-i kùyumda var biñ bülbul-i gùyālarum
- 4 Giceden gündüzlerin faró eylemezler şevóden
Bend-i zülfümde giriftār olalı şeydālarum
- 5 LaṬi-i nābuñ yādına düşdüm şarāba şöyle kim
Meykedeyle dir olupdur melceý ü meyvālarum
- 6 Bu muðaðóóadur õaṭ-ı dıl-dār vaşfın ideli
Defter-i Ṭālem ṭolupdur Ṭadliyā inşālarum

·88 OR 21b, T 29a, M1 29b, M2 23a, İBB 15a.

·3b gùyālarum] şeydālarum İBB.

·4 -İBB.

·5bmeykedeyle dir] meykedelerde OR.

- 1 Tır-i āhum irişür eflāke eglenmez benüm
Eşk-i çeşmüm seyl olup her laòëa diñlenmez
benüm
- 2 Dilde ğamzeñ zaõmını tã òaşr olunca iy şanem
Tende her óıl dil olup söylese diñlenmez benüm
- 3 Dem-be-dem derd-i dilüm söyler egerçi çeng ü
ney
Āh kim sùz-ı derûnum bir dem eglenmez benüm
- 4 Nice kim zencır-i zülfüñ bendini dāyım çeker
Vālih ü dīvāne göñlüm hiç uşlanmaz benüm
- 5 Òasret-i serv-i óadüñle olmadı bir gün daõı
Yaşum ile yiryüzi her laòëa şulanmaz benüm
- 6 Dil-rübālar şayd olur dirler raóıb ile veli
Çün peridür dil-berüm it ile avlanmaz benüm
- 7 Ol şanem kelb-i raóıbüñ ürdüğün diñler dirig
Veh ki feryād u fiğānum ĤAdli diñlenmez benüm

·89 OR 23b-24a, T 26a-26b, M1 29b-30a, M2 23b, İBB 16b. Bu gazel, T nüshasında iki ayrı varakta (26a-26b, 29a-29b) yer almaktadır. T nüshasındaki ikinci varak için burada T2 kısaltması kullanılmıştır.

·2a iy şanem] dil-berā T2, M1, M2.

·2b diñlenmez] söylenmez T, M1, M2, İBB.

·3b bir dem] hiç T2, M1, M2.

·7a ürdüğün] ürdüğüne T2 / diñler dirig] güş ider M1, M2.

·7b diñlenmez] eglenmez M1, M2.

- 1 Gün yüzüñ nùrıyle oldı münevver Ĥālem
İy óamer rùşen olursa n'ola çeşm-i ādem
- 2 Yoó Ĥaceb mürdelere irse òayāt-ı ebedi
Söze başladı meger nāz ile ol Ĥisi-dem
- 3 Óıble òaóóı šanemā KaĤbe olaldan kùyuñ
Gözlerüm yaşını óıldum o òaremde zemzem
- 4 İy peri-şāñ perişāñ olalıdan zülfüñ
Óalmadı Ĥālem içinde daóı óalb-i bī-ğam
- 5 ĤAdliyā ayağı toprağına cān eyle fedā
Pāy-bùsı o şehüñ çün ele girmez her dem

- 1 Yüzüñ ayını óoyup ben güne nāëir degülem
Naëar itmege senüñ ġayruña óādir degülem
- 2 Gözlerüñ tġ çekerek óaşdı bu kim cānum ala
Şanemā ivme ki ben şanma ki òāzır degülem
- 3 Nergisüñ siòriyile dār-ı cihān tıldı fiten
Var daõı'y şüh-ı cihān dime ki sāõir degülem
- 4 Mey ü maòbüb sevüp cān virürem gerçi raóib
Hele ben sencileyin müfsid ü kāfir degülem
- 5 Gerçi yağmur gibi yağırdı ġamuñ başuma taş
Óaó bilür geçmedi dem ben aña şākir degülem
- 6 ġamuña cān virüben ġāyet ucuz avlamışam
Şatun almaóda dimen ben daõı tācir degülem
- 7 ĤAdli'ye derd ü ġamuñ oldu çün ol demde naşib
Óāk olup sine girem terk ide āõir degülem

·91 OR 24a, T 29b-30a, M1 30a-30b, M2 24a, İBB 16b.
·2a gözlerüñ] gözlerüm OR.
·3b daõı'y] daõı M2.
·4a raóib] diye İBB.
·5 -T.
·6b şatun] şatup T, M1, M2 / dimen] dimez T
·7a oldu çün] olmadı çün M1 / oldu] olmadı M2.

- 1 Tùbā boyuñ ki vaşf idicek mŭntehā óılam
Medò-i lebũñde sözlerũmi cān-fezā óılam
- 2 Ťıřóuñ kerāmetinde raóıbi helāk içũn
Zũlfũñ Ťařā-yı Mũsa gibi ejdehā óılam
- 3 Čān virmek ise Ťıřó işinũñ ger nihāyeti
Ťıřó ehli intihāsını ben ibtidā óılam
- 4 Őāk-i vŭcũdumı ne óadar bĩ-behāyise
İksĩr-i őāk-i pāyuñ ile kĩmyā óılam
- 5 Bir kerre iltifāt ile óulum durur diseñ
ŤAdlĩ'yi milk-i Ťāleme ben pādřā óılam

·92 OR 22a,T 30a, M1 30b-31a, M2 24a, İBB 15a-15b.

·4a behāyise] behāya pes İBB.

·5b ŤAdlĩ'yi] ŤAdlĩ'mi İBB / ben] bir T.

- 1 Serv-i óaddüñ yādına yaşımı seyl-āb eyledüm
Óaddümi ol cùybār üstinde dolāb eyledüm
- 2 Ruõlaruñ vaşfın güneşden rùşen itdüm iy óamer
Dişlerüñ vaşfında şıṭrüm dürr-i õuş-āb eyledüm
- 3 Şöyle inceldüm miyānuñ fikriyle dústum
Kim vücûdum zaṭf ile Ṭālemde nā-yāb eyledüm
- 4 Görinen encüm degüldür sînesi pür-yāredür
Tir-i āhı ol óadar kim çarõa pür-tāb eyledüm
- 5 Cān-ı şirini ki laṬlũñ yādına óıldum fedā
Rāoat u ārām ile gùyā şeker-õvāb eyledüm
- 6 Zülfüñüñ sevdālarında Ṭaólı şeydā eyledüm
Miõnetüñ tāb-ı tebinde cānı bî-tāb eyledüm
- 7 Şol óadar kim ağıladum bu sîne-i şad-çākde
Tiri zaõmın Ṭadliyā gül-berk-i sîr-āb eyledüm

·93 OR 22a-22b, T 30b, M1 31a, M2 24b, İBB 15b.

·3a miyānuñ] beyānuñ M1.

·5b ārām ile] ārāmuña T.

·6b Bu mısra, T nüshasında 7b ile yer değiştirmiştir.

·7b tiri] tir OR, İBB.

fāṭilātün fāṭilātün fāṭilātün fāṭilün

- 1 Mest olupdur bāde-i laṭlinden ol mäh-i temām
Nāzdandur šanmañ anuñ şivesin vaót-i öirām
- 2 Mİve-i vaşluñ heves óılan senüñ nā-puõtedür
Sāṭid-i siminüñi öpmek durur sevdā-yı õām
- 3 Geh yüzüñ şevóı gehi zülfüñ perişānlıóları
İşümi õavf u recā itmiş durur her şubò u şām
- 4 Sünbül oldu caṭd-ı müşk-efşānuñuñ efgendesı
Füfül oldu õāl -i Ṭanber-bāruña hindī gulām
- 5 Ṭadli'ye vaşluñ ümıdı dústum emr-i baṭid
Bir selāmuñdur recāsı senden ancaó ve's-selām

·94 OR 22b,T 30b-31a, M1 31a-31b, M2 24b, İBB 15b.

·1a laṭlinden] laṭlũñden T.

·1b vaót-i öirām] -OR.

·2a vaşluñ] vaşlın T.

·4b õāl] õār OR.

·4b hindī] hind ü T, M1, M2.

·5a Ṭadli'ye] Ṭadli vü T, M1, M2.

·5b ancaó] artuó M2.

feĤilātün feĤilātün feĤilātün feĤilün

- 1 Cismümi eşküme ġaró eyleyeli dïdelerüm
Birbirinden n'ola faró olmaz ise baòr u berüm
- 2 Nùr-ı ruòsārına zülfi siyehi òāyil olup
Şām-ı hicr içre belürmez olur oldu seòerüm
- 3 Dehenüñ bir söz ile varlıgımı aldı tamām
Gerçi kim yoğ idi bir êerrece andan öaberüm
- 4 Ne Ĥaceb baòr olur menbaĤı kim eksilmez
Dür dişüñ yādına öarc eyledügümce güherüm
- 5 Tāc u taòt u külehi terk idelüm Ĥışó içre
ĤAdliyā şuĤle-i āhum yetire tāc-ı zerüm

·95 OR 22b-23a, T 31a, M1 31b, M2 25a, İBB 15b-16a.

·1a cismümi] çeşümü M1, M2, İBB.

·3b yoğ idi] yoódı T.

·5a taòt u külehi] taòt-ı külehi OR / taòt u külehi terk idelüm] taòtı
güle terk eyleyelüm T, M1, M2.

- 1 Hicr-i ateşle ola mı bir āteş-i Ceðim
Hicrān vişāle olsa mübeddel zihī naĤim
- 2 Baðr-ı vŭcŭd içinde bulunmaz aña bedel
ĤĀlem tamām olsa šādef bir dŭr-i yetim
- 3 Pŭr- ĤıĤr ola meşām-ı cihān õoş-hevāyle
Zŭlfŭñ õoõusın alsa seðergeh dem-i nesim
- 4 Boynın buralı õaĤĤ-ı ģubāruñ benefşenŭñ
Düşdi Ĥāşāya Ĥillet ile nergis-i saóim
- 5 Ben óāniĤam yüzüñe iraódan naëar óılam
Vaşluñ hevāsın eylerimiş degme bir leyim
- 6 Derd ile yāre yüzüñi zer eylemekligŭn
Hiç nefĤi yoó durur eger olmasa elde sim
- 7 Ŗāk-i derinde olmaz idi itler ile bir
ĤAdli o şāha olmasa ger bende-i óadim

·96 OR 23a, T 31a-31b, M1 32a, M2 25a, İBB 16a.

·2a baðr-ı vŭcŭd] baðr u cevır OR.

·3b õoõusın] õoõusını OR.

·5b Bu mısra, T nüshasında 6b ile yer deĝiştirmiştir.

·6a eylemekligŭn] eylemek göñŭl OR, İBB.

·7a itlerle bir] bendelerle yār M2 / bir] yir OR.

- 1 Óaşuñ sevdāsile peyveste cismüm çün hilāl
itdüm
Vişāl itdüm şamaŦ senden Ŧaceb fikr-i muòāl
itdüm
- 2 Ğubār-ı ğam óaşıuñ ěāhir olalı ŧutdı dil levòin
Ne óaşı kim çekdüm evrāóa ğamından òasb-i òāl
itdüm
- 3 Ğamuñ derdine düşmekden devā-yı vaşluñ
umardum
Cefā yükini çekmekden vefāñı iòtimāl itdüm
- 4 Hevāda toz degüldür ěāhir olan gerd-i rāhuñda
Bu óākī cismi raóşuñ ayağında pāy-māl itdüm
- 5 Geh öldüm ğamzesinden geh lebinden tāze cān
buldum
Ŧarió-i Ŧışó içinde ŦAdliyā tebdīl-i òāl itdüm

·97 OR 23a,T 31b-32a, M1 32a-32b, M2 25b, İBB 16a.

·2a óaşıuñ] óaşın M2.

·2a levòin] -OR. Bu mısra, İBB nüshasında şöyledir:

Óaşıuñ zāhir olalı ŧutdı dil milkin ğubār-ı ğam

·2b ğamuñdan] ğamından T, M2, İBB.

·4b óākī] óālī M1.

1 Dōstum çünkim bilürsin ben senüñem sen
benüm
Óanuma girmek neden müjgān-ı òun-efgen

benüm

2 Ben cefā kùyı muóimiyem gerekmez rāòatı
Külõeni dīvāneyem utum degül gülşen benüm

3 Tiğ-i òun-āşāmuña dil dōstum düşmen dimiş
Hey maṭāêa'llah neme yār u begüm düşmen

benüm

4 Šabruñ acısına cān doymaz meded óanı ecel
Mā-yı êevóum var óanı şol tatlu uyõudan benüm

5 Ṭadliyile bir óabāya óoyalı Ṭuryān seni
Yaóadan geçmiş òaó oğlum oldu pīrāhen benüm

99

mefĤlũ fāĤilātũ mefāĤilũ fāĤilũn

- 1 Şāhum õayālũñ eylemese gözlerũm maóām
Eşkũm òabābın itmezidi lālegũn õiyām
- 2 Kāfir gözini yār Müselmān ider gibi
Müjgānı tutmış iki şaraf tiğ-i bĩ-niyām
- 3 Göñlũm evinde gözleri gũyā bir iki mest
Ceng idüp itdi şışeci dükkān için temām
- 4 Nāřìò óo beni cānuma õoř gelmedi sözũñ
Var õgũdũñi bařuña vir òāřıl-ı kelām
- 5 ĤAks-i lebi gözũñde şanasın yine ĤAdli
Rengĩn mey ile aşılı dükkān õñinde cām

100

Òarfü'n-nùn

fā'īlātün fā'īlātün fā'īlātün fā'īlün

- 1 ĤĀşıó olur mı diyen sen meh-lióāyı sevmezin
Ümmet olur mı diyen kim Muştafā'yı sevmezin
- 2 Zāhidi gör kim güzeller sevmegi inkār ider
Āşim olmaz mı diyen nūr-ı Öudā'yı sevmezin
- 3 Cān virürler ayağuß toprağına t̄aliblerüñ
Nice müflis ola diye k̄imyāyı sevmezin
- 4 Yāre didüm vaşluñı Òaó'dan temennā eylerem
Didi dil-ber nāz idüp ben bu duĤāyı sevmezin
- 5 ĤAdli'nüñ feryādını işitmiş işiginde yār
Öişm ile dimiş sürüñ ben ol gedāyı sevmezin

·100 OR 24b,T 32a, M1 32b, M2 25b, İBB 17a.

·2a sevmegi] sevmege T, M1, M2.

·5a feryādını] feryādın OR, T, M1, M2 / yār] nigār T, M1, M2.

- 1 İy felek dāyim beni sen nā-murād itmek neden
Beni gamgīn eyleyüp aǵyārı şād itmek neden
- 2 Dād elüñden iy felek her gün baña cevır eyleyüp
Ol raóib-i kāfire Ṭadl ile dād itmek neden
- 3 Cāhilüñ virüp felek maóşüdın ehl-i dānişüñ
Nā-murād olmasını dāyim murād itmek neden
- 4 Òura beñzer ol şanem şüretde gerçi iy felek
Sen bu öüsñ ile anı kāfir-nijād itmek neden
- 5 Niṭmet-i vaşlı felek virüp raóibe zehrini
Kāsesini pür idüp Ṭadli'ye zād itmek neden

·101 OR 27a,T 32a-32b, M1 32b-33a, M2 25b-26a, İBB 18b.

·4a felek] melek OR, İBB.

·4b nijād] nişār M1.

- 1 Seyre çıósa sebzeye ol Yüsuf-ı gül-pirehen
Ayağına sebz atılas döşer ol laòëa çemen
- 2 Servler görse öirāmın hep ayağ üzre gelür
Gül yüzün medò itmek içün goncalar açar dehen
- 3 Eşrefi şaçar şabā aña gül-i bādāmdan
Zer nişār ider başına ol gülüñ şāō-ı semen
- 4 Berk-i sebzın Ŧarz idüp öidmet óusürın gösterüp
Ellerin şimşād ile başına óorlar nārven
- 5 Ol gülüñ öār-ı firāóı öavfın idüp tañ degül
Şekl-i óallāb ile dāmen-gir olursa yāsemen
- 6 Sen bu öüsn ile ne ādem ne meleksin ne perī
Bir muşavver rüösin k'olmış cihān sen cāna ten
- 7 Hāy Ŧadlı ne Ŧurursın vaót-i gül faşl-ı bahār
Görsin ol gül-çehrei bī-zaòmet-i öār isteyen

·102 OR 24b-25a, T 32b, M1 33a, M2 26a, İBB 17a.

·1a sebzeye] seyrine T.

·1b sebz] sebz-i OR, sebzī İBB.

·2a öirāmān] öirāmın M1, M2 / gelür] gelüp OR.

·3 -OR.

3b semen] çemen M2.

·4a sebzın] şirīn OR / öidmet] öiêmet OR.

·5b dāmen-gir] dāmen-gibi T.

·6a ne] iy M1, M2.

·7a vaót-i gül faşl-ı bahār] faşl-ı gül vaót-i bahār M1, M2.

·7b gül-çehrei] çehrei İBB.

103

mefāṭilün mefāṭilün mefāṭilün mefāṭilün

1 Göñül ol serv-i simini görüp cāndan güzel dirsın
Óaçan cān virmek istersin aña lāyío Ṭamel dirsın

2 Şaçında yüzini gördüm güneşdür burc-ı
Ṭaórebde

Müneccimsin ne vech ile güneş burcın òamel
dirsın

3 Namāz u êikr ü tesbîðüñ baña Ṭarz itme iy zāhid
Olursañ mübtelā Ṭışóa Òaó'a lāyío Ṭamel dirsın

4 Yüzinüñ pertevin şüfi görürsüñ erbaṭinüñde
Yaóañ yırtup urup naṬra cemāli bî-bedel dirsın

5 İñen çoó söyledüñ vāṬië bu dem vesvās-ı İblīs'i
Eger inşāf ider olsañ raóibi bi'l-aāal dirsın

6 Lebüñ vaşfın şoram dirsın ki yoó yire heves
óılma

Eger yād eylesem zülfüñ zihī ṭül-i emel dirsın

7 Leb ü dendānuñuñ vaşfın işitdi dir seòer bülbul

· 103 OR 25a, T 33a, M1 33b, M2 26a-26b, İBB 17b.

· 1b Ṭamel] maòal OR, İBB.

· 2a saçında] seòerde T, M1, M2.

· 3a tesbîðüñ] tesbîði OR, İBB / itme iy] eyleme OR, İBB.

· 3b Bu mısra, OR ve İBB nüshalarında şöyledir:

Ger olsañ Ṭāşío-ı şādío bu andan yeg Ṭamel dirsın

· 4b cemāli] cemāl-i İBB, M1, M2.

· 5a bu dem] bugün M1, M2.

· 5b inşāf ider olsañ] şerò eyleseñ vaşfın T.

· 6 Bu beyit, T, M1 ve M2 nüshalarında şöyledir:

Dehānuñ yād idem dirsem nihāndur ol Ṭayān olmaz

Müsel sel zülfüñi ögsem zihī ṭül-i emel dirsın

6a heves] bús İBB.

· 7 -İBB.

Suõandan dūr dizüp ĤAdlī ne õoş şirīn ğazel
dīrsin

104

mefāĤilūn mefāĤilūn feĤulūn

- 1 Gözüm hicr ile sen giryān imişsin
Yürek bu derd ile sen óan imişsin
- 2 N'ola cāndan seni artuó seversem
Meger sen cān içinde cān imişsin
- 3 Feraò gördüm seni cānum sevindi
Ben aĝladuĝuma õandān imişsin
- 4 Óul olmaó isterimişsin o şāha
Be ĤAdlī sen Ĥaceb şulţān imişsin
- 5 Felek-óadr olduĝuñı bilmez idük
İşiginde meger derbān imişsin

·7b suõandan] şaçından OR.

·104 OR 25a,T33a-33b, M1 33b-34a, M2 26b, İBB 17b.

- 1 Her nefes iy öaste-dil maóšüd ne feryāddan
Meròamet gelmez bilürsin çün şeh-i bî-dāddan
- 2 Çün tutuldı zülfine dil murğı yārüñ çāre ne
Dām-ı müşgildür öalāš olmayısar šayyāddan
- 3 Eylemişdi óišša-i Ťišóı benüm rùòum revān
Dāstān oóımadın Mecnùn ile Ferhād'dan
- 4 Òamdülillāh kim degül adum benüm kelb iy
raóı̄b
Ġayret ehline ölüm yegdür yaramaz addan
- 5 Yazmışıdüm šùret-i cānānı dil levòinde ben
Öüsñ tašvır eylemek hiç olmadın üstāddan
- 6 Öırmēn-i öüsñinde dil murğına virmez dānei
Ol šanem šankim getürmiş toóımnı Bağdād'dan
- 7 Bād-ı āhuñla niçün ol serv meyl itmez saña
Çünkü ŤAdlī meyl ider her sùya servi bāddan

·105 OR 27a,T 33b, M1 34a, M2 26b-27a, İBB 19a.

·2b olmayısar] olmaz seri T.

·4a kim] ki OR.

·4a degül adum benüm kelb iy raóı̄b] benüm adum degül kelb iy raóı̄b İBB.

·4b Ġayret] Ťibret M1, M2.

·5b hiç] naóš T, M1, M2.

·6b šankim] šanmañ M1, M2.

·7b ider] ide OR, -T / servi] sùsen OR, İBB.

- 1 Ṭāleml pür ólduñ iy dil nāle vü efgāndan
Ne vefā görseñ gerek ol āfet-i devrāndan
- 2 Őaṭṭı gelmedin gül-i vaşlın ṭaleb óıl iy göñül
Kim ōazān faşlında ōaṭṭ olmaz iñen bustāndan
- 3 Deşt-i ğamda āarb-ı peykānuñla siñem zaõmını
Dest-i cevruñ pür óılupdur lāle-i Nuṭmān'dan
- 4 İy dişi dūr laṭl-i nābuñ ðasretiyle gerçi kim
Cān-fezādur el yudum ben çeşme-i ðayvāndan
- 5 Pādşāhum işigüñde óullaruñdan kemterin
Óuluñ olmaó yeg durur Ṭadli gibi şulṭāndan

·106 OR 25b,T 34a, M1 34b, M2 27a, İBB 17b.

·3a āarb] zaõm T / peykānuñla] peykānile T, İBB.

·4b yudum] yuram M1, M2 / ben] bir T.

- 1 İñlerem her dem ziyāde derd ile ṭolābdan
Yaşum artuó mevc urur her laòëada seyl-ābdan
- 2 Niçe yüz biñ bende-i bendüñden āzād isteseñ
Al elüñe zülfüñi çöz bir óılını bāddan
- 3 Rüşen oldı hep cihānda mihr-i ruôsāruñ senüñ
Gündüzin gün pertevinden gice de meh-tābdan
- 4 Kaṭbe-i òüsnüñde zāhid görse óaşıñ iy šanem
Óıblei terk eyleye yüz döndere miòrābdan
- 5 Óasret-i laṭl-i lebüñle yaşumuñ her óatresi
Süz-ı hicründe senüñ rengin ü ter Ṭunnābdan
- 6 Dergehüñden ğayrı yoó baña cihānda ilticā
Āh eger maóşüd-ı dil fetò olmaya ol bābdan
- 7 Füróatüñden ağladuóça ṬAdli çeşminden anuñ
CemṬ olupdur cümle deryālar dökilen ābdan

· 107 OR 27b, T 34a-34b, M1 34b-35a, M2 27a-27b, İBB 19a.

· 1a derd ile] iy şehüm T.

· 1b laòëada] laòëa M1, M2.

· 2a biñ] miñ T.

· 2b bâd kelimesi, gazelin kafiyesi ile uyumlu değil.

· 4a zāhid görse óaşıñ] óaşıñ görse zāhid T, M1, M2.

· 4b döndere] döndüre M1, M2.

· 5b rengin ü ter] rengin dutar M1, M2.

· 6a dergehüñden] dergehinden T.

· 7a füróatüñden] füróatüñde T, M1, M2.

- 1 Cemṭ olalum bir çemende Ṭişrete āgāz için
Çalduralum naódümüz varını sùz u sāz için
- 2 Zülfi dāmına muóayyed olasın fikr eylemez
Murğ-ı cān pervāz ider ol gözleri şehbāz için
- 3 Kendü añmaz öalvetinde başlar kesdüğini
Tanz ider šùfi bize ol gözleri ṭannāz için
- 4 El degirmez Ṭār eyler beñzer ol şeh nāz ider
Öar raóibüñ lehçe-i murdārına şehnāz için
- 5 Cān u dil šaydını fitrākine aşmaz gerçi kim
Cānumuz óılca óalupdur ol kemend-endāz için
- 6 Ṭadliyā Ṭār eyleme cānān yolunda ölmege
Cān fedā óılmadı mı Maòmùd'ı gör Ayaz için

·108 OR 25b,T 34b, M1 35a, M2 27b, İBB 17b-18a.

·1a olalum] ola kim M1, M2, İBB.

·3b gözleri] dil-ber-i T, M1, M2.

·4a şeh nāz] şehbāz T.

·6 -OR, -İBB.

- 1 Geçer mi āhumuñ tiri irişdükçe feleklerden
Şorarsañ bilesin daõı feleklerde meleklerden
- 2 Benümçün kimse óalmadı niyāz itmeye óapuñda
Dirigā kim óabul olmaz biri bunca dileklerden
- 3 Ne olur māl-ı dünyāvī vireydüm cānı şükrāne
Tolaşsa boynuma görsem biri simin bileklerden
- 4 Seðer tāvus idüp cilve irişmez zülf-i zibāña
Cehāletden ider nāle döger miskin bileklerden
- 5 Ğubār olup tozum her dem tozarsa n'ola bād ile
Baña çoó cevır idüp dil-ber geçürmişdür
eleklerden
- 6 Göricek óadd-i bālāñı bu iki merdüm-i çeşmüm
Şaçarlar dürr ile la'īli yoluña mā-meleklerden
- 7 Gehī vaşl ü gehī fūróat zihī taódır-i Rabbāñi
Şikāyet eyleme ĞAdlī kevākibden feleklerden

· 109 OR 27b, T 34b-35a, M1 35b, M2 28a, İBB 19a-19b.

· 1a geçer mi] geçürdüm /tiri] tirin T, M1, M2.

· 1b şorarsañ] şorsan T / daõı] anı T, M1, M2.

· 3b tolaşsa] tolaşı OR.

· 4 -İBB.

· 4a tāvus] -OR.

· 5a nola bādile] bādile nola M1, M2.

· 5b idüp] ider T.

· 6a óadd-i] óadd ü T, OR / bu] bir OR

· 7a zihī] gehī T, M1, M2.

- 1 Dil-i maõzùnı ğamuñ fikriyle şād ideyin
Sitem ü derd ü belāña anı muĤtād ideyin
- 2 Şād olur derdüñ ile cānumı şād eyleyicek
Nice bir Ĥāfiyet içre anı nā-şād ideyin
- 3 Öāne-i dil ki öarāb oldı gözüñ mekrinden
Ġamzeñ oólarıyile anı ben ābād ideyin
- 4 Varayın kuyuña cānumı nişār eyleyeyin
Ġülsitān içre göñül murġını āzād ideyin
- 5 Óaddümi iki büküp āh ideyin ben ĤAdlī
N'ola dil-dār yolında hele bir ād ideyin

·110 OR 25b-26a, T 35a-35b, M1 35b-36a, M2 28a, İBB 18a.

·1b belāña] belāya T.

·2a eyleyicek] eylemek T.

·2b Ĥāfiyet] Ĥāóibet T.

·3a mekrinden] cevrenden T, M1, M2.

·3b anı ben] ben anı M1, M2 / ben] -T.

·4b murġını] zāġını T.

·5a āh] ād OR, İBB.

·5b ād] āh M1, M.277.

- 1 İderem fikr-i miyānuñla tenüm mù gibi ben
Dizerem eşk dişüñ yādına lùylùý gibi ben
- 2 Sen sehī serv-óadüñ izine yüz sürmekiçün
Ağlayup yollaruña yüz sürerem şu gibi ben
- 3 Nice óan ağlamayam düşde óayālüñ göricek
Bir daōi gözlerüñe gelmezem uyōu gibi ben
- 4 Bùy-ı zülfüñ Öuten'e bād iledüp miske didi
Bulmadum Çin'i gezüp bir daōi bu bù gibi ben
- 5 Görse sünbüllerüñi ravzada Rıāvān diye kim
Bulmadum sünbül-i ter ol iki gisù gibi ben
- 6 Şehr-i öüsn içre güzellerde daōi görmemişem
Siòr ile diller alur ol iki cādù gibi ben
- 7 Raòm idüp ĤAdli'ye dil-ber didi itüm gibi gel
Sen izüm gözleyürek gitdüm uş āhù gibi ben

·111 OR28a, M1 36a, M2 28b, İBB 19b, -T.

·1b yādına] yādile M1, M2.

·4a miske] müşg OR, İBB.

·4b bu] bir OR, İBB.

·5 -OR, -İBB.

112

feĤilātün feĤilātün feĤilātün feĤilün

- 1 Nice óan yutmayayın dide-i öün-bārumdan
Nice zār olmayayın baöt-ı siyeh-kārumdan
- 2 Dil metāĤını añup zülfi töländurđı beni
İtmedüm fāyide bir óılca bu bāzārumdan
- 3 Eşk-i dürr ile našib olmadı laĤlin öpmek
Behremend olımadum yolına iŖārumdan
- 4 Sebeb-i vaŖl degül Ŗabr-ı ġama Ŗefóati yoó
MenfaĤat bulımadum bu ġam ile varumdan
- 5 Ŗüz-ı dil Ŗerói durur cāna òarāreĤ viren
ĤAdliyā odlara yansam n'ola eŖĤārumdan

·112 OR 26a, T 35b, M1 36b, M2 28b, İBB 18a.

·2a añup] alup T, M1, M2.

·3b olımadum] olımadı M1, M2.

·4 Bu beyit, T nüshasında 5b ile yer deġiŖirmiŖtir.

·4b bu ġam ile] yoġum ile M1, bu ġamla M2.

- 1 Güneş yüzün seðāb örter benüm dūd-ı
siyāhumdan
Kebāb olmuş ciger bùyı gelür her demde
āhumdan
- 2 Ŗaṭāsın óullaruñ şehler göricek Ṭafv ider līkin
Benüm Ṭözrümi ol dil-ber görür artuó
günāhumdan
- 3 Bulur biñ óul azād itmek Ŗevābın raòm iden
dīlden
Beni yād eylemek bir dem gelürse pādşāhumdan
- 4 Sikender rāh-ı ēulmetde bulurdı āb-ı óayvānı
İreydi ēerrece pertev benüm gün yüzli
māhumdan
- 5 Göñülde çeşm-i maómuruñ óayāliyle ölürsem
ben
Bitiser nergis-i şehlā tenüm üzre giyāhumdan
- 6 Günehdür diyü ṭaṬn itme çün itdük óaşların
óible
Yüzüm dördürmezem zāhid óo nuşóı
secdegāhumdan

· 113 OR 28a, M1 36b-37a, M2 29a, İBB 19b, -T.

· 2a līkin] niçün OR, İBB.

· 3a iden] idüp OR, İBB.

· 4a rāh-ı] tāb-ı OR, İBB.

· 4b ēerrece] ēerre-i M1, M2.

· 6a óaşların] óaşlaruñ OR, M1, İBB.

7

Belā vü derdimiş iy dil ezelden ĤAdli'ye óismet
Figān u nāleden geĉ kim budur taódır ilāhumdan

- 1 Vaşl ümīdi olmasa dil-dārdan
Dil elem çekmezdi āh u zārdan
- 2 Bùy-ı zülf-i müşg-i çinī olmasa
Öaz̄z alınmaz ṭabla-i Ṭaṭṭār'dan
- 3 Per açup bülbul fiğāna başlasa
Êevó ider gül savt-ı mûsióôardan
- 4 Őalvetüñde baş kesersin óan içüp
Şûfi ne nefṬüñ var istiğfārdan
- 5 Yüzüme ğam äarbın ur iy sım-ten
Aşşı olmaz sikkesüz dinārdan
- 6 Noóṭa óonmasun diseñ dil levòine
Dāyireñ bil çıómağıl pergārdan
- 7 Rùy-ı yār olmayıcaó òaëë eylemez
ṬAdliyā dil bülbuli gülzārdan

·114 OR 26a-26b, T 35b-36a, M1 37a, M2 29a-29b, İBB 18a-18b.

·4 -Ṭ.

·4a kesersin] keserken M1, M2.

- 1 Bir nefes Ṭīsī-şifat ol ğonca-leb açsa dehen
Öākden baş óaldurup her mürde çāk ide kefen
- 2 Gülşen-i òüsnünde òaddüñdür gül-i òamrā veli
Öaṭṭı-ı sebzüñdür benefşe Ṭārızuñdur yāsemen
- 3 Bùy-ı zülfüñ armağan iletmeşe Çin'e şabā
Öasretinden öün-ı dil olmazdı āhù-yı Öuten
- 4 Seyl-i eşkümi cismümi ğaró itmeseydi şemṬ veş
Āteş-i āhumla başdan ṭutuşup yanardı ten
- 5 Lālei beñzetmege òaddüñe şaòrāda şabā
Gül gibi zeyn eyleyüp geydürdi vālā pîrehen
- 6 Çekdi sùsen hançerin beñzer diyüben ağzuña
Öoróusından ğoncalar ağzın yumup
açmaz dehen
- 7 Öabs-i ğamda dústum şekker-lebüñ vaşf itmege
ṬAdli gibi olmaya bir ṭuṭı-i şîrîn-suõan

·115 OR 28b, T 36a, M1 37b, M2 29b, İBB 19b-20a.

·1b ide] eyler M1, M2.

·4a cismümi] çeşümü OR.

·6b açmaz] açar OR, İBB.

- 1 Ṭıṣóa düſdü̇m düstlar nāz u niyāzı bilmedin
Nāya dem-sāz oldu göñlüm sūz u sāzı bilmedin
- 2 Cān óadrin bilmeyince laṭline dil virmedüm
Zülfine ṭolaſmadum Ṭömr-i dırāzı bilmedin
- 3 Kaṭbe-i kùyına Ṭazm itme yüzüñ öāk itmedin
Niyetüñden fāyide olmaz namāzı bilmedin
- 4 Şüfi ṭaṭn eyler baña esrārdan bilmez diyü
Ben óaóíoat ehliyin Ṭıſó-ı mecāzı bilmedin
- 5 Ṭadliyā Ṭıſó ile óānī ol ki şāh-ı Ğaznevī
Salṭanatdan geçmedi Ṭıſó-ı Ayāz'ı bilmedin

·116 OR 26b, T 36b, M1 37b-38a, M2 29b-30a, İBB 18b.

·1b nāya dem-sāz oldu göñlüm] nāleye dem-sāz oldum T, M1, M2 /
oldı göñlüm] oldum OR.

·5a óānī] fānī T, M1, M2.

- 1 ʾÖzini bend ideli zülfüñe dil-i ğamġin
Bu ġuŝŝayile periŝān oldı ol miskin
- 2 Gözüm yaşıyle işigini şöyle zeyn itdüm
Nite kim encüm ile zeyn olundı çarǾ-ı berin
- 3 Óaŝuñda óaṭre ʾaraó kim düşüp durur şanasın
Ki Tanberine-i müŝġin üzre dürr-i ŝemın
- 4 Esir-i bend-i belā olmaduó ġoñül óalmaz
Egerçi zülfüñ aça cān sipāhı üzre kemın
- 5 Judaguñ üstine zülfüñ egildüğini gören
Didi ki vaòy getürmiş Mesö'e Rùdö'İ-emın
- 6 Define-i dil-i ʾAdlī ki ʾİŝóa maözendür
Aransa naód-i ğamuñ bulunurdı anda hemın

·117 OR26b, M1 38a, M2 30a, İBB 18b, -T.

·2b nite kim] nite ki M1, M2, İBB.

·3a kim] -OR.

·4a olmaduó] olmadan OR, İBB.

·4b egerçi] eger ki M1, M2.

·5a gören] görüp İBB.

·5b ki] -OR.

·6b aransa] artsa OR, M1.

118

fā'īlātün fā'īlātün fā'īlātün fā'īlün

- 1 Óande varam sāye-i serv-i bülendüm var iken
Kime óul olam senüñ gibi efendüm var iken
- 2 Dil ıolaşmaz zülfi sevdāsına ğayrı dil-berüñ
Kākül-i cānān gibi miskīn kemendüm var iken
- 3 Nice serbāz olmayam Ŧıřóı yolında dil-berüñ
Bu delü ğöñlüm gibi çābük-levendüm var iken
- 4 Eylemiş dil-ber řalā vaşlına cānlar dir meger
İy ğöñül ben kime diyem bunu kendüm var iken
- 5 Dimedüñ mi itmezem ben luşfdur māniŦ dirğ
ŦAdli-i bī-çāre gibi derdmendüm var iken

- 1 Šubòà dek nālānum iy õurşid-ruõ sen māhdan
Nice bir feryād idem óorómaz mısın Allāh'dan
- 2 Zülfi zencirin uzatmaz gör nice ser-fitnedür
Açılup Mecnùn olan diller çıóadur çāhdan
- 3 Nālesinden Ṭāşíoũñ yā Rab nice õandān olur
Āh elinden ol sitemkāruñ óayurmaz āhdan
- 4 Óapuña varmağa kùyuñ itlerinden óoróaram
Ben gedā bu òürmeti umar mıdum sen şāhdan
- 5 Ōāk-i pāyine yüzüñ bir kerre sür sen ṬAdliyā
Başuña devlet yetürdi saña ol Allāh'dan

fā'īlātün fā'īlātün fā'īlātün fā'īlün

- 1 Nùn-ı nergisdür gözün üstinde cānā rā óaşın
Lālelerde lāmdır yüzünde zülf-i Ťanberin
- 2 Eşküm aóçesini şu óoyar cihān ocağına
Āl yapraólu Ťalem çekdükde āh-ı āteřin
- 3 İy gözi āhù óaşı Ťanber-feřānuñ yādına
Bir deriye şarılup óaldı Öuten'de müşg-i Çin
- 4 Nāõun-ı gül-berg-i yārūñ her biri āyinedür
ŤAdliyā kendüyi görirse n'ola ol nāzenin

121

Òarfü'l-hāy

mefāṭilün mefāṭilün mefāṭilün mefāṭilün

- 1 Ne õāşıyyet óomış yā Rab Öüdā bu òüsn ile
sende
Óomadı mihr-i ruõsāruñ óarār u šabrumı bende
- 2 Kerem óıl bir naëar daõı beni bī-cān idüp gitme
Ki sensüz bir nefes olmaz óarārı rùdumuñ tende
- 3 Raõīb-i õār ile niçün açılup gül gibi her dem
Güzellik gülşeni içre idersin òālūme õande
- 4 Cigerde dāğ-ı hicrūñle ölürsem āh u zārumdan
Figān ide civārumda olanlar òaşre dek sinde
- 5 Öayāl-i òadd ü zülfüñle eger õāk olsam iy meh-rū
Bitiser lāle vū sūnbül benüm óabrümūñ üstinde
- 6 Senūñ vaşf-ı ruõuñ bülbul seðer gülşende
söylerken
İşitdi gül òayāsından óızardı oldu şermende
- 7 Düzüp saf leşker-i gamzeñ urup yağmaladı Rùm'ı
Çeküp müşğın Ṭalem zülfüñ tamāmet òükm ider
Hind'e
- 8 Ğazelde naēm-ı güftāruñ yazup evrāõ-ı gül üzre
Ṭacemler Rùm'dan ṬAdli iletsünler Semeróand'e

·121 OR 30a, T 36b-37a, M1 38a-38b, M2 30b-31a, İBB 21a.

·1b bende] tende T.

·2a bī-cān] bī-çāre T / idüp] óoyup İBB.

·3a açılup] açılmış T, M1, M2.

122

mefāʿīlün feʿīlātün mefāʿīlün feʿīlün

- 1 O gül bu bülbüli diler çü zār eylemege
Göñül daõı diler anı hezār eylemege
- 2 Şaçuñla dil bir idüp óaşlaruñ óarār itmiş
Óarārumı aluban bī-óarār eylemege
- 3 Çü naós-ı dil-keşe meyl eylerimiş ol fettān
Yüz üzre çehremi nakş-ı nigār eylemege
- 4 Óadüñle zülfüñ ucından elemlerümi benüm
Óıyāmete degin olmaz şümār eylemege
- 5 Göñül ki óan yuduban laʿl ü güher eyledi cemʿ
Gözüm diler ayağıña nişār eylemege
- 6 Şaçuña ʿAdli göñül cemʿ idüp ki cān atdı
İver mi zülfüñ anı tārmār eylemege

·122 OR 29a, T37a, M1 38b-39a, M2 31a, İBB 20a.

·1b anı] āh u M1, āh-ı T, M2.

·3a dil-keşe] dil-keşine T / ol fettān] fiğān T.

·3b nakş-ı] nakş u T.

·5a óan] -OR.

- 1 Hicrŭñde dŭd-ı āhum irmese gŏkde aya
Her ŧeb ŧolardı mehden rŭy-ı zemīn ŧiyāya
- 2 Olmaduğını sāyeñ bilmezdŭm evvel āŏir
Bildŭm ki sen meleksın olmaz melekde sāye
- 3 Óaŧuñ çatup cihānda her laòēa ŏiŧm idersin
İy ŧeh ŧiyān degŭl mi peyveste ŏam-ı yāye
- 4 ŧems-i ruŏuñdan irse ŏāk -i siyāha pertev
Gŭn gibi fer vireydi her ēerre gŏkde aya
- 5 Sen ŧāha mŭŧeriyem cān u cihān vireydŭm
Bir dem viŧāl olursa ucuzdur ol bahāya
- 6 Yŭsŭf Mıŧır'da dirler òŭsn ile oldu ŧŭlŧān
Gŏrseydi ŏul olurdı sen ŧāh-ı meh-likāya
- 7 Óaŧuñ ŏayāliyile dŏndi kemāna ŧAdlī
Her demde tīr-i āhı andan irer semāya

· 123 OR 30b, T 37b, M1 39a, M2 31a-31b, İBB 21a-21b.
· 2b melekde] felekde OR.
· 3b ŏam-ı yāye] ŏatm-i sāye T.
· 4a ŏāk] ŏāl T.
· 4b vireydi] virŭr idi T.
· 5a mŭŧeriyem] mŭŧerīsem OR, İBB.
· 7b demde] laòēa M2.

- 1 Diler ki bağlana göñlüm o zülf-i pür-tāba
Ne cān virür göre miskīn bend ü óullāba
- 2 Gözüñ ğamında marīz-i seher olalı göñül
Müjeñ öayāli anı óor mı bir nefes övāba
- 3 Óılıcuñ üstine cān u göñül ki cān atdı
ŦAceb mi cān vire ger teşne bir içim āba
- 4 Cüvāniken beni derdüñ ğamuñla pīr itdi
Naşöat oldu işüm cümle şeyö ile şāba
- 5 Yüzini ŦAdli işigünde pāy-māl itdi
Yazılsa levò-i müêehheb revā durur bāba

·124 OR 28b, T 37b-38a, M1 39b, M2 31b, İBB 20a.

·1a diler] dilerem T.

·2a marīz-i seher olalı göñül] marīz olalı göñül cānā İBB / seher] şehir OR.

·3a cān u] cānā İBB, cān-ı OR.

·4a ğamuñla] ğamile T.

·5b revā durur] revādur OR.

- 1 Ger ğurüb itse ne ğam öurşid-i raöşān her gice
Gün gibi çünküm toĝar ol mäh-ı tābān her gice
- 2 Şaön-ı cennetde bulur òavrāya şankim ittişāl
Dil-rübālarla yatan öalvetde Türyān her gice
- 3 Nār-ı ruösārında ol servüñ yanar pervānevār
Bir ayaĝ üzre ŧurup şemṬ-i şebistān her gice
- 4 Cevher-i eşkümlē çeşmüm öānesin zeyn iderem
Tā ki şulṭān-ı öayālũñ ola mihmān her gice
- 5 Gördükçe diyü raóibi saña hem-dem iy melek
Dil yanup tennür-ı ğamda oldı büryān her gice
- 6 Gitmesün diyü öayālũñ gözlerümden öāb ile
İderem tā şubò olinca āh u efgān her gice
- 7 ṬAdli-i dil-öastenũñ derdine olurdı ṭabīb
Dústum óol bilũñe ṭolarsa dermān her gice

· 125 OR 30b, T 38a, M1 39b-40a, M2 31b-32a, İBB 21b.

· 4a eşkümlē] yaşumla OR, T, İBB.

· 5 Bu beyit, T nüshasında 6. beyitle yer deĝiştirmiştir.

· 5a diyü] bu T / melek] felek T. Bu mısra, OR ve İBB nüshalarında şöyledir:

Gördükçe saña hem-dem her gün iy meh ol iti

· 6 Bu beyit, OR nüshasında 5. beyittir.

· 6b -OR.

· 7b óol bilũñe ṭolarsa dermān her gice] -OR.

- 1 Müjeñ tiri geçer sinemden irer oó gibi cāna
Kemān-ebrūlaruñ bir kùşeden meyl itse óurbāna
- 2 Gül-i òüsnüñden ayrı gülsitānda eylesem zārī
Çemen bülbülleri ta'īlīm alurlar benden efgāne
- 3 Ser-i kùyuñ hevāsına cināna t̄ālib olurlar
Tudağuş yādına cānlar virürler āb-ı òayvāne
- 4 Şaçuñ başlar keser t̄arrārılıó fenninde iy òünī
Yüzüñ şeb-revlik ögredür şaçuñda māh-ı t̄ābāne
- 5 Cihānda óalmayaydı öuşó u ter öākister olaydı
Şerār-ı beró-i āhum od biraósa nār-ı sūzāne
- 6 İşiginde iti gibi eger yir bulmağ isterseñ
Düriş neylerseñ eyle āşinā ol TAdli derbāne
- 7 Òayāt u mevt aòkāmında şāh ile gedā birdür
Berāberdür cefā-yı çaró derviş ile şulţāne

·126 OR 29a, T 38b, M1 40a-40b, M2 32a, İBB 20a-20b.

·3b tudağuş] dudağuş OR.

·5 -T.

·6 -T.

·7a şāhile] şāhla OR.

127

mefāṭilün feṭilātün mefāṭilün feṭilün

- 1 Yüzini görse anuñ ravza-i Ṭirem yirine
İşitse lebleri vaşfını cām-ı Cem yirine
- 2 Muóim olalı göñülde öayāli leblerinüñ
Gözüme öün-ı ciger tıldı şimdi nem yirine
- 3 Fiğān ki gözleri ëulminden ol şehüñ bir gün
Elümle çāk ideyin sînemi yaóam yirine
- 4 Benüm ne bile nedür òālümi firāóında
Ġam ile ġuşša yirem her nefes niṬam yirine
- 5 MuṬaṭṭar eyledi āfāóı naëmi ṬAdli'nüñ
Meger ki zülfin ider dil-berüñ óalem yirine

·127 M1 40b, M2 32b, -OR, -T, -İBB.

·3a fiğān ki] -M1.

- 1 Öışm idüp çeşmüñ urur bağruma yare çāre ne
Gamzeñüñ tiği ider dil pāre pāre çāre ne
- 2 Öösnüñüñ gülzārını yād eyleyüp iy murğ-ı dil
Āh u zārı ólmasañ ol gül-Ṭiēāra çāre ne
- 3 Göñlümi zülfinde buldı şeb-rev olmuşsun diyü
Bağladı miskin resen aşmağa dāra çāre ne
- 4 Bülbül-i bī-çāre dir her dem lisān-ı òāl ile
Bir nefes gülden ırağ olmağa õāra çāre ne
- 5 Her gice nālem maðallüñ õalóı işidüp benüm
İncinüp dirler Ṭaceb bu āh u zāra çāre ne
- 6 Āteş-i āhum benüm her dem irer ólmaz eşer
Göñlidür ol dil-berüñ çün seng-i õāra çāre ne
- 7 VaṬdesine ol cefā-kār eyledi çünkim õilāf
ṬAdli şabr itmek gerek bu intiēāra çāre ne

·128 OR 31a, T 38b-39a, M1 40b, M2 32b, İBB 21b.

·2a öösnünüñ] öösnüñüñ OR.

·6 -M1.

·7 -M1.

mefāṭilün mefāṭilün mefāṭilün mefāṭilün

- 1 Bugün ben daṭvi-i ṭışó ile geldüm çün bu
meydāne
N'ola ṭüb eyler isem başumı ol zülf-i çevgāne
- 2 Hevā-yı āteş-i õaddüñ dilinde od óodı nāruñ
Şerār-ı beró-i āhum yanmağ öğretdi gül-efşāne
- 3 Başuñda cürṬa-dānuñ revzen-i hicrūñde mey
ëarfi
Nidersin ṭaṬn idüp bi'llāh şüfi mest u òayrāne
- 4 Göñül cemṬ itmedüñ sevdā-yı zülfine virelden
dil
Perişānlığumuz õoş geldi çünkim ol peri-şāne
- 5 Birisi ğaró-ı āb oldı birisi tişe-çāk itdi
Gözümden infiṬāl ol deñlü irdi baòr ile kāne
- 6 Niçe cān cübbesini çāk idüpdür desti eflâküñ
Temessük eyleme ṬAdli giribān ile dāmāne
- 7 Bugün ëulm ehlini dīvānuña daṬvet idüp Ṭadl it
Taëallum eyleyü varsañ gerek bir Ṭāli dīvāne

·129 OR 29b, T 39a, İBB 20b, -M1, -M2.

·2b yanmağ] yanmaó İBB.

·4a itmedüñ] itdüñ T.

·4b çünkim] beñzer T / çünkim] -OR.

·5a çāk itdi] õāk oldı T.

·5b infiṬāl] intóāl T.

·6b temessük] taðammül İBB.

·7a bugün] bu kez T.

·7b eyleyü] eylegör T.

- 1 Dil viren ol yüzi gül ü óaddi šanavbere
Bir êerre mihri óalmadı ōurşid-i envere
- 2 Rengin söz ile yaşıma meyl itmedi nigār
Óıymet bulunmadı n'idelŭm dŭr ü gevhere
- 3 Óaddŭñ òalāvetini lebŭñ şehdi óıldı telŭ
Zŭlfŭñ kesād vireli bāzār-ı Ŧanbere
- 4 ŦĀşíolaruñ çoğ olduğına dostum inçŭnme
Lāzım degŭl mi ōayl ü òaşem cemŦi beglere
- 5 Dŭd-ı dil ile dāğuma raðm eyledi nigār
Meyl eylese Ŧaceb mi perī bŭy-ı micmere
- 6 Nār-ı ğam ile fŭrŭat odı bağladı beni
Döndŭm miyān-ı āteş-i ğamda semendere
- 7 Yār işiginde ŦAdli varup bende olıgör
Şāh olmağ ise ger ğarazuñ yedi kişvere

·130 OR 29b, T 40a, İBB 20b, -M1, -M2.

·2b bulunmadı] bulındı T.

·3a óaddŭñ] óandŭñ T.

·4a Bu mısra OR ve İBB nüshalarında şöyledir:

ŦĀşíó gerek çoğ olduğına'ncŭnme dŭstum

·7a işiginde] işiğŭñde T.

131

mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün

- 1 Yüzüñ gülzārı şevóinden göñül murğı gelür zāre
Anuñçün gül yüzüñ yādına eyler meyl gülzāre
- 2 Egerçi mihr-i Ĥālem-tāba beñzer ol óamer līkin
Cefā vü cevır óılmaóda müşābih çeró-i devvāre
- 3 Yüregi yarılup yaşı revān olaydı her sùya
Şadā-yı nāle vü āhum eger irişse kühsāre
- 4 Mizācuñdan yübùsetle şudā'ıñ def'ın iderdüñ
Yoluñ uğrasa bir gün zāhidā ger kùy-ı óammāre
- 5 Er iseñ zīnetine dünyenüñ meyl eyleme zinhār
Şaóın aldamasun ĤAdlī seni bu Zāl ü mekkāre

·131 OR 30a, T 39b-40a, İBB 21a, -M1, -M2.

·2b devvāre] ġaddāre İBB.

- 1 Sünbüllerüñi sen şalalı verd-i ter üzre
Dāğ urdı benüm āteş-i āhum óamer üzre
- 2 Boyanmaz idi āteş-i āhumla felekler
Seyl-āb yaşum irmese yanmış ciger üzre
- 3 Āhum irişüp oldı feleklerde kevākib
Tirüñ eşeri olur iricek siper üzre
- 4 Gündüz gibi olurdı gice çeşmüme rüşen
Gerd-i rehinüñ êerresi irse başar üzre
- 5 Óanlu yaşumuñ dānelerin diz ki yaraşur
Simin-bedene laṭl ü cevāhir güher üzre
- 6 Her laõëa gözüñ tiğ-i müjeñ çekdügi bu kim
Ṭādetdür olur düzd ü òarāmī çü zer üzre
- 7 Cān óurtarımaz olsa siper Ṭadli'ye eflāk
Tiri müjeñüñ olsa óazā vü óader üzre

·132 OR 31a, T 39b, İBB 21b-22a, -M1, -M2.

·3 -OR, -İBB, -M1, -M2.

·4 -T.

·5b güher] kemer T.

·6b çü zer] òaêe T.

133

Òarfü'l-yāy

mefāʾīlün mefāʾīlün mefāʾīlün mefāʾīlün

- 1 Eger dest-i ğamuñ elinden alaydum giribānı
Felek evcine ilterdüm feraòdan dest ü dāmānı
- 2 Şaçı ʔarrārılar mekrine bir dil olmasun meftùn
Gözi kāfirlere düşürme yā Rab bir Müselmān'ı
- 3 Baña dīvāne oldı diyü ehl-i ʾĀól ider ʔaʾġne
Ne mühlik vādidür bilmez meger ʾġşóuñ
beyābānı
- 4 Şaçuñ bendinde olanlar küşāde-õāʔır olmışdur
İçenler bāde-i laʾīlūñ sürerler õúş çü devrānı
- 5 Cihān milkinge ser-tā-ser şeh olmaó isteseñ ʾĤAdlī
Olıgör cān ile ol şāh-ı õösnūñ bende-fermānı

·133 OR 32b, T 41b, M1 42a, M2 33a, İBB 22b.

·1 -M1, -M2.

·1b ilterdüm] iletürdüm T.

·2a ʔarrārılar mekrine bir dil olmasun] ʔarrārıları mekrine bu dil olmağın İBB /olmasun] olmağın OR.

·3b vādidür] evidür İBB.

·4b çü] bu M1, M2.

·5a milkinge ser-tā-ser] milki ser-ā-ser T.

134

mefṭûlü mefāṭilü mefāṭilü feṭûlün

- 1 Dürlerle ki zeyn ide yüzüñ rûy-ı zemîni
Reşke birağur encüm ile çarõ-ı berîni
- 2 Lûylüý dişiñüñ yādına iy lebleri mercān
Gözden birağursam ne Ṭaceb dürr-i šemîni
- 3 Zülfüñ õamı bùyına cilā-yı vaṭan itdi
Yek dúst u yek púst diyü nāfe-i Çin'i
- 4 Sögdükçe şifā-baõş olur õātem-i laṭlūñ
Õırz-ı dil ü cān oldu meger naóş-ı nigîni
- 5 And içse raóibüñ šanemā dînüm içün dir
Yoó yire niçe andlar içer gör o laṭîni
- 6 Dil Ṭadli şacı bendine ṭolaşdı nigāruñ
Anı çekerek ṭut iñen uzatma ipini

·134 OR32b, M1 42a, M2 33a, İBB 23a, -T.

·1b çarõ-ı] çarõuñ M1, M2.

·2a mercān] şirîn İBB.

·3a bùyına] boynına OR, İBB.

·4 -OR, -İBB.

·5b -OR.

·6a dil] dili OR.

135

fā'īlātün fā'īlātün fā'īlātün fā'īlün

- 1 Nev-bahār itdi müzeyyen yine rûy-ı Tâlemi
Bezm-i gülşende bulup bir niçe yâr u hem-demi
- 2 Der-miyân it varuñı nergis gibi bāğ içre kim
Dökilüp saçılmağ öğretti şükûfe dirhemi
- 3 Şâfi mey nûş eyle dehrüñ óıl firîbinden òaêêr
Tâlem aòvâlüñ mükedder itmedin óıl Tâlemi
- 4 Tâze eyleñ bâde âbıyla dil-i pejmürdei
Nice viridi âb-rû ezhâre görüñ şebnemi
- 5 Olubañ gamgîn benefşe gibi burmazdum boyun
Tâdliyâ boynuma bend itsem o sünbül perçemi

·135 OR 33a, T 41b-42a, M1 42b, M2 33a-33b, İBB 23a.
·1b gülşende] gülşen it T / yâr u hemdemi] yâr-ı hemdemi T, M1, M2.
·4a pejmürdei] pejmürdeyi T, M1, M2.
·4b görüñ] gör bu T.

- 1 İy õvāce óatı muğlaó olur Ṭışó kitābı
Bābuñ degül añlamaduñ ise óo bu bābı
- 2 Zülfüñ õamı cevrimini perişānlıgumuzdan
Ger unudavüz bāri sen unutma òisābı
- 3 LaṬlũñ ğam ile gözden olur yine revāne
Nüş eyledügince óamu Ṭışó ehli şarābı
- 4 Nāy olalı ğam çengine óānũn ile göñlũm
Dem-sāz olup durur aña sine rübābı
- 5 ṬAdli sen anı terk idegör Ṭāóil iseñ ger
Terk itse gerek seni óo bu milk-i õarābı

·136 OR 33a, T 42a, M1 42b-43a, M2 33b, İBB 23a.

·3a ğamile] ğamı OR.

·4b sine] yine OR, İBB / rübābı] zübābı OR.

137

fāġilātün fāġilātün fāġilātün fāġilün

- 1 Gice uyõuda göñül cennetde görđi yirini
Kùy-ı dil-berde ióāmetdūr didi taġbīrini
- 2 Dest-i Óudret mebde-i fıtratda beñzer eylemiş
Āb u õāk-i Ĥıšó ile Ĥāşıólaruñ taõmīrini
- 3 Şāóı-i devrān beni bir cām ile mest jtdi kim
Ĥıšó şerĤi menĤ óılmış muðtesib taĤzīrini
- 4 Dil-bere cev̄ ü cefā óılmaó Ŗevābın dir imiş
ĤĀşıóına vay raóıbüñ mürşidini pīrini
- 5 Ĥıšó õaylı şöyle ġālib oldu dil milkine kim
ĤAdliyā erkān-ı devlet eylesün tedbīrini

· 137 OR 33b, T 42b, M1 43a, M2 33b-34a, İBB 23b.

· 4a dil-bere] dil-ber ü OR / Ŗevābın] Ŗevābdur T.

- 1 Sāóiyā sāgar-ı hilāl óanı
Şun berù dāfiṭ-i melāl óanı
- 2 Bāgbānā bu bāğ-ı Ṭālemde
Mivesi mihr bir nihāl óanı
- 3 Rùşen itmege cān u dil milkin
Óanı ol mihr-i bī-zevāl óanı
- 4 Furóati içre bīm-i cān var iken
Vaşla irmege iòtimāl óanı
- 5 Gitdi Ṭışó ile iòtiyār elden
Daõı şabr itmege mecāl óanı
- 6 Deheni fikr olunsa söz yoódur
Bili vaşfında óıl ü óāl óanı
- 7 Eglenürdük õayāl ile her dem
Ṭadliyā Ṭālem-i õayāl óanı

·138 OR 33a-33b, T 42b-43a, M1 43a-43b, M2 34a, İBB 23a-23b.

·4a furóati] furóat T / bīm-i] bu ten ü T.

·6 -OR, -İBB.

·7a her dem] ğamda T, M1, M2 / her dem] -OR.

- 1 Ger müyesser ide ṭālīṭ zülfüñe hemserligi
Başa iletür cihān içinde ol serverligi
- 2 Gül firāóında gül öksüzi geçer bülbul velī
Āteşüm kār eylese göreydi öākisterligi
- 3 İy vişāl ehli mey-i vaðdet içeñ zer cām ile
Bezm-i miðnetde sıfāl eyler bize sāğarligi
- 4 Gözlerüm yaşından alur ebr-i bārān dökmeği
Lāleye öünin ciger taṭlīm ider micmerligi
- 5 Tācverler şenden ögrensün efendi begligi
Bendeler ṬAdlī'den ögrensün gelüp çākerligi

·139 OR 33b, T 43a, M1 43b, M2 34a-34b, İBB 23b.

·1b iletür] iletür rüy-ı T, iletürdi OR, İBB, M1.

·2b göreydi] göreydi ol T.

·3a -OR.

·4a ebr-i bārān] ebr ü bārān M1, M2.

- 1 Her óaçan ruôsârını Ĥarż ide dil-ber gül gibi
Nāleye başlar görüp bî-çāreler bülbül gibi
- 2 Beñzerem dirseñ şaçına sen daõı iy müşk-i Çin
Yüz óarasın òāşıl idersin óara sünbül gibi
- 3 Òüsnüñe öykünmege bedr olıcaó gökde óamer
Bir siyeh óalóa aşar ruôsârına kākül gibi
- 4 Öışm ile óançer çeküp göñlüm sarāyına gelür
Çeşm-i öün-rizüñ içer her laðea óanum mül gibi
- 5 Őāl-i müşğünüñ hevāsiyle idüp terk-i diyār
Rüm'a geldi müşk-i Çin sevdāyile fülful gibi
- 6 Òüsn ilinüñ şāhısın ay ile gün leyl ü nehār
İzüñe yüzün sürer sen şehriyāruñ óul gibi
- 7 Luťfını ĤAdli'ye dāyim ol cefākāruñ göreñ
Goncaveş ağızın açup ider tebessüm gül gibi

· 140 OR 34a, T 43a-43b, M1 44a, M2 34b, İBB 23b-24a.

· 1b bîçāreler] bîçāre dil T, M1, M2.

· 2a sen] -T /daõı iy müşk-i Çin] de iy müşğ-i Öuten İBB, de iy misk-i Öuten OR.

· 5a óāl-i] óāk-i İBB / idüp] ider T, M1, M2.

· 6a gün] ger T.

· 6b şehriyāruñ] şehriyāre OR, T, M1, M2.

· 7 -OR, -İBB.

- 1 Devlet ü baõt u saṬādet bize çün yār oldı
Nerd-i ğamda dil-i bed-õ^vāhuñ işi zār oldı
- 2 Şol şehinşehligi erzāni óııupdur bize Õaó
Ki cihān şehirlerine bende dimek Ṭār oldı
- 3 Dīn-i İslām'umuzuñ şemṬ-i şeb-efrüzı daõı
Ehl-i küfrüñ yüregi yağıle yanar oldı
- 4 Óara Boĝdān gözine Ṭālemi tā tār itdüm
Emrüme tābiṬ olan server-i Tātār oldı
- 5 Ṭadliyā her ne murāduñ var ise virdi Öüdā
Ārzü dilde hemīn vuşlat-ı dil-dār oldı

·141 OR 31 b, T 40b, M2 34b-35a, İBB 22a, -M1.

·1b nerd-i] nār-ı M2.

·2a şehinşehligi: şehinşeh-laóab M2.

·3b yağıle yanar: yağıyile nār OR, İBB.

·4a gözine: yüzine, tā tār itdüm: tār itdüm ben İBB. tā] -OR.

·4b server-i] şoñra da M2, sırf OR, İBB.

·5b hemīn: hemān İBB.

- 1 Gözlerüm yaşı lebüñ yādına mercān oldu
Göz ile göñlüm arasında yine óan oldu
- 2 Şol ki Ĥār eyledi dāmān u yaóa çākinden
Ōāline perde girībānla dāmān oldu
- 3 Zaōm-ı tīrūñle ki cān çíoğa Ĥāzm itmiş idi
Āarb-ı tiğüñ irişüp derdüme dermān oldu
- 4 Defter-i Ĥişóuma óaĥtuñ ġamıdur ser-nāme
Nāme-i derdüme zülfüñ óamı Ĥunvān oldu
- 5 Müteòayyir oluban bulmadı nuĥóa mecāl
Mest-i Ĥişóum beni kim görd'ise òayrān oldu
- 6 Bir gedāyidi cihān içre gezer bī-ser ü pā
ĤAdli óul oldu saña Ĥāleme sulĥān oldu

·142 OR 31b-32a, T 40b-41a, M2 35a, İBB 22a-22b, -M1.

·2 -M2.

·3b tiğüñ] tiğın T / derdüm] derdine M2.

·5 -M2.

·5a nuĥóa] nuóta OR, İBB.

·6 -M2.

- 1 ĤĀrızuñ vireli Mùšā'ya yed-i Beyzā'yı
Óıldı taĤlīm Mesîdāya lebũñ iòyāyı
- 2 Çünki dünyā gibi yüz tuta cefāya dil-ber
Óarc idũñ var ise elde yolına dünyāyı
- 3 Gerden-i cāna çekelden ser-i zülfũñ bendi
Şaldı dil kişverine õuni gözũñ yağmayı
- 4 Çünki sen gevher-i nā-yāba elüm irişemez
N'ola gözden çıóarursam bu yedi deryāyı
- 5 Şol ki müstağni durur derdũñ ile dermāndan
Kimse õğretmez aña Ĥālem-i istiğnāyı
- 6 Ĥadli gibi şeh olan işigũñi terk idũben
Başına aldı Ĥabeş yire óuru gavğāyı

·143 OR 32a, T 41a, İBB 22b, -M1, -M2.

·4 -OR.

·4a elüm irişemez] irişmez dõstum İBB.

·7a idũben] ideyin İBB.

- 1 Bu óaş mıdur ya óazā naós-ı bend pergārı
Ki naós óıldı yüzüñ şemsesiyle gülzārı
- 2 Cihānda yüz şuyını òāşıl itdi içeliden
Şu gibi óanımı bir demde tiğ-i õun-bārı
- 3 Elin tutup ayağ altından anı almazdı
Nesim zülfüññ olmasa ger hevādārı
- 4 Daõı tezelzül-i dehr itmez idi hiç gezend
Göñül õarābesinüñ yār olaydı miʿtmārı
- 5 Ümid-i dergeh-i mey-āşam olsalar rindān
Unutmayalar o dem ʿAdli-i günehkārı

·144 OR 32a-32b, T 41a-41b, İBB 22b, -M1, -M2.
·2b bir demde] yudmada İBB.

Murabbaʿ

feʿĪlātün feʿĪlātün feʿĪlātün feʿĪlün

- 1 Göreli ol şanemüñ óaşlarını yāy gözüm
Óıldı cev̄r oólarına sīne siper vāy gözüm
Dimedüm mi saña ben baóma aña hāy gözüm
Gözüm eyvāy gözüm vay gözüm eyvāy gözüm*
- 2 Tīr-i ğamzeñ şanemā gözlerüme olalı tüş
Gözlerüm yaş aóıdup baòr oluban eyledi cüş
Seyl-i eşküm dökilüp gözlerümi eyledi boş
Gözüm eyvāy gözüm vay gözüm eyvāy gözüm
- 3 Tütüyā olmayalı gözlerüme gerd-i rehüñ
Görmedi iki gözüm pertevini mihr ü mehüñ
İy gözüm bunca belā derd ile neyki güneñ
Gözüm eyvāy gözüm vay gözüm eyvāy gözüm
- 4 Yaşlarum sen gideli şeyl olup iy cān dökilür
Dürr ü yāóút çíoar laʿl ile mercān dökilür
Ġamzeler zaóımıyle gözlerüme óan dökilür
Gözüm eyvāy gözüm vay gözüm eyvāy gözüm

· 140 OR 20b-21a, T 27b-28a, M1 28a-28b, M2 22a-22b, İBB 14a-14b.

* Bu nakaratın son eyvāy kelimesi, T nüshasında vāy şeklindedir.

· 2b yaş aóıdup] yaşı aóup M1, M2.

· 3c belā -OR.

· 4a yaşlarum] yaşlar T / olup iy] oluban OR, İBB.

- 5 Dāyīmā cev̄r ólur ʔen óulına şāh n'idem
Şeb-i hicrinde ʔulùṪ eylemez ol māh n'idem
Gözlerüm görmez ise gün yüzini āh n'idem
Gözüm eyvāy gözüm vay gözüm eyvāy gözüm
- 6 Elüm irmez nideyin àasret ile yāre dirig̃
Dil düşüp zülfi cemīle yürür āvāre dirig̃
Gözlerüm derdine olmaz bilürem çāre dirig̃
Gözüm eyvāy gözüm vay gözüm eyvāy gözüm
- 7 Bir perī-zāde vü meh-rù şanem ü tāze cūvān
İdeli gün yüzini perde-i zülfinde nihān
ṪAdli'nüñ gözlerine oldı óarañu dü cihān
Gözüm eyvāy gözüm vay gözüm eyvāy gözüm

·5c T nüshasında bu mısra yerine, 4c mısra'ı tekrarlanmıştır.

·7a meh-rù] mihr ü OR, M1, M2.

KıtĤa

146

Ez Ān Sulţān Bāyezīd

mefĤŭlŭ mefāĤilŭ mefāĤilŭ feĤŭlŭn

- 1 Çŭn rŭz-ı ezeli ńismet olmiř bize devlet
Taodire rızā virmeyesŭñ buña sebab ne
- 2 Őaccŭ'l-òarameynem diyŭben daĤvi ńılursın
Bu salţanat-ı dŭnyeye pes bunca Ťaleb ne

146 T 43b, M1 44a, M2 35b, -OR, -İBB.

Başlık, M2 nŭshasında şoyledir: *Cevāb-ı Sulţān Mŭřārŭ'n-ileyh Raòmetu'llāhi Ĥaleyh*. Cem Sultan'ın kıt'ası ise şoyledir: *Ez Ān Cem Sulţān M1/ŐıĤĤa-i Cem Raòmetu'llāhi Ĥaleyh M2*

Sen pister-i gŭlde yatasın gŭl gibi her dem
Ben şaş gibi Ťopraó dŏřenem bāri sebab ne

Bu meşgale-i dŭnye ola Ĥadle muóārin
Őaccŭ'l-òarameyn anı Ťaleb ńılsa Ĥaceb ne
(*mef Ĥŭ lŭ me fāĤ ĭ lŭ me fāĤ ĭ lŭ fe Ĥŭ lŭn*)

Cem Sultan'ın Tŭrkçe Divanında, ilk beyte benzer bir beyti daha vardır. Bu beyit, divanda bir gazelin mahlas beyti olarak dikkat çekmektedir:

Sen pister-i nāz içre yatup gŭl gibi her dem
Cem derdile bālin idine őārı sebab ne G279-7 (Halil Ersoylu,

a.g.e., s.198)

2 -T, -M1.

Nazm

147

feĤilātün feĤilātün feĤilātün feĤilün

- 1 Görse dil gözüñi Ĥayş u ĥarab u yād eyler
İçse cām-ı lebüñi nāle vü feryād eyler
- 2 Şanma dil sen var iken iy yüzi gül gülşende
Heves-i bùy-ı gül ü sāye-i şimşād eyler

MatlaĤlar

148

feĤilātün feĤilātün feĤilātün feĤilün

- 1 Beni lā-yaĤól iden şerbet-i laĤl-i lebidür
Beni ser-geşte óılan āh-ı çeh-i ğabğabıdur

·147 T 45a, -OR, -İBB, -M1, -M2.

·148 M2 35b, -OR, -T, -İBB, -M1.

149

fāṭilātün fāṭilātün fāṭilātün fāṭilün

- 1 İy süvār-ı esb-i nāz olan rikāb-ı cāna baş
Öösn meydānı senüñdür ayaguñ merdāne baş

150

mefāṭilün mefāṭilün mefāṭilün mefāṭilün

- 1 Yine řādum ki ol gül-çehrenen bùy-ı vefā geldi
Küdùret gitdi göñlümden bi-òamdillāh řafā geldi

151

fāṭilātün fāṭilātün fāṭilātün fāṭilün

- 1 Óāmetüñ üzre gören destāruñ ucın çin çin
Didi zibā yarařuódur göre ser üzre semen

·149 M2 35b, -OR, -T, -İBB, -M1.

·150 M2 36a, -OR, -T, -İBB, -M1.

·151 T 44a, -OR, -İBB, -M1, -M2.

·1b Bu beytin ikinci mısraındaki *ne* kelimesi, vezin gereği metinden çıkarılmıştır.

Müfredler

152

feṬilātün mefāṬilün feṬilün

Pāy-māl itme çünki yaóduñ oda
Gizlidür göñlüm içre nār šaóın

153

feṬilātün feṬilātün feṬilātün feṬilün

Õoş bilür mihr ü vefā óāṬidesin yār veli
Ṭitibār olmaya ol Ṭilme ki gelmez Ṭamele

152 M2 36a, -OR, -T, -İBB, -M1.

153 T 43b, M1 44b, M2 36a, -OR, -İBB. Ca'fer Çelebi ile müşterek olan bu müfredin başında *Mısra'-ı Sultān-ı Müşārü'n-ileyh Rahmetu'llāhi Ṭāleyh* ifadesi bulunan ilk mısra, Adlī'ye; *Cevāb-ı ŌāziṬasker CaṬfer Çelebi Raòmetu'llāhi* ifadesi bulunan ikinci mısra ise Ca'fer Çelebi'ye aittir.

FARŞA ŞİİRLER*

*Adlî Dîvânı'ndaki Farşâ Şiirlerin çeviriyazıya aktarımı aşamasında sağladıkları katkı vesilesiyle Sn.Dr.Avni Erdemir'e, Sn.İsrafil Babacan'a, Sn.Muvaffak Eflatun'a, Sn.Bilal Çakıcı'ya, Sn.Atilla Batur'a, Sn.Muhammed Kadîrî'ye, Sn.Doç.Dr.M.Mahfuz Söylemez'e, Sn.Dr.Mehmet Ümit'e, Sn.Dr.Cemil Hakyemez'e, Sn.Dr.Ahmet Cahid Haksever'e, Sn.Nejdet Kerküklü'ye ve Sn.Arş.Yaz.Kâmil Şahin'e teşekkür ediyorum.

fāṭilātün fāṭilātün fāṭilātün fāṭilün

- 1 Şükr ki āõir dide-em didār -ı ān maòbùbrā
Her ki bāşed ṭālib ez-cān bāyed ü maṭlùbrā
- 2 Ger şodem Ṭāşío be-rüy-ı õùb-ı ù menṬ-em
mekon
ṬAyb ne-bùd çün Öudā hem dōst dārī õùbrā
- 3 Mey ne-yāred dīd rüyet merdüm-i çeşmem belī
Rızó kemter bāşed ārī merdüm-i maõcùbrā
- 4 Tā yekī tārāc ğam der-milk-i cān-ı bī-dilān
Raòm kon ber-cān-ı mā vü kem kon in āşùbrā
- 5 Çün ne-yāyed dil be-derd ü cān be-raòmet ez-
gameş
Miònet-i ṬAdli eger gùyed kesī Eyyùbrā

·154 OR 2b, T 46a, -İBB, -M1, -M2.

·1a dīdār] ruõsār T.

·5a dil] cān T / cān] dil T.

fāṭilātün fāṭilātün fāṭilātün fāṭilün

- 1 İy ki ruôsāret gül u óad-i tu çün serv-i sehîst
Sidre bâ-şimşād óaddet der-maóām kù tehîst
- 2 Tiğ çün ābet be-òaló-ı teşnegān-ı laṭl-i tu
Beh zi-āb-ı Ōiẓr u ōoşter ez-dem-i Rùòu'llahîst
- 3 Her ki şod ġāyib zi-ōōd der-Ṭişó-ı meh-rùyān dilā
Nezd-i erbāb-ı òaóikat ez-kemāl-i āgehîst
- 4 Der-hevā-yı óāmetet k'ān hest serv-i bāğ-ı ōuld
Ōumri ĩnek ōoş-nişeste ber-per-i rù-yı sehîst
- 5 Ger tu ber ṬAdlī cefā vü cevr-i bī-òad mī-koni
Ōùş me-kon billāh ki eknùn minnet-i ù ān rehîst

fāṬilātün fāṬilātün fāṬilātün fāṬilün

- 1 Rùy-ı yār-ı men çü zîr-i zülf-i tâbân mî-şevêd
Gûyiyâ mâhist k'û ez-ebr-i raõşân mî-şevêd
- 2 Bûlbûlāsâ mî-konem şad nevâ ez-sûz-ı derûn
Çünki ân gül-berg-i men ez-nâz-ı õandân mî-şevêd
- 3 Çün ne-dîdem rûy-ı õûbet dâden-i cân pîş-ez-în
Gerçi müşkil bûd ber-men in dem âsân mî-şevêd
- 4 SâṬatî ger dÛr gerded çeşmem ez-dîdâr-ı tû
Ser-be-ser Ṭâlem be-cism-i men çü zindân mî-şevêd
- 5 Nîst Ṭadlîrâ be-ğayr ez-nîm cânî mâ-òazer
Ân nigâr-ı lâle-ruõ ger z'ân ki mihmân mî-şevêd

157

mefāṭilün mefāṭilün feṭülün

- 1 Çü men derdī-i derdetrā çeşidem
Zi-óayd-ı hestī ōōdrā remîdem
- 2 Şebî ez-Ṭışó-ı Leylâ der-beyābān
Çü Mecnûn cāme-i cānrā derîdem
- 3 Men ez rûz-ı elest¹ iy cān-ı cānān
Be-dādem cān u Ṭışóetrā ōarîdem
- 4 Be-çevgān-ı saṬādet berdeh em kûy
Ki der-meydān-ı Ṭışó-ı tu ferîdem
- 5 Ez-ān laōza ki dîdem sükkeretrā
Çü tûṭî z'āşiyān-ı ōod perîdem
- 6 Zi-hicrān-ı tu bûdem zār u ōaste
Bi-òamdî'llāh der-i vuşlat resîdem
- 7 Eger ōùbî çü tu bāşed be-ōùbî
Çü ṬAdlî in-nihān² men hem mürîdem

·157 OR20a-20b, T 47a-47b, İBB 14a, -M1, -M2.

·3a elest] ezel T.

·7b nihān] zamān T.

mefāṭīlün mefāṭīlün feṭṭülün

- 1 Çü āmed pış-i men ān ser ü çālāk
Nihādem pış-i pāyeş rüy-ber-ōāk
- 2 Bed ù güftem tu-yı rùò-ı muşavver
Ez-în sān key şeved mişl-i şu òāşāk
- 3 Eger meylī nümāyed sù-y-ı mā-yār
Ne-yāyed ez-raóibān der-dilem bāk
- 4 Eger hicrān çunin sùzed derùnem
Be-ōvāhed sùöten ez-āhem eflāk
- 5 Be-ṬAdlī ger resed ëulmī zi-hicret
Koned hem ez-tu pışet cāmerā çāk

159

mefāṭīlūn mefāṭīlūn feṭṭūlūn

- 1 Çerā ğulġul koned her dem Ṭanādīl
Ki dāred bī-tu pūr-derd ü Ṭanādīl
- 2 Biyā tā yek demetgirem der-āġuṣ
Ki der-hicr-i tu pūr-ōūn ṣod merā dil
- 3 Dilem burdī vū ġaflet mī-nümāyī
Kucā-pended ger ez-tu vefā dil
- 4 Be-vašl-ı çün tu ōūbī dārem ümmīd
Ve ger ne çün keṣed dāyim cefā dil
- 5 Çerā ber-āh-ı ṬAdlī nīst raòmet
Meger seg-nist cān-ı men turā dil

fāṭilātün fāṭilātün fāṭilün

- 1 Nîst der-destem be-cüz in naód-i cān
Tā keşem der-pāyet iy rûò-ı revān
- 2 Çün lebet cüyem mekeş ez vaṭde-em
Tā-be-key öṽāhī merā dāden zebān
- 3 Ez-firāó-ı laṭlet iy dürr-i yetim
Çend bāşed çeşm-i men gevher-feşān
- 4 Çün dilemrā āşikārā bordeī
Ez çe geştī ez-naëar mārā nihān
- 5 Māh-ı men ez-dil hevā-öṽāh-ı tevem
Dil çe bāşed māh-ı men billāh zi-cān
- 6 Ber-dilet dāğī nehem güftī zi-ğam
Raòm kon ber-ṬAdli ve inrā be-mān

fā'īlātün fā'īlātün fā'īlün

- 1 İy be-tir-i ğamze õaste cān-ı men
Raòm kon ber-dide-i giryān-ı men
- 2 ĤÖmr-i men zāyiĤ şod u hergiz ne-şod
Ān perī-ruõ yek şebī mihmān-ı men
- 3 İy ki dermān mī-konī derd-i merā
Hem be-derd-i dōst kon dermān-ı men
- 4 Kāfereş õvānend merdüm tā ki sāõt
Zülfrā ğāret-ger-i ĩmān-ı men
- 5 Ez tu ĤĀdlī dāşt çeşm-i meròamet
Raòmetī ber-òāleş iy sulţān-ı men

mefāṭīlün mefāṭīlün feṭṭülün

- 1 Eger kerdīm hāk-i reh der-ān kù
Neyefṣānīm dāmen ez-reh-i ù
- 2 Be-nāz u ṣīve-dār u bā-men ān ṣùõ
İṣāret-geh be-çeṣm ü geh be-ebrù
- 3 ṬAceb çeṣmīst çeṣmet iy perī-zād
Çunān çeṣmī ne-dāred hīc āhù
- 4 Çü dīdem zülf çün ſuṬbānet iy dōst
Ne-mī-tersem dīger z'ān çeṣm-i cādù
- 5 Ne-dāred bāk ṬĀdli ez-raóibān
Çü dād ùrā be-yek tù cā be-pehlù

fāṭilātün fāṭilātün fāṭilün

- 1 İy öaṭet-i öüb u ruö māhet nigù
Nergis-i mestet be-Ṭālem fitne-cù
- 2 Yek-ser-i mù vaşf-ı öüsnet key tüvān
Ger zebānī bā-şudem her tār-ı mù
- 3 Ez-mey-i laṬl-i tu men mestem müdām
Kerde bā-mestān-ı Ṭālem güft ü gù
- 4 Bī-lebet öün şod derün-ı sīne dil
Mī-şeved mey řāf ārī der-sebù
- 5 Tā-be-key bāřed dil-i ṬAdlī betā
Der-öam-ı řevgān-ı zülfet hicv-gù

mefāṭīlün mefāṭīlün feṭūlün

- 1 Ser-i zülfeş çü ber-Ṭārız-fütāde
Nişān-ı ve'ā-āuòā ve'l-leyl dāde
- 2 Tuyī ān şeh-süvār-ı kişver-i òüsñ
Ki hestend cümle õ^vùbānest piyāde
- 3 Eger sāóí tu bāşí Ṭāşíoānrā
Ki nùşed ğayr õùn der-cāy-ı bāde
- 4 Ne şehā dñst mī-dārem ruõet men
Heme kes dñst dāred rùy-ı sāde
- 5 Be-Ṭādli kon güzer kù ez-ser-i mihr
Ruõ-ı iõlāş ber-rāhet nihāde

feĤilātün feĤilātün feĤilātün feĤilün

- 1 İy zi-Ĥanber raóamĩ bù -şeker-i nāb-zede
Ve zi-õam-ı zülf-i girih ber gül-i sir-āb-zede
- 2 Tā şebĩ dīd meh-i nev-õam-ı ebrũ-yı turā
Der-ser-i sürme ez-ān rûz-ı ğameş tāb-zede
- 3 Küşte-i ğamze-i ān nergis-i mestem ki niyāz
Pāsubān-ı müje her dem reh-i miðrāb-zede
- 4 Őõş maóāmīst dil-efrûz fûrûdā ki zi-eşk
Manëar-ı çeşm-i merā dil-i zibet āb-zede
- 5 Tā ki Ĥadlĩ ruõ-ı çũn māh turā dīd revān
JaĤne ber-ĥalĤat-ı õurşid-i cihān tāb-zede

·165 OR31b,T 48b-49a, İBB 22a, -M1, -M2.

·1a bù] ber T.

·2a tã] yek T.

·3 -T.

·4b dil-i zi-beyt] dīde besĩ T.

mefāṭīlūn mefāṭīlūn mefāṭīlūn mefāṭīlūn

- 1 Zihī óad-i dilārā-yı tu reşk-i serv-i bustānī
Yekī baõrem kez õùbān-ı õarāc õüsñ-i bustānī
- 2 Eger māñi bedīdī rùy-ı yār-ı mā-şudī vālih
Ez-în şùret ki yektā naóş-ı kilk-i şunṭ-ı Yezdāñi
- 3 Çe mīrāned raóib ez-kùy-ı tu peyveste Ṭāşíórā
Be-tā fermāñ ez-āñ-ı tust eger õṽāñi u ger rāñi
- 4 Eger õṽāhed zi-men cāñ laṭl-i nùşineş zi-rùy-ı
mihr
Hemāñ laõëa men-i bī-dil revāñ be-dehem be-
āsāñi
- 5 Cihāñi geşte mihmāñend ber-õṽāñ-ı vişālet
Çerā ber-õṽāñ-ı vaşl-i õṽiş Ṭadlīrā nemi õṽāñi

·166 T 49a-49b, M2 38a, -OR, -İBB, -M1.

·2b yektā naóş-ı] beste T.

167

mefṭūlū mefāṭilū mefāṭilū feṭlūn

- 1 İy òāşıl-ı Ṭömrem zi-ġamet nāle vū āhī
Cüê derd-i tu-em nîst be-her òāl-i penāhī
- 2 Ōvāhem ki konem āyine-i rûd çü bînem
İy dōst nişān-ı sūm-ı esb-i tu be-rāhī
- 3 İy dil me-kon endîşe zi-cān dāden u bin'ger
Der-Ṭizzet-i şaydī ki şeved küşte-i şāhī
- 4 Her laōëa şeved zūlf-i tuem māniṭ-i dîdār
Yā Rab çe belā mî-keşem ez-dest-i siyāhī
- 5 Şulṭān-ı cihān gerded eger ōod be-nevāzī
Ṭadlī dil-i āzürde-i ōōdrā be-nigāhī

168

-
- 167 T 49b, M2 38a, -OR, -İBB, -M1.
 - 2b dōst] māh M2.
 - 3 Bu beyit, M2 nüshasında 4.beyitle yer deġiştirmiştir.
 - 3b şeved] keşed M2.
 - 5a ōōd] ki M2.
 - 168 M2 38b, -OR, -T, -İBB, -M1.

Kıt'a

fā'īlātün fā'īlātün fā'īlātün fā'īlün

- 1 Hest gùyā nergis ez-öayl-i ğulāmāneş ki ù
Düşmeneşrā her zemān ber-faró-ı şeşper mī-
zened
- 2 Küşt düşmen öāricü'l-merkez ez-ān red romh-ı tu
Öübeşrā ber óalb-i ù çün öaṭṭ-ı mihver mī-zened

Matla'

169

mef'ṭülü fā'īlātü mefā'īlū fā'īlün

- 1 Tā dīdeem šafā zi-mey-i cān-fezā-yı öüm
Dest-i sebū giriftem u reftem be-pāy-ı öüm

170

mef'ṭülü mefā'īlū mefā'īlū fe'ṭülün

- 1 Her derd ki peydā şevēd ez-sīne-i çākem
Ebri şevēd u girye konēd ber-ser-i öākem

·169 M2 38b, -OR, -T, -İBB, -M1.

·170 M2 38b, -OR, -T, -İBB, -M1.

EKLER

Mukaddime*

Ba'de'l-edâ-yı mâ-vecebe 'aleynâ

Cenâb-ı nesak-sâz-ı 'avâlim, pâdişâh-ı ma'ârif-perver ü şehriyâr-ı 'avâtîf-güster efendimiz hazretlerini mâdâme'l-melevân erîke-pîrâ-yı şevket ü şân buyursun. Âmîn.

Gıpta-bahş-ı edvâr-ı sâlîfe olan devr-i celîl-i bî-'adîl-i şâhânelerinde her sınıf teb'a, vezîr-i destân-ı şehriyârlarının mazhar oldukları müsâ'adât u imtiyazâtun edâ-yı vecîbe-i şükr ü muhammedetinde lisân u kalem, âciz olup ez-cümle erbâb-ı ma'ârif, nâ'il-i himâyet-i mahsûsa-i hazret-i zî'l-lullâhîleri bulunmak mülâbesesiyle sâlikîn-i 'ilm ü ma'rîfet günden güne şâyân-ı iftihâr u şükrân olacak mertebede izdiyâd bulmakda ve âsâr-ı nâfi'a vü edebîyyeye olan rağbet gittikçe fevke'l-'âde artmaktadır. Devlet-i ebed-müddet-i 'Osmâniye hânedân-ı celîlül-'unvânın eser-i himmet ü celâdeti olduğu gibi ma'ârif ü medeniyet-i 'Osmâniye dahi yine o hânedân-ı 'âlinün zir-i cenâh-ı himâyet ü sıyânetinde vücûd bulmuştur.

Meydân-ı gazâda her biri birer kahramân-ı zamân olan selâtîn-i a'zam hazerâtı, esnâ-yı müsâlemetde seyfi satvetlerini kaleme tebdîl iderek birçok âsâr-ı celîle, meydân-ı şükrân u istifâdeye vaz' eylemişlerdür. Bu cümle-i 'âliyeden olarak "Sultân Bâyezîd Hân-ı Sâni" hazretleri gibi bir pâdişâh-ı 'âlî-kadrün âsâr-ı edebîyyesinden olup dest-res olmuş olduğum mecmû'anun muvakkı' intişâra vaz'ını çokdan berü emel idinmiş idüm. Müşârü'n-ileyhün tabî'at-ı şî'riyeleri târîh nazarında vâsıl-ı mertebe-i sübût u tahakkuk olmuş ise de eş'âr-ı mevcûdelerini hâvî müretteb dîvânları bulundığı herkesce ma'lûm olmadığı gibi, böyle bir dîvân meydân-ı intişâra çıksa bile sıhhatinde tereddüt olunabileceği mülâhazasına mebnî bu bâbda tedkîkât-ı lâzime icrâsına lüzûm görmüş idüm.

*Mehmed Fu'âd'ın Sultân İkinci Bâyezîd'in şahsiyeti ve dönemindeki gelişmeler hakkında önemli bilgiler ve değerlendirmek için bu mukaddimesi, H.1308 M.1891'de İstanbul'da bastırıldığı Divan-ı Sultan Bâyezîd-i Sâni (Dersâ'âdet 1308, s.2-18) adlı eserden alınarak Latin asıllı Türk alfabesine aktarılmıştır.

İcrâ eyledigüm tahkîkât u tettebbuât bu husûsdaki tereddüt ü iştibâhumu izâle itmiş olduğundan şu eser-i celîlü'l-kadrün artık inzâr-ı erbâb-ı edebe arz itmek zamânı gelmiş oldu. Mecnû'anın ba'zı yerleri mürûr-ı zamânile okunmaz bir derecede silinmiş olmağile öyle olan mahaller, 0 ile gösterilmiştir. Bundan mukaddem (Yavuz Sultan Selîm) hazretlerinin eş'ârını hâvî neşr olunan mecnû'anın mazhar olduğu rağbet ise ârzû vü cesâretümi te'yîde bâ'is olduğundan sâye-i tevfiât-ı vâye-i hazret-i şâhânede husûl-i emele muvaffak oldum.

Dîvânın aslı (1121) senesinde yani yüz seksen bu kadar sene evvel istinsâh idilmiş vü 'asr-ı Bâyezîd Hân'un şîve-i kitâbet ü imlâsı vü bi'l-hâssa o zamânki şîve-i lisân-ı 'Osmânî muhafaza olunmuş olduğundan bu def'a tab'ında dahi imlâ vü ibârâtı aslâ tağyîr idilmeyerek hâl-i aslîsi ibkâ kılınmıştır.

Bu sûret eserin letâfet-i asliyesini inzâr-ı erbâb-ı dikkatde meydana koyacağı gibi lisânımızın bugünkü hâline nazaran ne kadar tebeddülâta uğramış olduğunu dahi irâe vü tevzîh iderek mütâlâ'a idenlerin istifâdesini mûcib olacağı der-kârdur.

Hâkân-ı müşârü'n-ileyh hazretlerinin “Kelâmü'l-mülûk mülûkü'l-keâm” manzûmuna tamamıyla mâ-sadak u her bir kelimesi bir cevher-i hikmet 'addine müstehak olan âsârından ma'nen ve mâddeten olunacak istifâde ise müstağnî-i 'arz u beyândur.

Sâhib-i eserün kudret ü meziyet-i edebîyyesini takdîre dîvânının mütâlâ'ası, müddet-i hayât u saltanatlarının sûret-i güzârını hakkında icrâ-yı tettebbu'ât ile bu yolda birkaç satır karalamakdan kendümi alamadum.

Böyle bir pâdişâh-ı zî-şânın tasvîr-i hayâtı yolında hâme-rân olmak haddimin fevkinde bulunduğunu bilmez degül isem de bunda meşhûd olacak nekâyisün kârî'în-i kirâm cânibinden nazar-ı safh ile görüleceği ümîdi bâ'is-i cesâret olmuşdur.

“ Ve mine'l-lâhi't-tevfîk”

Mehmed Fu'âd

Selâtîn-i a'zam-ı 'Osmâniye'nin sekizincisi olan Sultân Bâyezîd-i Sânî, Fâtih Sultân Mehmed Hân gibi bir pâdişâh-ı 'âlî-câhun ferzend-i ercmendi vü Yavuz Sultân Selîm gibi bir kahramân-ı zî-şânun peder-i 'âlî-kadri olup sekiz yüz elli bir sene-i hicriyyesinde zînet-sâz-ı mehd-i vücûd olmuştur.

Peder-i 'âlîleri ebû'l-feth ve'l-gâzî Sultân Mehmed Hân-ı Sânî hazretlerinin 'ulûm u ma'ârife olan rağbet-i fevke'l-'âdeleri cihetiyle avân-ı sabâvetlerinde bi't-tab' her şeyden evvel tahsîl-i 'ulûma sevk olunmuşlar vü hâkân-ı müşârü'n 'ileyh hazretlerinin mekteb-i edeb ü 'irfânında vü Mollâ Selâhaddîn ü Mîrim Çelebi vü Hâmîdî vü Mollâ Abdü'l-kâdir gibi dehât-ı 'asrun rahle-i tedrîsinde mâddî ve ma'nevî iktisâb-ı fezâ'il iderek şeref-i zâtîlerini hilye-i ma'rifet ü edeble tezyîn buyurmuşlardır. Vaktâ ki sinn-i 'âlîleri idâre-i umûr-ı devlete muktedîr olabilecekleri bir hadde vâsıl oldu. O zamanlar muktezâ-yı hikmet-i hükûmet 'add olunduğı üzre o yolda dahi iktisâb-ı ma'lûmât u iktidâr ile tekemmül eylemeleri zımnında Amasya Sancağına vâlî ta'yîn olundılar.

Amasya'da bulundukları müddetce devlet ü milletlerine pek çok hizmet ü müberrât-ı 'adîde te'sîs ü ihyâsına ihrâz-ı muvaffakiyet itmiş oldukları gibi ma'iiyet-i hazret fethde bir haylî muharebelerde hâzır bulunarak ikmâl-i tahsîl buyurmuşlardır.

Büyük birâderleri Sultân Mustafa evvelce irtihâl-i dâr-ı bekâ itmiş olduğundan kendüleri velî'ahd-ı saltanat bulunmuşlaridi. Peder-i cennet-mukırr-ı 'âlîlerinin Rodos fethi için İstanbul'dan hareketle Kekboze merhalesine muvâsalatlarında 'âzim-i gülşen-serây-ı rahmân oldukları (4 Rebîü'l-evvel Sene 886 Penc-şenbe) haber-i esef-engîzi Amasya'da (12 Rebîü'l-evvel Sene 886) vâsıl-ı sâmi'a-i hümayûnları olduğu zamân pek ziyâde izhâr-ı kederle mâtem-pûş olmuşlar vü ma'mâfih Der-sa'âdet'e vaktiyle yetişmek mecbûriyetinde bulundukları cihetle dört gün zarfında levâzım-ı seferiyyelerini bâlâ-kemâl 'âzîmetlerini isti'câl buyurmuşlardır.

Amasya'dan dokuz günde Üsküdâr'a muvâsalatla

kendülerine kemâl-i iştîyâkla muntazır bulunan yüz binlerce halkun alkışları arasında İstanbul'a geçmişler vü ferdâsı Pazar güniki 886 senesi Rebîû'l-evvelinün yigirmi birine müsâdîfdür na'ş-ı mağfiret-nakş-ı hazret-i Fâtih'i kemâl-i ihtirâm ile ba'de't-defîn câlis-i evreng-i saltanat olmuşlardır.

Cülûs-ı hümayûnlarında tam otuz beş yaşına vü fezâ'il-i 'ilmiye vü edebiye ile berâber fenn-i tedvîr-i hükûmet ü idâre-i devletde derece-i kusvâya vâsıl olmuşlardır.

Vefât-ı pederden fevke'l-'âde müte'esir olmuş bulunmaları cihetle ba'de'l-cülûs üç gün mütemâdiyen icrâ-yı mâtem ü fukarâ vü zu'efâya bezl-i atâyâ u kerem itdikden sonra umûr-ı saltanatla iştigâle başlamışlardır.

Küçük birâderi Sultân Cem hazretleri Avrupa'da bulunduğu hengâmde kendüleri Avrupa devletleri tarafından saltanat-ı seniyyeye karşı âlet ittihâz idilmiş olmasından dolayı devlet-i 'aliyyece fütûhâta tamamiyle hasr-ı mukadderet olunamayıp ma'mâfih memâlik-i 'Osmâniye'den Avrupa'ya 'azîmetlerinden sonra islâhat-ı dâhiliyeye bezl-i ikdâm u sekiz yüz seksen dokuz târihinde Boğdan cihetine 'asker sevkiyle Kili vü Akkirmân şehirleri zabt olunarak memâlik-i 'Osmâniye'ye ilhâk idilmişdür.

Bundan sonra Mısırlar ile açılan muharebede Mısırlılar üzerine sevk olunan serdârlar yegdigerini müte'âkıben dûçâr-ı mağlûbiyet olması cihetiyle Sultân Bâyezîd-i Sâni hazretleri bi'z-zât hareketle te'dîblerine müsâra'at göstermişler ise de bu def'a dahi Tunus Hâkimi 'Osmân İbn Hafsî'nün vesâteti ile 'akd-i musâlaha olunmuşdur (896).

Sekiz yüz doksan târihinde mevkib-i hümayûn Rûm ili tarafına tevcihe veche-i muzafferiyet iderek Arnavutluk ciheti gâret idilmiş olduğu gibi müte'âkıben dahi Macaristân taraflarından galebât-ı müte'addeye nâ'il olunmuş vü Bosna vü Hırvâtistân zabt idilmişdür.

Galebât u muharebât-ı vâkı'ada ahz olunan ganâ'imün mikdârı bir derece-i fevke'l-'âdeye bâliğ olmuş vü nihâyet Macâr prensleriyle üç senelik bir mütâreke 'akdiyle

Macâristân seferlerine muvakkaten fasl virilmiştir (900).

Hazret-i pâdişâh 902 sene-i hicriyesinde tersâne-i âmirede inşâ itdürilen iki kıt'a cesîm kalyon ile üç yüz kadar sefâ'in-i sagîreden mürekkeb bir donanmayı Kemâl ü Burâk Re'islerün kumandasına tevdî' iderek vü cümlesini birden Kapudan-ı Deryâ Dâvûd Paşa ma'iyetine virerek bahren Mora sularına sevk u i'zâm buyurdıkları gibi zât-ı hümayûnları dahi berren hareketle Yunânistân üzerine yürümüşler ve her iki kuvvetün savlet-i kahramânânesi ile İnebahtı vü Modon'u Koron kal'aları vü Midilli vü Derac u Navarin gibi birçok şehirler feth ü zabt olunmuşlardır.

İşbu Mora seferi, üç dört sene imtidât idüp sâlifü'z-zikr kal'aların fethi 905 târîhinde müyesser olmuş vü Mora nîm cezîresi kâmilten idâre-i saltanat-ı seniyyeye geçmiştir.

Bu muharebede vü bi'l-hâssa İnebahtı kal'ası muhasarasında sefâ'in-i 'Osmâniyye'nün mazhar olduğu galebât u muzafferiyet, terakkiyât-ı bahriyemizün derecâtını muvâzeneye kâfi bulunmuştur.

Târîh-i mezkûrda Rusya Devleti ile ilk def'a olarak bir ticâret mu'ahedesi 'akd olunması şâyân-ı kayd u tezkâr-ı vekâyî'dendir. Çünkü o zamânlar devlet-i müşârü'n-'ileyhâ şimdiki cesâmet-i ma'mûriyetini hâ'iz degül iken Devlet-i 'Aliyye mertebe-i kemâle irişmiş vü ticâret-i 'Osmâniye müterakkî bir hâlde bulunmuş idi.

Dokuz yüz altı vü yedi senelerinde Venedikliler'in Papa ile Almanya, İngiltere, Fransa, İspanya, Napoli, Lehistân vü Macâristân hükûmetlerinden bi'l-istimdâd kilitlü bir müttelikîn donanması teşkîliyle Akdeniz'de istilâ vü Midilli Cezîresini muhâsara itmeleri üzerine kuvve-i kâfiye irsâliyle a'dâ-yı müttelike münhezim ü perîşân idildiği gibi bu sırada Karamanoğulları ile Teke, Hamîd ü İç İli gibi birtakım aşâ'ir Anadolu'da bir ihtilâl çıkarmış olduklarından aşâ'ir-i merkûma dahi urulup dâ'ire-i itâ'ate idhâl kılınmış vü Bosna cihetinde bulunan Lofca kal'asıyla İşkodra tarafından bulunan Derac Kal'ası feth ü zabt edilmiştir.

Hazret-i pâdişâh, bundan sonra zamân-ı ‘âlîlerini umûr-ı dâhiliyeye hasr iderek birçok ıslahâta muvaffak oldukları gibi 907 târîhinde ber-hevâ olan Galata Cebhânesi ile dokuz yüz on beş senesinde vukû’ bularak âdetâ İstanbul'u harâbe-zâra çevirmiş olan zelzele-i ‘azîmede münhedim olan sûrı vü dâhil-i sûrda sakatlanan vü yıkılan emâkin ü âsâr-ı kadîmeyi müceddiden ta’mîr ü inşâ buyurmuşlardır.

Bu senelerde yegdigerini ta’kîb iden müsâ’ib ü mütâ’ib-i vücûd-ı şâhâneyi dûcâr-ı za’f itmiş olmasıyle umûr-ı saltanatı evlâd-ı ekberleri bulunan Sultân Ahmed’e terk ü ferâğ ileistirâhate meyl buyurdular ise de Bâyezîd-i Sâni hazretlerinin tâc u saltanat için Sultân Ahmed’i tercîh itmelerine mukâbil yeniçeri tarafından dahi Şehzâde Sultân Selîm’in makâm-ı hükûmete getirilmesi yolunda vukû’ bulan tasaddiyât u teşebbüsât, tasavvur-ı şâhânelerinin kuvveden fi’le ihrâcına ma’nî olmuş vü Sultân Ahmed Üskûdâr’a kadar geldiği hâlde İstanbul cihetine geçmek müyesser olamamış idi.

Bu hâl bir zamân devâm idüp Sultân Selîm ise vâlisi bulunduğu Samandıra Sancağından Edirne’ye kadar gelmiş vü hatta üzerine sevk olunan ordu ile muharebeye bile girmiş idi.

Bu muharebede dûcâr-ı mağlûbiyet olmağla berâber bir aralık Şehzâde Korkut dahi Der-sa’âdet’e gelerek nâ’il-i saltanat olmak emeline düşmüş ve bu bâbda pederinden istimdâd u isti’âne eylemiş ise de bu sefer tâc-ı ‘Osmânî sinnen büyüklüğe veyâhûd pederin istihlâfına tâbî’ kalmayup ‘âdât-ı mer’iye’nin fevkinde bir ârzû-yı ‘umûmî ile Yavuz Sultân Selîm gibi nâdir ü fevke’l-âde yaratılmış bir şehriyârün zîver-i ser-sa’âdeti olmak husûsuna meşîyyet-i ilâhiye ta’alluk itmiş olduğundan, ne Şehzâde Korkut’un ü ne de Sultân Ahmed’in bu bâbdaki teşebbüsleri kârgeri te’sîr olamayarak nihâyetü’l-emr Şehzâde Sultân Selîm, Bâyezîd-i Sâni hazretleri câniblerinde dahi vâkî’ olan emr ü muvâfakat üzerine alay-ı vâlâ ile Der-sa’âdet’e îsâl ü dokuz yüz on sekiz senesi Saferinün sekizine müsâdif olan Cum’a irtesi günü

peder-i ‘âlîleri ma‘rifetiyle taht-ı ‘Osmânî’ye iclâs olunarak bî‘at-ı resmiye icrâ kılınmışdır.

Bâyezîd-i Sânî hazretleri, bu sûretle tâc-ı ‘Osmânî’yi mahdûm-ı şevket-i mevsûmlarına terk ile dâğdâğa-i saltanatdan dest-keş-i ferâğ olduktan beş on gün sonra artık kûşe-i istirâhate çekilmek emeline düşüp bakiye-i ‘ömr-i ‘âlîlerini âb u hevâsını mizâclarına muvâfık buldukları Dimetoka kasabasında geçirmek için kasaba-yı mezkûreye ‘azîmet ârzûsunda bulunduklarını emr ü beyân buyurmaları üzerine, pâdişâh-ı nev-câh emr-i pedere itâ‘atle levâzım-ı seferiyyelerini ikmâl iderek ihtirâm u ta‘zîm-i tâm ile kendülerini yola çıkardılar vü iki konak mesâfeye kadar dahi teşyî’lerinde bulunduktan sonra İstanbul’a ‘avdet etdiler.

Lâkin hazret-i Bâyezîd’ün vücûdu zâten imrâz-ı mütenev‘a ile sarsılmış vü sinn-i ‘âlîleri ise resîde-i hadd-i kemâl olmuş olduğundan Edirne civârında Söğütli dere nâm merhaleye muvâsalatlarında hastalıkları teşeddüt itmekle dokuz yüz on sekiz senesi Rebîü’l-evvelinün onuna müsâdif olan Çehârşenbe günü ecel-i mev‘ûdları hulûliyle ‘âzîm-i gülşen-serây-ı âhret olmuşlardır.

(Rahmetu'l-lâhî ‘aleyhî rahmeten vasî‘aten)

Na‘ş-ı mağfîret-nakşları, ta‘zîmât-ı fâ‘ika vü ihtirâmât-ı lââyika ile İstanbul’a nakl olunarak binâ vü ihyâ-gerdeleri olan câmi-i şerîf kurbında türbe-i mahsûsalarında vedî‘a-i rahmet-i ilâhiye kılınmışdır.

Mağfûr-ı müşârü’n-‘ileyhün vilâdetleri 851 olmasına göre sinn-i ‘âlîleri altmış yedi vü târîh-i cülûslarına nazaran müddet-i saltanatları otuz iki seneye bâliğ olmuşdır.

Sultân Bâyezîd-i Sânî hazretlerinin müddet-i hayât u saltanatları nazar-ı im‘ân ile mütâla‘a olunduğu hâlde görülür ki kendüleri selâtîn-i a‘zâm-ı ‘Osmâniye içinde i‘mâr-ı mülk ü ihyâ-yı müberrât ile temeyyüz itmiş vü hâl-i sükûn u âsâyişi dâ‘imâ sefk-i dimâ’ vü harb u vegâya tercîh ile zamân-ı salatanatlarında fûtûhâtten ziyâde i‘mârât u islâhâta nasb-ı ihtimâm eylemişdür. Müddet-i saltanatlarında bilâ-sebeb

hiçbir cihete i'lân-ı harb olunmamış vü vukû'a gelen muhârebâtun hemân kâffesi a'dâ cânibinden gösterilen mecbûriyet üzerine açılıp bunların ekserinde de livâ-yı 'Osmânî mazhar-ı muvaffakiyet ü muzafferiyet olmuştur.

İşte bu sebebe mebnîdür ki 'ahd-i hümayûnlarındaki fütûhât-ı eslâf-ı a'zâmı zamânındaki mikdâra bâliğ olmayup ma'hazâ şemşîr-i gâlibânesiyle taht-ı tasarrufa alınan memâlik dahi istisgâr olunamaz. Muktezâ-yı meşreb ekser evkâtını üdebâ vü fuzelâ vü husûsiyle erbâb-ı tasavvufî ins ü ülfete hasr iderek sarây-ı hümayûnlarında mübâhase-i edebiye vü şâ'irâne ile telezzüz buyururlar vü lisân-ı Türkî'de şî'r inşâdında 'asrının şu'arâsına müsâbakat iderler idi. Eş'ârında Adlî mahlasını isti'mâl itmişlerdûr.

İslâhât-ı dâhiliyede her tedbîrden ziyâde efkâr-ı 'umûmiyyeyi envâr-ı 'ulûm u ma'rifetle tenvîr itmegi tercîh buyurdıkları için feth itdükleri memâlikde vü Anadolu'nun ekser mahallerinde cevâmî-i şerîfe vü medâris-i münîfe binâ vü ihyâ iderek vü buraların müderris ü müdâvimlerine muhssasât-ı vâfiye ihsân eyleyerek erbâb-ı 'ulûmu taltîf ü teşvîkten girü durmamışlardır.

Zamânında 'Osmânîluların en birinci me'sere-i meftûresinden bulunan 'askerlik derece-i kemâle vâsıl olup Galata Sarayının mahrec-i 'askeri olmak üzere te'sîs ü binâ itdirilmesi bu husûsdaki ikdâm u i'tinâ-yı mahsûsalarına delâlet itmekde bulunmuştur.

Bundan başka sarây-ı hümayûnca vü mesânid ü merâtib-i devletce dahi bir haylî islâhât u teşkilât-ı nâfi'aya muvaffak olmuşlardır. Devlet-i 'aliyyenün umûr-ı bahriyesi dahi 'ahd-i salatanat-ı hazret-i Bâyezîd Hân'ı da aslâ nazar-ı dikkatden dûr tutmayup tersâne-i 'âmile muktezâ-yı zamâna göre islâh olunmuş vü donanma-yı hümayûnunun 'aded ü iktidârı yâr u ağıyârın nazar-ı takdîr ü tahsînini celb idecek bir dereceye îsâl kılınmıştır.

Zamân-ı 'âlîlerinde sanâyi-i 'Osmânîye vü usûl-i mi'mârî-i 'Osmânî, fevke'l-'âde müterakkî bir hâlde olup Der-sa'âdet'de vü Galata'da, Edirne vü Amasya'da vü Bursa'da

vü Saruhan'da vü memâlik-i 'Osmânîye'nün cihât-ı sâ'iresinde ihyâ-gerdeleri bulunan cevâmî'-i şerîfe vü medâris-i münîfenün tarz-ı bedî'aları şu du'âya şâhid-i bî-misâldürler. Mi'mâr Hayre'd-dîn Çelebi vü Mi'mâr Kemâl gibi meşâhîr-i esâtîze-i İslâm'un eser-i çîre-destî-i mahâretleri olan bu gibi emâkin-i mukaddese vü latîfenün nefâset-i mi'mâriyeleri bugün dahi taklîd olunamayacak bir derece-i fevke'l-'âdede olduğundan bu bâbda daha ziyâde tafsîlât a'tâsına lüzûm görilememişdür.

Müşârü'n-ileyh hazretlerinün vera' vü etkâları münâsebetiyle ta'dâtı kabûl olamayan âsâr-ı hayriyeden ekseriyesi mü'essesât-ı dîniye vü 'ilmiyeden ma'dûd bulunmağla gerek bu hâl vü gerek tab'an mansıb oldukları hilm ü tevâzu' nâm-ı nâmîlerine "Velî" lâkab-ı celîlini 'ilâve itdürmüşdür.

İşbu hilm ü etkâları, ba'zı kec-binân nazarında dûr u dırâz-ı muhakemâtı mûcib olmuş ise de bulundukları zamânın muktezeyâtını vü husûsiyle Şehzâde Cem vak'asından dolayı Avrupa devletlerinin ahvâlini takdîr iden erbâb-ı vukûf u insâfun nâm-ı 'âlîlerini her zamân takdîs ü tebcîlden girü kalmayacakları der-kâr bulunmuşdur.

Mehmed Fu'âd
İstanbul 1308

Türk Tarihinde Şair Padişahlar ve Şehzâdeler*

Padişahın Adı	Mahlası	Devleti	(Doğum-Ölüm)
Kadı Burhaneddin		Eretna	1340-1398
Celayır Sultan Ahmed		Celâyirliler	1382?-1410
II.Murad	Murâdî	Osmanlı	1404-1451
Fatih Sultan Mehmed	Avnî	//	1432-1481
Mirza Hüseyin Baykara	Hüseyinî	Timuroğluları	1438-1506
II.Bâyezîd	Adlî	Osmanlı	1447-1512
Şehzâde Korkut	Harîmî	//	1470-1513
Bâbü'r Şâh		Bâbü'r	1483-1530
Şâh İsmail		Safevî	1487-1524
Şehzâde Cem	Cem	Osmanlı	1454-1495
Yavuz Sultan Selîm	Selîmî	//	1466-1520
Kanûnî Sultan Süleyman	Muhibbî	//	1494-1566
Şehzâde Bâyezîd 1562		Şâhî	// 1527-
Şehzâde Mehmed	Mehemmed	//	1521-1543(?)
Şehzâde Mustafa 1553		Muhlisî/Mustafa	// 1515-
Şehzâde Cihângîr		//	1531-1553
II.Selîm	Selîm	//	1524-1574
III.Murâd	Murâd, Murâdî	//	1546-1595
III.Mehmed	Adlî/Adnî	//	1566-1603
I.Ahmed 1617		Bahtî	// 1590-
II.Osman	Fârisî	//	1603-1622
IV.Murâd	Murâdî	//	1612-1640
IV.Mehmed	Vefâî	//	1642-1693
II.Ahmed	Ahmed	//	1643-1695
II.Mustafa	Meftûnî/İkbâlî	//	1664-1703
III.Ahmed	Necîb	//	1673-1736
III. Mustafa	Cihângîr	//	1717-1774
III.Selîm	İlhâmî	//	1761-1808
Halîm Girây	Halîmî	Kırım	1772-1824
II.Mahmûd	Adlî	Osmanlı	1785-1839
Âdile Sultan	Âdile	//	1825-1898
Mehmed Reşâd		//	1844-1918

*Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Rüştü ŞARDAĞ, **a.g.e.**, Mustafa İSEN ve Ali Fuat BİLKAN, **a.g.e.**, Coşkun AK, **a.g.e.** Liste, bu üç kaynakların incelenmesiyle hazırlanmış; bazı sultan şairlerin doğum ve ölüm tarihleri için tarih kaynaklarından da yararlanılmıştır.

AMASYALI DÎVÂN ŞAİRLERİ*

<u>Şair</u>	<u>Asıl Adı</u>	<u>Doğumu-Ölümü</u>
Rûmî 1458	Abdurrahim	1398?-
Zeyneb ?-1474	Zeyneb Hatun	-
İbrahim/Âşık 1482	İbrahim Tennûrî	?-
Halîmî	Lütfullah Efendi	?-1482(?)
Tâcî	Tac Bey	1432?-
1485 Âfitâbî 1494	Âfitâbî	?-
Mihri 1506	Mihri Hatun	1460?-
Mahmûd	Bedreddin Mahmûd	?-1508
Cafer	Cafer Çelebi	1463-1515
Hâtemî 1456-1516	Abdurrahman Çelebi	
Sa'dî	Sa'di Çelebi	?-1516
Şehdî	Mehmed Efendi	?-15.yüzyıl sonu
Şermî	Osman Çelebi	?-15.yüzyıl sonu
Cenânî	Mustafa Çelebi	?-1520
Münîrî/Münîr	İbrahim Çelebi	?-1521
Keşfî	Mehmed Çelebi	?-1524
Sümbül	Yusuf Sinan	?-1529
Refikî	Refikî Çelebi	?-1532
Hızrî	Hızrî Çelebi	?-1534
Caferî	Bâlî Çelebi	?-1538
Nişânî	Mehmed Çelebi	?-1541
'Abdî	Abdî Çelebi	?-1553
Rahimî	Abdurrahim	?-1568
Sülûkî	Mehmed Çelebi	?-1568(?)
Edâyî	Edâyî Bey/Ahmed	?-1574
Muhsî Sinan	Yusuf Sinan Efendi	1485-1578
Hubbî	Ayşe Hatun	?-1589

*Mehmet Nuri YILDIRAR, **Amasyalı Divan Şairleri**, GÜ SBE, (y.y.l.t.), Ankara 2002.

Keyfî	Keyfî	?-1593(?)
Senâî	Senâî Çelebi	?-1595(?)
Kâmilî	M.Muslihiddin Efendi	?-1597
Ümidî	Receb	?-1610
Medhî	Musa Çelebi	?-16.yüzyıl başı
Hatîfî	Hatîfî	?-16.yüzyıl sonu
Hayâtî	Hayâtî	?-16.yüzyıl sonu
Siyâbî	Siyâbî	?-16.yüzyıl sonu
Rızâyî	Mehmed Ali Çelebi	1592-1629
Harimî	Abdullah Çelebi	?-1656
Edîb	Seyyid Mehmed Efendi	?-1710(?)
Atîf	Ahmed	?-1730(?)
Aydî	Bayram Muhlis Efendi	?-1747
Eşref	Abdurrahman	?-1748
Neylî	Neylî	?-1748(?)
Hilmî	Abdullah Hilmî Efendi	1674-1753
Fâ'ik	Osman Fâ'ik Efendi	?-1756(?)
Âkif	Mustafa Âkif	?-1759
Hâsim	Mustafa Hâsim Çelebi	?-1793
Âsım	İbrahim Âsım	?-1838
Sârim	Mustafa Sârim	?-1843
Sabrî	Eyüb Sabrî	1843-1867
Rüşdî	Mehmed Rüşdî	1829-1874
Hıfzî	Hıfzî	1851-1894
Hilmî	Mehmed Hilmî	1824-1911
Cûdî	İbrahim Cûdî Efendi	1850-1931
Necîb	Namık Necîb	1881-1950(?)
Emrî	Ahmed	1886-
1967(?)		

AMASYALI DEVLET ADAMLARI, ÂLİMLER, HATTATLAR*

ŞEYHÜLİSLÂMLAR

Hamîdüddin Efendi (öl.1497), Zembilli Ali Efendi (?-1526), Kemalpaşa-zâde (İbni Kemal) (1468-1533/34), Şemseddin Ahmet Efendi (öl.1512), Abdülkadir Şeyhi Efendi (1514-1593), Mustafa Efendi (?-1657), Memük-zâde Mustafa Bini Mevlâ Ahmet (?-?).

DEVLET ADAMLARI

Merzifonlu Kara Mustafa Paşa (1634-1683), Bâyezîd Paşa (öl. 1421), Yörgüç Paşa (?-1441), Şirvanlı-zâde Mehmet Rüştü Paşa (1828-1873), Ahmed Hulûsî Efendi (öl.1889).

ÂLİMLER

Strabon (M.Ö.63-M.S.26), Celâleddin Mehmet Çelebi (öl.1390), Abdürrahim-î rûmî (öl.1446?), Akşemsettin (1389-1460), Şerefeddin Sabuncuoğlu (1385-1468), Pir Şücaeddin İlyas (?-1482), Şükrullah Efendi (öl.1488), Cemal Halveti (?-1484), Ahmet Hüsamettin Efendi (?-?), Akbilek Bahşi Halife (öl.1523), Muhyiddin Mehmet İbni Hatip Kasım (öl.1533), Atûfî (öl.1541), Dede Cöngi Efendi (öl.1567), Abdurrahman İbni Seyyid Ali Efendi (öl.1575), Yusuf Kenanüddin Efendi (öl.1578), Sinan Efendi (?-1578), Küçük Mehmet Âlimî Efendi (öl.1635), Şerhü'l-Menâr-zâde Ahmet Efendi (öl.1656), Nuh İbni Mustafa Fetevî (?-1659), Abdullah Hilmi Efendi (1674-?), Müftü Hızır İbni Mehmet Efendi (öl.1675), Abdurrahman Eşref Efendi (öl.1738-39/1151), Abdi Efendi (?-?), Âlî Efendi (?-?), Yakup Avfî (öl.1736), Osman Faik Efendi (öl.1744), Hacı Kâsım-Zâde Rıza Efendi (öl.1755), Âkif Mustafa Efendi (Müftü) (öl.1759), İsmail İbni Âkif Efendi (öl.1778), Abdürrahim Efendi (öl.1808), Anaç Hoca (öl.1877), Müftü Kara İsmail Efendi Bini Mustafa Efendi (öl.1880), Abdülkerim Efendi (İngiliz Abdülkerim) (?-1883), Emrî (1886-?), Ahmet Hilmi Efendi (1854-1921), Hacı Hafız Tevfik Efendi (1866-1921), Hüseyin Hüsamettin Yasar (1869-1939), Abdurrahman Kâmil Efendi (Yetkin) (1850-1941), Osman Fevzi Olcay (1887-1973).

HATTATLAR

Abdalmümin İbni Safiyüddin (öl.1248?), Mehmet İbni Pir (?-?), Abdullah Amâsî (?-?), Celâlzâde Muhyiddin Amâsî (?-?), Cenânî (?-?), Şeyh Hamdullah İbni Mustafa Amasî (1436-1520), Ahmet İbni Hoca Yahya (Sibek-Zâde) (?-?), Müeyyed-zâde Abdurrahman Hatemi İbni Ali Müeyyit (öl.1525), Es-Seyyid İbrahim Küçük Emîr-i Amasî (öl.1528), Refikî (öl.1532) Şeyh Abdurrahman Bin Ali İbni Müeyyet (1537), Şükrullah Halife (öl.1543), Mehmet İbni Ramazan (öl.1571).

*Kurtuluş ALTUNBAŞ, "Amasyalı Âlimler, Şairler ve Yazarlar", **2007 Amasya İl Yılığ**, (Ed.Yavuz BAYRAM), Amasya Valiliği Yay., Ankara 2008, s.403-432.

Sultan İkinci Bâyezîd Dönemi Kronolojisi*

- 1447: Şehzâde Bâyezîd, Dimetoka'da doğdu.
- 1454: Şehzâde Bâyezîd, Amasya Valisi oldu.
- 1481: Fatih Sultan Mehmet'in ölümüyle, oğulları İkinci Bâyezîd ve Cem Sultan arasında iktidar mücadelesi başladı.
- 1481 (21 Mayıs): İkinci Bâyezîd, valilik yapmakta olduğu Amasya'dan İstanbul'a gelip tahta çıktı.
- 1481 (28 Mayıs): İkinci Bâyezîd'e bağlı kuvvetleri Bursa'da yenen Şehzade Cem de Bursa'da tahta çıktı.
- 1481: İkinci Bâyezîd komutasındaki Osmanlı ordusu ile Şehzade Cem'in kuvvetleri arasında Bursa yakınlarındaki Yenişehir'de yapılan savaşta yenilen Cem Sultan önce Konya'ya, ardından da Mısır'a kaçtı.
- 1481: İtalya topraklarından Otranto'yu işgal eden Gedik Ahmet Paşa'nın, Fatih'in ölümü üzerine İstanbul'a çağırılmasından sonra bir saldırı düzenleyen İtalyanlar kaleyi geri aldı.
- 1482: Kahire'de Memlûklere sığınan Cem Sultan, Karamanoğullarının daveti üzerine Anadolu'ya geçti ve Konya'da Osmanlı ordusuyla yaptığı savaşlarda mağlûp oldu ve önce Rodos'a, ardından da Fransa'ya gitti.
- 1482 (18 Kasım): İkinci Bâyezîd, Cem Sultan'la mücadelesinde kendi yanında olan, ancak Cem'den yana olduğundan kuşkulandığı Sadrazam Gedik Ahmet Paşa'yı idam ettirdi.
- 1482: Osmanlı-Venedik barış antlaşması yenilendi.
- 1483: İkinci Bâyezîd Morova seferine çıktı.
- 1483: Cem Sultan olayları nedeniyle ihmal edilen Hersek'te başlayan karışıklıklar üzerine Hersek yeniden işgal edildi.
- 1483: Karamanoğlu Kasım Bey'in ölümü üzerine yönetimindeki İçel Beyliğine Mahmut Bey getirildi.

*Bu kronoloji, <http://www.hanedan.org> adresindeki bilgilerden yararlanılarak hazırlanmıştır (ET:13.01.08).

- 1484: İkinci Bâyezîd, Boğdan (Moldova) üzerine sefere çıktı. Tuna üzerindeki Kilya (Kili) kalesi ve Akkerman kaleleri fethedildi. Bu seferde Kırım ordusu, Osmanlı ordusu yanında yer aldı. Boğdan'ın fethi ile Karadeniz'in kuzeybatı ve güney kıyıları Osmanlı hakimiyeti altına girmiş oldu.
- 1485: Osmanlı Devleti ile Mısır'daki Memlûkler arasındaki altı yıl sürecek olan savaş başladı.
- 1485: İstanbul'daki Davut Paşa Külliyesinin yapımı tamamlandı.
- 1486: Osmanlılar ile Memlûkler arasında Adana'da yapılan savaşta Osmanlı ordusu yenildi. Komutan Hersekzade Ahmet Paşa esir alınarak Kahire'ye götürüldü. Tarsus ve Adana, Memlûklerin eline geçti.
- 1486: Allah'a karşı bir yakarışı dile getiren Tazarrunâme yazarı, matematikçi, bilgin ve sadrazam Sinan Paşa öldü.
- 1486: İkinci Bâyezîd tarafından Amasya'da yaptırılan İkinci Bâyezîd Camii inşaatı tamamlandı.
- 1486: İstanbul Yedikule'deki Studios Manastırı'nın bir parçası olan Ayios Ioannes Prodromos (Vaftizci Yahya) Kilisesi, kiliseden camiye çevrilerek İmrahor Camii adıyla ibadete açıldı.
- 1487: İkinci Bâyezîd tarafından Edirne'de yaptırılan İkinci Bâyezîd Camii ve külliyesi inşaatı tamamlandı.
- 1488: Memlûk kuvvetleriyle Osmanlı ordusunun Tarsus-Adana arasındaki Ağaçayırı'nda yaptıkları savaşta Osmanlı ordusu mağlûp oldu.
- 1488: Rodos şövalyeleri tarafından Papalık makamına satılan Cem Sultan, Fransa'dan Roma'ya gönderildi.
- 1488: Osmanlı şeyhülislâmlarından, Fatih'in hocası Molla Gürani İstanbul'da öldü.
- 1489 (16 Ocak): İstanbul'daki ilk büyük şiddetli depremde birçok ev yıkıldı.
- 1489: Memlûkler tarafından kuşatılan Adana teslim oldu.
- 1489: İkinci Bâyezîd tarafından Çorum-Osmancık arasında yaptırılan İkinci Bâyezîd köprüsü inşaatı tamamlandı.

- 1490: Osmanlı Devleti ile Lehistan (Polonya) arasında barış antlaşması imzalandı.
- 1490: Dulkadiroğlu Beyliği'nin de Memlûkler yanına geçmesiyle oluşan ordu ile Osmanlı kuvvetleri arasında Kayseri'de yapılan savaşta Osmanlı ordusu mağlûp oldu.
- 1490: İkinci Bâyezîd'in hazinedarbaşısı tarafından İstanbul Divanyolu'nda yaptırılan Firuzâğa Camii inşaatı tamamlandı.
- 1491: Osmanlı Devleti ile Mısır'daki Memlûk Devleti arasında altı yıl devam eden savaş, Kahire'de yapılan barış antlaşmasıyla son buldu. Her iki taraf için de büyük kayıplara neden olan bu savaşlar, Tunus beyinin aracılığı ile sona erdi. Osmanlılar, bu savaşlarda ele geçirmiş oldukları Çukurova yöresini (Mekke ve Medine evkafına ait olması nedeniyle) Memlûklere bıraktılar.
- 1491: İstanbul Tünel'de Galip Dede Dergâhı olarak da anılan Galata Mevlevihanesi inşaatı bitti.
- 1492: Macaristan seferi ve Belgrad kuşatması.
- 1493: Bosna Beylerbeyi Yakup Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu, Hırvatistan'ın Kırbova (Adbina) bölgesinde Macarlarla yaptığı savaşta Macar ordusunu mağlûp etti ve büyük kayıp verdi.
- 1495 (25 Şubat): Napoli'ye getirilirken hastalanan Cem Sultan öldü.
- 1495: İlk Rus elçisi İstanbul'a geldi. Ancak Mihail Pleçsef adındaki bu elçi, "görgü kurallarını bilmeyen kaba bir adam" olduğu gerekçesiyle padişah tarafından kabul edilmeden ülkesine geri gönderildi.
- 1497: Venediklilere bağlı bulunan Karadağ Beyliği, Osmanlı koruması altına alındı.
- 1497: XV. Yüzyılın en önemli divan şairlerinden Ahmet Paşa, Bursa'da öldü.
- 1497: İkinci Bâyezîd'e 15 yıl sadrazamlık yapan Davut Paşa azledildi. İstanbul'un bir semtine de adı verilen Davut Paşa, cami, medrese ve birçok çeşme yaptırmıştı.
- 1497: Azledilen Davut Paşa'nın yerine Hersekzade Ahmet Paşa getirildi.

- 1498: Lehistan (Polonya) Kralı Jean Arbert'in, Boğdan'a saldırması üzerine Silistre Sancakbeyi Bali Bey komutasındaki Türk akıncıları Lehistan'daki birçok kaleyi ele geçirip Varşova yakınlarına kadar sokuldular ve pek çok ganimet ele geçirdiler.
- 1498: Sadrazam Hersekzade Ahmet Paşa azledildi, yerine Çandarlı İbrahim Paşa tayin edildi.
- 1499: İkinci Bâyezîd'in Yunan Seferi.
- 1499 (28 Temmuz): Burak Reis'in Sapienza Zaferi.
- 1499: Cem Sultan'ın İtalya'dan getirilen cenazesi Bursa'daki Muradiye türbesine gömüldü.
- 1499 (30 Ağustos): Karadan ve denizden kuşatılan İnebahtı fethedildi.
- 1500: Venediklilere ait olan Mora yarımadasının güneyindeki Modon kenti, İkinci Bâyezîd tarafından fethedildi. Donanmanın da denizden saldırması ile Modon'dan başka Koron ve Navarin kentleri de Osmanlıların eline geçti.
- 1501: İstanbul'daki Bâyezîd Camii'nin temel atma töreni yapıldı.
- 1501: Midilli adasını ele geçiren Fransız donanmasına karşı saldırıya geçen Osmanlı kuvvetleri Fransızları mağlûp etti. Yenilen Fransız donanması kaçtı. Arnavutluk kıyısındaki Dıraç limanı ve kenti fethedildi.
- 1501: Arnavutluk kıyısındaki Dıraç limanı ve kenti fethedildi.
- 1501: Avarız vergisi alınmaya başlandı: Avrupa'daki Hristiyan ittifakına karşı açılan seferlerin masraflarını karşılamak amacıyla her evden 10 akçe alınmasıyla başlayan bu vergi Tanzimat dönemine kadar devam etti.
- 1502: Osmanlı-Venedik Barışı imzalandı.
- 1503: Osmanlılarla Macarlar arasında barış anlaşması yapıldı.
- 1503: Sadrazam Hadem Halil Paşa azledildi; yerine ise tekrar Hersekzade Ahmet Paşa getirildi.
- 1505: 1501 yılında temeli atılan Bâyezîd Camii'nin yapımı tamamlandı.

- 1506: İkinci kez sadrazam olan Hersekzade Ahmet Paşa azledildi ve yerine tekrar Hadım Ali Paşa tayin edildi.
- 1506: Divan şairlerinden Mihri Hatun, Amasya'da öldü.
- 1507: Bâyezîd Camii külliyesine bağlı olan Bâyezîd Medresesi açıldı.
- 1508: Divan şairi Necati öldü.
- 1508: Yusuf ile Züleyha yazarı divan şairi Hamdullah Çelebi öldü.
- 1509: Şehzade Korkut, Manisa'ya tayin isteğinin kabul edilmemesi üzerine Mısır'a iltica etti.
- 1509 (22 Ağustos): İstanbul'da deprem: "Küçük Kıyamet" adı verilen deprem sonunda İstanbul yerle bir oldu.
- 1510: Deprem sonucu yıkılan İstanbul; Anadolu ve Rumeli'den getirilen seksen bin kişiyle yeniden inşa edildi.
- 1511: Rumeli sancaklarından birine naklini isteyen geleceğin Yavuz Sultan Selim'i Şehzade Selim, bu isteği reddedilince, kardeşi Şehzade Ahmet'in padişah olmaması için Edirne'ye gelerek saltanatını ilan etti. 40 bin kişilik bir orduya sahip olan Şehzade Selim, Çorlu'da babası İkinci Bâyezîd ile yaptığı savaşta mağlûp oldu ve Kefe'ye kaçtı.
- 1511: İstanbul hükümeti tarafından tahta çağrılan Şehzade Ahmet'in yola çıkması üzerine Selim taraftarı yeniçeriler isyan etti.
- 1512: Saray önünde toplanan yeniçerilerin, Şehzade Selim'in başa geçmesini istemeleri üzerine Selim, tahta çağrıldı ve İstanbul'da büyük bir merasimle karşılandı.
- 1512: Şehzade Selim'in ve yeniçerilerin baskılarına dayanamayan İkinci Bâyezîd, tahttan çekildi ve yerine, gelecekte Yavuz Sultan Selim olarak anılacak I. Selim tahta çıktı.
- 1512: Sultan İkinci Bâyezîd-i Velî, Çorlu yakınlarında vefat etti.

**Sultân İkinci Bâyezîd Döneminde Hazırlanan ve
Dünyanın İlk Tüketici Haklarını Koruyan Kanun,
İlk Gıda Maddeleri Nizamnâmesi, İlk standartlar
Kanunu, İlk Çevre Nizamnâmesi Sayılan Kanun***

İ-45: Ve mahkeme kararıyla yiyecek ve içecek ve giyecek ve hubûbât ki; çarşıda ve pazarda vardır, gözedülüp her meslek sahibi teftiş oluna. Eğer terâzûda ve kilede ve arşunda eksük bulunursa muhtesib (belediye başkanı) haklarından gele.

İ-21: Etmekçiler, standart olarak alınan ekmeği narh üzere pâk işleyeler, eksik ve çiğ olmaya. Etmek içinde kara bulunursa ve çiğ olursa, tabanına let uralar; eksük olursa tahta külah uralar veyahut para cezası atalar. Ve her etmekçinin elinde iki aylık, en az bir aylık un buluna. Tâ ki aniden bâzâra un gelmeyüp Müslümânlara darlık göstermeyeler. Eğer muhâlefet edecek olurlarsa, cezâlandırıla.

İ-4: Eyle olıcak ekmek gâyet eyü ve arı olmak gerektir.

E-7: Aşçılar, bişürdükleri aş, pâk bişüreler ve çanakların pâk su ile yuyalar ve tezgâhlarında kâfir olmaya. Ve iç yağıyle nesne bişürmeyeler ve bir akçelik eti her ne narh üzerine alurlar ise beş para olur. Bir akçelik aş alanın aşına bir pâre koyalar. İki pulluk dahi etmek vereler. Bir akçelikten artuk olsalar, ya eksük olsalar, bu hisâb üzerine vereler. Cemî Edirne'nin aşçıları ittifakıyla teftiş olundu.

İ-38: Ve kile ve arşun ve dirhem gözlenile; eksüğü bulunanın hakkından geeler.

İ-5: Unkapanı'nda olan kapan taşlarını, mahkeme kararıyla muhtesib dâim görüp gözede. Tâ ki hîle ve telbis olup un alan ve satan kimsenelere zarar ve ziyân olmaya.

*Dış siyaset alanında çekingен kalmakla suçlanan İkinci Bâyezîd'in iç barışı ve huzuru sağlamaya yönelik faaliyetlerin işaretlerinden biri olması hasebiyle bu kanundan kısa bir alıntıya yer verilmesi uygun görülmüştür. Kanun, "Mevlânâ Yaraluca Muhyiddin tarafından hazırlanmıştır. Hazırlanış tarihi, 1502 ile 1507 tarihleri arasındadır. Biz, her biri yüz kûsür maddeyi bulan bu üç kanunnâmeden sadece bazı maddelerini tüketici maddeleri açısından arz ediyoruz. Maddenin başındaki rakamlar, kanun maddelerine ve harflerden B, Bursa; E, Edirne ve İstanbul Kanununa işaret etmektedir." AKGÜNDÜZ Ahmed ve ÖZTÜRK Sait, **Bilinmeyen Osmanlı**, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1999, s.126.

B-74: Ve hamallar na'lsuz at istihdam etmeyüp ve dağ yükünün iki yükünden ziyâde götürmeye.

E-58: Ve ayağı yaramaz bârgiri işletmeyeler. Ve at ve katır ve eşek ayağını gözedeler ve semerin göreler. Ve ağır yük urmayalar; zira dilsüz canavardır. Her kangısında eksük bulunursa, sahibine tamam ettüre. Eslemeyeni gereği gibi hakkından gele. Ve hamâllar, ağır yük urmayalar, ma'kul üzerine ola.

İ-40: Ve sirke ve yoğurda su koymayalar. Su katılmış olup bulunursa, teşhir edeler veyahut tahta külâh uralar, gezdireler.

İ-29: Kuyumcular, sâde işi dirhemine bir akçe; minekârî işde dirhemine iki akçe ve altun sâde ise miskâline üç akçe; müşebbek işde miskâline beş akçe ve gümüş düğmeler iriyi ve hurdayı gâyet eyü hâlis işleyeler, bakır koyup işlemeyeler. İşleyenin muhtesib gereği gibi haklarından gele.

İ-33: Ve boyacıları dahi gözedeler, kalb boyamayalar; boyarlarsa gereği gibi hakkından geleler.

İ-42: Ve iplikçilerin ipliği tire ipliğine beraber ola. Ve astar ki şehirde işlene, sekiz arşun ola, eksük olmaya, olursa hakkından geleler.

İ-46: Hammâmcılar, hammâmları gözedeler, yunmuş ola, ıssı ve sovak su ile ârâste ve dallâkleri cest ve çâlâk ola. Usturası keskin ola. Şöyle ki usturası altında kimsene zahmet çekmeye ve nâzır olan fotalan pâk tuta; Müslümân'a verdüğü fotayı kâfire vermeye.

İ-66: Ve dahi hekimlere ve attârlara ve cerrâhlara muhtesibin hükmi vardır, görse ve gözetse gerektir.

İ-24: Bakkallar ve attârlar ve bezzâzlar ve takyeciler, onun on bire satarlar, ziyadeye satmayalar. Ziyadeye satarlarsa, muhtesib dutup te'dîb ede. Ammâ bu bâbda ve gayride mahkeme kararı bile ola.

E-194: Berber gözlene; kâfir başın trâş etdükleri ustura ile Müslümân başın trâş etmeyeler. Kâfir yüzün sildikleri fota ile Müslümân yüzün silmeyeler. Usturaları keskün ola.

E-195: Tabîbler dahi gözlene; bîmârhâne tabîblerine göstereler. İmtihân edeler, kabul etmedikleri kimesneleri men' edeler. Cerrâhlar dahi gözlene; san'atlarında kâmil olalar.

E-196: Değirmenciler gözlene; değirmende tavuk beslemeyeler ki halkın ununa ve buğdayına zarar etmeye. Ve âdetlerinden artuk almayalar ve iri öğütmeyeler ve kesmüklü buğdayı değiştirmeyeler

ve illâ muhkem ve müntehî hakkında geleler.

E-198: Ve câmilerde dilenci tâ'ifesin yürütmeyeler.

Bâyezîd'in Cûlûsunda Osmanlı Devleti

(Kaynak: Tarih Atlası, Saygı Yayınları)

Amasya Minyatürü
(Bozoklu Osman Şâkir, Sefâretnâme-i İran, 1811)

Sultan İkinci Bâyezîd Hân'ın Tuğrası
“**Bâyezîd Bin Mehmed Muzaffer Dâ'imâ**”
(İNALCIK Halil ve RENDA Günsel, **Osmanlı Uygarlığı**,
C.1, KB Yay., İstanbul 2003, s.869)

Adlî Dîvânı'nın M 274 numaralı
nüshasının cilt kapağı

Adlî Dîvânı'nın M 274 numaralı
nüshasının 1b varâğı

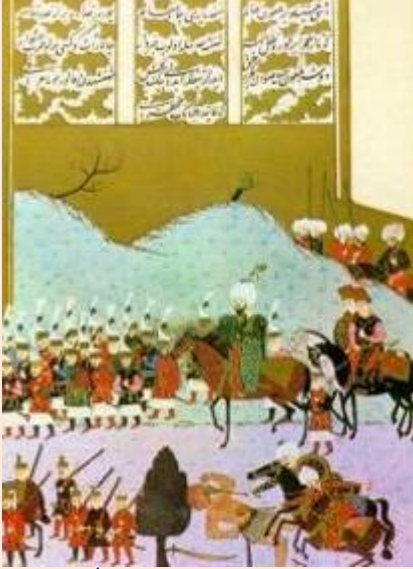
Adlî Dîvânı'nın OR 9475 numaralı
nüshasının 1b varâğı

Adlî Dîvânı'nın Talat 72 numaralı
nüshasının 1b varâğı

Adlî Dîvânî'nın İBB 416 numaralı
nüshasının 6a varağı

Sultan İkinci Bâyezîd Han'a suikast
yapan casusun yakalanması
(www.osmanli700.gen.tr)

Adlî Dîvânî'nın M 277 numaralı
nüshasının 1b varağı

Dresden Saccische Landesbibliothek
No: 391'de kayıtlı Osmanlı Tarihçisi
Kemal Paşazâde'ye atfedilen bir
defterdeki

çizimden mülhem bir Amasya
Minyatürü (Filiz BENGİ). (Kaynak:
Amasya Selçuklu ve Osmanlı Mimarisi
ve Bezemeleri, Amasya Valiliği Yay.,
İstanbul 2007, s.8)

II.Bayezid - Sultanı, 886 Kostantiniye

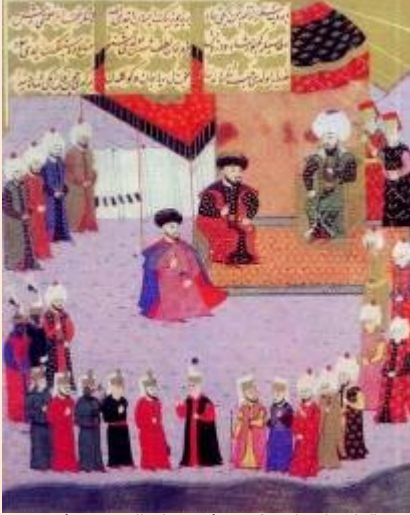
II.Bayezid - Sultanı, 886 Serez

Minyatürün alt kısmında yer alan ve
Amasya'yı tasvir eden şiirin yeni harfli
metni şöyledir:

Zihî şehri Amâsiyye ki mişlin
Cihânda görmemişdür insile cin
Revân olmış içinde nehr-i Nîlî

Sultan İkinci Bâyezîd dönemine ait paralar. (www.osmanliparalari.com)

Sanasın bāğ-ı cennet selsebîli
Zihî kûh u zihî òîşn u zihî şehṛ
Kî sâkin ola anda Ôusrev-i dehr

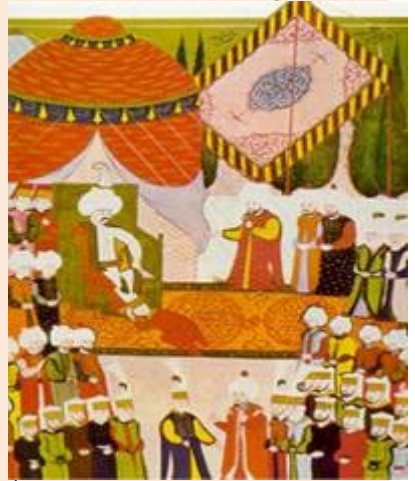
Kırım Hânı Mengli Giray Hân, sefere katılmak üzere
İkinci Bâyezîd'in Huzûrunda (Hünernâme) (Adım
Adım Osmanlı Tarihi ve Padişahlar Albümü 1, Boyut
Yay., İstanbul 1999, s.126)

Üstâd Osman'ın firçasıyla Sultân
İkinci Bâyezîd Hân'ın Cûlûsü
(www.osmanli700.gen.tr)

Tunus Sultânı'nın İkinci Bâyezîd'e Hediyesi

İkinci Bâyezîd'in tahtı bıraktığı oğlu Yavuz

Olan Hediyesi Olan Arslanla Su Sığırının
Mücadelesi (Adım Adım Osmanlı Tarihi ve
Padişahlar Albümü 1, s.129.

Sultan Selim'in Cülüsu (Hünernâme)
(www.osmanli700.gen.tr)

Minyatürdeki metin

“Sultân Bâyezîd Hân binâ itdürdigi **Göke** sûretidür.”

(Resim: Coşkun GÜRGEN, **XVI.Yüzyıldaki Gelişmeler Işığında Osmanlı**

Sultan İkinci Bâyezîd'in Cenâze Töreninden
(İdrîs-i Bitlîsî, Selimnâme)
(Banu MAHİR, a.g.e., resim 56)

Minyatürün üst ve alt bölümünde İkinci Bâyezîd'in ölümü ve cenazesiyle ilgili olduğu anlaşılan şiirin yeni harfli metni şöyledir:

Üstteki beyit	ĖAvrat u er nâlesinden dehr-i dñn Riôóat itti vñ gözinden dökdi ôñn
Altteki beyitler	Başlar üzre çıkdı tâbüti revân Yüridi ôñince hep begler yayan Tuttı endühile Ėâlem ser-be-ser

Gitti eşyâdan sürür u zîb u fer

Kaynakça

Abdizâde Hüseyin Hüsâmeddin, **Amasya Tarihi**, C.1, Amasya Belediyesi Kültür Yayınları, Ankara 1986.

-----, **Amasya Tarihi**, C.1, (Haz. Mesut AYDIN ve Güler AYDIN), Amasya Belediyesi Kültür Yay., Amasya 2007.

AÇIKGÖZ Nâmık, "Klâsik Türk Şiiri Tenkid Terminolojisi ve 'Âb-dâr' Örneği, **Türk Kültürü İncelemeleri**, İstanbul 2000, S.2, s.149-160.

Adım Adım Osmanlı Tarihi ve Padişahlar Albümü 1, Boyut Yay., İstanbul 1999.

Ahmed Râsim, **Osmanlı Tarihi**, C.1, Emre Yay., İstanbul 2002.

Ahmet Vefik Paşa, **Lehçe-i Osmânî**, (Haz. Recep Toparlı), TDK Yay., Ankara 2000.

AK Coşkun, **Muhibbî Divanı: İzahlı Metin**, ATÜ, (y.d.t.), Erzurum 1977.

-----, **Şair Padişahlar**, KB Yay., Ankara 2001.

-----, **Muhibbî Dîvânı**, KTB Yay., Ankara 1987.

AKAY, Hasan, **İslâmî Terimler Sözlüğü**, İslâm Bilgi Merkezi, İstanbul 1991.

AKGÜNDÜZ Ahmed ve ÖZTÜRK Sait, **Bilinmeyen Osmanlı**, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1999.

AKSOY Şule, "Osmanlı Sultanlarının Tuğraları ve Tuğralı Belgeler", C.11, (Ed. Güler Eren), Yeni Türkiye Yay., Ankara 1999, s.65-75.

AKYÜZ Kenan vd., **Fuzûlî Divanı**, Akçağ Yay., Ankara 1990.

AKYÜZ Yahya, **Türk Eğitim Tarihi**, PegemA Yay., Ankara 2006.

ALDERSON Anthony Dolphin, **Bütün Yönleriyle Osmanlı**, (Haz. Mustafa ARMAĞAN, Çev. Şefaettin SEVERCAN), Yeni Şafak Yay., İstanbul 1999.

- Ali Nazîmâ-Faik Reşad, **Mükemmel Osmanlı Lügati**, (Haz.Necat Birinci, Kâzım Yetiş, Fatih Andı, Erol Ülgen, Nuri Sağlam, Ali Şükrü Çoruk) ATDK Yay., Ankara 2002.
- ALPASLAN Ali, **Kadı Burhaneddin Dîvânı'ndan Seçmeler**, KB, Ankara, 1977.
- , "Osmanlılarda Hat Sanatının Gelişmesi ve Bunun Nedenleri", **Osmanlı**, C.11, (Ed.Güler Eren), Yeni Türkiye Yay., Ankara 1999, s.37.
- ALTUNBAŞ Kurtuluş, "Amasyalı Âlimler, Şairler ve Yazarlar", **2007 Amasya İl Yıllığı**, (Ed.Yavuz BAYRAM), Amasya Valiliği Yay., Ankara 2008, s.403-432.
- ALTUNTAŞ Mehri, **Devşirmelikten Evliyalığa: Osmanlı Vezir-i Azamı Mahmud Paşa**, HÜ SBE, (y.y.l.t.), Ankara 2002.
- ARSLAN Mehmed, **Mihri Hatun Dîvânı**, Amasya Valiliği Yay., Ankara 2007.
- Âşık Çelebi, **Meşârü's-Şuarâ**, (Haz.Filiz KILIÇ), GÜ SBE, (y.d.t.), Ankara 1994.
- AVŞAR Ziya, "Divan Şiirinin Poetik Verilerine Yeni Bir Yaklaşım Denemesi," **Hece**, Türk Şiiri Özel Sayısı (53-54-55), İstanbul, Temmuz 2001.
- AYDEMİR Yaşar, "Bursalı İsmail Hakkı'nın Eserlerinden Hareketle Şiir Görüşü", **1.Uluslar arası İsmail Hakkı Bursavî Sempozyumu Bildirileri**, 26-27 Mayıs 2000.
- AYDIN Şadi, "Farsça Divan Sahibi Osmanlı Sultanları ve Dîvânlarının Nüshaları", **Nüşa**, S.6, Ankara 2002.
- AYMUTLU Ahmed, **Fatih ve Şiirleri**, 1959.
- AYNUR Hatice, **Üniversitelerde Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları**, BÜ FEF TDE Bölümü, İstanbul 2000.
- BANARLI Nihad Sami, **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**, C.1-2, MEB Yay., İstanbul 1971.
- BALTACIOĞLU Şahmeran, **Fatih (Avni) Divanı ve Tahlili** (2 cilt), İÜ SBE, İstanbul 2003.

“Bayezid II”, **Meydan Larousse Büyük Lügat ve Ansiklopedi**, C.2, Meydan Yayınevi, İstanbul 1980, s.218-219.

“Bayezid II”, **Türk Ansiklopedisi**, C.5, MEB Yay., Ankara 1952, s.449-451.

“Bayezid II”, **Türk ve Dünya Ünlüleri Ansiklopedisi**, Anadolu Yay., İstanbul 1983, s.724-725.

BAYSUN Cavit, **Cem Sultan Hayatı ve Şiirleri**, Burhanettin Erler Matb., İstanbul 1946.

BAYRAM Yavuz, **Çiçeklerle Diğer Bitkilerin Divan Şiirine Yansımaları ve Anlam Çerçevesi**, OMÜ SBE, (y.d.t.), Samsun 2001.

-----, “16.Yüzyıldaki Bazı Divan Şairlerinin ‘Şaire ve İlham’a Dair Görüşleri”, **Türklük Bilimi Araştırmaları**, S:18, Niğde Güz-2005, s.31-68.

-----, “16.Yüzyıl Divan Şiirinde ‘Şiir, Söz ve Şair’le İlgili Anlam Alanları (Kelimeler ve Terkipler)”, **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, S.15, s.53-64.

-----, “16.Yüzyılda Bazı Divan Şairlerinin ‘Şiire ve Okura Dair’ Görüşleri”, **Millî Eğitim Dergisi**, MEB Yay., S:168, Ankara Güz-2005, s.79-106.

-----, “16.Yüzyıldaki Bazı Divan Şairlerinin Şiiri Nitelemek Üzere Kullandıkları Sıfatlar”, **Türkbilgi Türkoloji Araştırmaları**, S.:2004/8, HÜ EF TDE Bölümü Yay., Ankara 2004, s.36-53.

-----, “Eski Türk Edebiyatında Anlam Figürleri: Edebî Sanatlar”, **Eski Türk Edebiyatına Giriş**, (Ed.Ahmet MERMER), Akçağ Yay., Ankara 2007, s.149-247.

BAYSUN M.Cavid, **Cem Sultan-Hayatı ve Şiirleri**, Ahmet Halit Ktb., İstanbul 1946.

I.Amasya Araştırmaları (1.Kitap) (Ed.Yavuz BAYRAM), Amasya Valiliği Yay., Ankara 2007.

I.Amasya Araştırmaları (2.Kitap) (Ed.Yavuz BAYRAM), Amasya Valiliği Yay., Ankara 2007.

BİLKAN Ali Fuat, "Amasya'nın Osmanlı Dönemi Kültür Hayatındaki Yeri ve Önemi", **I.Amasya Araştırmaları (2.Kitap)**, Amasya Valiliği Yay., Ankara 2007, s.611-620.

-----, **Nâbî Divanı I-II**, MEB Yay., İstanbul 1997.

BİLMEN Saffet Sıtkı, **Fatih Divanı**, Ahmet Halit Ktb., İstanbul 1944.

BOYDAŞ Nihat, "Osmanlı Tuğralarına Eleştiri Açısından Bir Bakış", **Osmanlı**, C.11, (Ed.Güler Eren), Yeni Türkiye Yay., Ankara 1999, s.76-83.

BÖCEKÇİ Turan, **Amasya Evliyalari**, Lazer Ofset, Ankara 2002.

-----, **Amasya Ünlüleri** (Osman Fevzi OLCAY'ın Amasya Meşâhiri adlı eserinden çeviri), Amasya Belediyesi Yay., Ankara 2002.

Bursalı Mehmed Tahir, **Osmanlı Müellifleri**, C.2, Bizim Büro Basımevi, Ankara 2000.

CANIM Rıdvan, **Edirne Şairleri**, Akçağ Yay., Ankara 1995.

CEBECİOĞLU Ethem, **Hacı Bayram Velî**, KB Yay., Ankara 1991.

COŞKUN Menderes, **Klâsik Türk Şiirinde Edebî Tenkit**, Akçağ Yay., Ankara 2007.

CUNBUR Müjgân, KAYA Dursun, ÜNVER Niyazi ve YILMAZ Hacı, **Türk Dil Kurumu Yazma Eserler Kütüphanesi Kataloğu**, TDK Yay., Ankara 1999.

ÇAPAN Pervin, **18. yy. Tezkirelerinde Edebiyat Araştırma ve Tenkidi**, FÜ SBE, (y.d.t.), Elazığ 1993.

ÇAVUŞOĞLU Mehmed, "16.Yüzyıl Divan Edebiyatı: Divan Edebiyatında Şiir Kavramı", **Osmanlı Divan Şiiri Üzerine Metinler**, (Haz.Mehmet KALPAKLI), YKY Yay., İstanbul 1999, s.208-217.

-----, **Necâtî Bey Dîvânî'nin Tahlîli**, İstanbul 1971.

ÇAVUŞOĞLU Mehmed ve TANYERİ M.Ali, **Hayretî Dîvânı**, İÜ EF Yay., İstanbul 1981.

- ÇELEBİOĞLU Âmil, **Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları**, MEB Yay., İstanbul 1998.
- ÇELTİK Halil, **Ömer Ferit Kam ve Âsâr-ı Edebiye Tetkikatı**, KB Yay., Ankara 1998.
- ÇİÇEKLER Mustafa, “Şehzade Bayezid ve Farsça Divançesi”, **Şarkiyat Mecmuası**, VIII., İÜ EF ŞAM, Çantay Ktb., İstanbul 1998, s.211-18.
- DADAŞ Cevdet, “Osmanlı Arşiv Belgelerinde Şairlere Verilen Câize ve İhsanlar”, **Türkler**, C.11, Yeni Türkiye Yay., Ankara, s.748-757.
- DERMAN M.Uğur, “Osmanlı Türklerinde Hat Sanatı”, **Osmanlı**, C.11 (Ed.Güler Eren), Yeni Türkiye Yay., Ankara 1999, 17-25.
- DEVELLİOĞLU, Ferit, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Aydın Ktb. Yay. Ankara 1998.
- DİLÇİN, Cem, **Yeni Tarama Sözlüğü**, TDK Yay., Ankara 1983.
- DOĞAN Enfel ve TİĞLİ Fatih, “Sultan V.Mehmed Reşad’ın Çanakkale Gazeli ve Bu Gazele Yazılan Tahmisler”, **İÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi**, C.33, s.41-96.
- DOĞAN Muhammed Nur, “Fuzûlî’nin Poetikası”, **İlmî Araştırmalar**, İstanbul 1996.
- , **Fatih Divanı ve Şerhi**, Yelkenli Yay., İstanbul 2006.
- , “Divan Şiirinde Aşk”, **Doğu Batı**, Doğu Batı Yay., S.26, Ankara 2004, s.31-54.
- Edirneli Sehî, **Tezkire-i Sehî**, (Neşr.Mehmed Şükrî), Matbaa-i Âmedî, İstanbul 1325.
- ENGİN Sedat, **Cem Sultan’ın Türkçe Divanı’nın Tahlili**, ÇÜ SBE, (y.y.l.t.), Adana 2006.
- ERDEM Sadık, **Râmiz ve Tezkire-i Şu’arâsı**, AKDITYK AKM Yayını, Ankara 1994.
- ERDEMİR Avni, **Anadolu Sahası Musikişinas Divan Şairleri**, TÜSAV Yayınları, Ankara 1999.

-----, **Muslihu'd-dîn Mustafa İbn Vefâ Hayatı, Eserleri, Tesirleri ve Manzum Eserlerinin Tenkidli Metni**, GÜ SBE, (y.d.t.), Ankara 1999.

ERGİN Muharrem, **Kadı Burhanettin Divanı**, İÜ EF Yay., İstanbul 1980.

ERGÜN Sadettin Nüzhet, **Türk Şairleri**, C.1-2.

ERSOYLU Halil, **Cem Sultan'ın Türkçe Divanı ve Üzerine Dil Araştırmaları**, İÜ, (y.d.t.), İstanbul 1978.

-----, **Cem Sultan'ın Türkçe Divanı**, AKDTYK TDK Yay., Ankara 1989.

-----, **Cem Sultan'ın Türkçe Divan'ı**, Tercüman 1001 Temel Eser, 3 C., İstanbul 1981.

ERÜNSAL İsmail, "Osmanlılarda Kütüphane ve Kütüphaneci Geleneği", **Osmanlı**, (Ed.Güler EREN), C.11, Yeni Türkiye Yay., Ankara 1999, s.699-719.

-----, "Türk Edebiyatı Tarihinin Arşiv Kaynakları I: II.Bâyezid Devrine Ait Bir İn'âmât Defteri", **Tarih Enstitüsü Dergisi**, S.X-XI, İÜ EF Matb., İstanbul 1981, s.303-342.

-----, **The Life and Works of Taci-zade Ca'fer Çelebi: with critical edition of his Divan**. İstanbul: İÜEF Üniversitesi, 1983.

İsmail ERÜNSAL, "Türk Edebiyatı Tarihinin Arşiv Kaynakları II: Kanunî Sultan Süleyman Devrine Ait Bir İn'âmât Defteri", **Osmanlı Araştırmaları**, S.IV, İstanbul 1986, s.1-17.

EYÜBOĞLU E.Kemal, **Şiirde ve Halk Dilinde Atasözleri ve Deyimler**, Doğan Kardeş Matb., İstanbul 1973.

Feridun Bey, **Mecmû'-ı Münşe'ât-ı Selâtin**, C.I-II, Takvimhane Matb., İstanbul 1274.

GELEN Kasım, **Kanunî Sultan Süleyman'ın Farsça Divanı**, İÜ SBE, (y.y.l.t.), İstanbul 1998.

GİBB E.J.Wilkinson, **Osmanlı Şiir Tarihi I-II**, Akçağ Yay., Ankara 1991.

GÜL Tayyar, **Divan-ı Şâhî**, ÇOMÜ SBE, (y.y.l.t.), Çanakkale 2000.

- HASHALICI Sabit, **Ahmed I. (Bahti), Hayatı, Divanının Transkripsiyonu ve Tedkiki**, İÜ TDE Bölümü, (m.t.), İstanbul 1952.
- Hoca Saadeddin Efendi, **Tâcü't-tevârih**, C.V, KB Yay., Ankara 1999.
- İbn Kemâl, **Tevârih-i Âl-i Osmân**, VIII. Defter (Haz.Ahmet UĞUR), TTK Yay., Ankara 1997.
- "İkinci Bayezid", **Osmanlılar**, (Ed.Güler Eren), C.12, s.73-76.
- İNALCIK Halil ve RENDA Günsel, **Osmanlı Uygarlığı**, C.1, KB Yay., İstanbul 2003.
- İNCE Adnan, **Cem Sultan, Cemşid u Hurşid: İnceleme-Metin**, FÜ, (y.d.t.), Elazığ 1981.
- İnehânzâde Mehmed Nâ'il, **Tuhfe-i Nâ'ilî** (Divan Şairlerinin Muhtasar Biyografileri), C.1-2.
- İPEKTEN Halûk vd., **Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü**, KTB Yay., Ankara 1988.
- İPEKTEN Halûk, **Divan Edebiyatında Edebî Muhitler**, MEB Yay., İstanbul 1996.
- İSEN Mustafa, **Kühû'l-ahbâr'ın Tezkire Kısım**, AKDİTYK AKM Yay., Ankara 1994.
- İSEN Mustafa ve BİLKAN Ali Fuat, **Sultan Şairler**, Akçağ Yay., Ankara 1997.
- İZ Fahir ve KUT Günay, "Adlî", **Büyük Türk Klâsikleri**, C.2, Ötüken Yay., İstanbul 2004, s.218-220.
- KANAR Mehmet, **Büyük Farsça-Türkçe Sözlük**, Birim Yay., İstanbul 1998.
- KAPLAN Mahmut, "Sebk-i Hindî Şairlerinden Fehim, İsmetî, Nâilî ve Neşâtî'nin Divanlarına Göre Şair ve Şiir Hakkındaki Görüşleri", **Hece**, Türk Şiiri Özel Sayısı (53-54-55), İstanbul, Temmuz 2001.
- KARAHAN Abdülkadir, **Türk Kültürü ve Edebiyatı**, MEGSB Yay., İstanbul 1988.
- Kastamonulu Latîfî, **Tezkîre-i Latîfî**, (Neşr.Ahmed Cevdet), İkdâm Matb., Dersa'âdet 1314.

- KAYAALP İsa, **Sultan Ahmed ve Divanı**, İstanbul, 1976.
- , **1.Ahmed ve Divanı**, İÜ SBE, (y.y.l.t.), İstanbul 1991.
- , **Sultan Ahmed ve Divânı**, Hz. Akşemseddin Vakfı Yay., İstanbul 1994.
- , **Sultan Ahmed Divanının Tahlili**, Kitabevi Yay., İstanbul 1999.
- KAYABAŞI Bekir, **Kafzâde Fâizî'nin Zübdetü'l-eş'âr'ı**, İnönü Ü., SBE, Malatya 1997.
- KILIÇ Atabey, "Günümüzde Metin Neşri ve Problemleri Üzerine Düşünceler", **Klâsik Türk Edebiyatı Üzerine Makaleler**, Turkish Studies Publication, Ankara 2007, s.478-488.
- , "Ahmed Hamdî'nin 'Belâgat-ı Lisân-ı Osmânî'si, **Klâsik Türk Edebiyatı Üzerine Makaleler**, Turkish Studies Publication, Ankara 2007, s.433-436.
- KILIÇ Filiz, **Şehzade Bayezid 'Şâhî' Hayatı ve Divanı**, KB Yay., Ankara 2000.
- , **XVII.Yüzyıl Tezkirelerinde Şair ve Eser Üzerine Değerlendirmeler**, Akçağ Yay., Ankara 1998.
- , "Osmanlı Hanedanından Bir Şair: Şehzâde Korkut", **Bilig**, S.2, Ankara 1996, s.203-220.
- KILIÇ Mahmut Erol, "Sûfî Şiiri'nin Poetikası", **Cogita**, YKY, S.38, İstanbul 2004, s.84-97.
- Kınalızâde Hasan Çelebi, **Tezkiretü's-şuarâ** İnceleme-Tenkitli Metin, C.II, (Haz.Aysun SUNGURHAN EYDURAN), GÜ SBE, (y.d.t.), Ankara 1999.
- KIRKKILIÇ Ahmet, **Sultan Üçüncü Murad (Murâdî) Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanının Tenkidli Metni**, ATÜ SBE, (y.d.t.), Erzurum 1985.
- , **Sultan Üçüncü Murad, Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Divanından Seçmeler**, KTB Yay., İstanbul 1998.
- KOÇAK Aynur, **Âdile Sultan Divanı** (İnceleme-Transkripsiyonlu Metin), AKÜ SBE, (y.y.l.t.), Afyon 1996.

KORTANTAMER Tunca, "Genç Edebiyat Araştırmacısının Yanlışları", **Türklük Araştırmaları Dergisi Âmil Çelebioğlu Armağanı**, MÜ FEF Yay., İstanbul 1993, s.337-365.

-----, "Genç Edebiyat Araştırmacısının Yanlışları", **Türklük Araştırmaları Dergisi Âmil Çelebioğlu Armağanı**, MÜ FEF Yay., İstanbul 1993, s.337-365.

KÖPRÜLÜ Fuad, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Ötüken Yay., İstanbul 1986.

-----, **Divan Edebiyatı Antolojisi** (Haz.Ahmet Mermer), Akçağ Yay., Ankara 2006.

KURNAZ Cemal, **Hayâlî Bey Dîvânı'nın Tahlîli**, MEB Yay., İstanbul 1996.

-----, **Münâcât Antolojisi**, TDV Yay., Ankara 1992.

KURTOĞLU Orhan, "Divan Şiirinde Mahlas Değiştiren ve Birden Fazla Mahlas Kullanan Şairler", **Bilig**, S.38, s.71-91

KURTULUŞ Resul ve ATEŞ Hüseyin, **Divan-ı Sultan Bayezid-i Sâni Transkripsiyonu**, ATÜ İF, Erzurum 1989.

KUT Günay, "Metin Neşrinde Göz Önünde Tutulacak Esaslar", **IX.Millî Türkoloji Kongresi**, 15-19 Eylül 1997.

KÜÇÜK Sabahattin, **Bâkî Divanı**, AKDTYK TDK Yay., Ankara 1994.

KÜLEKÇİ Numan, **Edebî Sanatlar**, Akçağ Yay., Ankara 1995.

Latîfî, **Tezkiretü's-şuarâ ve Tabsiratü'n-nuzamâ** (Haz. Rıdvan Canım), AKDTYK AKM Yay., Ankara 2000.

MACİT, Muhsin, "Divan Edebiyatında Poetika Denemeleri: Tezkire Önsözleri", **Yedi İklim**, İstanbul, Haziran 1992.

-----, "Metinlerarası İlişkiler Çerçevesinde Gelenek", **Edebiyat İlmî ve Problemleri Sempozyumu**, 23-25 Eylül 2003, GSBAGD, Ankara 2004, s.203-220.

MAHİR Banu, **Osmanlı Minyatür Sanatı**, Kabalcı Yay., İstanbul 2005.

MAZLUM Müzeyyen, **Osmanlı Kaynaklarına Göre II.Bayezid-Cem Mücadelesi ve Osmanlı Devleti'nin Dış Politikasına Etkileri**, GÜ SBE, (y.y.l.t.), Ankara 2006.

Mehmed Fu'âd, **Dîvân-ı Sultân Bâyezîd-i Sâni**, Matbaa-i Osmâniye, İstanbul 1308.

Mehmed Süreyyâ, **Sicill-i Osmânî Yahud Tezkire-i Meşâhir-i Osmâniye** (Haz. Ali Aktan, Abdülkadir Yuvalı, Mustafa Keskin), Sebil Yayınevi, İstanbul 1995.

MENGİ Mine, **Divan Şiiri Yazıları**, Akçağ Yay., Ankara 2000, s.13-21, 22-29, 30-44.

-----, **Eski Türk Edebiyatı Tarihi**, Akçağ Yay., Ankara 1997.

-----, "Divan Şiirinde Metinlerarası İlişkiler", **Şinasi Tekin 'in Anısına Uygurlardan Osmanlıya** (Haz.Günay Kut), Simurg Yay., İstanbul 2005, s.593-606.

-----, "Divan Şairinin Dilindeki Edebiyat Terimleri", **Divan Şiiri Yazıları**, Akçağ Yay., Ankara 2000, s.13-21.

-----, "Eski Edebiyatımızdaki Bazı İnsan Tipleri", **Osmanlı Divan Şiiri Üzerine Metinler**, (Haz.Mehmet KALPAKLI), YK Yay., İstanbul 1999.

-----, **Mesîhî Dîvânı**, AKDITYK Yay., Ankara 1995.

MERDAN Bayram, **Harimî (Şehzade Korkud) Divançe**, İÜ EF TDE Bölümü, (m.t.), İstanbul, 1972.

MERİÇ OKUR Münevver, **Cem Sultan**, VGM Yay., Ankara 2006.

MERMER Ahmet vd., **Eski Türk Edebiyatına Giriş**, Akçağ Yay., Ankara 2007.

MERMER Ahmet, "Taşlıcalı Yahya Bey'in Kendi Şiiri Üzerine Düşünce ve Değerlendirmesi", **Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, S:1, Konya 1987, s.227-234.

-----, **Kütahyalı Rahîmî ve Dîvânı**, Sahhaflar Kitap Sarayı, İstanbul 2004.

MORKOÇ Yasemin Ertek, **Eğridirli Hacı Kemal'in Camiü'n-nezair'i** (metin ve mecmua geleneği üzerine bir inceleme) (3 cilt), EÜ SBE, (y.d.t.), İzmir 2003.

Mütercim Âsım Efendi, **Burhân-ı Katı**, (Haz.Mürsel Öztürk-Derya Örs), TDK Yay., Ankara 2000.

OKUR Münevver, **Cem Sultan, Hayatı ve Şiir Dünyası**, KB Yay., Ankara 1992.

-----, "Cem Sultan'ın Yeni Bulunan Fal-ı Reyhan-ı Cem Sultan Adlı Eseri" **Tarih ve Toplum**, C.16, S.96, İstanbul 1991, s.24-27.

-----, **Cemşid ü Hurşid Mesnevîsi, Metin, İnceleme**, AKM Yay., Ankara 1997.

ONAY Ahmet Talat, **Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü**, (Haz.Cemal Kurnaz), Birleşik Yay., Ankara 2007.

Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi, C.2, (Ed.Ekmeleddin İHSANOĞLU), İslâm Tarih, Sanat ve Kültür Araştırmaları Merkezi Yay., (IRCICA), İstanbul 1998.

Osmanlı, C.9,10,11,12, (Ed.Güler Eren), Yeni Türkiye Yay., Ankara 1999.

ÖNAL Saniye, **Bayezid-i Veli Divanının Edisyon Kritik ve Tetkiki**, EF (m.t.) 1951.

ÖZDEMİR Hikmet, **Âdile Sultan Divânı**, KB Yay., Ankara 1996.

ÖZKAN Ömer, **Divan Şiirinde Sosyal Hayat** (14 ve 15.Yüzyıl), GÜ SBE, (y.d.t.), Ankara 2005.

ÖZPEKEL Osman Nuri, "Şâir ve Bestekâr Osmanlı Padişahları", **Osmanlı**, C.10, (Ed.Güler Eren), Yeni Türkiye Yay., Ankara 1999, s.607-627.

ÖZSAYINER Zübeyde Cihan, "Türk Vakıf Hat Sanatları Müzesindeki Osmanlı Sultanlarının Hatları", **Osmanlı**, C.11, (Ed.Güler Eren), Yeni Türkiye Yay., Ankara 1999, s.61.

PALA İskender, **Şair Fatih: Avnî**, Metropol Yay., İstanbul 2003.

- PEKOLCAY Neclâ, **İslâmî Türk Edebiyatı 1**, Dergâh Yay., İstanbul 1981.
- SAKAOĞLU Necdet, “Bayezid II”, **Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi**, C.1, YK Yay., İstanbul 1999, s.299-302.
- SARAÇ M.A.Yekta, **Klâsik Edebiyat Bilgisi Belâgat**, 3F Yay., İstanbul 2007.
- SEFERCİOĞLU, M.Nejat, **Nev'î Dîvânı'nın Tahlîli**, KB Yay., Ankara 1990.
- SERİN Muhittin, **Hattat Şeyh Hamdullah**, Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı Yay., İstanbul 1992.
- , “Osmanlı Hat Sanatı”, **Osmanlı**, C.11, Yeni Türkiye Yay., Ankara 1999, s.26-34.
- SUBAŞI Hüsrev, “Hattat Osmanlı Padişahları”, **Osmanlı**, C.11, (Ed.Güler Eren), Yeni Türkiye Yay., Ankara 1999, s.54.
- ŞAHİN İlhan ve EMECEN Feridun, “Amasya”, **İslâm Ansiklopedisi**, C.3, TDV Yay., İstanbul 1991, s.1-4.
- ŞANLI Saadet, **Şehnameci Taliki Zade'ye Göre Osmanlı Padişahlarının Şairlikleri -Taliki-zade Şehnamesi (V. Hassa)'nın Edisyon Kritiği**, İÜ SBE, (y.d.t.), İstanbul 1989.
- ŞARDAĞ Rüştü, **Şair Sultanlar**, TİB Yay., Ankara 1982.
- Şemseddin Sâmî, **Kâmûs-ı Türkî**, Enderun Ktb., İstanbul 1989.
- , “Sultan Şairler ve Saltanatlı Şiirler”, **Salon Mecmu'ası**, 1-4, 1948, S:11, s.163.
- ŞEN Fatma Meliha, **Tacizade Cafer Çelebi Divanı'nda XV. ve XVI. Yüzyıl Osmanlı Toplum Hayatı**, İÜ SBE, (y.d.t.), İstanbul 2002.
- ŞENTÜRK Ahmet Atillâ, “Osmanlı Şiirinde ‘Aşk’a Dair”, **Doğu Batı**, S.26, Doğu Batı Yay., Ankara 2004, s.55-68.
- , **Necâtî Beğ'in Sultan Beyazıt Methiyesi ve Bazı Gazelleri Hakkında Notlar**, Ederûn Ktb., İstanbul 1995.

-----, **Klasik Osmanlı Edebiyatı Tiplerinden Rakîb'e Dair**, Enderun Ktb., İstanbul 1995.

ŞENTÜRK Atillâ ve KARTAL Ahmet, **Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatı Tarihi**, Dergâh Yay., İstanbul 2004.

ŞENTÜRK Güzin, **Bayezid II** (Adlî'nin Siyasî Hayatı, Edebî Şahsiyeti ve Divanı'nın Transkripsiyonu), EF, 1944-1945.

Şeyhülislâm Mehmed Esad Efendi, **Lehçetü'l-Lûgat**, (Haz.Doç.Dr.H.Ahmet Kırkkılıç), TDK Yay., Ankara 1999.

ŞİMŞİRGİL Ahmet, "Bir Nazlı Geline İki Güvey Olmaz", **Tarih ve Medeniyet**, S: 47 (Şubat 1998), s.16-19.

ŞÜKÛN, Ziyâ, **Farsça-Türkçe Lûgat**, MEB Yay., İstanbul 1996.

Tâcî-zâde Cafer Çelebi, **Heves-nâme**, (Haz.Necati SUNGUR), TDK Yay., Ankara 2006.

TANSEL Selahattin, **Sultan II.Bayezid'in Siyasî Hayatı**, İstanbul 1966.

TANYERİ M.Ali, **Örnekleriyle Divan Şiirinde Deyimler**, Akçağ Yay., Ankara 1999.

TARLAN Ali Nihad, **Yavuz Sultan Selîm'in Farsça Divân Tercümesi**, İstanbul 1946.

-----, **Edebiyat Meseleleri**, Ötüken Yay., İstanbul 1981.

-----, **Ahmet Paşa Divanı**, Akçağ Yay., Ankara 1992.

-----, **Hayâlî Bey Divanı**, Akçağ Yay., Ankara 1992.

-----, **Necati Beg Divanı**, MEB Yay., İstanbul 1997.

TEKTAŞ Nazım, **Çadırdan Saraya Saraydan Sürgüne Osmanlı**, Yeni Şafak Yay., İstanbul.

TİMURTAŞ Faruk Kadri, "Türkiye Edebiyatı", **Türk Dünyası El Kitabı**, TKAE Yay., Ankara 1992.

TOLASA Harun, "Divan Şairlerinin Kendi Şiirleri Üzerine Düşünce ve Değerlendirmeleri", **Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi**, EÜ SBF Yay., İzmir 1982.

- , "Klâsik Edebiyatımızda Divan Önsöz (Dîbâce)leri; Lâmi'î Divanı Önsözü ve (Buna Göre) Divan Şiiri Sanat Görüşü", **Journal of Turkish Studies**, Harvard Ü., S.3, 1979, s.1-10.
- , Harun, **16.Yüzyılda Edebiyat Araştırma ve Eleştirisi**, Akçağ Yay., Ankara 2002.
- , **Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası**, Akçağ Yay., Ankara 2001.
- TUNÇ Semra, "Muhibbi Divanında Şiir ve Şairle İlgili Değerlendirmeler", SÜ TAE **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, S.7, s.265-283.
- TULUM Mertol, **Bahtî Divanı'nın Transkripsiyonu ve Şairin Edebî Şahsiyeti**, İÜ EF TDE Bölümü, (m.t.), İstanbul, 1963.
- TURAN Şerafettin, "Bayezid II", **İslâm Ansiklopedisi**, C.5, TDV Yay., İstanbul 1992, s.234-238.
- UZUNÇARŞILI İsmail Hakkı, "Bayezid II", **İslâm Ansiklopedisi**, C.2, MEB Yay., İstanbul 1949, s.392-398.
- Türk Ansiklopedisi**, C.1, MEB Yayınları, Ankara 1946.
- Türk Ansiklopedisi**, C.V, MEB Yayınları, Ankara 1952.
- Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi**, Dergâh Yay., İstanbul 1977.
- TÜRSAN Berin, **Şehzade Korkud ve Divanının Tetkiki**, İÜ EF Türkoloji Bölümü, (m.t.), İstanbul, 1951.
- ULUDAĞ, Süleyman, **Tasavvuf Terimleri Sözlüğü**, Marifet Yay., İstanbul 1995.
- UNAT Faik Reşat, **Hicrî Tarihleri Milâdî Tarihe Çevirme Kılavuzu**, TTK Yay., Ankara 1970.
- UYAR Kamil Yaşar, **Sultan 3. Murad'ın Fütühat-ı Ramazan'ı ve Farsça Divanı**, İÜ SBE, (y.d.t.), İstanbul 1995.
- UZUNÇARŞILI İsmail Hakkı, **Büyük Osmanlı Tarihi**, C.II, AKDİTK TTK Yay., Ankara.

- , "Bayezid II", **İslâm Ansiklopedisi**, C.2, MEB Yay., İstanbul 1949, s.392-398.
- ÜNVER İsmail, "Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler", **Türkoloji Dergisi**, C.XI, S.1, Ankara 1993, s.51-89.
- ÜNSEL Kemal Edip, **Fatih'in Şiirleri**, 1946.
- YAKIT İsmail, **Türk-İslâm Kültüründe Ebced Hesabı ve Tarih Düşürme**, Ötüken Yay., İstanbul 2003.
- Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi**, YK Yay., İstanbul 1999.
- YAVUZ Kemal, "Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Yılları Şairlerinden Olan Âşık Paşa'da Ordu Fikri ve Alp Tipi", **Osmanlı**, C.9, s.554-566.
- YENİTERZİ Emine, **Divan Şiirinde Na't**, TDV Yay., Ankara 1993.
- YILDIRAR Mehmet Nuri, **Amasyalı Divan Şairleri**, GÜ SBE, (y.y.l.t.), Ankara 2002.
- YILDIRIM Talip, **Hüseyin Baykara Divanı** (Metin-İnceleme-Dizin), AÜ SBE, Ankara 2002.
- YILMAZ Serda, **Sultân İkinci Bâyezîd-i Sâni Divânı**, OMÜ AEF TDE Bölümü (m.t.), Amasya 1999.
- YÜCEBAŞ Hilmi, **Şair Padişahlar**, Yeni Matb., İstanbul 1960.
- YÜCEL Bilâl, **Mahmud Paşa Adnî Divanı**, Akçağ Yay., Ankara 2002.

İlgili WEB Adresleri

<http://tr.wikipedia.org/wiki/Dimetoka>
<http://www.osmanli700.gen.tr/padisahlar/08index.html>
<http://www.osmanli.org.tr/osmanlisultanlari-5-217.html>
<http://tr.wikipedia.org/wiki/Osmanl%C4%B1>
<http://www.enfal.de/otarih45.htm>
<http://www.os-ar.com>
<http://www.tugra.org/tr/index.asp>
<http://www.hanedan.org>
www.osmanliparalari.com

Yrd.Doç.Dr.Yavuz BAYRAM

1970’te Akçaabat’ta (Trabzon) doğdu. Arpacılı İlkokulu, Metinkale Orta Okulu ve Trabzon Lisesindeki öğreniminden sonra girdiği (1987) KTÜ Fatih Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bölümü’nü 1991’de bitirdi. MEB Edirne Meriç Lisesi Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliğine atandı (1991).

OMÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Eski Türk Edebiyatı Ana Bilim Dalı’nda yüksek lisans öğrenimine başladı (1992). MEB Samsun Salıpazarı Gökçeli İlköğretim Okuluna Türkçe öğretmeni olarak naklen atandı (1993). Yüksek lisans eğitimini tamamlayıp aynı ana bilim dalında doktora başladı (1995). OMÜ Amasya Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümüne Araştırma Görevlisi olarak atandı (1996). “Çiçeklerle Diğer Bitkilerin Divan Şiirine Yansımaları ve Anlam Çerçeveleri” adlı teziyle doktorasını tamamladı (2001).

OMÜ Amasya Eğitim Fakültesi’ndeki görevinden ayrıldı (2005). MEB Amasya Göynücek Çok Programlı Lisesi ile Amasya Anadolu Kız Meslek Lisesinde Türk Dili ve Edebiyatı öğretmeni, müdür yardımcısı ve Amasya Milli Eğitim Müdürlüğü Basın ve Halkla İlişkiler Sorumlusu olarak görev yaptı (2006-2007). Hitit Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümüne öğretim üyesi olarak atandı (2007).

I.Amasya Araştırmaları Sempozyumunun değişik kurullarında görev aldı ve sempozyum bildiri kitaplarıyla ‘2007 Amasya İl Yıllığı’nın editörlüğünü yaptı. Alanıyla ilgili değişik kurul ve komisyonlarda görev aldı, seminer ve konferanslar verdi. İkiisi müstakil, ikisi ortak olmak üzere basılmış kitapları, akademik dergilerde ve diğer bilimsel yayın organlarında

yayımlanmış alanıyla ilgili makaleleri, ansiklopedi maddeleri ve bildirileri vardır.